

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი

Sokhumi State University
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

ენა, ლიტერატურა, ისტორია, სოციალური მეცნიერებანი, კულტურის ძეგლები
მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა

მოკლე შინაარსები

ედვინება აკადემიკოს

მარიამ ლორთქიფანიძეს

Cultural Values of Abkhazia:

Language, Literature, History, Social Sciences, Cultural Monuments

Abstracts

of the Second International Scientific Conference Dedicated to the 100th Anniversary of
Academician **Mariam Lortkipanidze**

თბილისი/Tbilisi, 8-9/12/2022

**კონფერენციის ორგანიზატორები:
Conference Organizers**

**სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების დეპარტამენტი
მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურის კვლევების ცენტრი**

**Sokhumi State University
Department of Scientific Research and Development
Center for Multicultural Education and Cultural Studies**

**კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts**

**საერთაშორისო საგაზაფხულო სკოლა - აფხაზეთი
International Spring School – Abkhazia**

**კონფერენციის საერთაშორისო
სარედაქციო საბჭო:**

ზურაბ ხონელიძე - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **ლია ახალაძე** - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **მილომ პეტროვიჩი** - საერთაშორისო პოლიტიკისა და ეკონომიკის ინსტიტუტი, სერბეთი, **ნინო თოფურიძე** - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **ირინა გოგონაია** - კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, **როზეტა გუჯეჯიანი** - ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **თამარ მინჯიაშვილი** - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **გურამ მარხულია** - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **ოლეჰ კუპჩიკი** - კიევის ტარას შევჩენკოს სახელობის ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა, **ნონა ქარაია** - აფხაზეთის ა/რ. განათლებისა და კულტურის სამინისტრო, **ლევან ჯიქია** - საქართველოს ეროვნული არქივი/სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **ნინო წულაია** - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, **ლევან კვარაცხელია** - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

**Editorial Board International
Scientific Conferences**

Zurab Khonelidze - Sokhumi State University, **Lia Akhaladze** - Sokhumi State University, **Miloš Petrović** - Institute of International Politics and Economics, Serbia, **Nino Topuridze** - Sokhumi State University, **Irina Gogonaia** - Korneli Kekelidze National Center of Georgian Manuscripts, **Roseta Gujejiani** - Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, **Oleh Kupchyk** - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, **Tamar Shinjiashvili** Sokhumi State University, **Guram Markhulia** - Sokhumi State University, **Nona Karaya**, Ministry of Education and Culture of the Autonomous Republic of Abkhazia, **Levan Jikia** - National Archive of Georgia/Sokhumi State University, **Nino Tsulaia** - Sokhumi State University, **Levan Kvaratskhelia** – Ivane Javakhishvili Tbilisi State University/Sokhumi State University.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის *სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების დეპარტამენტის* ინიციატივით დაფუძნდა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი: ენა, ლიტერატურა, კულტურა, ისტორია“. პირველი კონფერენცია ჩატარდა 2021 წელს აფხაზეთის ა/რ -ის განათლებისა და კულტურის სამინისტროს მხარდაჭერით. 2022 წელს უნივერსიტეტის ინიციატივას შემოუერთდა საქართველოს კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი და მასთან არსებული საერთაშორისო საზაფხულო სკოლა, გაფართოვდა კონფერენციის მიზნები და ამოცანები, დაემატა ახალი სექციები და ა.შ.

„აფხაზეთის კულტურული ფასეულობების“ მეორე საერთაშორისო კონფერენცია ეძღვნება ცნობილი ქართველი მეცნიერის, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსის, პროფესორ **მარიამ ლორთქიფანიძის** დაბადებიდან 100 წლის იუბილეს. წინამდებარე კრებულში კონფერენციის მოხსენებათა მოკლე შინაარსები წარმოდგენილია ორ განყოფილებაში 1. აფხაზეთი და მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობა, 2. ისტორია, ეთნოლოგია, ფილოლოგია, პოლიტიკა, საერთაშორისო ურთიერთობები, სამართალი, განათლების მეცნიერებანი.

The International Scientific Conference „Cultural Values of Abkhazia: Language, Literature, Culture, History“ was established at the initiative of the Department of Scientific Research and De-velopment of Sokhumi State University. *The first conference* was held in 2021 with the support of the Ministry of Education and Culture of the Autonomous Republic of Abkhazia. In 2022, the Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts and its International Summer School joined the university’s initiative, leading to the expansion of the conference’s goals and objectives, the addition of new sections, and further developments.

The second International Scientific Conference on „Cultural Values of Abkhazia“ is dedicated to the 100th anniversary of the birth of the famous Georgian scholar, Doctor of Historical Sciences, Academician of the Georgian National Academy of Sciences, Professor **Mariam Lortkipanidze**. This collection presents the abstracts of the conference reports organized into two sections: Abkhazia and the Scientific Heritage of Mariam Lortkipanidze, 2. History, Ethnology, Philology, Politics, International Relations, Law, Educational Sciences.

გარეკანზე აკადემიკოსი **მარიამ ლორთქიფანიძე** 2011 წელს, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე.

On the cover: Academician **Mariam Lortkipanidze** in 2011, at the International Scientific Conference at Sokhumi State University.

რედაქტორები:
ლია ახალაძე, ლევან ჯიქია

Editors:
Lia Akhaladze, Levan Jikia

DOI: 10.52340/mng.2023.02.27

© სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 2022
© საავტორო უფლებები დაცულია

ს ა რ ჩ ე ვ ი

აფხაზეთი და მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობა Abkhazia and Mariam Lortkipanidze's Scientific Heritage

ზურაბ ხონელიძე

მარიამ ლორთქიფანიძე - მასწავლებელი, მოქალაქე, მეცნიერი და დიპლომატი -----11
Zurab Khonelidze - Mariam Lortkipanidze -Teacher, Citizen, Scientist and Diplomat -----13

ზურაბ პაპასკირი

თანამედროვე აფხაზეთისა და აფხაზეთის ისტორიის პრობლემატიკა მარიამ ლორთქი-
ფანიძის ისტორიოგრაფიულ მემკვიდრეობაში - მოგონება -----15
Zurab Papaskiri - The Issues of the History of Contemporary Abkhazia and the Abkhazs in
the Works of Mariam Lordkipanidze -----16

მალვა გლოველი

მარიამ ლორთქიფანიძე როგორც შუა საუკუნეების აფხაზეთის ისტორიის მკვლევარი
და სამეცნიერო ხელმძღვანელი ----- 18
Shalva Gloveli - Mariam Lortkipanidze as a Researcher of the History of Medieval
Abkhazia and Scientific Supervisor -----19

ლია ახალაძე

მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობის შესწავლის საკითხისათვის ---20
Lia Akhaladze - For the Issue of Studying the Scientific Heritage of Mariam Lortkipanidze -24

ნონა ქარაია

აფხაზეთის კულტურული მემკვიდრეობა - რეალობა და გამოწვევები -----26
Nona Karaya - Cultural Heritage of Abkhazia - Reality and Challenges -----28

ისტორია, ეთნოლოგია, ფილოლოგია, პოლიტიკა,
საერთაშორისო ურთიერთობები, სამართალი, განათლების მეცნიერებანი

History, Ethnology, Philology, Politics, International Relations,
Law, Educational Sciences

მელორ ალფენიძე, ეკა ესებუა

აფხაზეთის შავიზღვისპირეთი:ათვისება - ნაპირდაცვის აკვარგიანობა, ინოვაციური
პროექტები -----30
Melor Alfenidze, Eka Esebua - Abkhazia's Black Sea Coast: Exploitation - Coastal Defense
Vulnerability - Innovative Projects -----32

ნანა არახამია

ჭეშმარიტი მწერლობა ერებს შორის მეგობრობის შუამავალი (დალი ცაავა) -----34
Nana Arakhamia - True Writing Fair Mediator of Friendship Between Nations (Dali Tsaava)-35

ომარ არდამელია

აფხაზეთის ომი ინდივიდუალურ მენსიერებაში -----37
Omar Ardashelia - The Abkhazia War in Individual Memory -----39

გიორგი აფხაზავა

აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტა 1940-1980 -----41

Giorgi Abkhazava - Political Elite of Abkhazia in 1940-1980 ----- 42

Irada Bagirova

Security in the South Caucasus: Myth or Reality? -----43

ირადა ბაგიროვა - უსაფრთხოება სამხრეთ კავკასიაში: მითი თუ რეალობა? ----- 44

ბესო ბერიძიშვილი

დავით ჩუბინაშვილი აფხაზეთის და აფხაზი ხალხის შესახებ ----- 47

Beso Beridzishvili - Davit Chubinashvili About Abkhazia and the Abkhazian People ----- 48

ნოდარ ბერულავა

ეთნოპოლიტიკური ვითარება ცენტრალური აფხაზეთის სანაპიროზე ბერძნული

კოლონიზაციის დროს (ძვ. წ. VII-V სს.) -----50

Nodar Berulava - Ethnopolitical Situation on the Coast of Central Abkhazia During

Greek Colonization (VII-V Centuries BC) -----51

Yuriy Bondar

Aggression Against Independent Georgia and Ukraine: Context and Parallels -----53

Юрий Бондарь - Агрессия против Грузии и Украины: контекст и параллели ----- 54

იური ბონდარი - აგრესია დამოუკიდებელი საქართველოსა და უკრაინის

წინააღმდეგ: კონტექსტი და პარალელები -----59

გიორგი ბუბაშვილი

აფხაზეთში მცხოვრები ესტონელები -----65

Giorgi Bubashvili - Estonian Residents in Abkhazia -----66

ლალი გაბისონია

წმ. გიორგის კულტი და ფიცი, როგორც მტკიცებულება ძველ ქართულ სამართალში -- 68

Lali Gabisonia - The Cult of St. George and the Oath as Evidence in Ancient Georgian Law- 69

ჯემალ გამახარია

პოლიტიკური ვითარება აფხაზეთში თანამედროვე ეტაპზე -----70

Jemal Gamakharia - The Recent Events Developed in the Region and the Political

Situation in Abkhazia -----72

ვეფხვია გვარამია

საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე კულტურული მემკვიდრეობის და

განათლების უფლების დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები -----74

Vepkhvia Gvaramia - International Administrative Mechanisms for the Protection of

Cultural heritage and the right to education in the occupied territories of Georgia -----75

ლევან გვიჩიანი

სვანეთის და აფხაზეთის ისტორიული საზღვრების საკითხისათვის -----76

Levan Gvichiani - For the Issue of Historical Borders of Svaneti and Abkhazia -----78

ირინა გოგონაია

სეზონური სკოლის შინაარსის შემუშავების საკითხისათვის (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის საერთაშორისო საგაზაფხულო სკოლის მაგალითზე, „აფხაზეთი: შუა საუკუნეებიდან დღემდე (ისტორიულ-კულტუროლოგიური ასპექტები)“-----80
Irina Gogonaia - On the Issue of Developing the Content of the Seasonal School: International Spring School of the National Centre of Manuscripts, "Abkhazia: From the Middle Ages to the Present (Historical-Cultural Aspects)" -----82

როზეტა გუჯეჯიანი

დალის ხეობა (სოციო-კულტურული ასპექტები) -----84
Rozeta Gujejiani - Dali Gorge (Socio-Cultural Aspects) -----85

ნოდარ დარსანია, ჯულიეტა ძაძუა

ქალაქ ოჩამჩირის ქართულენოვანი მოსახლეობის მეტყველებისათვის -----87
Nodar Darsania, Julieta Dzadzua - For the Speech of the Georgian-Speaking Population of Ochamchire City -----88

ნინო ვახანია

ომის პარადიგმა თანამედროვე ქართულ რომანში (ორი თხზულების მაგალითზე) ----90
Nino Vakhania-The Paradigm of War in the Modern Georgian Novel(Based on Two Novels)-91

თამილა ზვიადაძე

დარიკო ფიფიას ლექსთა კონცეპტოსფერო -----92
Tamila Zviadadze - Conceptosphere of Dariko Pipia's Lyrics -----94

მარინა იზორია

რუსეთ-საქართველოს ომი 1992-1993 წწ. და უკრაინა -----95
Marina Izoria - Russian-Georgian War 1992-1993 and Ukraine -----96

მარინე კაკაჩია, ქეთევან მარგიანი, მარინა ჯღარკავა

აფხაზი და აფხაზეთი „დევნილთა მეტყველებაში“ -----97
Marine Kakachia, Ketevan Margiani, Marine Jgharkava - Abkhazian and Abkhazia in the Speech of the Displaced People -----98

კახა კვამილავა

სამურზაკანო 1840-1865 წლებში -----100
Kakha Kvashilava - Samurzakano in 1840 – 1865 -----101

Oleh Kupchyk

Abkhazia on the Pages of the Magazine „World of East“(Late 1920’s – Early 1930’s) -----103
ოლეჰ კუპჩიკი - აფხაზეთი ჟურნალ „აღმოსავლეთის სამყაროს“ გვერდებზე (1920-იანი წლების ბოლოს - 1930-იანი წლების დასაწყისი) ----- 104

ნანა კუცია, მირანდა თოდუა

მარინე ტურავას ლექსთა კრებული „სოხუმი-თბილისი“ -----105
Nana Kutsia, Miranda Todua - Collection of Marine Turava’s verses of poetry „Sokhumi-Tbilisi“ -----106

ნესტან ლომაია

- ქალთა უფლებები და აფხაზეთი (წარსული, აწმყო და თანამედროვეობა) -----107
Nestan Lomaia - Women's Rights and Abkhazia (Past, Present and Modern Time) -----108

გიორგი ლორია

- აფხაზი ეთნოსის იდენტობის ახალი კონცეპტი -----109
Giorgi Loria - A New Concept of the Identity of the Abkhazian Ethnic Group -----110

გურამ მარხულია

- კავკასიის მთიელ ხალხთა კონფედერაციის ანტიქართული გამოსვლების
გეოპოლიტიკური მოტივები 1992-1993 წწ. -----112
**Guram Markhulia - Geopolitical Motives of the Anti-Georgian Speech of the
Confederation of Mountain Peoples of the Caucasus in 1992-1993** -----113

ნინო მამია

- სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკა სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით ქართულსა და
მეგრულ-ლაზურში -----115
**Nino Mashia - Agricultural Vocabulary From the Point of View of Word Formation in
Georgian and Megrul-Lazuri** -----117

ლელა მირცხულავა

- თანამედროვე მასმედიისა და ლიტერატურის თავისებურება აფხაზეთში -----119
Lela Mirtskhulava - Peculiarities of Modern Mass Media and Literature in Abkhazia -----120

მარიამ მირესამვილი

- პოსტტრავმული მეხსიერების მოდელები 2008 წლის აგვისტოს ომის
ლიტერატურულ დისკურსში -----122
**Mariam Miresashvili - Models of Posttraumatic Memory in the Literary Discourse of the
August 2008 August War** -----123

ტიტე მოსია

- აფხაზი პოეტის ალექსი ჯონუას „მუჰაჯირის გამოთხოვება“ -----125
Tite Mosia - "Farewell of the Muhajir" by the Abkhazian Poet Alexi Jonua -----126

მამუკა ნაცვალაძე

- ერეკლე II-ის 1792 და 1795 წლების უცნობი ავსტრიული ელჩობების ფრაგმენტები
ევროპის საარქივო მასალებში -----127
**Mamuka Natsvaladze - Fragments of Erekle II's Unknown Austrian Ambassades
of 1792 and 1795 in European Archives** -----132

მერაბ ნაჭყებია

- სახელური სიტყვაწარმოება ქართველურ ენებში (შედარებითი ანალიზი) -----137
Merab Nachkebia- Derivation of the Names in Georgian languages (Comparative Analysis)- 138

Zübeyir Uzun, Gül Mükerrerem Öztürk, Neriman Yılmaz

- Information about Abkhazia in Turkish Sources (1453-1801) -----139
**გულ მუქერემ ოზთურქი, ზუბეირ უზუნი, ნერიმან ილმაზი - თურქულ წყაროებში
არსებული ინფორმაცია აფხაზეთის შესახებ (1453-1801)** -----139

კობა ოკუჯავა

- აფხაზთა რელიგიური სინკრეტიზმი -----140
Koba Okujava - Abkhazian Religious Syncretism -----141

დავით ოქროპირიძე

- ქრისტიანული კულტი ივირონის მონასტერსა და „სამეფოდ აფხაზეთისად“-ს
შორის: რელიგიური ტრადიცია შუა საუკუნეების პოლიტიკურ კონტექსტში -----143
**Davit Okropiridze - The Christian Cult Between the Monastery of Iviron and the
„Kingdom of Abkhazia“: Religious Tradition in the Political Context of the Middle Ages -----144**

Yaroslav Pilypchuk

- The Abkhazian-Georgian Conflict of XX-XXI Centuries -----146
იაროსლავ პილიპჩუკი - XX-XXI სს-ის აფხაზურ-ქართული კონფლიქტი -----146

Miloš Petrović

- Abkhazia: The Georgian Kosovo? Parallels, Distinctions, Perspectives -----147
**მილოშ პეტროვიჩი - აფხაზეთი: ქართული კოსოვო? პარალელები, განსხვავებები,
პერსპექტივები -----149**

Miloš Petrović

- Considering Some Arguments Stated in the Book „Kosovo, Abkhazia,
Tskhinvali: Historical-Comparative Analysis of Modern Conflicts“ -----151
**მილოშ პეტროვიჩი - კანა ყალიჩავას წიგნში „კოსოვო, აფხაზეთი, ცხინვალი:
თანამედროვე კონფლიქტების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი“
გამოთქმული არგუმენტის შესახებ -----152**

ლუარა სორდია

- მეზღვარის და მოგზაურის პარადიგმა ედგარ პოსა და გალაკტიონ ტაბიძის
შემოქმედებაში -----155
**Luara Sordia - The paradigm of the sailor and the traveler in the works of Edgar Poe and
Galaktion -----156**

ნესტან სულავა

- აფხაზეთი გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში -----157
Nestan Sulava - Abkhazia in the hagiographic work of Giorgi Merchule -----159

მარინა ტურავა

- სოხუმი და ალეპო - ომის ორი განსხვავებული ტოპოსი და ერთი ტკივილი
(თონა დოლენჯაშვილის რომანი „ჩიტი არ გამოფრინდება“) -----160
**Marina Turava - Sokhumi and Aleppo - Two Different Topos of War and One Pain
(Teona Dolenjashvili's Novel „The Bird Will Not Fly Away“) -----161**

Shohistokhan Ulzhaeva

- Georgian-Uzbek Relations 1991- 2022 -----162
მოჰისტოხან ულჯაევა - საქართველო-უზბეკური ურთიერთობები 1991 - 2022 წწ. -----163

მაია ფირჩხაძე

- ტერმინ „აფხაზეთის“ გააზრებისთვის ისტორიის სახელმძღვანელოებში -----166
Maia Pirchkhadze-For the Understanding of the Term „Abkhazia“ in Textbooks of History-167

კახაბერ ფიფია

- ეგრისის (ლაზიკის) სამეფოს ისტორიისათვის -----169
Kakhaber Pipia - For the History of Lazica (Egrisi) Kingdom ----- 170

ეკატერინე ქარდავა, გურანდა ჭელიძე

- ევროპული სწავლების როლი აფხაზეთიდან დევნილი საზოგადოების
განათლების პოლიტიკაში -----172
**Ekaterine Kardava, Guranda Chelidze - The Role of the European Studies in the
Education Policy of the Displaced Community From Abkhazia -----173**

თეა ქართველიშვილი

- პოლიტიკური პრიმატის საკითხი დასავლეთ საქართველოში აფხაზეთა
კათოლიკოს-პატრიარქების კანდიდატთა შერჩევის მაგალითზე (XV-XVIII სს.) -----175
**Tea Kartvelishvili - Issue of Political Primate in Western Georgia, Based on the Example
of Selection of the Candidates to the Throne of Catholicos-Patriarchs of Abkhazia
(15th – 18th Centuries) -----176**

მარი ყალაბეგაშვილი

- ისტორიისა და ქართული ენის სწავლების საკითხი შიდა ქართლის მთიანეთის
(ე. წ. სამხრეთ ოსეთის) სასკოლო განათლებაში -----178
**Mari Kalabegashvili -The Issue of Teaching History and the Georgian Language in School
Education in Shida Kartli Mtianeti (Kartli Region Highland, so-called South Ossetia) -----179**

Ruslan Shevchenko

- Main Aspects of Moldova-Georgia Relations -----181
რუსლან შევჩენკო-მოლდოვა-საქართველოს ურთიერთობის ძირითადი ასპექტები-182

თამარ შინჯიაშვილი, ლევან კვარაცხელია

- აფხაზეთის მოსახლეობის ეთნო-დემოგრაფიული ვითარება და გაყალბებული
სტატისტიკა -----183
**Tamar Shinjiashvili, Levan Kvaratskhelia - Ethnodemographic Situation of the
Population of Abkhazia and Falsified Statistics -----184**

Abraham Shmulevich

- The National Movement of Circassians, Abkhazia and Overcoming Kremlin Manipulations-186
**აბრაამ შმულევიჩი - ჩერქეზთა ნაციონალური მოძრაობა, აფხაზეთი და კრემლის
მანიპულაციები -----187**

გელა ცაავა

- ე. წ. სოხუმის სამხედრო-საავტომობილო გზის აღდგენის პერსპექტივები -----188
Gela Tsaava - Perspectives of Restoration of the so-called Sokhumi Military Road -----189

ინდირა ძაგანია

- კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ელემენტები თანამედროვე აფხაზეთურ
ლიტერატურაში -----190
**Indira Dzaganian - Elements of Intercultural Communication in Modern Abkhazian
Literature -----191**

სოფიკო ჭაავა

აფხაზებისა და აფხაზური ენის სტატისტიკური მაჩვენებლები XX საუკუნის
30-იან წლებში -----192

**Sofiko Tchaava - Statistical Indicators of Abkhazians and the Abkhazian Language
In the 30s of the XX Century -----193**

ქეთევან ხუციშვილი

დე ფაქტო ერთეულის პერფორმაციული ბუნება (აფხაზეთის მაგალითი) -----195
Ketevan Khutsishvili - The Performative Nature of the de Facto Unit (Case of Abkhazia)-----196

ლევან ჯინჯიხაძე

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების ასახვა ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში
რუხის ბრძოლის მიხედვით -----197

**Levan Jinjikhadze - Reflection of Georgian-Abkhaz Relations in the Work of Georgian
Writers According to the Battle of Rukhi ----- 198**

ლევან ჯიქია

ზვიად გამსახურდია და აფხაზეთის საკითხი (1989-1993) -----200

Levan Jikia - Zviad Gamsakhurdia and The Issue of Abkhazia (1989-1993) -----201

ია ჯიქონაია

საქართველო-ჩრდილოეთ კავკასიის ურთიერთობები XI საუკუნეში -----202

Ia Jichonaia - Relations Between Georgia and the North Caucasus in the 11th Century-----203

სამსონ ჯოჯუა

აფხაზეთის დელეგაცია ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა კავშირის პირველ
ყრილობაზე 1917 წ.-----204

**Samson Jojua - The Abkhaz Delegation to the First Congress of the Union of
Highlanders of the North Caucasus in 1917 -----205**

Haji Hasanov, Zeinab Gafarova

From the History of Military Cooperation of Azerbaijani and Georgian Peoples. Alexander
Batonishvili -----206

**ჰაჯი ჰასანოვი, ზეინაბ გაფაროვა აზერბაიჯანელი და ქართველი ხალხების
სამხედრო თანამშრომლობის ისტორიიდან, ალექსანდრე ბატონიშვილი -----208**

Gasim Hajiyev

Aspects of Azerbaijani-Georgian Relations 1991-2022 -----213

გასიმ ჰაჯიევი - აზერბაიჯან-საქართველოს ურთიერთობის ასპექტები 1991-2022წ.--213

Rizvan Huseynov

For the Issue of Studying the Causes of Conflicts in the South Caucasus -----214

**რიზვან ჰუსეინოვი - სამხრეთ კავკასიაში კონფლიქტების მიზეზების შესწავლის
საკითხისათვის -----214**

ზურაბ ხონელიძე
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე - მასწავლებელი,
მოქალაქე, მეცნიერი და დიპლომატი**

აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე - ადამიანი, რომელიც ჩვენი ქვეყნისთვის ურთულეს, ქართველიებით სავსე ეპოქაში იყო თავისი დარგის ლიდერი, თაობათა აღმზრდელი პედაგოგი, მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე - რჩეული რჩეულთა შორის. ვფიქრობთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ ამ დარბაისელი ქალბატონის საზოგადოებრივი საქმიანობა ქვეყნისთვის აუცილებელ და საჭირო დროს დიპლომატიურ საქმიანობადაც უნდა შევაფასოთ. ასეთი ადამიანები რომელ ასაკშიც არ უნდა წავიდნენ ამ ქვეყნიდან დიდ დარდსა და გულისტკივილს ტოვებენ საზოგადოებაში. აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძის ცხოვრების გზა და მოღვაწეობა ძალიან ჰგავს ჩვენი სამშობლოს მძიმე და ხიფათიან ისტორიას უკანასკნელი ერთი საუკუნის მანძილზე. საზოგადო ადამიანების ხვედრია - გაიზიარონ საკუთარი ქვეყნის ბედისწერა და გახდნენ მისი თანაზიარნი.

ჩვენ გვქონდა ბედნიერება ვყოფილიყავით მისი სტუდენტი, შემდეგ კოლეგა, თანამოაზრე და მხარდამჭერი ბევრ საკითხში, როგორც მეცნიერებაში, ასევე საზოგადოებრივ არენაზე, ამიტომ მისი ცხოვრებისეული ბიოგრაფიის მნიშვნელოვანი ნაწილი ჩვენს თვალწინ - ყველას თვალწინ იწერებოდა ჟამითი-ჟამად.

მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო კვლევის ინტერესები იყო შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორია, მაგრამ მას უწევდა პასუხების გაცემა ქვეყნისთვის უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე და ეს საკითხები, ზოგჯერ პოლიტიკურ და დიპლომატიურ თემებსაც მოიცავდა და ცდებოდა ისტორიული მეცნიერების საზღვრებს. ამ საქმიანობაში მეცნიერს ის დიდი გამოცდილება ეხმარებოდა, რომელიც დიპლომატიის ისტორიის მიმართულებით დაუგროვდა. მარიამ ლორთქიფანიძე აქტიურად იყო ჩართული აკადემიკოს როინ მეტრეველის ინიციატივით შექმნილი ქართული სახელმწიფო და სახალხო დიპლომატიის ისტორიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მუშაობაში. ცენტრმა გამოაქვეყნა ქართული დიპლომატიის ტომეულები, როგორც ქართული

დიპლომატიის ისტორიის, ასევე ქრესტომათიის სახით. ამ ნაშრომების ერთ-ერთი გადამუშავებული ვარიანტი ახლახან გამოქვეყნდა - „ქართული დიპლომატიის ისტორია“ (2022), რომელშიც მარიამ ლორთქიფანიძეს ეკუთვნის რამდენიმე კვლევა ძველ საქართველოში დიპლომატიური ეტიკეტისა და დიპლომატიური ხელოვნების შესახებ. ამ მხრივ აღსანიშნავია მეცნიერის ნაშრომები: „ქართლის საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია IV-V სს-ში“ და „არაბთა მფლობელობის დამყარება და ქართული დიპლომატია VII ს-ის II ნახევარში“, პროფ. ზ. პაპასქირთან თანაავტორობით აქვს დაწერილი „ახალი სამეფო-სამთავროების წარმოქმნა საქართველოში და მათი ადგილი საერთაშორისო ურთიერთობებში (IX-X ს. I ნახევარი). სამინაო დიპლომატია“, „ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დიპლომატია“ და სხვა.

აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის მოღვაწეობაში არის ისტორიული მოვლენები, რომელშიც ეს დიდებული ქალბატონი პრაქტიკულად ელჩის მოვალეობას ასრულებდა: ხალხისა და მეცნიერთა წარგზავნილის ელჩის მოვალეობას საბჭოთა საქართველოს მთავრობაში, საბჭოთა საქართველოს ელჩს საბჭოთა კავშირის მთავრობაში, დამოუკიდებელი საქართველოს ელჩს რუსეთის ხელისუფლებაში. საგულისხმოა, რომ ამ კუთხით მისი მოღვაწეობა შესწავლილი არ არის და ქალბატონი მარიამის საქმიანობის ეს მიმართულება უთუოდ მეტ ყურადღებას იქცევს.

თავდადებული მეცნიერული საქმიანობისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობისთვის აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძეს მრავალი საპატიო წოდება და რეგალია აქვს მიანიჭებული, მაგრამ ყველაზე დიდი ჯილდო, მისი ცხოვრების მანძილზე, იყო მშობლიური ხალხის - პირველ რიგში სტუდენტების, კოლეგებისა და უბრალო ადამიანების სიყვარული, რითაც გამორჩეულად იყო დაჯილდოებული. 1988 წელს მ. ლორთქიფანიძეს მიენიჭა თბილისის საპატიო მოქალაქის წოდება; 1997 წელს დაჯილდოვდა ღირსების ორდენით; იმავე წელს აირჩიეს „წლის ადამიანად“; 2000 წელს ამერიკის ბიოგრაფიულმა ინსტიტუტმა (ABI) მიანიჭა „მეორე ათასწლეულის ღირსების მედალი“ და კემბრიჯის საერთაშორისო ორგანიზაციამ მეოცე საუკუნის გამოჩენილ ქალად აღიარა, რის საფუძველზე მეტანილია კემბრიჯის მიერ გამოცემულ გამოჩენილ ადამიანთა ლექსიკონში; მეტანილია ამმ-ს ბიოგრაფიულ ლექსიკონში (ABI) „ვინ ვინ არის?“, დასახელებული იყო 2001 წლის გამოჩენილ ქალად (Woman of the Year); 2011 წელს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ ქართული ეკლესიის უმაღლესი ჯილდო - წმ. გიორგის ოქროს ორდენი მიანიჭა და მას მშობლიური ქვეყნისადმი თავდადებული ღვაწლისთვის „საქართველოს დედა“

უწოდა; 2012 წელს მარიამ ლორთქიფანიძე აირჩიეს ამერიკის ბიოგრაფიული ინსტიტუტის (ABI) დიდების დარბაზის (Hall of Fame) წევრად.

მასზე ამბობენ სიცოცხლეშივე ლეგენდად იქცაო... დიას, ლეგენდად იქცა XX საუკუნის 40-50-იანი წლების კავანდარა, წელამდე მავი ნაწნავით, ქართველი ქალი.

საკვანძო სიტყვები: მარიამ ლორთქიფანიძე, მასწავლებელი, მოქალაქე, მეცნიერი, დიპლომატი, ქართველი ხალხის ელჩი.

Zurab Khonelidze
Sokhumi State University

**Academician Mariam Lortkipanidze – Teacher,
Citizen, Scientist, and Diplomat**

Academician Mariam Lortkipanidze - a person who was a leader in her field in the most difficult and turbulent era for our country, a teacher who nurtured generations, a scientist, and a public figure – the best among the bests. We should recognize that the public activity of Mariam Lortkipanidze must be evaluated as a necessary diplomatic activity for the sake of the country. No matter at what age such people pass away, they leave a lot of pain and heartache in society. The life and work of Academician Mariam Lortkipanidze are very similar to the difficult and tragic history of our Motherland of the last century. To share the fate of one's country and become its accomplice is a lot of the public people.

I was fortunate to be her student, then colleague, comrade-in-arms, and supporter in many matters, both in science and in the public arena, so an important part of his biography was written in front of our eyes.

Mariam Lortkipanidze's scientific interest was the history of medieval Georgia, but she had to answer the most important questions for the country, and these questions sometimes included political and diplomatic issues and went beyond the scope of historical science. In this activity, the scientist was helped by the great experience she had accumulated in the history of diplomacy. Mariam Lortkipanidze took an active part in the work of the Research Center for the History of Georgian State and Public Diplomacy, established on the initiative of Academician Roin Metreveli. The Center has published volumes on Georgian diplomacy, both in the form of a history of Georgian diplomacy and chrestomathy.

Recently, one of the revised versions of these works has been published – „The History of Georgian Diplomacy“ (2022), in which Mariam Lortkipanidze has several studies on diplomatic etiquette and diplomatic art in ancient Georgia. In this

regard, the works of the scientist: „Foreign Policy and Diplomacy of Kartli in the 4th-5th Centuries“ and the „Establishment of Arab Rule and Georgian Diplomacy in the Second Half of the 7th century“. In collaboration with prof. Z. Papaskiri, wrote „The Emergence of New Kingdoms-Principalities in Georgia and Their Place in International Relations (9-first half of 10 century)“, „Internal Diplomacy~, `Diplomacy of the Unified Georgian State“ and others.

In the work of Academician Mariam Lortkipanidze, there are historical events in which she practically acted as an ambassador: an envoy of the people and scientists to the government of Soviet Georgia, an envoy of Soviet Georgia to the government of the Soviet Union, an envoy of independent Georgia to the Russian government. It is significant that her work in this regard has not been studied, and this line of activity of Mariam Lortkipanidze undoubtedly should attract more attention.

Academician Mariam Lortkipanidze was awarded many honorary titles and regalia for her selfless scientific and social activities, but the greatest reward in her life was the love of her native people - first of all, students, colleagues, and ordinary people. In 1988 M. Lortkipanidze was awarded the title of honorary citizen of Tbilisi; B 1997 awarded the Order of Honor; In the same year, she was chosen as the „Person of the Year“, in 2000, the American Biographical Institute (ABI) awarded her the „Medal of Honor of the Second Millennium“, and the Cambridge International Organization recognized her an Outstanding Woman of the 20th Century on the basis of which she was included in the Cambridge dictionary of outstanding people; She is included into the Biographical Dictionary „Who is who?“ (ABI); Was named Woman of the Year in 2001; In 2011, the Catholicos-Patriarch of all Georgia, His Holiness and Beatitude Ilia II awarded her the highest award of the Georgian Church - the Golden Order of St. George and called her „Mother of Georgia“ for her devotion to her homeland. In 2012, Mariam Lordkipanidze was elected a member of the Hall of Fame of the American Biographical Institute (ABI).

They say that she became a legend during her lifetime ...

Keywords: Mariam Lortkipanidze, Teacher, Citizen, Scientist, Diplomat, Ambassador of the Georgian People.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები,
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

ზურაბ ჰაპასკირი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თანამედროვე აფხაზეთისა და აფხაზთა ისტორიის პრობლემატიკა მარიამ ლორთქიფანიძის ისტორიოგრაფიულ მემკვიდრეობაში

გამოჩენილი ქართველი ისტორიკოსის, აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ამჟამინდელი აფხაზეთისა და აფხაზთა ისტორიის საკითხებს. მეცნიერმა თავისი შეხედულებები აღნიშნულ თემატიკაზე პირველად წარმოადგინა აფხაზი და ქართველი ისტორიკოსების მიერ მომზადებული რუსულენოვანი გამოცემის – „აფხაზეთის ასსრ ისტორიის ნარკვევები“ I ტომში (1960) გამოქვეყნებულ მასალაში, რომელიც ეძღვნებოდა „აფხაზთა“ სამეფოს ისტორიას (IX-X სს.).

ეს ნარკვევი დაედო საფუძვლად ვრცელ ნაშრომს, რომელიც შევიდა მ. ლორთქიფანიძის სადოქტორო დისერტაციაში: „*ეჟოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება*“ (წიგნად გამოიცა 1963 წელს), მოგვიანებით კი (1973) „*საქართველოს ისტორიის ნარკვევების*“ II ტომის შესაბამის თავს. ამ პუბლიკაციებში მ. ლორთქიფანიძემ ახალი არგუმენტებით შეამაგრა ქართული ისტორიოგრაფიის კონცეპტუალური ხედვა „აფხაზთა“ სამეფოზე, როგორც ქართულ სახელმწიფოებრივ გაერთიანებაზე.

მარიამ ლორთქიფანიძე ყოველთვის მედგრად იღგა ეროვნული ისტორიის სადარაჯოზე და უპასუხოდ არ ტოვებდა საქართველო-აფხაზეთის ისტორიული წარსულის გაყალბების მცდელობებს, რის გამოც ის სეპარატისტულ წრეებში, არც მეტი არც ნაკლები, ცხადდებოდა „აფხაზი ხალხის მტრად“. განსაკუთრებით ეს შესამჩნევი გახდა 1989 წლიდან, როდესაც გამოქვეყნდა მისი არაერთი პოლემიკური ხასიათის ნაშრომი აფხაზეთის ისტორიის საკითხებზე. ამ მხრივ, პირველ რიგში, გამოსარჩევია მ. ლორთქიფანიძის განმაზოგადებელი ნარკვევი: „*აფხაზები და აფხაზეთი*“, რომელიც გამოიცა 1990 წელს ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე. ნარკვევში მოკლედ, მაგრამ სათანადო სისრულით იყო ნაჩვენები აფხაზთა და აფხაზეთის ისტორიული განვითარების მეცნიერულად გამართული ობიექტური სურათი, რომლითაც ერთნიშნად მტკიცდებოდა, რომ თანამედროვე აფხაზეთის ტე-

რიტორია, იქ მოსახლე ტომებით (განურჩევლად მათი ეთნიკური წარმომავლობისა), ისტორიულად ყოველთვის საერთოქართული ეთნო-კულტურული და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი სამყაროს ორგანულ ნაწილს წარმოადგენდა.

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან (სიცოცხლის ბოლომდე) მარიამ ლორთქიფანიძე წარმატებით აგრძელებდა ბრძოლას მეცნიერული კონტრპროპაგანდის ფრონტზე და ამხელდა აფხაზთა და აფხაზეთის ისტორიული წარსულის გაყალბების მცდელობებს. ამ პერიოდის პუბლიკაციებიდან საგანგებოდ უნდა გამოვყოთ მეცნიერის ვრცელი ნარკვევი „აფხაზთა“ სამეფოზე, რომელიც შესულია ქართველ მეცნიერთა მიერ რუსულ ენაზე მომზადებულ ფუნდამენტურ გამოცემაში „ძიებანი აფხაზეთის/საქართველოს ისტორიიდან“ (1999).

საკვანძო სიტყვები: მარიამ ლორთქიფანიძე, ისტორია, აფხაზეთი, პრობლემატიკა, ისტორიოგრაფიული მემკვიდრეობა.

Zurab Papaskiri
Sokhumi State University

The Issues of the History of Contemporary Abkhazia and the Abkhazs in the Works of Mariam Lordkipanidze

The issues of the history of contemporary Abkhazia and the Abkhazs have an important place in the works of prominent Georgian historian, academician Mariam Lordkipanidze. At first, the scholar presented her views on the mentioned topic in the chapter, which was dedicated to the history of the „Abkhazs“ kingdom (9th-10th centuries) in the „*Essays of the History of the Abkhazian ASSR*“ (vol. I, 1960). /This material formed the basis of a larger article which was included in M. Lordkipanidze’s habilitation thesis „*Political Unification of the Feudal Georgia*“, and later (in 1973) also became the part of the corresponding chapter in the second volume of „*Essays on the History of Georgia*“.

In those publications, M. Lordkipanidze strengthened with the new arguments the conceptual viewpoint of Georgian historiography on the kingdom of „Abkhazs“ as a Georgian state. Mariam Lordkipanidze had always firmly defended the national history and answered attempts to falsify the historical past of Georgia-Abkhazia. Because of that she was declared an „enemy of the Abkhaz people“ in separatist circles. This became especially noticeable from 1989, when several of her essays were published in the newspapers. In this regard, first of all, it should be mentioned M. Lordkipanidze’s work „Abkhazs and Abkhazia“, which was published as a brochure in 1990 in Georgian, Russian, and English. This work gives us a scholarly

sound objective picture of the historical development of the Abkhazs' and Abkhazia, which unequivocally proves that the territory of contemporary Abkhazia, with the tribes living there (regardless of their ethnic origin), historically always represented an organic part of the Georgian ethnical, cultural, political, and state universe.

From the 1990s (until the end of her life), Mariam Lordkipanidze successfully continued to fight on the front of scientific counter-propaganda and exposed attempts to falsify the historical past of the Abkhazs' and Abkhazia. Among the publications of this period, we should single out the scholar's extensive essay on the „Abkhazs“ kingdom, which was included in the fundamental work prepared by Georgian scholars: *„Investigations in the History of Abkhazia/Georgia“* (1999, in Russian).

Keywords: Mariam Lortkipanidze, History, Abkhazia, Problems, Historiographic Heritage.

მალვა გლოველი

*კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*

მარიამ ლორთქიფანიძე როგორც შუა საუკუნეების აფხაზეთის ისტორიის მკვლევარი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი

მოხსენების მიზანია წარმოაჩინოს მარიამ ლორთქიფანიძის როლი აფხაზეთის შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის საქმეში; მისი განსაკუთრებული წვლილი „აფხაზთა სამეფოს“ ისტორიის მონოგრაფიულად კვლევის თვალსაზრისით; ამ სახელმწიფოს შინაარსის ზუსტი შეფასება და მისი ქართული შინაარსის გადმოცემა, მიუხედავად საბჭოთა კონიუქტურისა. კვლევა, ასევე, მიზნად ისახავს გადმოსცეს მარიამ ლორთქიფანიძის როგორც პედაგოგის და სამეცნიერო ხელმძღვანელის მრავალმხრივი პორტრეტი; მისი, როგორც უმაღლესი კვალიფიკაციის მეცნიერის, დამოკიდებულება საკვლევო თემისადმი; კვლევის მეთოდების სწავლება და გაზიარება ახალგაზრდა მეცნიერთათვის. ნაშრომში განხილულია მისი პიროვნული თვისებები (ძლიერი და სუსტი მხარეები), მიზეზები, რის გამოც მას ჰყავდა ძალიან ბევრი სტუდენტი/მსმენელი, მაგრამ, სხვა მეცნიერებთან შედარებით, ცოტა დისერტანტი/დოქტორანტი. მისი ლექციები და საუბრის ლოგიკა მოწმობს მის ერუდიციას და ქართული ენის გრამატიკის შესანიშნავ ცოდნას. კვლევა ემყარება მ. ლორთქიფანიძის როგორც ფუნდამენტური, ასევე სხვა ტიპის (სამეცნიერო-პოპულარული, პუბლიცისტური) შრომების, მის მიერ შესწორებული-გარედაქტირებული და კომენტირებული ნაშრომების ანალიზს (საარქივო მასალა), ზეპირ გადმოცემებს (პირად ურთიერთობებს).

ნაშრომში განხილულია მარიამ ლორთქიფანიძის ის თვისებები, რომლებიც ახასიათებს მას როგორც დიდ მეცნიერს და შესანიშნავ პედაგოგს, განსაკუთრებით ხაზგასმულია მისი თვისება - მიიღოს და არ მიიჩნიოს შეცდომად განსხვავებული აზრი, თუ ის დამყარებულია სამეცნიერო არგუმენტებზე; განსაკუთრებითაა წარმოჩენილი, რომ მარიამ ლორთქიფანიძეს შეუძლია არა მხოლოდ მიიღოს განსხვავებული აზრი, არამედ, საკუთარი მოსაზრების საპირისპიროდ, დაეხმაროს ახალგაზრდა მკვლევარს მისი მოსაზრების დამატებით არგუმენტირებაში. ასეთი რამ ახასიათებს მხოლოდ დარგის

ქუმარიტ გულმემატიკივარს, ნამდვილ მეცნიერს და დიდბუნებოვან პიროვნებას.

საკვანძო სიტყვები: მარიამ ლორთქიფანიძე, აფხაზეთი, ისტორია, მუა საუკუნეები, მეცნიერი.

Shalva Gloveli

*Korneli Kekelidze Georgian National
Centre of Manuscripts*

Mariam Lortkipanidze as a Researcher of the History of Medieval Abkhazia and Scientific Supervisor

the purpose of the report is to present the role of Mariam Lordkipanidze in the study of the medieval history of Abkhazia; Her special contribution to the monographic study of the history of the „Abkhazian kingdom“; An accurate assessment of the content of this state and its Georgian content, regardless of the Soviet conjuncture. The study also aims to convey the multifaceted portrait of Mariam Lordkipanidze as a teacher and research supervisor; her attitude to the research topic as a highly qualified scientist; Training and exchange of research methods with young scientists. The article discusses her personal qualities (strengths and weaknesses), the reasons why she had so many pupils / students, but, compared to other scientists, few doctoral students. Her lectures and the logic of her conversation testify to her erudition and excellent knowledge of the grammar of the Georgian language. The study is based on the analysis of fundamental and other types (popular science, journalistic) works of Lordkipanidze, works corrected, edited and commented by him (archival material), oral transmissions (personal relationships).

The article discusses the qualities of Mariam Lordkipanidze, which characterize her as a great scientist and an excellent teacher, especially her quality - to accept and not consider a mistake a different opinion if it is based on scientific arguments; It is especially shown that M. Lordkipanidze can not only accept a different opinion, but also, contrary to his own opinion, help a young researcher in additional argumentation of his opinion. Such things characterize only a real scientist and a great person.

Keywords: Mariam Lordkipanidze, Abkhazia, History, Middle Ages, Scientist.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები,
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

ლია ახალაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობის შესწავლის საკითხისათვის

მარიამ ლორთქიფანიძე იყო საქართველოს აკადემიური საზოგადოების გამორჩეული წარმომადგენელი, რომელიც ოცდახუთი წლის მანძილზე ხელმძღვანელობდა საქართველოს ისტორიის კათედრას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ინსტიტუციურად ეს კათედრა ქართული ისტორიული სკოლის ლიდერად ითვლებოდა ჯერ კიდევ ივ. ჯავახიშვილის, სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილის დროიდან. თავისი პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე, მარიამ ლორთქიფანიძემ ღირსეულად გააგრძელა თავისი მასწავლებლების გზა და მრავალი წლის მანძილზე საქართველოს ისტორიის, ქართული ენისა და ქართული კულტურის დამცველის და მოამაგის როლი იკისრა.

მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობის კვლევა ქართულმა ისტორიოგრაფიამ მეცნიერის სიცოცხლეშივე წამოიწყო. მიუხედავად არსებული შეფასებებისა, ეს საკითხი ქართული საისტორიო აზროვნების განვითარების შესწავლის თვალსაზრისით კვლავ აქტუალურია და ვფიქრობთ, ამ თემაზე მომავალშიც ბევრი დაიწერება. მოხსენება ისტორიოგრაფიული ხასიათისაა და განიხილავს საისტორიო აზროვნების განვითარების კონცეპტუალიზაციის საკითხს მარიამ ლორთქიფანიძესთან და მკვლევართა შეფასებებს მეცნიერის მემკვიდრეობის შესახებ.

XX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XXI საუკუნის დასაწყისის ქართული ისტორიოგრაფიის ნაციონალური მახასიათებლების გათვალისწინებით, მოხსენებაში დაზუსტებულია მეცნიერის კვლევითი საქმიანობის ტიპოლოგია და მეცნიერული ისტორიის კონცეფცია. კვლევის მეთოდი ეფუძნება, ისტორიულ-შედარებითი კვლევის მეთოდთა სისტემას, მეცნიერის მემკვიდრეობაზე დაკვირვების, ჰერმენევტიკის, კონტენტ-ანალიზისა და სინთეზის მეთოდებს, რომელიც მოითხოვს საკვლევი პრობლემის მიმართ სისტემურ მიდგომას.

სხვადასხვა დროს მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობას იკვლევდნენ ნოდარ მომიამვილი და გივი ჯამბურია, რომლებმაც მეცნიერს ქართული ისტორიოგრაფიის თვალსაჩინო წარმომადგენელი უწოდეს (2001), დევი კაციტაძე, რომელმაც 2007 წელს, მარიამ ლორთქიფანიძისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კრებულში ხაზი გაუსვა მის არამარტო კვლევით ინტერესებს, არამედ პედაგოგიურ და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას, 2013 წელს ლია მელიქიძევილის, ნანა ხაზარაძის და ქეთევან ნადირაძის რედაქტორობით გამოქვეყნდა ბიოგრაფიული ხასიათის ნამრომი, რომელშიც საკმაოდ ვრცლადაა წარმოდგენილი მეცნიერის ბიოგრაფიული და სამეცნიერო კვლევითი ინტერესების მტრინები. 2014 წელს მარიამ ლორთქიფანიძის 90-ე წლისთავისადმი გამართულ კონფერენციაზე მარიამ ჩხარტიშვილმა მეცნიერის მემკვიდრეობა თეორიულ შრილში განიხილა და ყურადღება გაამახვილა ისტორიული რეპრეზენტაციის სტილის თავისებურებებზე, თეორიულ მიმართულებებსა და კონკრეტულ კვლევებზე. აფხაზეთის თემატიკა მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობაში, პირველად ზურაბ პაპასქირმა განიხილა და ამ მიმართულებით საინტერესოა მისი პუბლიკაცია „ზოგიერთი მტრინი მარიამ ლორთქიფანიძის პორტრეტისთვის“ (2009). ლია ახალაძემ ცალკე კვლევის საგნად აქცია წყაროების კვლევის საკითხი მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობაში (2014), რომელშიც მეტნაკლებად დაწვრილებითაა წარმოჩენილი მეცნიერის ღვაწლი სხვადასხვა სახის ქართული და უცხოური წყაროების კვლევისას. 2017 წელს გამოქვეყნებულ მოკლე მონოგრაფიულ კვლევაში ქეთევან ნადირაძემ მედარებით ვრცლად წარმოადგინა მეცნიერი ხედვა ისტორიული მეცნიერების მიმართ. იმავე წელს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეგიდით გამოქვეყნდა როინ მეტრეველის ნამრომი „მეგობრობა გზად და ხიდად“. ნარკვევი ეძღვნება ქართველი მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების, აკადემიკოსების მარიამ ლორთქიფანიძისა და ოთარ ჯაფარიძის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას (2017).

განსაკუთრებით საინტერესოა ავტორის მიერ გამოქვეყნებული ბიოგრაფიული ჟანრის წიგნი „რაც გამახსენდა“ (2007), მისი მოწაფეების, სტუდენტებისა და დოქტორანტების მოგონებები მასწავლებელზე, რომელშიც კარგად იკვეთება მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწე ქალის მტრინები პორტრეტისთვის (მაღვა გლოველი, სოფიო ქადაგიშვილი, როზეტა გუჯაჯიანი და სხვ.)

მარიამ ლორთქიფანიძის ისტორიოგრაფიული მემკვიდრეობის შესწავლისას გასათვალისწინებელია ის თავისებურებები, რომლებიც დამახასიათებელია მისი სამეცნიერო საქმიანობისთვის. მეცნიერის მემოქმედება მრავ-

ვალფეროვანია: ეს არის ორ ასეულამდე სამეცნიერო პუბლიკაცია, მოხსენებები და პრეზენტაციები საქართველოში თუ საზღვარგარეთ, რეცენზიები, გამომაურებები, წიგნების რედაქტორობა, ინტერვიუები, საჯარო ლექციები და სხვა. ტიპოლოგიური თვალსაზრისით, გამოკვლევათა თემატიკის დიაპაზონი არის ძალიან ფართო: საქართველოს პოლიტიკური, სოციალური, კულტურული ისტორია, ისტორიოგრაფიული ხასიათის კვლევები, წყაროთმცოდნეობითი ძიებანი და მრავალი სხვა. თავისებურებათა მორის ყურადღებას იქცევს კვლევის მდეგების საჯაროობა და ისტორიული ცოდნის მუდმივი დისემინაცია ფართო მსმენელი აუდიტორიის წინაშე, რაც მეიძლება XX-XXI სს. მიჯნის ქართული ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთ ნაციონალურ მახასიათებლად მივიჩნიოთ.

მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში მოჭარბებულად არის წარმოდგენილი „საბჭოთა პარადიგმების“ იდეოლოგიური ნარატივი, რითაც საბჭოთა იმპერია წლების მანძილზე მიზანმიმართულად და ხელოვნურად ცდილობდა მეცვალა ეთნიკური იდენტობის მარკერები, XX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XXI საუკუნის დასაწყისის ქართული ისტორიოგრაფიის ნაციონალური მახასიათებლები ისტორიული მეხსიერების, როგორც ეროვნული იდენტობის მენარჩუნებისა და ფორმირების, ახალი ისტორიული პროცესების ხელმეწყოები კონცეპტუალური ხედვების ჩამოყალიბების საფუძველი გახდა. მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობა ამ მახასიათებლების ერთ-ერთი მთავარი მემოქმედია. მეცნიერის კვლევითი საქმიანობის ტიპოლოგიაში რამდენიმე მიმართულება და ქვემიმართულებები მეიძლება გამოვყოთ: 1. *საქართველოს პოლიტიკური, სოციალური, კულტურული ისტორიის, ძირითადად, შუა საუკუნეების საქართველოს* სხვადასხვა პერიოდის პრობლემების მესწავლა. 2. *წყაროთმცოდნეობითი კვლევები* - ავტორმა განახორციელა, როგორც ქართული ნარატიული წყაროებისა და ისტორიული საბუთების, ასევე საქართველოს მესახებ არსებული უცხოური საისტორიო წყაროების მესწავლა; 3. ქართული საისტორიო აზროვნების განვითარების კვლევა; 4. *პოლემიკური ხასიათის შრომები*, რომლებშიც სხვა ქართველ მკვლევრებთან ერთად ხშირად ამხელდა ისტორიის (ძირითადად, საქართველოს ისტორიის) გამყალბებლებს.

მოხსენებაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მარიამ ლორთქიფანიძის კონკრეტულ წყაროთმცოდნეობით კვლევებს, მათგან აღსანიშნავია დაკვირვებები „ქართლის ცხოვრების“ ისტორიული თხზულებების კრებულზე, „მატიანე ქართლისაჲს“, სუმბატ დავითისძის, ქართული ჰაგიოგრაფიული თხზულებების ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობით მნიშვნელობაზე. სიმონ ჯანამიას რეკომენდაციით მან, ერთ-ერთმა პირველმა, დაიწყო საქართველოს მესახებ არსებული არაბული საისტორიო წყაროების ცნობების მესწავლა და სამეცნიერო მიმოქცევაში მემოტანა.

ისტორიული დოკუმენტების შესწავლის თვალსაზრისით, უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ცალკეულ ისტორიულ საბუთებზე სპეციალურ დაკვირვებებს, რომელთა საფუძველზე მიღებულია საკვლევ ეპოქისთვის უმნიშვნელოვანესი დასკვნები. მაგალითისთვის მეიძლება გავიხსენოთ მარიამ ლორთქიფანიძის მიერ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ეკთესიების მემოტანა სამეცნიერო მიმოქცევამი და მისი ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზის საფუძველზე დასავლეთ საქართველოს მავიზდვისპირეთის სამიტროპოლიტოების კუთვნილების საკითხის დასმა და ა. მ.

ზოგადად, მრავალფეროვანია მარიამ ლორთქიფანიძის მიერ ისტორიის რეპრეზენტაციისთვის გამოყენებული მეთოდები: ესაა წმინდა სამეცნიერო, სამეცნიერო-პოპულარული, სახელმძღვანელო, პუბლიცისტური ხასიათის წერილები და სატელევიზიო გამოსვლები. მათი მრავალფეროვნება გამოწვეულია ფართო აუდიტორიით, რომელსაც მეცნიერი მიმართავდა და ეს, ფაქტობრივად, მთელი საქართველოა.

ცხადია, დიდი ისტორიკოსები მხოლოდ ნამრომების მრავალრიცხოვნებით არ არიან გამორჩეულნი. დიდი ისტორიკოსები საკუთარი ქვეყნის ისტორიის ობიექტური მემფასებლები და მცველებიც არიან, ცდილობენ, უარყონ ნომენკლატურული, ფალსიფიცირებული და გაყალბებული ისტორიები, დიდი ისტორიკოსები მონაწილეობენ ერის წინაშე არსებული სხვადასხვა პრობლემების გადაწყვეტასა და მოგვარებაში, ქმნიან საზოგადოებრივ აზრს და აქტიურად არიან ჩართული ქვეყნის ცხოვრებაში. XX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XXI საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ისტორიაში არ დარჩენილა არცერთი პრობლემური საკითხი, რომელსაც მარიამ ლორთქიფანიძე არ მეხებოდა და არ გამოეთქვა საკუთარი მეხედულება, მონაწილეობდა მათ მოგვარებასა და გადაწყვეტაში. მუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიის შესახებ მის მიერ მექმნილმა ფუნდამენტურმა კვლევებმა, საისტორიო წყაროებისა და ისტორიოგრაფიული ხასიათის ნამრომებმა საფუძველი ჩაუყარეს XX საუკუნის II ნახევრის ქართული ისტორიოგრაფიის ნაციონალურ მახასიათებლებს.

საკვანძო სიტყვები: მარიამ ლორთქიფანიძე, სამეცნიერო კვლევა, ქართული ისტორიოგრაფია, ისტორიის იდეა, ნაციონალური მახასიათებლები.

Lia Akhaladze
Sokhumi State University

**For the issue of studying the scientific heritage
of Mariam Lortkipanidze**

Georgian historiography started the study of Mariam Lortkipanidze's scientific activity during the scientist's lifetime. Despite the current evaluations, this issue is still relevant from the point of view of studying the development of Georgian historical thought, and we think that a lot will be written on this topic in the future. The report examines how the idea of history is presented in the scientific legacy of Mariam Lortkipanidze, taking into account the national characteristics of Georgian historiography of the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century, the typology of the scientist's research activity is specified.

Research methods are based on historical-comparative research methodology, source observation, hermeneutics, content analysis, analysis and synthesis methods, which require a deep systematic approach to the research problem.

When studying the historiographic heritage of Mariam Lortkipanidze, the features that are characteristic of her scientific activity should be taken into account. From a typological point of view, the creation of a scientist is diverse: it is up to two hundred scientific publications, reports and presentations in Georgia and abroad, reviews, book editing, interviews, public lectures and others. The range of research topics is very wide: political, social, cultural history of Georgia, historiographical studies, source-knowledge searches and many others. Among the features, attention is drawn to the publicity of the research results and the constant dissemination of historical knowledge to a wide listening audience, which can be considered one of the national characteristics of Georgian historiography at the turn of the 20th - 21st centuries.

Despite the fact that in Soviet historiography, the ideological narrative of "Soviet paradigms" is excessively presented, with which the Soviet Empire deliberately and artificially tried to change the markers of ethnic identity over the years, the national characteristics of Georgian historiography of the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century are historical memory as a national identity. It became the basis for the formation of conceptual visions promoting preservation and formation, new historical processes. Mariam Lortkipanidze's scientific heritage is one of the main creators of these characteristics. In the typology of the scientist's research activity, several directions and sub-directions can be distinguished: 1. studying the problems of different periods of *the political, social, cultural history of Georgia*, mainly in the Middle Ages. 2. *source studies* - the author has carried out the study of both Georgian narrative sources and historical documents, as well as foreign

historical sources about Georgia; 3. research on the development of Georgian historical thinking; 4. polemical nature of the works in which, together with other Georgian researchers, she often exposed the falsifiers of history (mainly the history of Georgia).

In the report, special attention is paid to Mariam Lortkifanidze's specific source studies, among them the observations on the collection of historical writings "Life of Kartli", "Matiane Kartlisa", Sumbat Davitisdze, Georgian hagiographical writings are worth mentioning. On Simon Janashia's recommendation, she was one of the first to start studying the Arabic historical sources about Georgia and brought them into scientific circulation.

From the point of view of the study of historical documents, special observations on individual historical documents were of great importance, on the basis of which the most important conclusions for the research era were obtained. For example, we can recall Mariam Lortkifanidze's introduction of the ectheses of the Patriarchate of Constantinople into scientific circulation and, based on his historical-source-scientific analysis, raising the question of the belonging of the Black Sea Samitropolitans of Western Georgia, etc.

In general, the methods used by Mariam Lortkifanidze for the representation of history are diverse: they are purely scientific, scientific-popular, textbooks, journalistic letters and television appearances. Their diversity is due to the wide audience that the scientist addressed, and this is, in fact, the whole of Georgia.

Obviously, great historians are not distinguished only by the large number of works. Great historians are objective evaluators and guardians of their country's history, they try to reject nomenclature, falsified and falsified histories, great historians participate in solving and solving various problems facing the nation, create public opinion and are actively involved in the life of the country. In the history of Georgia in the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century, there was not a single problematic issue that Mariam Lortkifanidze did not touch and express her own opinion, participated in their resolution and solution. Her fundamental researches, historical sources and historiographical works on the history of medieval Georgia laid the foundation for the national characteristics of Georgian historiography of the second half of the 20th century.

Keywords: Mariam Lortkifanidze, Scientific Research, Georgian Historiography, Idea of History, National Characteristics.

ნონა ქარაია

*აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და კულტურის
სამინისტროს კულტურულ ფასეულობათა დაცვის სამსახური*

აფხაზეთის კულტურული მემკვიდრეობა - რეალობა და გამოწვევები

საქართველოს განუყოფელი ნაწილის, აფხაზეთის მრავალსაუკუნოვან, უნიკალურ კულტურულ მემკვიდრეობას თავისი წვლილი აქვს შეტანილი ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობათა შექმნაში. გადაუდებელ ამოცანად მიგვაჩნია, რამდენადაც ამის შესაძლებლობას მოგვცემს ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიაზე შექმნილი ვითარება, კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების სრულფასოვანი შესწავლა, შენარჩუნება და მომავალი თაობებისათვის გადაცემა.

აღნიშნული მიმართულებით არსებულმა პრობლემებმა განაპირობეს 2015 წელს აფხაზეთის განათლებისა და კულტურის სამინისტროში „კულტურულ ფასეულობათა დაცვის სამსახურის“ შექმნა, რომელიც ახორციელებს „კულტურულ ფასეულობათა დაცვისა და პოპულარიზაციის პროგრამას“.

სამსახურმა პირველ რიგში დაიწყო ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიაზე არსებული ისტორიულ-არქიტექტურული ნაგებობების აღნუსხვა და შედეგად ქართულ და ინგლისურ ენებზე შეიქმნა „აფხაზეთის ტაძრების დეტალური რუკა“; „აფხაზეთის ისტორიულ-არქიტექტურული ნაგებობების ონლაინ რუკა“; აფხაზეთის ისტორიის, კულტურისა და ეთნოლოგიის ვირტუალური ელექტრონული/ონლაინ მუზეუმი.

2015, 2018 და 2019 წლებში სამსახურის მიერ ორგანიზებულ იქნა სამეცნიერო კონფერენციები, რომლებიც მიმართული იყო აფხაზეთის თემატიკაზე მომუშავე მეცნიერ-მუშაკების, მკვლევარებისა და დარგის სპეციალისტების გამოცდილების გაზიარებაზე.

2021 წელს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და კულტურის სამინისტროს ეგიდით გაიმართა დისტანციური საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია - „აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი: ენა, ლიტერატურა, ისტორია, კულტურის ძეგლები“.

პროგრამის ფარგლებში სამსახური ასევე ხელს უწყობს აფხაზეთის კულტურული მემკვიდრეობის საკითხებზე ნამრომების გამოცემას, რომელთაგან აღსანიშნავია: ცნობილი აფხაზი მხატვრის, *ალექსანდრე შერვაშიძის*, საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში დაცული ნამუშევრების კატალოგი, ითარგმნა და ახალი ილუსტრაციებით გამოიცა რუსულენოვანი კრებული „*ლევან რჩელიძის* - „VIII-X საუკუნეების გუმბათოვანი ხუროთმოძღვრება აფხაზეთში“, ალბომი „*საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობა-აფხაზეთი (მოკლე მიმოხილვა)*“, ორჯერ გამოვიდა ბუკლეტი „*კულტურული მემკვიდრეობა აფხაზეთში*“.

მომავალი თაობის აფხაზეთის თემატიკით დაინტერესების მიზნით, ჩატარდა სალექციო კურსი - „*გავიდრძავთ ცოდნა აფხაზეთის ისტორიის შესახებ*“, საჯარო სკოლებში გაიმართა სალექციო კვირეული „*აღმოაჩინე აფხაზეთი*“.

2017-2019 წლებში ორგანიზებული „*საგანმანათლებლო-საველე ბანაკი აფხაზეთიდან დევნილი მოზარდებისათვის*“ მთლიანად მიეძღვნა არქეოლოგიური ძეგლების გაცნობას.

აფხაზეთის კულტურასთან დაკავშირებული თემატიკის პოპულარიზაციის მიზნით, მუზეუმში „*ჰოლოზუმი*“ გაიმართა აფხაზეთის მოზაიკის იმერსიული პროექციის ჩვენება, მოეწყო ფოტოგამოფენა „*კადრები აფხაზეთიდან*“, შეიქმნა ორი ვიდეო-რგოლი: „*გაგრა*“ და „*აფხაზეთის საგანძური - ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*“, ინტერაქტიული მობილური აპლიკაცია „*Abkhazia Heritage*“.

სამსახურის მიერ განხორციელებული ყველა პროექტი ხელს უწყობს როგორც ფართო საზოგადოების, ასევე მომავალ თაობებში ამ თემისადმი დაინტერესების გაზრდას, ინტერესთა ჯგუფებში კვლევისა და ანალიზის მეთოდების გამარტივებას.

აფხაზეთის კულტურული მემკვიდრეობა არა მარტო ქართველთა და აფხაზთა სიმდიდრეა, არამედ ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის, მსოფლიოს ცივილიზაციის განუყოფელი ნაწილიცაა. ამიტომაც მიგვაჩნია, რომ მსოფლიოს პროგრესულმა საზოგადოებამ უნდა შეძლოს ამ ვანდალიზმის დანახვა, გაცნობიერება და საქართველოსთან ერთად მისი დროზე მეჩერება.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, კულტურული მემკვიდრეობა, კულტურული ფასეულობები, დაცვა,

Nona Karaia

*Head of the Cultural Values Protection Service of the
Ministry of Education and Culture of the Autonomous Republic of Abkhazia*

Cultural Heritage of Abkhazia – Reality and Challenges

The centuries-old, unique cultural heritage of Abkhazia is an integral part of Georgia that has contributed to the creation of universal values. We consider it to be an urgent task, as far as the situation in the occupied Abkhazia territory allows, to fully study, preserve and pass on cultural heritage monuments to future generations.

In 2015, the mentioned problems in this field led us to the creation of the 'Cultural Values Protection Service' in the Ministry of Education and Culture of Abkhazia, that implements the 'Cultural Values Protection and Promotion Program'. First of all, our department started to identify and recording the historical-architectural buildings on the territory of occupied Abkhazia and as a result, a 'detailed map of the temples of Abkhazia' was made in Georgian and English languages; 'Online map of historical and architectural buildings of Abkhazia'; Virtual electronic/online museum of history, culture and ethnology of Abkhazia.

In 2015, 2018 and 2019, we did organize scientific conferences aimed at sharing the experience of scientists, researchers and specialists working on Abkhazia issue. In 2021, through the organization of Sukhumi State University and the Ministry of Education and Culture of the Autonomous Republic of Abkhazia held a remote international scientific conference – „Cultural values of Abkhazia: language, literature, history, cultural monuments“.

Within the framework of the program, our department also promotes the publication of works on the issues of cultural heritage of Abkhazia, which is worth noting: the catalog of the works of the famous Abkhazian artist, Alexander Shervashidze, preserved in the National Museum of Georgia, was translated and the Russian-language collection 'Levan Rcheulishvili - 'Domed architecture of the VIII-X centuries in Abkhazia' was published with new illustrations, the album 'Cultural Heritage of Georgia-Abkhazia (brief review), the booklet „Cultural Heritage in Abkhazia“ was released twice.

In order to raise interest of Abkhazia for the future generation - a lecture course was held – „Let's deepen the knowledge about the history of Abkhazia“, a lecture week 'Discover Abkhazia' was held in public schools.

„Educational field camp for IDPs teenagers from Abkhazia“ organized in 2017-2019 was completely dedicated to getting to know the archaeological monuments.

In order to promote topics the issue related to culture of Abkhazia, the museum „Holozeum“ held an immersive projection of Mosaics of Abkhazia, organized a photo exhibition „Images from Abkhazia“, created two videos: „Gagra“ and „Treasures of Abkhazia - Georgian cultural heritage“, interactive mobile application „Abkhazia Heritage“.

All the projects carried out by the our department contribute to increasing the interest of the general public and future generations to this topic, simplifying the methods of research and analysis in interest groups.

The cultural heritage of Abkhazia is not only the wealth of Georgians and Abkhazians, but also of universal significance, an integral part of world civilization. That's why we believe that the world's progressive society should be able to see this vandalism, aware it and stop it together along with Georgia.

Keywords: Abkhazia, Cultural Heritage, Cultural Values, Protection.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები,
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

მელორ ალფენიძე, ეკა ესებუა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზეთის შავიზღვისპირეთი:

ათვისება - ნაპირდაცვის ავკარგიანობა, ინოვაციური პროექტები

ჩვენი კვლევის მიზანია ნაპირების აქტიური აბრაზიისა და ანტიკური დროის ისტორიულ-კულტურული ძეგლების, ასევე არქიტექტურული ფენომენების ხანგრძლივი ნგრევის მიზეზების - ბუნებრივი და ანთროპოგენური ფაქტორების ანალიზი, ანთროპოგენური წნეხების სივრცე-დროითი ნეგატიური ცვლილებების კვლევა, ნაპირდაცვის კრიტიკული ანალიზი, პლაჟების აღდგენის ინოვაციური ექსპერიმენტის – თავისუფალი პლაჟის მშენებლობის ეკოლოგიურ-ეკონომიკური ეფექტურობის ვერიფიკაცია და ჰომოგენურ უბნებზე ექსტრაპოლაციის რეალიზაციის მეცნიერული დასაბუთება.

კვლევის ამოცანებს შეადგენს ნაპირების სივრცე-დროითი ანთროპოგენური ტრანსფორმაციის მიზეზებისა და შედეგების გამოვლენა და პლაჟის აღდგენის გონივრული ათვისების (თავისუფალი პლაჟის შექმნა) უპირატესობის მეცნიერული დადასტურება.

კვლევის აქტუალობას განაპირობებს ის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, რომელიც ზღვისპირა რეგიონის მდგრადი განვითარების წინაპირობის - დარღვეული ნაპირების აღდგენის, დაცვის, რეგულირებისა და შენარჩუნების ღონისძიებათა [საქართველოს კანონი..., 2006] შემუშავებასა და დანერგვას უკავშირდება.

კვლევაში გამოვიყენეთ შემდეგი მეთოდები: 1). ნაპირების აბრაზიისა და პლაჟების წარეცხვის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების ანალიზი; 2). ნაპირების ანთროპოგენური სივრცე-დროითი გარდაქმნების შედარებით-გეოგრაფიული და რაოდენობრივ-თვისებრივი ანალიზი; 3). ნაპირდაცვის წარმატებული მეთოდის - თავისუფალი პლაჟის ექსპერიმენტის ავარიული ნაპირების ჰომოლოგიურ უბნებზე ექსტრაპოლაციის მიზანშეწონილობის ანალიზი; 4). ინოვაციური ნაპირდაცვის გარემოსდაცვითი ფუნქციისა და ეკონომიკური ეფექტურობის ვერიფიკაცია.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. შავი ზღვის სანაპიროს ბუნებრივი სისტემების ჩამოყალიბება გვიანპოლოცენურ ეპოქას მოიცავს. ამ დროს ზღვის დონის ევსტატიკური ცვლილებები და სანაპიროს ტექტონიკური მოძრაობები მცირე დიაპაზონში შერყობდა და ნაპირების ფორმირებაში უმნიშვნელო როლს ასრულებდა.

ძლიერი ანთროპოგენური წნეხის პირობებში, ნაპირებმა შთამბეჭდავი დარღვევა განიცადეს. გამოირკვა, რომ პლაჟის წარეცხვის, ძირითადი ნაპირების აბრაზიისა და მისი ინფრასტრუქტურის ნგრევის მიზეზები „ზღვა-პლაჟი-ნაპირი“ სისტემის არაგონივრულ სამეურნეო საქმიანობას უკავშირდება და შეუქცევადი ნეგატიური პროცესების ხანგრძლივი ტენდენციით ხასიათდება. მათი გამომწვევი მიზეზებია: მდინარეთა ნაკადების დარეგულირება - ჰესების მშენებლობა და კაშხლების მიერ მყარი ნატანი მასალის დისკრეტულობა; სანავსადგურო კომპლექსების (ოჩამჩირე, ფოთი, ბათუმი, სოჭი, გაგრა და სხვ.) მშენებლობა და ნაპირისგასწვრივი ერთიან-მთლიანი ნაკადების დისკრეტული რეჟიმის შექმნა; საქართველოს მდინარეთა კალაპოტების დამუშავება - ინერტული მასალის გაზიდვა (ჯამში 35 მლნ. მ³) სამოქალაქო ინდუსტრიის საჭიროებისათვის და სანაპირო ზონაში მკვეთრი დეფიციტის შექმნა; ეკონომიკურად არაეფექტური და, ბუნებათსარგებლობის თვალსაზრისით, არაგონივრული (არარაციონალური) ნაპირდაცვითი პრაქტიკის (რკინა-ბეტონის კონსტრუქციების (ბუნის სერია, ტალღამტეხი, კელეები, ტეტრაპოდები და სხვ.) წარმოება. ნაპირდაცვის ამ მეთოდების ხანგრძლივი ექსპლოატაციის პრაქტიკამ ნეგატიური ეფექტურობა დაადასტურა, ხშირად კი ნაპირების ინტენსიური დეგრადაციის პროვოცირების ხელშემწყობი როლი შეასრულა.

ოპტიმალური ნაპირდაცვის მეთოდების ძიებამ რკინა-ბეტონის ნაგებობების გონივრული ალტერნატივის - თავისუფალი (შემოუზღუდავი) პლაჟების პრაქტიკაში ხელოვნური დანერგვის მიზანშეწონილობას დაუდო საფუძველი. სანაპირო ავარიულ უბნებზე ამ მეთოდის დანერგვის წარმატებულმა შედეგებმა პრაგმატული ნაპირდაცვის ეფექტურობა დაადასტურა. პლაჟის აღდგენისა და თავისუფალი პლაჟის შექმნის წარმატებული ექსპერიმენტი საქართველოს (გაგრის პერიმეტრი) შავიზღვისპირა მონაკვეთზე განხორციელდა, რომლის დადებითი ეფექტი ამჟამადაც სახეზეა. ნაპირების ავარიული მდგომარეობის, მათი განვითარების სახიფათო ტენდენციისა და სტაბილურობის მიღწევის მიზანშეწონილობის გათვალისწინებით, შემოთავაზებულია თავისუფალი პლაჟის ექსპერიმენტის ზღვისპირეთის ავარიულ მონაკვეთებზე ექსტრაპოლაცია და ეკონომიკურ-ეკოლოგიური ეფექტურობის პროგნოზი.

საკვანძო სიტყვები: აბრაზია, ნაპირდაცვა, თავისუფალი პლაჟი, ექსტრაპოლაცია, ვერიფიკაცია.

Melor Alpenidze, Eka Esebua
Sokhumi State University

Abkhazia's Black Sea Coast: Exploitation - Coastal Defense Vulnerability - Innovative Projects

Study goal: active abrasion of banks and historical and cultural monuments of ancient times, and as well as analysis causes of long-term destruction of architectural phenomena - natural and anthropogenic factors, Study of spatio-temporal negative changes of anthropogenic pressures, critical analysis of shore protection, verification of the ecological-economic efficiency of the innovative beach restoration experiment - free beach construction and scientific substantiation of the implementation of extrapolation on homogenous areas.

Tasks of the study: Revealing the causes and consequences of spatio-temporal anthropogenic transformation of shores; scientific substantiation of advantage of rational mastering of beach restoration (create free beach).

Actuality of the Study: A prerequisite of sustainable development of the coastal region - restoration, protection, regulation and maintenance of abolished shores [Law of Georgia..., 2006] elaboration and appropriateness of inculcation is an actual socio-economic problem.

Methods of study: 1). Analysis of cause-and-effect relationships of shore abrasion and beach rinsing; 2). Comparative-geographical and quantitative-qualitative analysis of anthropogenic spatio-temporal transformations of shores; 3). Analysis of the successful method of shore protection of the expediency of extrapolation of the `Verification of innovative shore protection environmental protection function and economic efficiency.

Scientific novelty or practical significance of the work: The formation of natural systems of the Black Sea coast covers the late Holocene era. At that time, the eustatic changes of the sea level and the tectonic movements of the coast were ranging in a small range and played an insignificant role in the formation of the banks.

Under the conditions of strong anthropogenic pressures, the shores have experienced an impressive violation. It was found out that the causes of washing away of the beach, abrasion of the main shores and the destruction of its infrastructure are related to the unreasonable economic activities of the „sea-beach-shore“ system and is characterized by a long trend of irreversible negative processes. The reasons of their causes are: regulation of river flows - construction of hydroelectric station and discreteness of solid debris by dams; Construction of port complexes (Ochamchire,

Poti, Batumi, Sochi, Gagra, etc.) and creation of a discrete mode of complete-whole flows along the shore; Treatment of Georgian riverbeds - hauling of inert material (totally 35 million m³) for the needs of civil industry and creating a sharp shortage in the coastal zone; Production of economically inefficient and, from the point of view of the natural management, unreasonable (non-rational) practices of shore protection (reinforced concrete constructions (flagstaff series, wavebreaker, walls, tetrapods, etc.)). The practice of long-term exploitation of these shore protection methods has proven negative efficiency. It often played a contributing role in provoking intensive degradation of the shores.

The search of optimal shore protection methods laid the foundation of the artificial feasibility of introduction of a reasonable alternative of reinforced concrete buildings in free (undelimited) beaches. The successful implementation of this method on the coastal emergency areas has proven the efficiency of pragmatic shore protection. A successful experiment of restoring the beaches and creating a free beach was carried out on the Black Sea coast of Georgia (perimeter of Gagra), its positive effect is visible today. Taking into account the emergency condition of the shores, the dangerous trend of their development and the feasibility of achieving stability, extrapolation of the free beach experiment to the emergency sections of the coast and the prognosis of economic-ecological efficiency is proposed.

Keywords: Abrasion, Shore Protection, Free Beach, Extrapolation.

ნანა არახამია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჭეშმარიტი მწერლობა ერებს შორის მეგობრობის პატიოსანი შუამავალი (დალი ცაავა)

კვლევის მიზანი და აქტუალობა. ნაშრომის მიზანი და ამოცანაა აფხაზეთში მოღვაწე ქართველი პოეტი ქალის დალი ცაავას პოეტური ნარატივის მეტ-ნაკლებად წარმოდგენა და შეფასება. ასევე, ჩვენი ინტერესის სფეროს განსაზღვრავს დალი ცაავას ტრაგიკული ცხოვრებისა და მოღვაწეობის, მისი არაორდინალური შემოქმედების ფართო აუდიტორიამდე მიტანა და პოპულარიზაცია. მივიჩნევთ, რომ დალი ცაავას შემოქმედება, მისი მეტად მგრძნობიარე და ფაქიზი დამოკიდებულება აფხაზეთის თემისადმი, თითქმის არ არის შესწავლილი. ასევე, არ მოგვეპოვება დალი ცაავას მეტად საინტერესო პოეტური ნარატივის მეცნიერული კვლევა. ვფიქრობთ, დალი ცაავას ცხოვრება და შემოქმედებითი ასპექტების მეცნიერულად შესწავლა აუცილებელი და საჭიროა თამედროვე ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში, როგორც ლიტერატურულ-მნატურული ტექსტის შესწავლის თვალსაზრისით, ასევე, ქართულ-აფხაზური ლიტერატურული ურთიერთობებისა და აფხაზეთისადმი პოეტი ქალის უზომო სიყვარულის გამონახვის, აფხაზეთის დაკარგვით გამოწვეული უზომო დრამატიზმის წარმოჩენის თვალსაზრისითაც.

ჩვენი აზრით, ასეთ პოეტთა შემოქმედების შესწავლა-პოპულარიზაცია ხელს შეუწყობს ჩვენს ერებს შორის ჩატეხილი ხიდის აღდგენას და ძმური ურთიერთობების განახლებას.

კვლევის მეთოდი. ნაშრომში ვიყენებთ ჰერმენევტიკულ მეთოდს, რაც განისაზღვრება ტექსტის დაკვირვებით. ასევე გამოყენებული გვაქვს ნარატიული მეთოდი - ვახდენთ, დალი ცაავას ლიტერატურული ნარატივის შინაარსის, როგორც განსაზღვრავს ასევე მის განხილვა-განალიზებას და მისი შემოქმედების ძირითადი ასპექტების დადგენას.

და ბოლოს, ვიყენებთ შედარებით მეთოდს, რადგან ვიკვლევთ მწერლის სტილს, როგორც შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის პრობლემას.

საანალიზო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული დანიშნულება გახლავთ ის გარემოება, რომ არ მოგვეპოვება დალი ცაავას მემოქმედების მეცნიერული ანალიზი. პოეტი სათანადოდ არ არის მესწავლილი და არც დაფასებული. ჩვენ მივიჩნევთ, რომ დალი ცაავა განსაკუთრებული პოეტური ნიჭისა და ღრმად მგრძნობიარე, აფხაზეთზე უბადლოდ მეყვარებული პოეტის ჭემმარიტი სახეა. ამდენად, მისი პოეზიის მესწავლა პოპულარიზაცია ხელს მეუწყობს ქართველ და აფხაზ ერებს მორის ძმური კავშირების აღდგენას. ასევე, მივიჩნევთ, რომ დღევანდელი ახალგაზრდობა, უფრო მეტად უნდა იყოს ინფორმირებული ქართველ და აფხაზ ერებს მორის წრფელი ურთიერთობებისა და დიდი მეგობრობის მესახებ. დალი ცაავას პოეტური ნარატივი სწორედ, რომ დასტურია ამ ფაქტისა.

საკვანძო სიტყვები: კაპრიჩიო, პონტოს ექვსინოსი, სამშობლო, თეთრი მაგნოლია, მონატრება, იალქანი.

Nana Arakhamia
Sokhumi State University

True Writing Fair Mediator of Friendship Between Nations (Dali Tsaava)

Objective of study and topicality. objective and task of paper is to a certain extent presentation and evaluation of poetical rhetoric of Georgian poetess Dali Tsaava working in Abkhazia. Also, our area of interest is determined by presentation and popularization of Dali Tsaava's tragic life and activity, her unordinary creation to wide audience. To our minds, Dali Tsaava's work, her more sensible and subtle attitude to the theme on Abkhazia almost is not studied. Also, we have no scientific study of Dali Tsaava's too interesting poetical rhetoric. In our opinions Dali Tsaava's life and scientific study of scientific aspects is essential and necessary for us in modern Georgian literary criticism both in literary and fiction test study and expression of boundless love to Georgian-Abkhazian literary relations and Abkhazia by poetess, also consideration of boundless dramatism caused due to the loss of Abkhazia.

To our minds, study and popularization of the creation of such poetesses will facilitate in restoration of broken bridge between our nations and renewal of friendly relations.

Study method – hermeneutic method is applied in the work determined by the text observation. There is also applied narrative method- contents of Dali Tsaava’s literary narration is both determined, discussed and analyzed and established principal aspects of her creation.

And finally, we apply comparative method as we study the style of writer as the problem of comparative literary criticism.

Scientific news and practical objective of the work subject to analysis is that we have no any scientific analyses related to Dali Tsaava’s work. The poetess is neither duly studied nor appreciated. To our minds Dali Tsaava has a special poetical talent and is a deeply sensitive person, the image of true poetess boundlessly in love with Abkhazia. Thus, study and popularization of her poetry will facilitate renewal of friendly relations between Georgian and Abkhazian nations. Also, in our opinions present juveniles should be more informed about true relations and great friendship between Georgian and Abkhazian nations. Dali Tsaava’s poetical rhetoric is exactly proof of this fact.

Keywords: Capriccio, Euxeinos Pontos, Homeland, White Magnolia, Missing, Sail.

ომარ არდამელია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზეთის ომი ინდივიდუალურ მეხსიერებაში

ცნობილია, რომ ადამიანის ყოფიერება ემყარება მეხსიერების არსებობას, რომლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მისი არსებობა. მეხსიერება - ინფორმაციის შენახვისა და აღდგენის უნარია. იგი მიეკუთვნება როგორც ბიოლოგიურ, ისე კოგნიტურ (შემეცნებით) პროცესებს, გამომდინარე აქედან მეხსიერების არსებობა ადამიანის მიერ გარემოს აღქმის, ვიზუალიზაციის, მისი შენახვის და ანალიზის უმნიშვნელოვანესი საშუალებაა.

აფხაზეთის ომი, რომლის დამთავრების 30 წელი მომავალ წელს შესრულდება, საქართველოს, მათ შორის ოკუპირებული აფხაზეთის მკვიდრი და გამოდევნილი მოსახლეობისთვის ერთ-ერთი მტკივნეული ისტორიული მოვლენაა და მის შესახებ ქართველ მეცნიერებს არცთუ ისე მდიდარი სამეცნიერო კვლევები და შეფასებები აქვთ გამოქვეყნებული. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ, აფხაზურ და უცხოენოვან ისტორიოგრაფიაში არის ამ თემაზე სხვადასხვა ხასიათის, ზოგჯერ ტენდენციური, მიკერძობებული, ან ობიექტური კვლევები და შეფასებები, როგორც ისტორიის, ასევე პოლიტოლოგიის, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და სამხედრო საქმის მკვლევართა ნაშრომები, აფხაზეთის ომი დღემდე რჩება ინდივიდუალურ მეხსიერებაზე აგებულ მოვლენათა ქრონოლოგიურ ჯაჭვად.

წინამდებარე მოხსენების მიზანია, ავტორისეული ინდივიდუალური მეხსიერების აღქმის და აფხაზეთიდან გამოდევნილი მკვიდრი მოსახლეობის საფუძველზე შეაფასოს აფხაზეთის ომის ეტაპები, დაინახოს ის როგორც შიგნიდან - ავტორის პირადი ემოციის, ასევე გარედან, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობებისა და პოლიტიკის მკვლევრის პოზიციის რაკურსით და მისცეს მას შეფასება ინდივიდუალური აღქმის რეფლექსური შესაძლებლობიდან გამომდინარე.

მეხსიერების ფაქტორი და როლი ისტორიული მოვლენების შესწავლაში და გამოყენებაში თანამედროვე სოციოლოგიური და ისტორიული

კვლევების ახალი მიმართულებაა. მეხსიერება ინდივიდუალური ფენომენია. ის ემყარება ჯერ კიდევ არისტოტელეს მოსაზრებას, რომ ინდივიდი გამოხატავს იმას, რაც მოისმინა, გაიგო, იგრძნო, ეტკინა, იფიქრა და ა. შ. ამ მოსაზრების თანახმად, მეხსიერება ინდივიდუალურია, რაც განასხვავებს მას სხვებისგან და ეხმარება თვითიდენტიფიცირებასა და საკუთარი მეხედულებების ჩამოყალიბებაში. მეხსიერება სამი ეტაპის, ანუ ფაზისგან შედგება: ინფორმაციის აღბეჭდვა (კოდირება), ანუ მთაბეჭდილების მიღება, მენახვა და აღდგენა. მეხსიერებაში ასევე გამოყოფენ მოგონებას, რომელსაც მეხსიერების ფსიქოლოგიაში იცნობენ როგორც აღდგენის არაცნობიერ, უნებლიე ფორმას. ჩვენ სწორედ ამ ფაზების მიხედვით წარმოვადგინეთ აფხაზეთის ომის ეტაპების რეკონსტრუქცია.

მკვლევართა ერთი ნაწილი თვლის, რომ მეხსიერება არა ინდივიდუალური, არამედ კოლექტიური ფენომენია (მორის ჰალბვაქსის), მაგრამ კოლექტიური მეხსიერების ნაწილი არის ინდივიდუალური მეხსიერება, ეს უკანასკნელი იჭრება საზოგადოებრივ სფეროშიც (პოლ რიკერი) და გარკვეულწილად ამკვიდრებს თავის მეხედულებებსაც. ჩვენ სწორედ ამ ორი თეორიული ჩარჩოს საფუძველზე ვცდილობთ მევისწავლოთ და წარმოვადგინოთ, როგორ იქცა ინდივიდუალურ მეხსიერებაში ასახული აფხაზეთის ომის ეტაპები კოლექტიური მეხსიერების ნაწილად.

კვლევის მეთოდი: გამოყენებულია როგორც რაოდენობრივი, ასევე თვისებრივი კვლევის მეთოდები, სამაგიდე კვლევა, კონტენტ-ანალიზი, ისტორიულ-მედარებითი ანალიზი და ა. შ. კვლევის ინსტრუმენტები: ანკეტირება, ინტერვიუ; მერჩევის სტრატეგია - ალბათური, სამიზნე აუდიტორია: აფხაზეთიდან დევნილი სოციალური და მონათესავე მეცნიერებების (საერთაშორისო ურთიერთობები, ისტორია, პოლიტოლოგია, სამართალი და ა. შ.) მკვლევრები.

კვლევის შედეგების შეჯამების შედეგად, გამოკითხულთა ინდივიდუალურ მეხსიერებაში აფხაზეთის ომის საწყის ანუ, პირველ ეტაპად წარმოდგენილია საბჭოთა ეპოქა, როდესაც რუსეთმა საფუძველი ჩაუყარა ომის თეორიულ და იდეოლოგიურ საფუძველს. მეორე ეტაპი, საქართველოს მიერ ეროვნული სახელმწიფოებრიობისთვის ბრძოლის დაწყება და ე. წ. „აფხაზური ნაღმის“ გააქტიურება, ომის მესამე ეტაპი - 1992 წლის 14 აგვისტო-1993 წლის 27 სექტემბერი - სამხედრო მოქმედებები აფხაზეთში, მეოთხე ეტაპი - 1993 წლის 27 სექტემბერი - 2008 წლის 26 აგვისტო, როცა რუსეთი საერთაშორისო სამართლის ჩარჩოებში, ჯერ კიდევ ცნობდა აფხაზეთს საქართველოს სახელმწიფოს ნაწილად და მეხუთე ეტაპი - 2008 წლიდან დღემდე. გამოკითხუ-

ლთა უმრავლესობა თვლის, რომ ომი დღემდე მიმდინარეობს (იდეოლოგიური, პოლიტიკური, დიპლომატიური და ა. შ.). ნამრომში კრიტიკულად არის დანახული რუსეთის იმპერიის რეალური მიზნები: რატომ გახდა ომი „საჭირო“, ანუ ომის მიზეზები, რა გახდა ომის საბაბი. გაანალიზებულია ომის თითოეული ეტაპზე რა გახდა მოვლენათა ასეთი განვითარების საბაბი, რატომ დადგა ასეთი მედეგი და ა. შ.

კვლევის მედეგებსა და დასკვნებში ასახულია როგორ იქცა ინდივიდუალურ მენსიერებაში ასახული აფხაზეთის ომის მეფასეები კოლექტიური მენსიერების ნაწილად.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთის ომი, ომის მიზეზები, საბაბი, სოციალური მიმართულებები, მკვლევრები, ინდივიდუალური მენსიერება, კოლექტიური მენსიერება.

Omar Ardashelia
Sokhumi State University

The Abkhazia War in Individual Memory

It is known that human existence is based on the existence of memory, without which it would be impossible to exist. Memory is the ability to store and retrieve information. It belongs to both biological and cognitive (theory of knowledge) processes, hence the existence of memory is the most important means of human perception, visualization, storage, and analysis of the environment.

The war in Abkhazia, the 30th anniversary of which will be next year, is one of the painful historical events for the people of Georgia, including the residents of occupied Abkhazia and the expelled residents, and Georgian scientists have not published rich scientific studies and evaluations about it. Despite the fact that in Georgian, Abkhaz, and foreign language historiography there are various, sometimes tendentious, biased, or objective studies and evaluations on this topic, both in history and political science, international relations; the works of military researchers, the war in Abkhazia remains a chronological chain of events based on individual memory.

The purpose of the presented report is to evaluate the stages of the war in Abkhazia based on the perception of the author's individual memory and the indigenous population expelled from Abkhazia, to see it both from the inside - the author's personal emotions, and from the outside, from the perspective of the researcher of international relations and politics, and give it an assessment based on the reflexive ability of individual perception.

The factor and role of memory in studying and using historical events is a new direction of modern sociological and historical research. Remembrance is an

individual phenomenon. It is still based on Aristotle's opinion that an individual expresses what he heard, understood, felt, was hurt, thought, etc. According to this view, memory is individual, which distinguishes him/her from others and helps in self-identification - and the formation of one's own views. As memory consists of three stages or phases., the recording of information (encoding), i.e. receiving, storing, and restoring an impression. Recollection is also distinguished in memory, which is known in the psychology of memory as an unconscious, involuntary form of recovery. According to these phases, we have presented the reconstruction of the stages of the war in Abkhazia.

One group of researchers believes that memory is not an individual, but a collective phenomenon (Maurice Halbwachs), a part of collective memory is individual memory, the latter penetrates into the public sphere (Paul Ricker) and to some extent establishes his views. Based on these two theoretical frameworks, we try to study and present how the stages of the Abkhazia war reflected in the individual memory became part of the collective memory.

Research method: both quantitative and qualitative research methods, desk research, content analysis, historical comparative analysis, etc. are used. Research tools: questionnaire, interview; Selection strategy - probable, target audience: researchers of social and related sciences (international relations, history, political science, law, etc.) displaced from Abkhazia.

As a result of summarizing the consequences of the research, in the individual memory of the interviewees, the initial or first stage of the war in Abkhazia is represented by the Soviet era, when Russia laid the foundation for the theoretical and ideological foundations of the war. The second stage is the beginning of the struggle for national statehood by Georgia, and the activation of the so-called `Abkhaz mine~, the third stage of the war - August 14, 1992 - September 27, 1993 - military operations in Abkhazia, the fourth stage - September 27, 1993 - August 26, 2008, when Russia, within the framework of international law, still recognized Abkhazia as part of the state of Georgia and the fourth stage from 2008 until now. The majority of the respondents believe that the war is still ongoing (ideological, political, diplomatic, etc.). The work critically examines the real goals of the Russian Empire: why the war became „necessary“, the causes for the war, and what became the pretext for the war. At each stage of the war, it is analyzed what was the reason for such a development of events, why such a result occurred, etc.

The results and conclusions of the research show how the assessments of the Abkhazia war reflected in the individual memory, became part of the collective memory.

Keywords: War in Abkhazia, Causes of War, Pretext, Social Directions, Researchers, Individual Memory, Collective Memory.

გიორგი აფხაზავა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტა 1940-1980 წლებში

საბჭოთა პერიოდის პოლიტიკური ნომენკლატურის შესწავლა, რომელსაც დღეს პოლიტიკურ ელიტას ეძახიან, წლების განმავლობაში ტაბუღადებულ საკითხთა რიგს განეკუთვნებოდა. აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტის თემაზე საარქივო მასალების ნაწილის გახსნამ შესაძლებელი გახადა კვლევის დაწყება. ჩვენ შევეცადეთ, გარკვეული სამეცნიერო ლიტერატურისა და საარქივო მასალების საფუძველზე, აფხაზეთის კონფლიქტის საკითხზე გვემუშავა პოლიტიკური ელიტის თვალსაზრისით. აფხაზეთში პოლიტიკური ელიტის კვლევა აქტუალურია, ვინაიდან აფხაზეთი კონფლიქტურ რეგიონს წარმოადგენს. აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტის ნაბიჯებმა მნიშვნელოვნად განაპირობება კონფლიქტის წარმოშობა.

ჩვენს მიზნებს და ამოცანებს წარმოადგენს დავადგინოთ აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტის ფორმირების პროცესი, ასევე გავარკვიოთ იყო თუ არა აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტის ხელში მმართველობის ძირითადი ბერკეტები და რა გავლენა ჰქონდა მასზე სსრკ უმაღლეს პოლიტიკურ ელიტას.

პირველად სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოგვაქვს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში დაცული დოკუმენტები, რომელიც საქართველოს კომუნისტური პარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის საზოგადოებრივი, ეროვნული შემადგენლობის აღწერას და მათ ანალიზს ასახავს. შესაბამისად გამოვიყენეთ წყაროების კრიტიკული შესწავლის და ანალიზის, ჰერმენევტიკის კვლევის მეთოდოლოგია. აგრეთვე გამოვიყენეთ ისტორიულ-შედარებითი კვლევის მეთოდოლოგია, თუ როგორ ყალიბდებოდა აფხაზური ნომენკლატურა XX საუკუნის სხვადასხვა პერიოდში სსრკ პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ინტერესების შესაბამისად და აგრეთვე პარალელები გავაღწეოთ რუსეთის სპეცსამსახურების ხელწერასთან, თუ როგორი სეპარატისტული კადრებით აყალიბდნენ ისინი აფხაზეთის პოლიტიკურ ელიტას. გამოვიყენეთ ინტერვიუების კვლევის მეთოდოლოგია, რომელიც ძალიან პროდუქტიულია უახლესი ისტორიის შესასწავლად. დღემდე არიან პიროვნებები, რომლებიც გასულ საუკუნეში მოღვაწეობდნენ აფხაზეთის პოლიტიკურ

ელიტაში და წარმოადგენენ ისტორიული ფაქტების უშუალო თვითმხილველებს. აგრეთვე გამოვიყენეთ ანალიზისა და სინთეზის მეთოდოლოგია. მე-ვეცადეთ გაგვეკეთებინა ღრმა ანალიზი და ჩამოგვეყალიბებინა რამდენიმე ახალი მოსაზრება.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, პოლიტიკური ელიტა, არქივი, წყარო, ანალიზი.

Giorgi Abkhazava
Sokhumi State University

Political Elite of Abkhazia in 1940-1980

The study of the political nomenclature of the Soviet period, which today is called the political elite, was a taboo subject and was subjected to the greatest censorship. The opening of a part of archival materials on the political elite of Abkhazia made it possible to research the topic. We tried to work on the Abkhazian conflict from the point of view of the political elite with the help of certain scientific literature and archival materials. The study of political elites in the history of Abkhazia from the point of view of the political elite is even more relevant, since Abkhazia is a conflict region and the steps of the political elite were one of the main factors in the preconditions of the conflict.

Our goals and objectives are to determine the process of formation of Abkhazia's political elite. Political elite, in whose reins were the main levers of governance and what influence did the highest political elite of the USSR have on it.

During the research process, new primary sources, materials preserved in the party archive department of the Ministry of Internal Affairs, description of the public, national composition of the Abkhazia District Committee of the Communist Party of Georgia and their analysis were brought into scientific circulation for the first time. Accordingly, the methodology of critical study and analysis of historical sources, hermeneutics research was used. Historical-comparative research methodology was also used, how the Abkhazian political elite was formed in different periods of the twentieth century in accordance with the interests of the political leadership of the USSR And parallels were also drawn with the handwriting of the Russian special services, of how they form the political elite of Abkhazia with the separatist cadres. We used the interview research methodology, which is very productive for studying recent history. To this day, there are individuals who worked in the political elite of Abkhazia in the last century and are direct eyewitnesses of historical facts, they are living sources of the era in this aspect. The methodology of analysis and synthesis, comparative-legal and comparative-political research was also used. We also tried to make a deep analysis and formulate some innovations.

Keywords: Abkhazia, Political Elite, Archive, Source, Analysis.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები

2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

Irada Baghirova

*Head of the Department of General History, Institute of
History, NANA (Azerbaijan)*

Security in the South Caucasus: Myth or Reality?

Regional security issues in the South Caucasus acquired great importance immediately after the collapse of the USSR and remain relevant to this day. In Soviet times, interethnic contradictions were significantly leveled by the Leninist-Stalinist national policy, which drove them into a latent phase and did not hesitate to flare up with new force at the slightest weakening of the central government.

Profound changes in the early 90s gave impetus to new mass sentiments. Irredentist ambitions of new nationalist elites („Armenia where Armenians live“, Abkhazia for Abkhazians, reunification of South and North Ossetia, etc.) and claims to ethnic self-determination were the trigger that stirred up the imperial space. The leaders of the unrecognized republics continue to elevate the right to national self-determination to an absolute, the contradiction of which with the principles of territorial integrity of states is a serious problem for modern international law.

This year marks exactly 30 years since the sad date – the beginning of the armed conflict between Georgia and Abkhazia, the active phase of which ended with the signing of the Ceasefire Agreement on May 14, 1994. By an interesting coincidence, the military phase of the Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan, or the First Karabakh War, also lasted from 1992 to 1994 and ended with the signing of the Bishkek Agreement on Ceasefire on May 12, 1994. Both wars brought countless victims and suffering to all the peoples involved, a huge number of refugees and displaced persons who are still deprived of the opportunity to return to their native lands.

In 2020, during the second 44-day Karabakh war, Azerbaijan resolved this problem by reclaiming its legitimate territories. However, there are still a number of unresolved issues that we hope will be resolved peacefully. Unfortunately, Georgia has not yet managed to resolve the problem of separatist entities that were openly recognized by the Russian Federation after the 2008 war. This has a significant impact on both the country's security and the military-political security of the entire region. Nevertheless, even in the current situation, there are quite optimistic prospects for a

change in the regional political landscape in light of Russia's changing role in the post-Soviet space and the tectonic shifts that may occur after the end of the war in Ukraine.

Keywords: security, South Caucasus, Georgia, Azerbaijan, Karabakh, Separatist Regions, Abkhazia, So-called South Ossetia, myth, Reality.

ირადა ბაგიროვა

*ANAS-ის ისტორიის ინსტიტუტის ზოგადი ისტორიის
განყოფილება (აზერბაიჯანი)*

უსაფრთხოება სამხრეთ კავკასიაში: მითი თუ რეალობა?

სამხრეთ კავკასიის რეგიონული უსაფრთხოების საკითხებმა დიდი მნიშვნელობა სსრკ-ს დამლისთანავე შეიძინა. საბჭოთა პერიოდში ეთნიკური წინააღმდეგობები ლენინურ-სტალინურმა ეროვნულმა პოლიტიკამ ლატენტურ ფაზაში გადაიყვანა, თუმცა, ცენტრალური ხელისუფლების ოდნავი დასუსტებისას განახლებული ენერგიით იფეთქებდა ხოლმე.

1990-იანი წლების დასაწყისში ღრმა ცვლილებებმა ბიძგი მისცა ახალ მასობრივ განწყობებს. ახალი ნაციონალისტური ელიტების ირიდენტისტულმა ამბიციებმა („სომხეთი არის იქ, სადაც სომხები ცხოვრობენ“, აფხაზეთი აფხაზეთისთვის, სამხრეთ და ჩრდილოეთ ოსეთის გაერთიანება და ა. შ.) და ეთნიკური თვითგამორკვევის მესახებ პრეტენზიებმა ეთნიკური წინააღმდეგობები გააღვივა. არაღიარებული რესპუბლიკების ლიდერები აგრძელებენ ეროვნული თვითგამორკვევის პოლიტიკას, რომელიც წინააღმდეგობამია თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან და სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპებთან.

წელს ზუსტად 30 წელი მესრულდა სამწუხარო თარიღიდან - საქართველოსა და აფხაზეთს შორის შეიარაღებული კონფლიქტის დაწყებიდან, რომლის აქტიური ეტაპი 1994 წლის 14 მაისს ცეცხლის მეწყვეტის მესახებ მეთანხმების ხელმოწერით დასრულდა. სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის ყარაბაღის კონფლიქტის სამხედრო ეტაპი, ანუ ყარაბაღის პირველი ომი, ასევე 1992 წლიდან 1994 წლამდე გაგრძელდა და 1994 წლის 12 მაისის ბიმკეკის მეთანხმების ხელმოწერით დასრულდა ცეცხლის მეწყვეტის მესახებ. ორივე ომმა უამრავი მსხვერპლი მოუტანა მათმი ჩართულ ხალხებს, გაჩნდა ლტოლვილთა და დევნილთა უზარმაზარი რაოდენობა, რომლებიც ჯერ კიდევ ვერ ახერხებენ საკუთარ სახლებში დაბრუნებას.

2020 წელს ყარაბაღის მეორე 44-დღიანი ომის დროს, აზერბაიჯანმა ეს პრობლემა თავისი ლეგიტიმური ტერიტორიების დაბრუნებით გადაჭრა. მაგრამ ამ დროისთვის რჩება მთელი რიგი გადაუჭრელი პრობლემები, რომლებიც, ვიმედოვნებთ, მმვიდობიანი გზით მოგვარდება.

საქართველომ, სამწუხაროდ, ჯერ ვერ გადაჭრა სეპარატისტული რეგიონების პრობლემა, რომლებიც 2008 წლის ომის შემდეგ რუსეთის ფედერაციამ ღიად აღიარა. ეს მოვლენა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს როგორც საქართველოს, ასევე მთელი რეგიონის სამხედრო-პოლიტიკურ უსაფრთხოებაზე. უკრაინაში მიმდინარე ომმა საკმაოდ ოპტიმისტური პერსპექტივები შექმნა რეგიონში პოლიტიკური ლანდშაფტის მეცვლასთან და რუსეთის გავლენის შემცირებასთან მიმართებაში.

საკვანძო სიტყვები: უსაფრთხოება, სამხრეთ კავკასია, საქართველო, აზერბაიჯანი, ყარაბაღი, სეპარატისტული რეგიონები, აფხაზეთი, ე. წ. სამხრეთ ოსეთი, მითი, რეალობა.

Ирада Багирова

Зав. отделом Всеобщей истории Института истории НАНА (Азербайджан)

Безопасность на Южном Кавказе: миф или реальность?

Вопросы региональной безопасности на Южном Кавказе приобрели большое значение сразу после распада СССР и продолжают сохранять свою актуальность до сегодняшнего дня. В советское время межэтнические противоречия были существенно нивелированы ленинско-сталинской национальной политикой, загнавшей их в латентную фазу и не замедлившей вспыхнуть с новой силой при малейшем ослаблении центральной власти.

Глубинные перемены в начале 90-х годов дали толчок новым массовым настроениям. Ирредентистские амбиции новых националистических элит („Армения там, где живут армяне“, Абхазия для абхазцев, воссоединение Южной и Северной Осетии и т.п.) и претензии на этническое самоопределение – явились тем триггером, который всколыхнул имперское пространство. Лидеры непризнанных республик продолжают возводить в абсолют право на национальное самоопределение, противоречие которого с принципами территориальной целостности государств является серьезной проблемой для современного международного права.

В этом году исполнилось ровню 30 лет печальной дате – началу вооруженного конфликта между Грузией и Абхазией, активная фаза которого закончилась подписанием Соглашения о прекращении огня 14 мая 1994 года. По интересному стечению обстоятельств, военная фаза Карабахского конфликта между Арменией и Азербайджаном, или Первая Карабахская война, тоже продолжалась с 1992 по 1994 годы и завершилась подписанием Бюхкского соглашения от 12 мая 1994 года о прекращении огня. Обе войны принесли бесчисленные жертвы и страдания всем вовлеченным в них народам, огромному количеству беженцев и перемещенным лицам, которые до сих пор лишены возможности вернуться на родные земли.

В 2020 году в ходе второй 44-дневной Карабахской войны Азербайджан разрешил эту проблему, вернув себе свои законные территории. Но и в настоящее время остается ряд неразрешенных проблем, которые, надеемся, будут разрешены мирными способами. Грузии, к сожалению, до сих пор не удалось решить проблему сепаратистских образований, которые после войны 2008 года были открыто признаны Российской Федерацией. Это оказывает существенное влияние как на безопасность страны, так и на военно-политическую безопасность всего региона. Тем не менее, даже в сложившейся ситуации вырисовываются достаточно оптимистичные перспективы по изменению регионального политического ландшафта в свете меняющейся роли России на пост-советском пространстве и тем тектоническим сдвигам, которые могут произойти после окончания войны в Украине.

Ключевые слова: безопасность, Южный Кавказ, Грузия, Азербайджан, Карабах, сепаратистские регионы, Абхазия, так называемая Южная Осетия, миф, реальность.

ბესარიონ ბერიძის მიერ
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**დავით ჩუბინაშვილი აფხაზეთის და
აფხაზი ხალხის შესახებ**

XIX საუკუნის ქართველი ლექსიკოგრაფის, ენათმეცნიერისა და ლიტერატურათმცოდნის დავით ჩუბინაშვილის სამეცნიერო მემკვიდრეობაში ვხვდებით ცალკეულ ისტორიულ ცნობებს აფხაზეთის და იქ მცხოვრები მოსახლეობის, მათ შორის აფხაზი ხალხის შესახებ. აღნიშნული ცნობები ყურადღებას იქცევს, რადგან მათში წარმოდგენილია ისეთი ცნობები, რომელთა ნაწილი დღეს სადავო და სამეცნიერო დისკუსიას იწვევს. მსგავსი ინფორმაციის შესწავლა გვეხმარება დავაზუსტოთ, როგორ იყო მე-19 საუკუნის ქართველ მეცნიერთა და მოღვაწეთა დამოკიდებულება იმ საკითხებისადმი, რომლებიც მაშინ სადავო არ იყო, მაგრამ მოგვიანებით გახდა.

დავით ჩუბინაშვილის ეს მოსაზრებები გამოქვეყნებულია სხვადასხვა ენციკლოპედიურ ლექსიკონებში. ჩვენს მიერ წარმოდგენილი ცნობები, ძირითადად ამოკრებილია ენციკლოპედიური ლექსიკონიდან გამოცემული რუსი მეცნიერებისა და ლიტერატორების მიერ, რომელშიც გამოქვეყნებულია დავით ჩუბინაშვილის მასალები აფხაზეთისა და აფხაზების შესახებ.

ლექსიკოგრაფის მიერ განხილულ საკითხებს შორის ვხვდებით აფხაზეთზე ისეთ საკითხებს, როგორიცაა აფხაზეთის გეოგრაფიული არეალი, აფხაზეთი და ბიომრავალფეროვნება, მოსახლეობა, სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა, წარმოშობა და ისტორიული პერიპეტიები. მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს ისეთ თემებს, როგორიცაა აფხაზები და აფხაზური ტომი, კლასობრივი დაყოფა აფხაზეთში, XIX საუკუნის აფხაზეთი და აფხაზების აღმსარებლობა.

აფხაზეთის ერისთავთა და შემდეგში მთავართა საგვარეულოს - შერვაშიძეების წარმომავლობას დავით ჩუბინაშვილი XI საუკუნის ქართველი მეფეების მმართველობის თავისებურებებს უკავშირებს. ლექსიკოგრაფის შეფასებით, დავით აღმაშენებლის მიერ აფხაზეთში ჩამოსახლებულ შირვან

მაჰის მთამომავლებს, მარვამიძეებს აფხაზეთის ტერიტორიები საკუთარ სამეკვიდრეო მამულებად გადაეცათ, რამიც ხელი შეუწყო მეფის იმდროინდელმა პოლიტიკური მმართველობის კონკრეტულმა სქემამ.

XIX საუკუნის აფხაზეთის რელიგიურ მდგომარეობაზე საუბრისას დავით ჩუბინაშვილი სწორად მიუთითებს, რომ მისი ეპოქის აფხაზეთში მოსახლეობის მრწამსი ეფუძნებოდა სამ რელიგიურ მიმდინარეობას: კერპთაყვანისმცემლობას, ქრისტიანობას და მაჰმადიანობას. ქრისტიანობას ძირითადად ადგილობრივი ქართველები მისდევდნენ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საკუთრივ აფხაზეთა აღმსარებლობა, როგორც სხვა წყაროებითაც დასტურდება XIX საუკუნის მუა ხანებში აფხაზეთა დიდი ნაწილი მისდევდა კერპთაყვანისმცემლობას და მაჰმადის რჯულს, მცირე ნაწილი ქრისტიანობას. სწორედ, ამან განაპირობა ქართველი მისიონერების ანტონ დადიანის, ალექსანდრე ოქროპირიძის, გაბრიელ ქიქოძის და სხვათა მოღვაწეობა აფხაზეთა ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მობრუნებისთვის. საგულისხმოა, რომ ქართველ მისიონერთა ამ საქმიანობამ მრავალი აფხაზი გადაარჩინა მუჰაჯირობის რთულ პროცესს.

დავით ჩუბინაშვილის ცნობებს მორის განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დავუთმოთ მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას, მეურნეობის დარგების განვითარებას, საკუთრების უფლებას და ა. მ. აღნიშნული ცნობები ავტორს, როგორც ჩანს, პირადი დაკვირვების საფუძველზე უნდა ჰქონდეს მეკრებილი და სანდოობის მაღალი ხარისხით გამოირჩევა.

საკვანძო სიტყვები: დავით ჩუბინაშვილი, ცნობები, აფხაზეთი, აფხაზები, ენციკლოპედიური ლექსიკონი.

Besarion Beridzishvili
Sukhumi State University

David Chubinashvili about Abkhazia and the Abkhazian People

In the scientific heritage of the 19th century Georgian lexicographer, linguist and literary scholar David Chubinashvili, we find historical reports about Abkhazia and Abkhazian people. These reports attract attention, because they present such reports, some of which are disputed today and cause scientific discussion. The study of such information helps us clarify how the attitude of Georgian scientists of the 19th century was towards the issues that were not controversial at the time, but became so later.

These opinions of David Chubinashvili have been published in various encyclopedic dictionaries. The information presented by us is mainly collected from the encyclopedic dictionary of compiled by Russian scholars and writers, in which David Chubinashvili's materials about Abkhazia and Abkhazians are published.

Among the issues discussed by the lexicographer, we find such issues about Abkhazia as the geographical area, biodiversity, population, social and economic situation, origin and historical vicissitudes. Pays significant attention to topics such as Abkhazians and the Abkhazian tribe, social division, the 19th century Abkhazia and the confession of Abkhazians.

David Chubinashvili connects the origin of Abkhazia's nobles and later the family of chiefs - Sharvashidzes with the features of the governance of the Georgian kings of the 11th century. According to the lexicographer, David Agmashenebeli gave the territories of Abkhazia to the descendants of Shirvan Shah, Sharvashidze, who settled in Abkhazia, as their own hereditary estates, which was facilitated by the king's specific scheme of political governance at that time.

Speaking about the religious situation in Abkhazia in the 19th century, David Chubinashvili rightly points out that the beliefs of the population in Abkhazia of his era were based on three religions: idolatry, Christianity and Islam. Christianity was mainly followed by local Georgians. The confession of the Abkhazians is particularly important, as other sources confirm, in the middle of the 19th century, a large part of the Abkhazians followed idolatry and Muhammad's law, and a small part followed Christianity. This is what caused the work of Georgian missionaries Anton Dadiani, Aleksandre Okropiridze, Gabriel Kikodze and others to convert the Abkhazians to the Christian faith. It is significant that this activity of Georgian missionaries saved many Abkhazians from the difficult process of emigration.

Among the reports of David Chubinashvili, special attention should be paid to the socio-economic situation of the population, the development of the agricultural sector, property rights, etc. It seems that the author must have collected the mentioned information based on personal observation and it is distinguished by a high degree of reliability.

Keywords: David Chubinashvili, References, Abkhazia, Abkhazians, Encyclopedic Dictionary.

ნოდარ ბერულავა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**ეთნოპოლიტიკური ვითარება ცენტრალური აფხაზეთის
სანაპიროზე ბერძნული კოლონიზაციის დროს (ძვ. წ. VII-V სს.)**

სოხუმის ყურე მდებარეობს თანამედროვე აფხაზეთის სანაპიროს ცენტრალურ ნაწილში. ამ რეგიონში აღმოჩენილია არანაკლებ ოთხი კოლხური დასახლებისა და სამაროვნის ნარჩენები, რომლებიც განუწყვეტლივ ფუნქციონირებდა ადრერკინის ხანიდან (ძვ. წ. VIII-VII სს.) ელინისტურ ხანამდე (ძვ. წ. II-I სს.). ესენია: ეშერის დასახლება მდ. გუმისთის მარჯვენა ნაპირებზე, „წითელი შუქურის დასახლება“ ამავე მდინარის საპირისპირო მხარეს, ასევე - დასახლება სოხუმის მთაზე და გუადიხუს სამაროვანი.

აქვე, ძველ-ბერძნული წერილობითი წყაროების თანახმად, ადრეანტიკურ და ელინისტურ ხანაში მდებარეობდა უძველესი ქალაქი დიოსკურია. იგი სავარაუდოდ ძვ. წ. VI-V საუკუნეებში წარმოიშვა. მაგრამ მანამდე აქ რთული ეთნოპოლიტიკური პროცესები მიმდინარეობდა. ძვ. წ. VII ს-ში ეს რეგიონი დაზარალდა სკვითებისა და კიმერიელების შემოსევების შედეგად. ძვ. წ. VI საუკუნის პირველ ნახევარშიც მდგომარეობა არასტაბილური იყო. სამხრეთით ძლიერდებოდა კოლხეთის სამეფო. მალე კოლხეთის მეფეებმა ეს ტერიტორიაც დაიმორჩილეს. მათ ამოცანას ამ რეგიონში აადვილებდა ის ფაქტორიც, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა ძირითადად კოლხური წარმომობის იყო. ადგილობრივი დასახლებების არქეოლოგიური მასალა არ ადასტურებს ამ რეგიონში მიმდინარე მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ეთნიკური ცვლილებების ფაქტს მთელი ადრე-ანტიკური და ელინისტური ხანების მანძილზე. სავარაუდო პოლიტიკური ცვლილებების მიუხედავად აქ მთელი ამ პერიოდის მანძილზე ძირძველი, კოლხური მოსახლეობა ბინადრობდა.

ძვ. წ. VI საუკუნისთვის დიდი ბერძნული კოლონიზაციის პროცესი უკვე შედიოდა დასკვნით ფაზაში. შავიზღვისპირეთში უკვე არ არსებობდა თავისუფალი მიწები აგრარული კოლონიზაციისთვის. კოლხეთის სანაპიროზე ბერძნები ემპორიუმებს (სავაჭრო დასახლებებს) აარსებდნენ.

ორივე ეს პროცესი (კოლხეთის სამეფოს გაფართოება და ბერძნული კოლონიის დაარსება ცენტრალური აფხაზეთის ტერიტორიაზე) დროში დაემთხვა ერთმანეთს. მეიძლება ვივარაუდოთ მეთანხმებული მოქმედებებიც კოლხეთის მეფეებსა და ბერძნებს შორის. ბერძნებს, რომლებსაც სურდათ აქ სავაჭრო კოლონიის დაარსება, სჭირდებოდათ ამ მხარეში სტაბილური ძალაუფლების არსებობა. თავის მხრივ, აქ ბერძნული სავაჭრო კოლონიის გაჩენა კოლხთა სამეფო ხელისუფლების ინტერესებშიც მედიოდა. ის, დიდ ეკონომიკურ დივიდენდებთან ერთად, მნიშვნელოვან მასტაბილიზირებელ ფაქტორსაც წარმოადგენდა. აქედან გამომდინარე, მეგვიძლია ვივარაუდოთ მათ შორის მოქმედებების კოორდინაცია.

საკვანძო სიტყვები: ცენტრალური აფხაზეთი, კოლხეთის სამეფო, ეთნოპოლიტიკური, ბერძნული კოლონიზაცია, ძვ. წ. VII-V სს.

Nodar Berulava
Sokhumi State University

Ethno-political situation on the coast of central Abkhazia at the time of Greek colonization (VII-V centuries BC)

Sokhumi Bay is located in the central part of the coast of Abkhazia. Here are found the remains of at least four ancient Kolchian caves and cemeteries. These settlements functioned from the early iron period (8 th-7 th centuries BC) to the Hellenistic period (2 nd-1 st centuries BC). These are: the settlement of Esher on the right banks of the Gumist river, the settlement of 'Red Lighthouse' on the opposite side of the same river, as well as the settlement on the Sukhumi mountain and Guadikhu.

Here, according to Greek authors, in the Early- antique and Hellenistic times was the city of Dioskuria. It is probably BC. year it originated in VI-V centuries. But before that, complex ethno-political processes took place here. BC year in the 7th century, this region was affected by the Scythian and Cimmerian raids. BC year The situation was also unstable in the first half of the 6th century. The Kingdom of Colchis was getting stronger in the south. Soon the Kings of Colchis conquered this area as well. Their task was facilitated by the fact that the local population was mainly of Kolchian origin. Archaeological materials do not show any serious ethno-political changes here, at least in the 7th-2nd centuries BC. Kolchian population lived here throughout this period.

BC year By the 6th century, the great Greek colonization process was already entering its final phase. There were no free lands for agrarian colonization in the Black Sea Region. That is why the Greeks established emporiums (trading settlements) on the coast of Kolhis.

Both of these processes (expansion of the kingdom of Kolkheti and the establishment of a Greek colony in the territory of central Abkhazia) coincided in time. We can also assume concerted actions between the kings of Colchis and the Greeks. Both sides needed each other. The Greeks wanted to establish a trade colony here, they needed it. That is why they needed to have a stable power in this area. Similarly, the establishment of a Greek trading colony here was also in the interests of the Colchian royal government. It brought economic benefits and political stability. Therefore, we can assume the coordination of actions between them.

Keywords: Central Abkhazia, Kingdom of Kolkheti, Ethnopolitical, Greek Colonization, Eastern Black Sea Coast.

Yuriy Bondar

*Kyiv State University of Taras Shevchenko
(Ukraine)*

Aggression Against Georgia and Ukraine: Context and Rarallels

Cooperation between the two independent countries of Ukraine and Georgia is an important element of stability and security in the Black Sea and the wider Baltic-Black Sea-Caspian region, which, according to leading experts in international relations, has great development potential and unconditional geopolitical significance.

The Georgian and Ukrainian peoples are united by long-standing and strong ties in various spheres. Political, economic, humanitarian and others. One of the main current areas is cooperation in the transport sector, which contributes to the growth of trade, as well as the development of social communications. Projects in the energy sector are also promising, the implementation of which gives new chances to achieve energy independence not only for the two states, but also for other countries in the region, currently significantly dependent on the Russian monopoly and interested in obtaining alternative energy sources.

Cultural ties and further cooperation in the humanitarian sphere are developing and filling with new content.

Ukraine deeply honors the works of David Guramishvili, whose ashes rest in Ukraine, Shota Rustaveli, Ilya Chavchavadze, and other Georgian writers and cultural figures. The fate of the Ukrainian poetess Lesya Ukrainka and the first Ukrainian president Mykhailo Hrushevsky is connected with Georgia. In Sakartvelo, they honor the great Ukrainian Taras Shevchenko, warm memories of whom were left by Akaki Tsereteli and monuments to whom were erected in Tbilisi and Batumi.

The current outstanding representatives of the culture of the two countries - Vakhtang Kikabidze, Nino Katamadze, Raul Chilachava, and other Georgians and Ukrainians - have made and continue to make their important contribution to the development of friendly ties. Georgia and Ukraine also cooperate in the military sphere, both at the bilateral level and within the framework of international organizations and programs, in particular in the NATO Partnership for Peace program, which is strategically important for both countries and provides for the reform of the armed forces and the coordination of efforts to ensure regional security.

Traditions of centuries-old contacts, commonality in many industries and spheres, as well as civilizational aspirations, create the basis for multilateral fruitful cooperation and interaction between Georgia and Ukraine, the Ukrainian and Georgian peoples. They are the basis for a common vision of the development path of two independent countries. Individual political contradictions cannot and should not affect the achievement of the main strategic goal - the construction and establishment of sovereign and democratic states, fraternal in spirit and close in worldview, in an equal community of free and strong nations. Ukraine and Georgia can achieve the desired result faster only by joining forces, together. Including in countering encroachments on their national sovereignty and independence. Let's win together! Glory to Ukraine! Glory to Georgia!

Keywords: Ukraine, Georgia, Russian Aggression, Historical Relations, Traditional Contacts, Support, Mutual Cooperation.

Юрий БОНДАРЬ

*Киевский государственный университет
имени Тары Шевченко (Украина)*

Агрессия против Грузии и Украины: контекст и параллели

Сотрудничество двух независимых стран Украины и Грузии – важный элемент стабильности и безопасности Черноморского и более широкого Балто-Черноморско-Каспийского региона, который, по мнению ведущих экспертов международных отношений, имеет большой потенциал развития и безусловное геополитическое значение.

Грузинский и украинский народы объединяют давние и прочные связи в разных сферах. Политической, экономической, гуманитарной и других. Одно из главных актуальных направлений – сотрудничество в транспортной сфере, которое способствует наращиванию товарообмена, а также развитию социальных коммуникаций. Перспективны и проекты в энергетике, реализация которых дает новые шансы на достижение энергетической независимости не только двух государств, но и других стран региона, ныне значительно зависимых от российской монополии и заинтересованных в получении альтернативных источников энергоносителей.

Развиваются, наполняются новым содержанием и культурные связи, дальнейшее сотрудничество в гуманитарной сфере.

В Украине глубоко чтят творчество Давида Гурамишвили, прах которого покоится в Украине, Шоты Руставели, Ильи Чавчавадзе, других грузинских

литераторов и деятелей культуры. С Грузией связана судьба украинской поэтессы Леси Украинки, первого украинского президента Михаила Грушевского. В Сакартвело почитают великого украинца Тараса Шевченко, теплые воспоминания о котором оставил Акакий Церетели и памятники которому сооружены в Тбилиси и Батуми. Свой важный вклад в развитие дружеских связей внесли и вносят нынешние яркие представители культуры двух стран – Вахтанг Кикабидзе, Нино Катамадзе, Рауль Чпачава, другие грузины и украинцы.

Сотрудничают Грузия и Украина также в военной сфере – как на двустороннем уровне, так и в рамках международных организаций и программ, в частности в стратегически важной для обеих стран программы НАТО «Партнерство ради мира», предусматривающей реформу вооруженных сил и координацию усилий по обеспечению региональной безопасности.

К сожалению, острые вопросы обеспечения международной безопасности остаются в повестке дня.

Сакартвело и Украина – два государства, которые в XXI веке подверглись ничем не спровоцированному нападению соседней России. Причина агрессии, по нашему убеждению, – возрождение имперских притязаний, имперское мышление не только русской политической верхушки, но и широкого круга россиян, пораженных, на наш взгляд, баццллой шовинизма и превосходства над другими народами.

То, что совершают агрессоры на оккупированных и других территориях, многие страны уже признали геноцидом.

Мир был поражен тем, что оккупанты творили в украинской Буче. Пытки и убийства мирных жителей, изнасилование женщин и детей, массовые казни. То же было и в других украинских городах – Ирпене, Изюме, Мариуполе, Херсоне... Но так было и раньше – в Абхазии, куда россияне пришли с войной в начале 90-х. Такие же преступления, такие же убийства и разрушения.

Когда Россия спровоцировала в Грузии межэтнические конфликты, а потом и напала на Грузию, украинцы были солидарны с грузинским народом. В октябре 1993 года украинские полеты (под обстрелами россиян) совершили на вертолетах около 300 вылетов, спасая от этнических чисток тысячи грузинских беженцев. Всего же тогда было эвакуировано 7643 человека. Так же в Грузию были доставлены тысячи тонн гуманитарной помощи.

Другая страница нашей общей истории – участие украинских добровольцев в вооруженной борьбе Грузии против врага. В составе отряда УНА-УНСА в Грузии воевали десятки украинских патриотов, понмавших: агрессия России только начало войны и после Грузии будут другие, будет и Украина.

Впоследствии был 2008 год. И снова была война... Украина передавала Грузии вооружение, готовила спецнастов, предоставляла военных советников. События в Украине – продолжение той войны. Войны цивилизационной, войны мировоззренческой.

Когда Украина подверглась нападению, грузины также пришли на помощь. В 2014 году был основан Грузинский национальный легион, который составили добровольцы.

Затем он вошел в состав ВСУ – и это первый случай, когда в состав Вооруженных Сил официально были приняты иностранцы.

Основатель и командир легиона – участник Абхазской войны Мамука Мамулашвили, теперь – Народный Герой Украины. «Украинцы в свое время, в 90-е годы, очень сильно помогали Грузии в борьбе с оккупационными войсками России во время Абхазского конфликта, – говорит он. – Украина была единственной страной, открыто помогавшей Грузии в противостоянии с Россией. Считаю, что обязанность каждого грузина прийти и помочь теперь Украине. Поэтому мы здесь... К примеру, сейчас со мной воюет мой друг, которого украинские военные спасли в Грузии, когда ему было шесть лет. Мы здесь потому, что это та линия фронта, где проходит граница свободы и независимости, как Украины, так и Грузии. Это очередная линия военного столкновения двух разных идеологий, война двух миров. Это не просто война за свободу и независимость, это война против русского средневекового мракобесия, невежества и имперского псевдовеличия».

После начала полномасштабной российской агрессии в феврале 2022 года в защиту Украины стало много новых добровольцев из Грузии, воюющих в разных воинских подразделениях. К сожалению, война не бывает без жертв. С февраля 2022 года в Украине пало смертью храбрых более 30 грузинских воинов. 3 декабря под Бахмутом, защищая Украину, отдали свои жизни сразу пятеро грузин – Авто Рура, Ромео Кварацхелия, Ромео Фичхая, Мераб Аладашвили, Бадрп Маркелн. Их имена, а также имена других грузинских героев, павших за свободу и независимость наших народов, украинцы будут помнить всегда! Потом были и другие. Все они – настоящие герои. И мы, украинцы, благодарны им за их подвиг.

Грузия предоставила убежище многим украинцам, получившим на гостеприимной грузинской земле защиту и безопасность. Согласно данным Агентства ООН по делам беженцев с 24 февраля по ноябрь 2022 года в Грузию въехало 182 тысячи украинцев, из которых 25 тысяч осталось. В самый сложный период весны – лета 2022 года власти Грузии предоставили бесплатное жилье для украинских граждан в гостиницах больших городов, а от августа 2022 года ввели правительственный механизм финансовой поддержки самых незащищенных категорий украинцев, который будет действовать по май 2023 года с

возможностью пролонгации. Украинским беженцам также бесплатно предоставляются медицинские услуги и пользование общественным транспортом.

Помощь Украине предоставляется не только на правительственном уровне. Общими усилиями, с участием Патриархии Грузинской православной церкви, бизнеса, политических партий, общественных организаций, простых граждан было собрано и отправлено в Украину более 1120 тонн гуманитарных грузов – продуктов питания, товаров первой необходимости, одежды и др. По инициативе общественных организаций в рамках акции «Поделись светом» было приобретено для нужд Украины также более 470 бытовых генераторов. Еще 25 генераторов – уже промышленного назначения – прислало украинским городам, в частности Киеву, Харькову и Гостомелю, и правительство Грузии. Н такая помощь продолжается.

Ощущает Украина поддержку грузин также на широком общественном, культурном и научном поле. Накануне полномасштабного вторжения российских войск в Украину, 9 февраля, с заявлением о поддержке украинского народа выступила Академия наук Цхум-Абхазии. В обращении за подписью Президента Академии Темура Чилачавы проведена параллель между попытками имперской России силой аннексировать исконные территории суверенных Грузии и Украины. Такие попытки, убеждены авторы заявления, свидетельствуют о желании нынешних правителей России с помощью бряцания оружия, нагнетания напряженности и дезинформации вскочить в последний вагон поезда с названием «СССР», который следует в небытие. Представители науки и образования, объединенные в Академии наук Цхум-Абхазии, уроженцы в основном Абхазии и Цхинвальского региона, вынужденные покинуть родные края в результате российской агрессии, высказали свою солидарность с украинскими коллегами и всем украинским народом в их борьбе за независимость и территориальную целостность Украины.

Эмоциональное видеобращение записали также грузинские деятели политики, спорта и культуры. На фоне сине-желтого прапора Украины к украинцам 16 февраля 2022 года обратились на украинском языке Вахтанг Кикабидзе, Нино Катамадзе, Георгий Цинцадзе, Леван Гамбашидзе, Георгий Маргвелашвили, Юлон Гагошидзе, Татуша Арвеладзе и другие известные люди Грузии. «Мы с тревогой наблюдаем за агрессией путинской России против гордой и независимой Украины... Мы с надеждой наблюдаем, что сегодня весь мир мобилизован, как никогда, и верим, что человечество восстанет против зла и не допустит несправедливости... Мы в Грузии знаем, что ваш успех – это и наш успех, ваша победа – это наша победа, ваша свобода – это наша свобода... Да здравствует свободная Украина! Да здравствует свободная Грузия!» – говорится в обращении. Участники возвания призвали всех, кто имеет возможность,

силу и желание, стать рядом с героическим украинским народом и остановить агрессора.

Свою форму солидарности с украинским ученым нашли их коллеги с Сухумского государственного университета в Тбилиси. С инициативы Гурама Мархулия, Эльгуджи Кавтарадзе, Давида Закарая, Юрия Папаскуа, Роберта Месхи появились публикации о событиях в Украине в изданиях «Кавказ и мир», «Сухумский университет», также был подготовлен спецвыпуск журнала «Business and Law», посвященный исследованиям украинских ученых. В конце 2022 года при содействии и поддержке грузинской стороны в тбилиском издательстве «Цоти» увидела свет также монография «Россия – Украина: война в четвертом измерении» о практике использования информационных технологий и СМИ в подготовке и во время российско-украинской войны 2014 – 2022 годов.

Выходят в Грузии также книги переводов художественных произведений современных украинских авторов.

Углубляется сотрудничество в образовательной сфере, где расширяются профессиональные контакты и осуществляются актуальные проекты. При некоторых школах Тбилиси и Батуми были открыты учебные секторы, где более 1550 украинских детей из Украины получили возможность обучаться на родном языке и по украинским образовательным программам. Очередным важным шагом в развитии научно-образовательного сотрудничества стало и открытие в ноябре 2022 года Грузинско-украинского института языковедения и культуры в университете имени Гурама Тавартквладзе в Тбилиси. Есть и другие успешные проекты двустороннего сотрудничества.

Традиции многовековых контактов, общность во многих отраслях и сферах, а также цивилизационных устремлений, создают почву для многостороннего плодотворного сотрудничества и взаимодействия Грузии и Украины, украинского и грузинского народов. Они – основа для общего видения пути развития двух независимых стран. Отдельные политические противоречия не могут и не должны повлиять на достижения главной стратегической цели – построения и утверждение суверенных и демократических государств, братских по духу и близких по мировоззрению, в равноправном сообществе свободных и сильных наций. Быстрее достичь желаемого результата Украина и Грузия могут только объединив усилия, сообща. В том числе и в противодействии посягательствам на их национальный суверенитет и независимость.

Победим вместе! Слава Украине! Слава Грузии!

Ключевые слова: Украина, Грузия, российская агрессия, исторические отношения, традиционные контакты, поддержка, взаимное сотрудничество.

იური ბონდარი

*კიევის ტარას შევჩენკოს სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი (უკრაინა)*

აგრესია საქართველოსა და უკრაინის წინააღმდეგ: კონტექსტი და პარალელები

უკრაინასა და საქართველოს, ორ დამოუკიდებელ ქვეყანას შორის თანამშრომლობა შავი ზღვის და უფრო ფართო ბალტიკა-შავი ზღვა-კასპიის რეგიონის სტაბილურობისა და უსაფრთხოების მნიშვნელოვანი ელემენტია, რომელსაც, საერთაშორისო ურთიერთობების წამყვანი ექსპერტების აზრით, განვითარების დიდი პოტენციალი და უდაო გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს. ქართველ და უკრაინელ ხალხებს აერთიანებს მრავალწლიანი და ძლიერი კავშირები სხვადასხვა სფეროში - პოლიტიკური, ეკონომიკური, ჰუმანიტარული და სხვა. ერთ-ერთი მთავარი აქტუალური მიმართულებაა ტრანსპორტის სექტორში თანამშრომლობა, რაც ხელს უწყობს ვაჭრობის ზრდას, ასევე სოციალური კომუნიკაციების განვითარებას. იმედისმომცემია ენერგეტიკული პროექტებიც, რომელთა განხორციელება ენერგეტიკული დამოუკიდებლობის მიღწევის ახალ შანსებს აძლევს არა მხოლოდ ორ სახელმწიფოს, არამედ რეგიონის სხვა ქვეყნებსაც, რომლებიც ამჟამად მნიშვნელოვნად არიან დამოკიდებულნი რუსეთის მონოპოლიაზე და დაინტერესებულნი არიან ენერჯის ალტერნატიული წყაროების მოპოვებით. ასევე ვითარდება კულტურული კავშირები და შემდგომი თანამშრომლობა ჰუმანიტარულ სფეროში ახალ შინაარსს შეიძენს.

უკრაინაში დიდ პატივს სცემენ დავით გურამიშვილს, რომლის ფერფლიც უკრაინაშია დაკრძალული, შოთა რუსთაველის, ილია ჭავჭავაძის და სხვა ქართველი მწერლებისა და კულტურის მოღვაწეების შემოქმედებას. უკრაინელი პოეტი ქალის ლესია უკრაინკას, უკრაინის პირველი პრეზიდენტის მიხეილ გრუშევსკის ბედი საქართველოს უკავშირდება. დიდებულ უკრაინელ ტარას შევჩენკოს პატივს სცემენ საქართველოში, რომელსაც თბილი მოგონებები დაუტოვა აკაკი წერეთელმა და რომლის ძეგლები თბილისისა და ბათუმშია აღმართული. მეგობრული კავშირების განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ორი ქვეყნის კულტურის ამჟამინდელმა წარმომადგენლებმა - ვახტანგ კიკაბიძემ, ნინო ქათამაძემ, რაულ ჩილაჩავამ და სხვა ქართველმა და უკრაინელმა მოღვაწეებმა. საქართველო და უკრაინა ნაყოფიერად თანამშრომლობენ სამხედრო სფეროში - როგორც ორმხრივ დონეზე, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და პროგრამების ფარგლებში, კერძოდ, ნატოს სტრატეგიულად მნიშვნელოვან პროგრამაში „პარტნიორობა მშვიდო-

ბისტვის“, რომელიც ორივე ქვეყანას ეხმარება სამხედრო რეფორმების, მეი-არაღებული ძალების კოორდინაციისა და რეგიონული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში.

სამწუხაროდ, დღის წესრიგში მწვავედ დგას საერთაშორისო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საკითხი.

საქართველო და უკრაინა ორი სახელმწიფოა, რომლებიც 21-ე საუკუნეში მეზობელი რუსეთის არაპროვოცირებულ თავდასხმას განიცდიან. აგრესიის მიზეზი, ჩვენი აზრით, არის იმპერიული პრეტენზიების აღორძინება, იმპერიული აზროვნება არა მხოლოდ რუსული პოლიტიკური ელიტის, არამედ რუსების ფართო წრისა, მოვინიჭმის ბაცილაა, რომელიც სხვა ხალხებზე უპირატესობის მოსაპოვებლად სჭირდებათ. რასაც აგრესორები აკეთებენ ოკუპირებულ და სხვა ტერიტორიებზე, უკვე ბევრმა ქვეყანამ აღიარა გენოციდად. მსოფლიო გაოცებული დარჩა იმით, თუ რას აკეთებდნენ ოკუპანტები უკრაინულ ბუჩამი - მმვიდობიანი მოსახლეობის წამება და მკვლელობა, ქალებისა და ბავშვების გაუპატიურება, მასობრივი სიკვდილით დასჯა. ასე იყო უკრაინის სხვა ქალაქებში - ირპენში, იზიუმში, მარიუპოლში, ხერსონში... მაგრამ ასე იყო ადრე აფხაზეთში, სადაც 90-იანი წლების დასაწყისში რუსები ომთან ერთად მოვიდნენ და იგივე დანაშაულები, იგივე მკვლელობები და ნგრევა მოიტანეს. როდესაც რუსეთმა საქართველოში ეთნიკური კონფლიქტების პროვოცირება მოახდინა და მემდეგ თავს დაესხა საქართველოს, უკრაინელები სოლიდარულები იყვნენ ქართველი ხალხის მიმართ. 1993 წლის ოქტომბერში უკრაინელმა მფრინავებმა (რუსების ცეცხლის ქვეშ) განახორციელეს 300-მდე გაფრენა, რამაც ათასობით ქართველი ლტოლვილი გადაარჩინა ეთნიკური წმენდისგან. მაშინ 7643 ადამიანის ევაკუაცია განხორციელდა. ამ დროს საქართველოს მიეწოდა ათასობით ტონა ჰუმანიტარული დახმარება. ჩვენი საერთო ისტორიის კიდევ ერთი ფურცელი არის უკრაინელი მოხალისეების მონაწილეობა ქართველთა მეიარაღებულ ბრძოლაში მტრის წინააღმდეგ. UNA-UNSA-ს რაზმის მემადგენლობაში, საქართველოში ათობით უკრაინელი პატრიოტი იბრძოდა, რომელთაც ესმოდათ, რომ რუსეთის აგრესია მხოლოდ ომის დასაწყისი იყო და საქართველოს მემდეგ იქნებოდა სხვები, იქნებოდა უკრაინა. მოგვიანებით, 2008 წელს ისევ იყო ომი... უკრაინამ იარაღი გადასცა საქართველოს, მოამზადა სპეციალისტები, უზრუნველყო სამხედრო მრჩევლები. დღევანდელი უკრაინის მოვლენები ამ ომის გაგრძელებაა. ცივილიზაციური ომები, იდეოლოგიური ომებია. როცა უკრაინას თავს დაესხნენ, ქართველებიც გამოვიდნენ უკრაინის დასაცავად. 2014 წელს დაარსდა ქართული ეროვნული ლეგიონი, რომელიც დაკომპლექტდა მოხალისეებისგან. მემდეგ ის მეუერთდა უკრაინის მეიარაღებულ ძალებს - და ეს პირველი

მემთხვევაა, როდესაც უცხოელები ოფიციალურად მეიყვანეს მეიარაღებულ ძალებში.

ლეგიონის დამფუძნებელი და მეთაური აფხაზეთის ომის მონაწილე მამუკა მამულამვილი, ახლა უკრაინის სახალხო გმირია. „უკრაინელები ერთ დროს, 90-იან წლებში, ძალიან დაეხმარნენ საქართველოს აფხაზეთის კონფლიქტის დროს რუსეთის საოკუპაციო ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაში“, - ამბობს ის. უკრაინა იყო ერთადერთი ქვეყანა, რომელიც ღიად დაეხმარა საქართველოს რუსეთთან დაპირისპირებაში. მიმაჩნია, რომ ყოველი ქართველის მოვალეობაა ახლა ჩამოვიდეს და დაეხმაროს უკრაინას. ამიტომ ვართ აქ... მაგალითად, ახლა ჩემთან ერთად იბრძვის ჩემი მეგობარი, რომელიც უკრაინელმა სამხედროებმა საქართველოში ექვსი წლის ასაკში გადაარჩინეს. ჩვენ აქ იმიტომ ვართ, რომ ეს არის ფრონტის ხაზი, სადაც გადის როგორც უკრაინის, ისე საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის საზღვარი. ეს არის ორი განსხვავებული იდეოლოგიის, სამხედრო კონფლიქტის კიდევ ერთი ხაზი, ორი სამყაროს ომი. ეს არ არის მხოლოდ ომი თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისთვის, ეს არის ომი რუსული მუა საუკუნეების ობსკურანტიზმის, უმეცრებისა და იმპერიული ფსევდოგანდიდების წინააღმდეგ.

2022 წლის თებერვალში რუსული სრულმასშტაბიანი აგრესიის დაწყების შემდეგ, საქართველოდან უკრაინის დასაცავად ბევრი მოხალისე მემოგვიერთდა. სამწუხაროდ, ომი არასოდეს არის მსხვერპლის გარეშე. 2022 წლის თებერვლიდან უკრაინაში 30-ზე მეტი მამაცი ქართველი ჯარისკაცი დაიღუპა. 3 დეკემბერს ბანბუტთან, უკრაინის დასაცავად, ერთდროულად ხუთი ქართველი სიცოცხლეს გამოასალმეს - ავთო რურუა, რომეო კვარაცხელია, რომეო ფიჩხაია, მერაბ ალადაშვილი, ბადრი მარკელია. ჩვენი ხალხების თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის დაღუპული ქართველი გმირების სახელები, უკრაინელებს ყოველთვის ემახსოვრებათ! მერე სხვებიც იყვნენ. ყველა მათგანი ნამდვილი გმირია. და ჩვენ, უკრაინელები, მადლობელი ვართ მათი ღვაწლისთვის. საქართველომ თავმესაფარი მისცა ბევრ უკრაინელს, რომლებმაც მხარდაჭერა და უსაფრთხოება მიიღეს სტუმართმოყვარე ქართულ მიწაზე. გაეროს ლტოლვილთა სააგენტოს მონაცემებით, 2022 წლის 24 თებერვლიდან ნოემბრის ჩათვლით საქართველოში 182 000 უკრაინელი ჩავიდა, აქედან 25 000 ახლაც საქართველოშია. 2022 წლის გაზაფხული-ზაფხულის ურთულეს პერიოდში, საქართველოს ხელისუფლებამ უკრაინის მოქალაქეებისთვის დიდი ქალაქების სასტუმროებში უზრუნველყო უფასო საცხოვრებელი ფართი, ხოლო 2022 წლის აგვისტოდან მემოი-

დო უკრაინელების ყველაზე დაუცველი კატეგორიის ფინანსური მხარდაჭერის სამთავრობო მექანიზმი, რომელიც ძალაში იქნება 2023 წლის მაისამდე გაგრძელების შესაძლებლობით. უკრაინელ ლტოლვილებს ასევე ეძლევათ უფასო სამედიცინო მომსახურება და საზოგადოებრივი ტრანსპორტით სარგებლობა. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის, ბიზნესის, პოლიტიკური პარტიების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, რიგითი მოქალაქეების მონაწილეობით, მეგროვდა და უკრაინაში გაიგზავნა 1120 ტონაზე მეტი ჰუმანიტარული საქონელი - საკვები, პირველადი საქონელი, ტანსაცმელი და ა. შ. საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ინიციატივით, აქციის „გააზიარე სინათლე“ ფარგლებში, უკრაინის საჭიროებისთვის მეძენილი იქნა 470-ზე მეტი საყოფაცხოვრებო გენერატორი. საქართველოს მთავრობამ 25 სამხედრო და სამრეწველო დანიშნულების გენერატორი გააგზავნა უკრაინის ქალაქებისთვის, კერძოდ კიევის, ხარკოვისა და გოსტომელისთვის. და ასეთი დახმარება გრძელდება.

უკრაინა ასევე გრძნობს ქართველების მხარდაჭერას ფართო სოციალურ, კულტურულ და სამეცნიერო სფეროში. უკრაინაში რუსული ჯარების სრულმასშტაბიან მემოჭრამდე, 9 თებერვალს, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიამ უკრაინელი ხალხის მხარდაჭერის განცხადება გაავრცელა. აკადემიის პრეზიდენტის თემურ ჩილაჩავას მიერ ხელმოწერილ მიმართვაში გავლებულია პარალელი იმპერიული რუსეთის მცდელობებს მორის, ძალით მემოიერთოს სუვერენული საქართველოსა და უკრაინის ტერიტორიები.

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიაში მეცნიერებისა და განათლების წარმომადგენლებმა, რომლებიც ძირითადად აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის მკვიდრნი არიან და რომლებიც იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ მშობლიური მხარე რუსული აგრესიის მედეგად, სოლიდარობა გამოუცხადეს უკრაინელ კოლეგებს და უკრაინელ ხალხს უკრაინის დამოუკიდებლობისა და ტერიტორიული მთლიანობისთვის ბრძოლაში. პოლიტიკის, სპორტისა და კულტურის ქართველმა მოღვაწეებმა ჩაწერეს ემოციური ვიდეომესიჯი: 2022 წლის 16 თებერვალს ვახტანგ კიკაბიძემ, ნინო ქათამაძემ, გიორგი ცინცაძემ, ლევან ღამბამიძემ, გიორგი მარგველამვილმა, იულონ გაგომიძემ, თათუმა არველაძემ და სხვა ცნობილმა ადამიანებმა უკრაინელებს ლურჯ-ყვითელი დროშის ფონზე მიმართეს უკრაინულად. „ჩვენ მემფოთებით ვაკვირდებით პუტინის რუსეთის აგრესიას ამაყი და დამოუკიდებელი უკრაინის წინააღმდეგ... ჩვენ იმედით ვუყურებთ, რომ დღეს მთელი მსოფლიო მობილიზებულია ისე, როგორც არასდროს და გვჯერა, რომ კაცობრიობა აღდგება ბოროტების წინააღმდეგ და არ დაუმვებს უსამართლობას... ჩვენ,

საქართველოში ვიცით თქვენი წარმატება - ეს ჩვენი წარმატებაა, თქვენი გამარჯვება ჩვენი გამარჯვებაა, თქვენი თავისუფლება ჩვენი თავისუფლებაა... გაუმარჯოს თავისუფალ უკრაინას! გაუმარჯოს თავისუფალ საქართველოს!" - ნათქვამია მიმართვამი. მოწოდების მონაწილეებმა მოუწოდეს ყველას, ვისაც აქვს უნარი, ძალა და სურვილი, დაუდგეს გმირი უკრაინელი ხალხის გვერდით და მეაჩეროს აგრესორი.

თბილისში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კოლეგებმა უკრაინელ მეცნიერებთან სოლიდარობის საკუთარი ფორმა იპოვეს. გურამ მარხულიას, ელგუჯა ქავთარაძის, დავით ზაქარაიას, იური პაპასკუას, რობერტ მესხის ინიციატივით გამოქვეყნდა პუბლიკაციები უკრაინის მოვლენების შესახებ ჟურნალში „კავკასია და მსოფლიო“, გაზეთში „სოხუმის უნივერსიტეტი“, ხოლო ჟურნალმა „Business end Law“ უკრაინელ მეცნიერთა კვლევებს სპეციალური ნომერი მიუძღვნა. ასევე 2022 წლის ბოლოს, ქართული მხარის დახმარებითა და მხარდაჭერით, თბილისის გამომცემლობაში გამოქვეყნდა ჩვენი მონოგრაფია „რუსეთი-უკრაინა: ომი მეოთხე განზომილებაში“, 2014-2022 წლების რუსეთ-უკრაინის ომის დროს საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და მედიის გამოყენების პრაქტიკის შესახებ. საქართველოში იბეჭდება თანამედროვე უკრაინელი ავტორების მხატვრული ნაწარმოებების თარგმანები. თანამშრომლობა დრმაველება განათლების სფეროში, სადაც ფართოვდება პროფესიული კონტაქტები და ხორციელდება შესაბამისი პროექტები. თბილისისა და ბათუმის ზოგიერთ სკოლაში გაიხსნა საგანმანათლებლო სექტორი, სადაც 1550-ზე მეტ უკრაინელ ბავშვს მიეცა საშუალება ისწავლოს მშობლიურ ენაზე უკრაინული საგანმანათლებლო პროგრამების მიხედვით. სამეცნიერო და საგანმანათლებლო თანამშრომლობის განვითარების შემდეგი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო 2022 წლის ნოემბერში თბილისში, გურამ თავართქილაძის სახელობის უნივერსიტეტში ქართულ-უკრაინული ენათმეცნიერების და კულტურის ინსტიტუტის გახსნა.

არის ორმხრივი თანამშრომლობის სხვა წარმატებული პროექტებიც. მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციული კონტაქტები გვაქვს მრავალ სექტორსა და სფეროში. ეს ცივილიზაციური მისწრაფებები, საქართველოსა და უკრაინას, უკრაინელ და ქართველ ხალხებს მორის ქმნის მრავალმხრივი ნაყოფიერი თანამშრომლობისა და ურთიერთქმედებისთვის საფუძველს. ეს ორი დამოუკიდებელი ქვეყნის განვითარების გზის საერთო ხედვების საფუძველია. ცალკეულმა პოლიტიკურმა წინააღმდეგობებმა არ შეიძლება და არ უნდა იმოქმედოს მთავარი სტრატეგიული მიზნის მიღწევაზე - სულით ძმური და მსოფლმხედველობით მსგავსი ერების სუვერენული და დემოკრატიული სა-

ხელმწიფოების მმენებლობასა და ჩამოყალიბებაზე, თავისუფალი და ძლიერი ერების თანასწორ საზოგადოებაში. უკრაინა და საქართველო სასურველ მედეგს უფრო სწრაფად მხოლოდ ერთობლივი ძალისხმევით მიაღწევენ, მათ მორის მათი ეროვნული სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის ხელყოფის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ერთად გავიმარჯვოთ! დიდება უკრაინას! დიდება საქართველოს!

საკვანძო სიტყვები: უკრაინა, საქართველო, რუსეთის აგრესია, ისტორიული ურთიერთობები, ტრადიციული კონტაქტები, მხარდაჭერა, ურთიერთ-თანამშრომლობა.

გიორგი ბუბაშვილი

*საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს
ქ. თბილისის პოლიციის დეპარტამენტი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

აფხაზეთში მცხოვრები ესტონელები

ესტონელები ფინურ-უნგრულ ხალხთა ჯგუფს განეკუთვნებიან. XVI საუკუნეში, რეფორმაციის პერიოდში, მათი სარწმუნოება ლუთერანობით შეიცვალა. XIX საუკუნეში ესტონეთის მოსახლეობის 10-12 %-მა მართლმადიდებლობა მიიღო. 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს აფხაზეთის ისლამური მრწამსის მქონე მოსახლეობა იძულებული გახდა თურქეთში გადასახლებულიყო. ბევრი ომის დროს დაიღუპა. რუსეთის იმპერიის მიზანი გამოთავისუფლებული ტერიტორიის ქრისტიანული მოსახლეობით დასახლება იყო. მოხდა სხვადასხვა ხალხების, მათ შორის ესტონელების, ჩასახლება აფხაზეთში მიწების ასათვისებლად. რუსეთის იმპერიალისტური პოლიტიკის მთავარ მიზანს დაპყრობილ ტერიტორიებზე მეხუთე კოლონიის შექმნა წარმოადგენდა. ჩამოსახლებულებს ეძლეოდათ სხვადასხვა შეღავათები ადგილობრივი მოსახლეობის შეზღუდვის ხარჯზე. დაარსდა კომპაქტური დასახლებები: ლინდა, ესტონკა, სალმე, სულევო. ესტონელთა პირველი მასიური ჩამოსახლება 1882 წლის მაისში მოხდა. 1897 წელს დაარსდა სოხუმის მიწათმოქმედთა საზოგადოება, რომლის 70 დამაარსებელიდან 29 ესტონელი იყო.

1918-1921 წლებში აფხაზეთში შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციაზე მოგვითხრობს მარტინ ავგუსტ გუსტავოვიჩი. მარტინ ავგუსტ გუსტავოვიჩი იხსენებს იმ მომენტს, როცა წითლები ცდილობდნენ სოხუმის აღებას. აფხაზეთის დედაქალაქის დასაცავად, ქართულ საჯარისო ნაწილების მხარდამხარ, იბრძოდნენ ესტონელები. მარტინ ავგუსტ გუსტავოვიჩი ერთადერთი ესტონელი არჩეული დეპუტატი იყო აფხაზეთის სახალხო საბჭოში. 1992 წლის ომისგან შექმნილმა გაუსაძლისმა ეკონომიკურმა მდგომარეობამ მრავალი ესტონელი აიძულა ისტორიულ სამშობლოში - ესტონეთში დაბრუნებულიყო. ომმა განწყვიტა მათი კავშირი ესტონეთთან. 2003 წლის მონაცემებით აფხაზეთის მოსახლეობის 0,2%-ს ესტონელები შეადგენდნენ.

დასკვნის სახით მეიძლება ითქვას, რომ ესტონელებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს აფხაზეთის კულტურულ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. რუსეთი (როგორც მეფის რუსეთი ისე საბჭოთა კავშირი) ცდილობდა ჩამოსახლებულ ხალხთა მეხუთე კოლონად გადაქცევას. როგორც ირკვევა, მას ზოგ მემთხვევაში გამოსდიოდა ესტონელების ადგილობრივ მოსახლეობასთან დაპირისპირება. მიუხედავად ცალკეული პრეცედენტებისა, მეიძლება ითქვას, რომ ესტონელები ადგილობრივ მოსახლეობასთან მშვიდობიანად თანაცხოვრობდნენ.

საკვანძო სიტყვები: ესტონელები, აფხაზეთი, ესტონური დასახლებები, ლინდა, ესტონკა, სალმე, სულევო, ავგუსტ გუსტავოვიჩი, მშვიდობიანი თანაცხოვრება.

Giorgi Bubashvili

*Tbilisi Police Department of the Ministry of
Internal Affairs of Georgia
Sokhumi State University*

Estonian Residents in Abkhazia

The Estonians belong to the Finnish-Hungarian ethnicity. In the 16th century during the Reformation period, their belief changed into Lutheranism. In the 19th century, 10-12% of the population of Estonia got Orthodox Christianity. In 1877-1878, during the war between Russia and Turkey, the population of Abkhazia with Islamic religion had to immigrate to Turkey. Many of them died in the war. The aim of the Russian Empire was, to settle the Christian population on the released territory. They peopled different nationalities including the Estonians to reclaim the ground of Abkhazia. The main target of Russian Imperialistic policy represented the creation of the fifth column on the occupied territories. The emigrants were given different immunities for the cost of oppression of locals. There were established compact communities, such as: Linda, Estonka, Salme, Sulevo. The first massive emigration of Estonian people occurred in May, 1882. In 1987, they founded the farmers' society of Sokhumi, whose out of 70 founders 29 were the Estonians. Martin August Gustavovich narrated the political situation in Abkhazia in 1918-1921s. He recalled that moment when the Reds tried to take Sokhumi. The Estonians participated in fighting for the protection of the Capital city of Abkhazia next to the Georgian formation. Martin August Gustavovich was the only elected Estonian deputy in the election of Public Council of Abkhazia. The economically unbearable condition resulting from the war of 1992 enforced a lot of Estonian people to return to their historical homeland, Estonia. The war disrupted the connection between the Estonians who stayed in

Abkhazia and those, who went to Estonia. According to the 2003 database, the Estonians made 0,2% of the population of Abkhazia.

To Summarize, the Estonians played a vital role in cultural, political, and economic cohabitation of Abkhazia. The imperialist policy of Russia, as of empire also in the Soviet period, tried to use emigrated people as the fifth column. As it transpired from history, in some cases they could oppose Estonian people against local residents. It is even known for history, that the Estonians fought with the formation of an independent republic against the common conqueror.

Keywords: Estonians, Abkhazia, Estonian Settlements, Linda, Estonka, Salme, Sulevo, August Gustavovich, Peaceful Coexistence.

ლალი გაბისონია
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**წმინდა გიორგის კულტი და ფიცი, როგორც მტკიცებულება
ძველ ქართულ სამართალში**

საქართველოს ისტორია, ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობა და ჩვეულებითი სჯული მრავალ საინტერესო ინფორმაციას ინახავს წმინდა გიორგის კულტთან დაკავშირებით. ჩვენს ქვეყანაში ეს წმინდანი განსაკუთრებით პოპულარულია და საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესია წელიწადში ორჯერ - 23 აპრილსა (6 მაისი) და 10 ნოემბერს (23 ნოემბერი) - ზეიმობს დიდმოწამე გიორგის ხსენებას. არცერთი წმინდანის სახელზე არ აუშენებია ქართველს იმდენი სამლოცველო და ეკლესია, რამდენიც წმინდა გიორგის სახელზე. ჩვენ „გეორგიანებს“ გვიწოდებენ რამდენიმე ენაზე, რაც წმინდა გიორგის სამწყსოს ნიშნავს და ღედა ღმრთისმშობელთან ერთად წმინდა გიორგი ჩვენი სამშობლოს მფარველად ითვლება. ეს მოვლენა ასახულია ჩვენი სახელმწიფოს სიმბოლიკაში - გერბზე, რომელზეც გველემბაპის განმგმირავი თეთრ ცხენზე ამხედრებული და შარავანდედით მოსილი წმინდა გიორგია გამოსახული. მისდამი დამოკიდებულებას საქართველოს ყველა კუთხეში გამოჩეულია და ყველგან თავისებურადაა ასახული მისდამი დამოკიდებულების ისტორია.

განსაკუთრებულია სამეგრელოს ისტორიაც: ძველ სამეგრელოში ღვთის სამართალი, კერძოდ წმინდა გიორგის სამართალი არსებულა. დანაშაულის ჩადენაში ეჭვიმტანილ პირს, რომელიმე ძლიერი-სასწაულმოქმედი ხატის წინაშე აფიცებდნენ, უმეტესად ეს წმინდა გიორგის ხატი იყო, ასევე ცნობილია წმინდა გიორგის ხატზე, სხვა საშუალებით დაუდგენელი დამნაშავის გადაცემის ფაქტები. ხატზე გადაცემული წმინდა გიორგის ხატთან მოდიოდა დაჩოქილი, აღიარებითი ჩვენებით, რაც ღრმა რწმენის უტყუარი ნიშანია და წმინდა გიორგისადმი ქართველთა განსაკუთრებული მოწიწების, კრძალვის, სიყვარულისა და პატივისცემის გამოსახატულებაა. ჩვენს ნაშრომში მეტ ყურა-

დღეობას ვუთმობთ ილორის წმინდა გიორგის. ნამრომი პროცესუალური კუთხითაც საინტერესოა, განსაკუთრებით ქართული სამართლის ისტორიით დაინტერესებული მკითხველისთვის.

საკვანძო სიტყვები: წმინდა გიორგი, კულტი, ფიცი, მტკიცებულება, ძველი ქართული სამართალი.

Lali Gabisonia

Sokhumi State University

The Cult and Oath of St. George, as Evidence in Ancient Georgian Law

Georgian history, ethnographic heritage and customary law contains a lot of interesting information about the cult of St. George. In ancient Samegrelo, there was a law of god, in particular the law of St. George. A person suspected of committing a crime was made to swear in front of any powerful- miraculous icons, mostly it was the icon of St. George. There are facts of criminals, otherwise not proven to be guilty, being handed down to St. George's icon. Georgian man is that rare case, when being handed down to an icon, even otherwise not proven guilty, would kneel before the icon, with confession and repentance, which is an obvious sign of deep faith, special awe and respect for St. George. Our paper focuses on icon of St. George of Ilori. It is also interesting from procedural point of view, especially for reader interested in history of Georgian law.

Keywords: Saint George, Eult, Oath, Evidence, Old Georgian Law.

ჯემალ გამახარია
აფხაზეთის ა/რ უმაღლესი საბჭო

**რეგიონში განვითარებული მოვლენები და
პოლიტიკური ვითარება აფხაზეთში**

პოლიტიკურ ვითარებაზე აფხაზეთში გავლენას ახდენს რამდენიმე ფაქტორი. მათ შორის მნიშვნელოვანია აზერბაიჯანის მიერ სამხედრო გზით ყარაბაღისა და მისი მიმდებარე აზერბაიჯანული რაიონების განთავისუფლება სომხური ოკუპაციისაგან, აგრეთვე უკრაინის წინააღმდეგ რუსეთის წარუმატებელი სამხედრო აგრესია. ამ და სხვა ფაქტორების ზემოქმედებით აფხაზურ საზოგადოებაში შექმნილია დაძაბულობა, გაურკვევლობა და შიშის განცდა, რომელსაც კრემლი აფხაზეთში მცოცავი ანექსიის პოლიტიკის გააქტიურებისთვის იყენებს. აღნიშნული პოლიტიკის ფარგლებში რუსეთმა უკვე აამოქმედა მის ხელთ არსებული ეკონომიკური და ასევე სამართლებრივი ბერკეტები.

მთიან ყარაბაღში ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმების ხელმოწერიდან ორ დღეში, 2020 წლის 12 ნოემბერს, კრემლმა აფხაზეთის დე-ფაქტო მმართველებს ხელი მოაწერინა „აფხაზეთის რესპუბლიკის კანონმდებლობის რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციის საფუძველზე რუსეთის ფედერაციასა და აფხაზეთის რესპუბლიკას შორის საერთო სოციალურ-ეკონომიკური სივრცის ჩამოყალიბების პროგრამაზე“. აღნიშნული დოკუმენტი 45 პუნქტისაგან შედგება და წარმოადგენს რუსეთის სამართლებრივ სივრცეში აფხაზეთის მოქცევის ერთგვარ საგზაო რუკას. მოსკოვის ასეთმა პოლიტიკამ აფხაზური საზოგადოების დიდი ნაწილის უკმაყოფილება გამოიწვია. მისი დაშოშმინების მიზნით, 45 პუნქტიანი „პროგრამის“ რეალიზება მოსკოვმა სპეციალურად დაუკავშირა აფხაზეთის დე-ფაქტო მთავრობის მიერ 2021 წლის 15 დეკემბერს დამტკიცებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის შესრულებაში რუსეთის დახმარებას.

ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენებით მოსკოვი ახერხებს 2020 წლის 12 ნოემბერში ხელმოწერილი „პროგრამის“ ძირითადი პუნქტების რეალიზა-

ციას. 2022 წლის 4 აგვისტოს გაფორმდა ორმხრივი ე. წ. „სამთავრობო მეთანხმება“ „2023-2025 წლებში აფხაზეთის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის რეალიზაციამი ხელმეწყობის შესახებ“. ე. წ. მეთანხმების მეორე მუხლის თანახმად, სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში „ხელმეწყობის“ სანაცვლოდ აფხაზურ მხარეს ეკისრება 45 პუნქტიანი „პროგრამის“ შესრულების, მათ მორის აფხაზეთის ელექტროენერგეტიკული ობიექტების რუსეთისთვის საკუთრებაში გადაცემის ვალდებულებაც. აფხაზეთის დეფაქტო მთავრობამ უკვე წარმოადგინა ე. წ. კანონპროექტი „ელექტროენერგეტიკის შესახებ“ აფხაზეთის „კანონში“ ცვლილებების თაობაზე. ცვლილებები ითვალისწინებს ელექტროენერგეტიკული ობიექტების პრივატიზაციის დამკვლავს, რაც მოქმედი „კანონით“ აკრძალულია. 2022 წლის 4 აგვისტოს „მეთანხმების“ შესრულება მოსკოვს, სავარაუდოდ, 25 მილიარდი რუბლი დაუჯდება, აქედან 20 მილიარდი მოხმარდება ელექტროენერგეტიკულ სექტორს, რომელიც რუსეთის საკუთრებაში გადავა. აფხაზეთში არსებული სტრატეგიული მნიშვნელობის ეკონომიკური ობიექტების ხელში ჩაგდება, რასაც მიზნად ისახავს 2022 წლის 4 აგვისტოს „მეთანხმება“, წარმოადგენს რუსული პოლიტიკის მემადგენელ ნაწილს.

45 პუნქტიანი „პროგრამის“ შესრულების ფარგლებში 2022 წლის 27 სექტემბერს გაფორმდა „მეთანხმება აფხაზეთის რესპუბლიკასა და რუსეთის ფედერაციას მორის ორმაგი მოქალაქეობის საკითხის დარეგულირების შესახებ“. ამ გზით რუსეთი მეცდება აფხაზეთში დემოგრაფიული სიტუაციის თავის სასარგებლოდ მეცვლას, უძრავი ქონების დაუფლებასა და პოლიტიკური პროცესების საკუთარი მეხედულებისამებრ მართვას.

ანექსიონისტური მიზნების მიღწევას ემსახურება აგრეთვე 2022 წლის 19 იანვრის „მეთანხმება აფხაზეთის რესპუბლიკის მთავრობასა და რუსეთის ფედერაციის მთავრობას მორის აფხაზეთის ტერიტორიაზე არსებული ობიექტის რუსეთის ფედერაციის საკუთრებაში გადაცემისა და მისი გამოყენების წესის შესახებ“. საკითხი ეხება ბიჭვინთის აგარაკების გასხვისებას, რამაც აფხაზურ საზოგადოებაში დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია.

რეგიონში განვითარებული მოვლენებისა და მცოცავი ანექსიის რუსული პოლიტიკის გააქტიურების მედეგად აფხაზეთში იქმნება თუ უკვე მექმნილია ახალი პოლიტიკური ვითარება. ქართული სახელმწიფოს, აფხაზეთის ლეგიტიმური ხელისუფლების ვალია ახალი ვითარების შესაბამისი სამმვიდობო პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, პოლიტიკური ვითარება, 45 პუნქტიანი „პროგრამა“, სამმვიდობო პოლიტიკა.

Jemal Gamakharia
Supreme council of A/R Abkhazia

The Recent Events Developed in the Region and the Political Situation in Abkhazia

Several factors are influencing the political situation in Abkhazia. Among them most significant factors are liberation from the Armenian occupation of the Nagorni Kharabakh and adjucent to it districts belonging to Azerbaijan through the military force, as well as the unsuccessful military aggression of Russia against Ukraine. Under the impact of the mentioned and other factors the Abkhazian society is full of tension, uncertainty and fear, which is used for activation of the policy of the creeping annexation by the Kremlin. Within this policy Russia has already activated all the available economic and legislative leverages.

In two days after the signing of the ceasefire agreement in Nagorno-Karabakh on November 12th 2020, the Kremlin signed the de-facto rulers of Abkhazia on the program of establishing a common socio-economic space between the Russian Federation and the Republic of Abkhazia based on the harmonization of the legislation of the Republic of Abkhazia with the legislation of the Russian Federation. The mentioned document consists of 45 points and represents a kind of road map for the inclusion of Abkhazia in the legal space of Russia. Such kind of policy of Moscow caused dissatisfaction of a great part of the Abkhazian society. In order to intimidate them, Moscow specifically linked the implementation of the 45-point „program“ with Russia's assistance in the implementation of the socio-economic development program approved by the De-facto government of Abkhazia the 15th of December 2021.

Using the economic leverages Moscow manages to realize the main points signed Program on the 12th of November 2020. On the 4th of August 2022 there was made the so-called mutual „State Agreement“ „on the realization of the support in fulfillment of the social-economic development program of Abkhazia in 2023-2025“. According to the second article of so-called Agreement in return for “support” in the social-economic development the Abkhazian side takes the obligation of fulfilling the 45 – item „Program“ and among others handing over ownership of electrical energy facilities (power industry) of Abkhazia to Russia. De-Facto Government of Abkhazia has already presented the so-called draft on the power industry (electrical energy industry) for making alterations in the „Law“ of Abkhazia. The changes consider allowing the privatization of the electrical energy facilities, which is forbidden by the present „Law“. Fulfillment of the „Agreement“ from August 4th 2022 will presumably cost Moscow 25 billion rubles and from this sum 20 billions will be spent on the power industry sector, which will become the property of Russia. The appropriation of the facilities and sites having strategic significance, which is the

aim of the „Agreement~ made on August 4th 2022 is a constituent part of the annexation policy of Russia.

Within the fulfillment of the 45-item „Program“ on the 27th of September 2022 an Agreement between the Republic of Abkhazia and Russian Federation „on the regulation of the dual nationality“ was finalized and as a result, Russia will try to change the demographic situation in Abkhazia to its own advantage, which means that Russia will appropriate all the immovable estate objects and facilities and administrate the political processes to its liking.

The „Agreement“ made in 2022 on January 19th analogically serves the annexation aims and purposes, as it is the agreement made between the Government of the Republic of Abkhazia and the Russian Federation on „delivering of the facilities and sites existing on the territory of Abkhazia into possession of Russian Federation and on the rule of its usage“. This problem concerns the privatization process of the Bichvinta cottage houses, which caused wide outrage in the Abkhazian society.

As a result of developed events in the region and the activation of the Russian policy of creeping annexation, a new political situation is being created in Abkhazia. Working out of the appropriate to the new situation peaceful policy and its fulfillment is the legitimate obligation of the Authorities of the Republic of Abkhazia/Georgia.

Keywords: Abkhazia, Political Situation, 45-point „Program“, Peace Policy.

ვეფხვია გვარამია
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე კულტურული
მემკვიდრეობის და განათლების უფლების დაცვის
საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები**

საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე 1993 წლის შემდეგ საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები, კულტურული ფასეულობები, არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა, კულტურული თვითგამონატვის მრავალფეროვნება და ქართულ ენაზე განათლების უფლება ხელყოფილია.

2008 წლამდე საქართველოს არ გააჩნდა კანონი „ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ“, რის გამოც არ შეეძლო აღნიშნული დარღვევების საპასუხოდ გამოეყენებინა ეფექტიანი საერთაშორისო დაცვის მექანიზმები.

2008 წლის კანონმა „ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ“ საქართველოს საშუალება მისცა გამოიყენოს კულტურული მემკვიდრეობის საერთაშორისო კონვენციები, რომლის წევრებიც არიან საქართველო და რუსეთის ფედერაცია. შესაძლებელია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ქართულ ენაზე განათლების უფლების შეზღუდვის საკითხთან დაკავშირებით გამოყენებული იქნას ოკუპანტი სახელმწიფოს წინააღმდეგ ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-13-ე მუხლი და განათლების დისკრიმინაციის წინააღმდეგ კონვენციის დებულებები.

მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2021 წლის 21 იანვრის გადაწყვეტილება 2008 წლის აგვისტოს საქმეზე, რომელშიც სასამართლოს მიერ გამოყენებული იქნა რუსეთის ფედერაციის მიმართ „ეფექტური კონტროლის“ განხორციელების დროს ჩადენილი დარღვევები. აღნიშნული პრაქტიკა უნდა იქნას გამოყენებული აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე კულტურული მემკვიდრეობის დასაცავად და ქართულ ენაზე განათლების უფლების შეზღუდვის დროს.

წარმოდგენილი ნამრომი ეთმობა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე კულტურული მემკვიდრეობის და განათლების უფლების დასაცავად არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი ბაზის და მექანიზმების გამოყენების კონცეფციის ჩამოყალიბებას.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ოკუპირებული ტერიტორია, კულტურული მემკვიდრეობა, განათლების უფლება, სამართლებრივი მექანიზმები.

Vepkhvia Gvaramia

Sokhumi State University

International Mechanisms for the Protection of Cultural Heritage and the Right to Education on the Occupied Territories of Georgia

On the occupied territories of Georgia, after 1993, monuments of Georgian cultural heritage, cultural values, intangible cultural heritage, diversity of cultural self-expression and the right to education in Georgian language have been violated.

Until 2008, Georgia did not have „Law of Georgia on Occupied Territories“ and that was the reason why it could not use effective international protection mechanisms in response to the mentioned violations.

The 2008 „Law on Occupied Territories“ enabled Georgia to apply international conventions on cultural heritage to which Georgia and the Russian Federation are parties. It is possible to use Article 13 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the provisions of the Convention against Discrimination in Education against the occupying state with respect to the limitation of the right to education in native Georgian language on the occupied territory.

January 21, 2021 decision of the European Court of Human Rights on August 2008, in which the court used violations committed during the exercise of „effective control“ against the Russian Federation, is important. This practice should be used to protect the cultural heritage on the occupied territories of the Autonomous Republic of Abkhazia and with respect to limitation the right to education in the Georgian language.

The presented work is dedicated to the development of the concept of using the existing international legal framework and mechanisms to protect cultural heritage and the right to education on the occupied territories.

Keywords: Georgia, Occupied Territory, Cultural Heritage, Right to Education, Legal Mechanisms.

ლევან გვიჩიანი

*სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
თბილისის 192-ე საჯარო სკოლა*

სვანეთის და აფხაზეთის ისტორიული საზღვრების საკითხისათვის

ჩვენი მოხსენების „სვანეთის და აფხაზეთის ისტორიული საზღვრების საკითხისათვის“, მიზანია წარმოვადგინოთ კვლევა, სვანეთისა და აფხაზეთის საზღვრისპირა ადგილების ტოპონიმიკური ინფორმაციის შემცველი საბუთების შესახებ, რომლებიც დაცულია სვანეთში, საეკლესიო ოთხთავებისა და ლექციონარების წიგნების არშიებზე მინაწერი წერილობითი წყაროების სახით, ასევე ეთნოგრაფიული ექსპედიციის შედეგად. კვლევა ფოკუსირებულია სვანეთის საზღვრების დადგენის და აფხაზეთთან ამ კონტექსტში ურთიერთობის საკითხებზე არსებული პრობლემის მეცნიერულ კვლევასა და ისტორიული ანალიზზე. კვლევის მიზანია გამოვავლინოთ ახალი გარემოებები „თავისუფალი სვანეთის“ საზღვრების შესწავლის საკითხებში, შუა საუკუნეებში. ჩვენს მიერ შესწავლილი ცნობები მდიდარია ტოპონიმიკური და ონომასტიკური მასალის სიუხვით, რაც გვეხმარება დავაზუსტოთ სვანთა განსახლების არეალი, მიგრაციისა და სოციალური მდგომარეობის სხვადასხვა საკითხები.

თემა აქტუალურია, რადგან გვიან შუასაუკუნეების სვანეთის წერილობით წყაროებში დაცულია უმნიშვნელოვანესი მასალა ჩვენს მიერ საკვლევო საკითხის ირგვლივ, რომელიც შესაბამისი თეორიული ჩარჩოსა და ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი კვლევის საფუძველზე, ახალი ჰიპოთეზების წამოწევის საშუალებას გვაძლევს. აღნიშნული საბუთების შესწავლა ჯერ კიდევ XX საუკუნის პირველი ნახევრიდან დაიწყო. პირველი პუბლიკაცია საბუთებისა ეკუთვნის ე. გაბლიანს, რომელიც მოკლე მიმოხილვით შემოიფარგლა 1927 წელს. მეორე გამოცემა, სხვა საბუთებთან ერთად, ეკუთვნის ე. თაყაიშვილს, რომელმაც 1910 წლის ექსპედიციის შედეგები 1937 წელს გამოსცა პარიზში. სვანეთის წერილობითი ძეგლების შემდგომი სრული გამოცემა განახორციელა პავლე ინგოროყვამ, რომელმაც პირველად დაასათურა და დაათარიდა საბუთები XII-XV საუკუნეებით. სვანეთის წერილობითი ძეგლების

კომპლექსური პალეოგრაფიული კვლევა 1986 წელს მასშტაბურად წარმოადგინა ვ. სილოგავამ, რომელმაც დაადგინა აღნიშნული საბუთების ტექსტები, განახორციელა მათი ფოტოფიქსაცია და დათარიღება.

მე-20 საუკუნის 60-70-იან წლებში ვარლამ თოფურიას დავალებით, ეთნოგრაფიულად სვანეთის ტოპონიმთა ადგილობრივი რესპონდენტებიდან ჩაწერა და დაამუშავა ამბაკო ჭკადუამ. მისი ნამუშევრები სიკვდილის შემდეგ 2020 წელს გამოიცა. მინაარსობრივად საბუთების მესწავლა დღემდე არ არის დასრულებული, მესაბამისად ეს დოკუმენტები ინტერდისციპლინარული კვლევის საგანი უნდა გახდეს.

ნამუშევრში სამაგიდე კვლევის საფუძველზე გამოყენებულია, წყაროს ციკლური მესწავლისა და ისტორიულ-მედარებითი კვლევის მეთოდები.

ნამუშევრის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული მნიშვნელობა. საბუთების მესწავლის საფუძველზე, განხორციელდა ტოპონიმის მესწავლა, საზღვრების მემცველი წყაროების ცალკე ჯგუფად გამოყოფა და სვანეთის ჩრდილო დასავლეთით აფხაზეთთან არსებული სასაზღვრო ტოპონიმის გამოვლენა. პირველად დეტალურად მესწავლილ იქნა სასაზღვრო ტოპონიმის მემცველი საბუთების მინაარსობრივი ასპექტები, მოვლენების და პიროვნებების ტრადიციულ ისტორიულ რეალობასთან თანხვედრა, ასევე გეოგრაფიულად დადგინდა ზემო სვანეთის ჩრდილო-დასავლეთის არეალის საზღვრები. ზემო სვანეთის ისტორიული გეოგრაფიის ცოდნა ორიენტირებულია მედეგზე, რათა უფრო მეტი მევიტყოთ, თავისუფალი მიწისფლობის ფორმებზე და სვანური თემის ტრადიციულ მახასიათებლებზე.

ნამუშევრში საინტერესო იქნება საქართველოს მთიანეთის ისტორიით დაინტერესებული პირებისთვის, მკვლევარებისთვის, სტუდენტებისთვის, უცხოელი თუ ქართველი მეცნიერებისთვის, ზემო სვანეთის აფხაზეთთან სასაზღვრო არეალისა და ტოპონიმის საკითხებით დაინტერესებული პირებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, თავისუფალი სვანეთი, ისტორიული საბუთები, ჩანაწერები, ტოპონიმთა, ტრადიციული ყოფა, მიწისმფლობელობა, საზღვრები.

Levan Gvichiani
*Sokhumi State University,
192th public school of Tbilisi*

For the Issue of Historical Borders of Svaneti and Abkhazia

The goal of our conference topic „For the issue of historical borders of Svaneti and Abkhazia“, is to present the research on documents containing toponymic information of border areas of Svaneti and Abkhazia, that are kept in Svaneti, as written sources of inscriptions on the pages of church books and lectionary books, as a result of ethnographic expedition. The research is focused on the scientific research and historical analysis of the problem of determining the borders of Svaneti and relations with Abkhazia in this context. The purpose of the research is to identify new circumstances in the study of the borders of „free Svaneti~ in the Middle Ages and relations with the Kingdom of Abkhazia. These reports are distinguished by the abundance of mentions of toponymic units, which helps us in the onomastic search of their history, in determining the localization of settlement and also in determining the social situation.

The relevance of the topic comes from the recording of written documents from the late Middle Ages, the study of which began in the first half of the 20th century. The first publication of the documents belongs to E. Gablian, which was bounded in a short review in 1927. The second edition, together with other documents, belongs to E. Takaishvili, who published the results of the 1910 expedition in 1937 in Paris. The next complete edition of Svan written monuments was made by P. Ingoroqva, who, for the first time, titled and dated the documents to the 12th-15th centuries, his goal only involved paleographical study and publication. Complex paleographic research on Svan documents on a large scale was presented by V. Silogava in his book in 1986, where the texts were determined and their photo fixation took place, although the content of the documents was not studied, nor were emphasized the results and their importance. Ethnographically, the toponymy of Svaneti was recorded and processed by Ambako Chkadua from local respondents in the 60s-70s under the instructions of Varlam Tofuria. His works was published after his death in 2020.

The methods of source content analysis, desk/library research and historical comparative research are used in our work. The scientific novelty or practical importance of the work is expressed in the fact that, based on the study and analysis of written sources, the toponymical bordering sources were separated into a separate group and the border toponymy with the Kingdom of Abkhazia in the northwest of Svaneti was revealed. For the first time, the meaningful aspects of the documents containing the border toponymy, the coincidence of events and persons with the

traditional historical reality were studied in detail, also the borders of the northwestern area of Upper Svaneti were geographically determined. The knowledge of the historical geography of Upper Svaneti is focused on the result, to learn more about the forms of free land ownership and traditional characteristic features. The theoretical and practical value of this work will be for the people interested in the history of Georgia, as well as for researchers, students, foreign and Georgian scientists, to know the bordering area and toponymy of Upper Svaneti in relation to Abkhazia.

Keywords: Abkhazia, free Svaneti, Historical Documents, Records, Toponymy, Traditional Existence, Land Ownership, Borders.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

ირინა გოგონაია

*კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*

სეზონური სკოლის შინაარსის შემუშავების საკითხისათვის (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის საერთაშორისო საგაზაფხულო სკოლის - „აფხაზეთი: შუა საუკუნეებიდან დღემდე (ისტორიულ- კულტუროლოგიური ასპექტები)“ - მაგალითზე)

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თანამონაწილეობით, 2021 და 2022 წწ. განხორციელდა საერთაშორისო სეზონური სკოლის პროექტი, რომელიც დაფინანსდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების შემსწავლელი სამეცნიერო კვლევითი პროექტების ხელშეწყობისა და საერთაშორისო სამეცნიერო ღონისძიებების საგრანტო კონკურსის“ ფარგლებში.

აკადემიური პროგრამის დიზაინს საფუძვლად დაედო სკოლის როგორც სხვადასხვა თაობისა და კვლევითი ცენტრის მკვლევართა საგანმანათლებლო-სამეცნიერო თანამშრომლობის პლატფორმის კონცეფცია. აღნიშნულმა მიდგომამ განაპირობა სკოლის შინაარსის სასწავლო მოდულების სახით წარმოდგენა, რომლებიც მოიცავენ აფხაზეთის პოლიტიკური, კულტურული და ეკლესიის ისტორიის ძირითად სამეცნიერო-კვლევით თემატიკას. მაგალითისათვის, პირველი სასწავლო მოდული - ტერმინები „აფხაზი“ და „აფხაზეთი“ - აერთიანებს ლექციებს, რომლებიც მოიცავს აფხაზეთის ისტორიულ გეოგრაფიულ მიმდებარეობას, ეთნოლინგვისტიკისა და მულტიკულტურალიზმის საკითხებს; მოდული - „აფხაზეთი: „აფხაზთა სამეფოდან“ ოკუპირებულ ტერიტორიამდე“ საშუალებას აძლევს მსმენელებს თვალის მიადევნონ აფხაზეთის ისტორიას შუა საუკუნეებიდან თანამედროვე პერიოდამდე და მოიცავს ისეთი თემების განხილვას, როგორცაა: „აფხაზთა სამეფოს“ ისტორია, ცხუმის საერისთავო, აფხაზეთის სამთავრო, რუსეთის პოლიტიკა აფხაზეთში, აფხაზეთი დემოკრატიული რესპუბლიკის, საბჭოთა და დამოუკიდებლობის პერიოდში; მოდული „საკლესიო პროცესები აფხაზეთში“ ეძ-

ღვნება აფხაზეთის საკათალიკოსოს დაარსებისა და მისი სტატუსის საკითხებს ერთიან საქართველოში, მისი ისტორიის ანალიზს XV საუკუნიდან 1814 წლამდე, ვიდრე რუსეთის იმპერიის მიერ საკათალიკოსოს ავტოკეფალიის გაუქმებამდე; და ა. შ.

პროგრამის კონსტრუირებისას შინაარსთან ერთად ინტერესის საგანს წარმოადგენდა მეთოდებისა და ორგანიზაციული ფორმების შერჩევის საკითხი, საგანმანათლებლო-სამეცნიერო თანამშრომლობის პლატფორმის კონცეფციის რეალიზების მიზნით. შესაბამისად, ხუთი სასწავლო მოდულის ფარგლებში გათვალისწინებული იყო როგორც ტრადიციული ლექციების ჩატარება (23 ლექცია), ისე დისკუსიები მრგვალი მაგიდის ფორმატში, პანელური დისკუსიები მოხსენებებით აფხაზეთის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის, თანამედროვე საეკლესიო პროცესების, ზოგადი და უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პრობლემატიკაზე, ინტერაქტიული საგანმანათლებლო პროგრამა და ცენტრში დაცული, სკოლის თემატიკასთან უშუალოდ დაკავშირებული ხელნაწერების და იშვიათი გამოცემების („აფხაზური დედაენა“/„ანბან შიყუ“, „ვეფხისტყაოსნის“ აფხაზური თარგმანი) გამოფენა, ასევე, სკოლის მონაწილეთა საკუთარი კვლევის შედეგების პრეზენტაციები.

სეზონური სკოლა განიხილება როგორც მნიშვნელოვანი საგანმანათლებლო-სამეცნიერო პლატფორმა აფხაზეთთან დაკავშირებული ისტორიულ-კულტუროლოგიური კვლევების შედეგების გაცნობისა და დაინტერესებულ მკვლევართა ინფორმირების თვალსაზრისით; ასევე, როგორც ბიძგი/ინსპირაცია ახალგაზრდა ქართველი და უცხოელი მსმენელებისთვის აწარმოონ სამეცნიერო კვლევები აღნიშნული მიმართულებით.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, ისტორია, სეზონური სკოლა, ხელნაწერი, სასწავლო პროგრამის დიზაინი.

Irina Gogonaia

*Korneli Kekelidze Georgian National
Centre of Manuscripts*

**On the Issue of Developing the Content of the Seasonal school:
International Spring School of the National Centre of Manuscripts -
Abkhazia: from the Middle Ages to the Present
(Historical-Cultural Aspects)**

The report was prepared within the project of Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts - International Spring School „Abkhazia: From the Middle Ages to the Present (Historical-Culturological Aspects)“. The project was implemented in collaboration with the Sokhumi State University, through the financial support from the Shota Rustaveli National Science Foundation within the framework of „A Grant Competition Supporting Georgian Occupied Territories Studying National Research Projects and International Scientific Events“.

The aim of the school is in-depth reflection of the history of the occupied territory of Georgia and its integral part – autonomous republic of Abkhazia, from the middle ages to the present, to summarize accumulated knowledge, to actualize the different historical and culturological studies regarding Abkhazia and to promote and develop collaborative relationships.

The design of the academic program was based on the concept of the school as a platform for educational-scientific cooperation of researchers of different generations and research centers. This approach led to the presentation of school content in the form of educational modules, which include the main scientific-research topics of the political, cultural, and church history of Abkhazia. For example, the first module - About the terms „Abkhaz“ and „Abkhazia“ - combines lectures covering the historical-geographical overview of Abkhazia, issues of ethnolinguistics and multiculturalism; Module - „Abkhazia: From the Kingdom of Abkhazia till the Occupied Territory“, allows students to follow the history of Abkhazia from the Middle Ages to the modern period and includes the discussion of such topics as: the history of the „Kingdom of Abkhazia“, Principality of Abkhazia, Russian policy in Abkhazia, Abkhazia during the Democratic Republic, Soviet and independence periods; The module „Ecclesiastical Processes in Abkhazia“ is dedicated to the issues of the establishment of the Catholicate of Abkhazia and its status in united Georgia, the analysis of its history from the 15th century to 1814, before the abolition of the autocephaly of the Catholicate by the Russian Empire; etc.

During the construction of the program, along with the content, the issue of the selection of methods and organizational forms, in order to realize the concept of the educational-scientific cooperation platform, was a subject of interest.

Accordingly, within the framework of five study modules, both traditional lectures (23 lectures) and discussions in a round table format, panel discussions with reports on the protection of cultural heritage in the occupied territory of Abkhazia, modern church processes, access to general and higher education, interactive program and exhibition, were used. The school includes session where its Georgian and foreign participants will make presentations based on their own researches.

The seasonal school is considered as an important educational-scientific platform in terms of getting to know the results of historical and cultural studies related to Abkhazia and informing interested researchers; Also, as an inspiration for young Georgian and foreign listeners to conduct scientific research in the mentioned direction.

Keywords: Abkhazia, History, Seasonal School, Manuscript, Curriculum Design.

როზეტა გუჯაჯიანი
*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

დალის ხეობა (სოციო-კულტურული ასპექტები)

დალის ხეობა საქართველოს ერთ-ერთი ლოკალურ-ტერიტორიული თემია (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მიკრორეგიონია). ადმინისტრაციულად ის მოიცავს გულრიფშის მუნიციპალიტეტის ნაწილს. ამჟამად ოკუპირებულია (2008 წლიდან).

დალის ხეობის შესახებ მრავალფეროვანი საისტორიო წყაროები შემოგვინახა, რომელთა ადრეული ქრონოლოგია ანტიკურ ხანამდე ჩადის, შემდეგი ნაწილი კი მოიცავს ადრეულ, განვითარებულ და გვიან შუასაუკუნეებს და შემდეგ უკვე ახალი და უახლესი პერიოდის ამსახველ მასალას.

დალის ხეობის პარალელური სახელებია „აფხაზეთის სვანეთი“, კოდორის ხეობა. მკვიდრი ქართველი მოსახლეობა ამ მხარეში ოდითგან ცხოვრობდა, რაც დასტურდება უცხოური და ქართული საისტორიო წყაროებით, არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული მასალით.

ოკუპაციამდე დალის ხეობა მჭიდროდ იყო დასახლებული ქართველებით და აქ არსებობდა განვითარებული სოფლები, რომელთა სოციო-კულტურული მახასიათებლების კვლევა იყო ჩემი მიზანი. ბოლო სამეცნიერო საველე კვლევას ამ მხარეში სწორედ 2008 წლის ზაფხულში ვატარებდი. ადგილობრივნი გმირულად იცავდნენ მშობლიურ მხარეს და თითქმის ყოველი ოჯახიდან იყო თავგანწირვის მაგალითები და მსხვერპლი, რის ფასადაც მათ 2008 წლამდე დაიცვეს მხარე ოკუპანტთაგან. სამწუხაროდ, ხელისუფლებამ განაიარაღა ადგილობრივნი და რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომის შემდეგ დალის ხეობა დატოვეს საქართველოს შეიარაღებულმა ნაწილებმა. განიარაღებულმა ქართველებმაც ვეღარ შეძლეს მშობლიური მხარის დაცვა. მოსახლეობა, იქცა დევნილად, იქაურობა თითქმის დაიცალა მკვიდრი მოსახლეობისაგან.

დევნილნი განსახლდნენ საქართველოს სხვადასხვა მხარეში (თბილისი, თეთრიწყარო, წყალტუბო, ქუთაისი). ბოლო ხანებში დევნილთა მცირე ჯგუფი დაუბრუნდა მშობლიურ მიწა-წყალს. დევნილთა ადაპტაცია ახალ საცხოვრისთან იყო უადრესად რთული და მათ არაერთი პრობლემის გადალახვა მოუწიათ.

დალის ხეობის ქართველთა ტრადიციული ყოფა მსგავსია სვანეთის ეთნოგრაფიული მახასიათებლებისა, რადგან აქ, ძირითადად, ქართველთა სვანური ჯგუფი სახლობდა.

დალის ხეობის დასახლების ტიპი, განსახლების არეალის სოციალური ფორმატი პარალელს ჰპოვებს მეზობელი ჭუბერის თემის სოციო-კულტურულ მახასიათებლებთან.

დალის ხეობის სოფლებში შემონახული იყო მეურნეობის წარმართვის კლასიკური მთიური ქართული ფორმები. მეურნეობის მთავარ დარგს წარმოადგენდა მიწათმოქმედება და მესაქონლეობა.

დალის ხეობის მკვიდრმა მოსახლეობამ შემოინახა ტრადიციულ ქართულ ხალხურ დღეობათა ის კალენდარი, რომელიც სვანეთში მოქმედებდა. დალის მხარეში ჯერ კიდევ არსებობდა ტრადიციული ქართული სამართლის სვანური ვარიაციის (ჩვეულებითი სამართლის სახით) არაერთი ელემენტი, რომელთა სიცოცხლისუნარიანობა თვალსაჩინოა დევნილთა ყოფაშიც.

დალის ხეობის მაკრო და მიკრო ტოპონიმები არაერთი ისტორიული ეპოქის ანარეკლს შეიცავს და აქ შემონახულ ლეგენდა-გადმოცემებში იკვეთება ისტორიული განვითარების დინამიკის ამსახველი ინფორმაცია.

აღსანიშნავია, რომ ადგილობრივი კულტურულ-სამეურნეო ტიპი სრულად თანხვდება იმ ძირითად ნიშნებს, რითაც გამოირჩეულია სვანეთის ტრადიციული ქართული ხალხური კულტურა.

დევნილ დალის ხეობელთა თვალსაჩინო სულიერ და სოციალურ ცენტრად ჩამოყალიბდა თბილისში არსებული კოდორის ხეობის მამათა მონასტერი, სადაც იკრიბებიან დიდ დღესასწაულებსა თუ სხვადასხვა სოციალური პრობლემის გადაწყვეტისათვის.

საკვანძო სიტყვები: დალის ხეობა, კოდორის ხეობა, ხალხური, ტრადიციული ყოფა, სამეურნეო ტიპი, ლეგენდა-გადმოცემები.

Rozeta Gujejiani

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Dali Valley (Socio-Cultural Aspects)

Dali Valley is one of the local-territorial communities (historical-ethnographic micro-regions) of Georgia. Administratively, it includes part of the Gulripshi district. Currently occupied (since 2008).

The Dali Valley is mentioned in many historical sources, the earliest of which dates back to antiquity; another group of sources covers the early, advanced, and late medieval periods; and the final ones depict the new and recent periods.

The parallel names of the Dali Gorge are „Svaneti of Abkhazia“ and „Kodori Gorge“.

The native Georgian population has lived in this area since ancient times. Foreign and Georgian historical sources, archaeological evidences, and ethnographic data approve this fact.

Georgians densely populated the Dali valley prior to the occupation, and there were developed villages there; my research focuses on analyses of the socio-cultural characteristics of those villages. I conducted the last field research in this area in the summer of 2008. Locals defended their homeland heroically, and there are examples of self-sacrifice, and almost every family has suffered a loss. Unfortunately, the official authorities disarmed the locals, and after the 2008 Russo-Georgian war, the Georgian armed forces left the Dali valley. Disarmed Georgians could not protect their native region. The population turned into IDPs, and the place was almost emptied.

The IDPs were settled in different parts of Georgia (Tbilisi, Tetrtskaro, Tskaltubo, and Kutaisi). Recently, a small group of IDPs returned to their native land. The adaptation of the IDPs to their new places was extremely difficult, and they had to overcome many problems.

As the Svan group of Georgians primarily inhabited the Dali Valley, their traditional way of life is similar to the ethnographic characteristics of Svaneti. The type of settlement in the Dali Valley and the social format of the settlement are similar to the socio-cultural characteristics of the neighboring Chuberi community. In the villages, the predominant economic activities were farming and cattle breeding, as everywhere in the mountainous regions of Georgia.

The local population of the Dali Valley preserved the calendar of traditional Georgian folk festivals that operated in Svaneti as well. In the Dali area have been maintained the elements of the Svan variation of traditional Georgian law (in the form of customary law), whose vitality is evident even in the lives of the IDPs.

The macro- and micro toponyms of the Dali Valley reflect a number of historical eras and are preserved in the legends. They reflect the dynamics of historical developments.

It should be noted that the local cultural-economic type fully corresponds to the distinguishing elements of the traditional Georgian folk culture of Svaneti.

The Monastery of the Kodorians in Tbilisi has become an important spiritual and social center for the displaced people from the valley. They gather there for the big celebrations or to discuss the various social problems.

Keywords: Dali Valley, Kodori Valley, Folk, Traditional Existence, Agricultural Type, Legend-Reports.

ნოდარ დარსანია, ჯუღუტა ძაძუა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**ქალაქ ოჩამჩირის ქართულენოვანი მოსახლეობის
მეტყველებისათვის**

წლებია აფხაზეთში ქართული საოჯახო ენად იქცა. დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ მისი საფრთხის დონე სერიოზულია, რადგან გაბატონებულ ენად იქცა რუსული. ეს უკანასკნელი რეგიონში პოლიტიკურად და სოციალურად დაწინაურებული ენაა. ორი-სამი ათეული წლის შემდეგ, თუ ასე გაგრძელდა, საქართველოს ამ კუთხეში ქართულად აღარავინ ილაპარაკებს. დღეს ქალაქ ოჩამჩირეში რუსულ-ქართული ორენოვნების სახით საქმე გვაქვს სოციალურად შეპირობებულ ბილინგვიზმთან: ქართული არის გავლენის ობიექტი, რუსული კი (და არა აფხაზური) - წყარო. შესაბამისად, საკონტაქტო ენა გახდა რუსული. ქალაქ ოჩამჩირის ქართულენოვან მოსახლეობაში, ფლობისა და აქტივობის თვალსაზრისით, რუსული გასამიჯნი ხდება ჭეშმარიტი დედაენისაგან, ხოლო სოციალური ფუნქციის მოცულობის მხრივ, დიდი უპირატესობით სარგებლობს. ეს გარემოება ფაქტობრივად ავიწროებს ქართულს და ქმნის ამ ენის მატარებელთა მეტყველების თავისებურებას, რაც გარკვეულწილად ზეგავლენას ახდენს ორენოვანი მოსახლეობის ეროვნულ ცნობიერებასა და თვითაღქმაც.

დასტურდება ქართულ-რუსულ სამეტყველო კოდთა შერევის ორი სახეობა: ერთი მხრივ, ქართული დომინირებით, როდესაც ძირითადია ქართველური მეტყველება და ერთვება რუსული ლექსიკური ერთეულები და ფრაზები; მეორე მხრივ, რუსული დომინირებით, როცა, შესაბამისად, ძირითადია რუსული მეტყველება და ერთვება ქართული ლექსიკური ერთეულები/ფრაზები. როგორც წესი, სამეტყველო კოდთა შერევა ქართული დომინირებით უფრო ასაკოვანი პირებისთვისაა დამახასიათებელი, ხოლო უმცროსი თაობის მეტყველებაში უმეტესად დასტურდება სამეტყველო კოდთა შერევა რუსული დომინირებით.

სპეციალურ ლიტერატურაში გამოყოფენ ენობრივ კოდთა მერვეის ორ უმთავრეს ტიპს: კოდ-მიქსინგსა და კოდ სვიჩინგს. პირველი ტიპი გულისხმობს დიაქრონიულ პროცესს - A და B ენობრივ კოდთა მერვეის საფუძველზე C ენობრივი კოდის მიღებას; მეორე ტიპი კი გულისხმობს სინქრონიულ პროცესს - A და B კოდთა კონტაქტურ თანაარსებობას თანასწორ (როდესაც ორივე ენობრივი კოდი თანაბარუფლებიანია) ან უთანასწორო (როდესაც ერთ-ერთი ენობრივი კოდი მეორეზე პრესტიჟულია) პირობებში. ქალაქ ოჩამჩირეში ქართულ და რუსულ ენობრივ კოდთა მერვეის ორივე ტიპი გვხვდება.

საკვანძო სიტყვები: ქალაქი ოჩამჩირე, ქართულენოვანი, მოსახლეობა, მეტყველება, სამეტყველო კოდები, კოდთა მერვეა: კოდ-მიქსინგი და კოდ სვიჩინგი, მერვეის ტიპები.

Nodar Darsania, Juleta Dzadzua
Sokhumi State University

For the speech of the Georgian-Speaking Population of Ochamchire City

Georgian has been the native language in Abkhazia for years. Observation showed us that its threat level is serious. Today it is intensively involved in Abkhazian-Russian. The latter is a politically and socially advanced language in the region. After two or three decades, if this continues, no one will speak Georgian on the indigenous Georgian native land. Today, in Ochamchire city, we are dealing with socially determined bilingualism in the form of Russian-Georgian bilingualism: Georgian is the object of influence, and Russian (and not Abkhazian) is the source. Accordingly, the contact language became Russian. In the Georgian-speaking population of Ochamchire city, in terms of possession and activity, becomes separable from the true mother language, and in terms of the scope of social function, it enjoys a great advantage. This circumstance actually restricts Georgian and creates a peculiarity of the speech of the speakers of this language, which to some extent affects the national consciousness and self-perception of the bilingual population.

Two types of mixing of Georgian-Russian speech codes are confirmed: on the one hand, with Georgian dominance, when Georgian speech is the main one and Russian lexical units and phrases are included; On the other hand, with Russian dominance, when, accordingly, Russian speech is the main one and Georgian lexical

units/phrases are included. As a rule, the mixing of speech codes with Georgian dominance is characteristic of older people, and in the speech of the younger generation, the mixing of speech codes with Russian dominance is mostly confirmed.

In the special literature, two main types of linguistic code mixing are distinguished: code-mixing and code-switching. The first type implies a diachronic process - obtaining a language code C based on the mixing of language codes A and B; And the second type implies a synchronous process - contact coexistence of codes A and B under equal (when both language codes are equal) or unequal (when one language code is more prestigious than the other) conditions" (M. Labadze). Both types of mixing of Georgian and Russian language codes can be found in Ochamchire city.

Keywords: Ochamchire City, Georgian-Speaking, Population, Speech, Speech Codes, Code-Mixing and Code-Switching, Types of Mixing.

ნინო ვახანია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ომის პარადიგმა თანამედროვე ქართულ რომანში (ორი თხზულების მაგალითზე)

თემის მიზანი და აქტუალობა. ომის რეფლექსირება მხატვრულ თხზულებებში დღეს აქტუალურია მთელ მსოფლიოში და მათ შორის, უპირველესად - საქართველოში. კვლევის მიზანია, თანამედროვე ქართული რომანის მაგალითზე დავაკვირდეთ, როგორ აირეკლა ომი აფხაზეთში ქართველი მწერლების შემოქმედებაში. ამ თემაზე მრავალი კვლევა არსებობს. ჩვენ ამჟამად საგანგებოდ შევარჩიეთ ერთმანეთისგან მრავალი რამით განსხვავებული ავტორები - სერგო წურწუმია და ეკატერინე ტოგონიძე. ერთი თვითონ არის ომის თვითმხილველი და მონაწილე, მეორე კი დისტანცირებულია ომი-სგან დროითა და სივრცით.

კვლევის მეთოდი: ისტორიულ-შედარებითი. ვფიქრობთ, სწორედ ამ მეთოდით შევძლებთ დასახული მიზნის მიღწევას.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე/ან პრაქტიკული დანიშნულება. ნაშრომის მეცნიერულ სიახლედ უნდა მივიჩნიოთ კვლევის ის თავისებურება, რომ ერთმანეთს ვადარებთ სხვადასხვა ასაკის, სქესის, გამოცდილების, სტილის... ავტორთა თხზულებებს. ერთი ეყრდნობა და მხატვრულად გარდასახავს დოკუმენტურ სინამდვილეს, მეორე მხოლოდ წარმოსახვით ქმნის პერსონაჟებსა და ამბებს. ხოლო ორივე სწორად, მართლად ასახავს რეალობას და ერთნაირი ძალით ზემოქმედებს მკითხველის გრძნობებზე.

ნაშრომის პრაქტიკულად გამოყენება შეუძლია საკითხით დაინტერესებულ ნებისმიერ ადამიანს.

საკვანძო სიტყვები: ომი, რეფლექსია, რომანი, პროტოტიპი, პარადიგმა, რეალიზმი.

Nino Vakhania
Sokhumi State University

**The Paradigm of War in the Modern Georgian Novel
(Based on Two Novels)**

Purpose and relevance: Today, the reflection of war in fiction is relevant all over the world. Among them, first of all - in Georgia. The aim of the research is to observe how the war in Abkhazia was reflected in the works of Georgian writers using the example of a modern Georgian novel. We specially selected authors who are different from each other in many ways - Ekaterine Togonidze and Sergo Tsurtsumia. The first of them is distanced from the war in time and space. And the other is an eyewitness and participant of the war.

Research method: historical-comparative. We think that using this method we will be able to achieve the set goal.

Scientific novelty of the work/or practical significance: The research's scientific news can be considered a research's characteristic, of us comparing essays of authors of different age, gender, experience, styles. One relies on reality and artistically transforms documentary stories. The other creates characters and passages only in imagination. Both correctly and truly reflect reality and affects the readers' feelings. The work can be practically used by anyone interested in the issue. It is possible that the paper will become an impetus for writing an extensive research or monograph on this topic.

keywords: War, Reflection, Novel, Prototype, Paradigm, Realism.

თამილა ზვიადაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

დარიკო ფიფიას ლექსთა კონცეპტოსფერო

ენის სიმდიდრე განისაზღვრება არა მარტო ლექსიკური მარაგისა და გრამატიკული შესაძლებლობების სიმდიდრით, არამედ კონცეპტოსფეროს მრავალფეროვნებითაც. კონცეპტუალურ სფეროს ქმნის კონცეპტთა, როგორც სემანტიკურ ერთეულთა ერთობლიობა. სწორედ ეს სფერო შეესაბამება მენტალობას, როგორც სამყაროს ხედვის საშუალებას.

ლექსთწყობა განსაკუთრებული ხელოვნებაა. სიტყვები, რომლებიც ჩვეულებრივ ცხოვრებისეულ ურთიერთობაში გამოიყენება მხოლოდ აზრის გამომხატველ ნიშნებად, ლექსში აზრისა და გრძნობის ერთიანობას უკავშირდება, კონცეპტებად წარმოგვიდგება და საუკეთესოდ წარმოაჩენს სიტყვის სემანტიკურ-კონოტაციურ პოტენციალს. მნიშვნელობათა დასადგენად საჭირო ხდება იმის გარკვევა, „როგორ იყენებენ სიტყვას, როგორი ასოციაციებია დაკავშირებული ამ სიტყვით გამომხატულ ცნებასთან, როგორი იყო მისი არქეტიპული მნიშვნელობა, როგორ გამოიხატება მყარ შესიტყვებებსა და ფრაზეოლოგიზმებში, აგრეთვე ლიტერატურასა და სასაუბრო მეტყველებაში“ (ც. ბარბაქაძე);

ორიგინალურია დარიკო ფიფიას ლექსთა კონცეპტოსფერო. დომინანტია მზე - ერთ-ერთი უნივერსალური სახე - სიმბოლო, რომელიც უამრავ კონოტაციურ მნიშვნელობას აჩენს, მათ შორის - პოეტურს... შემოქმედისათვის მზე მარადიული მეტაფორაა, რასაც ადასტურებს მისი ერთ-ერთი კრებულის სათაურიც - „ორი მზე“. მარინა ცვეტაევას თუ დავესესხებით, ერთი მზე ცაზე ანთია, მეორე-მკერდში. „მზე“ პოეტის ნააზრევში წარმოდგენილია მთელი რიგი ენობრივი სინონიმებით, თემატური ველებით, ქცევის სტერეოტიპებით:

1. მთავარი აზრის გამომხატვის ფუნქციით დატვირთული სიტყვა „მზე“ სხვადასხვა ფორმით გამოიყენება. ყურადღება ექცევა ბგერადობას. ერთმანეთს ერწყმება ლექსიკური ერთეულის ფონეტიკური და აზრობრივი მხარე: „მზესუმზირები მზეს უმზერენ კვლავაც სარკმლიდან, მზისფერ თვალებში მზის ტკივილმა დაისადგურა“; „მზებიჭუნა მზეს ეჯიბრება“; „მზით სავსე სახლთან ჭას ჩასცქერის ბრდღვიალა მთვარე...მზით სავსე სახლის ღობეც

თითქოს მზის სხივით დაწნეს... დილა მზისფერი სახლის მზისფერ ღობეზე პარტარძლის წმინდა აბრეშუმის კაბასავით გაეფინება“;

2. მზე, როგორც სასიცოცხლო ენერჯის წყარო, პერსონიფიცირებულია - მისთვის ყველაფერი ადამიანური ნაცნობი და მისაღებია: „მზე ფეხადგმული მობრძანდება ოქროს ქოშებით“;

მზის პერსონიფიკაციას იწვევს მსაზღვრელის სემანტიკაც: „ცაზე და-მწიფებული მზე“, „მწიფე ფორთოხლისფრად შეღებილი მზე“, „თაფლისფერი მზე“, „მარჯნის მზე“, „გულდანადმული მზე“, „ფეხმძიმე მზე“, „გულდაძარღვული მზე“, „მეწამული მზე“, „მზე გარდასული“, „თივის ზვინისხელა მზე“, „მზე ფერწასული“...

თვალსაჩინოება მიღწეულია ასევე განსაზღვრებითი და ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადებებითაც, რომლებიც ორიგინალურ შედარებებს ქმნიან: „მზე ისე წითლად და ელავდა და ანათებდა, როგორც ტიცინანის მკერდიდან მიმოგლეჯილი მიხაკი“; „მზე ისე გორავდა ცის უსასრულო კაბადონზე, როგორც მაგიდის გულზე დაგორებული სააღდგომო წითელი კვერცხი“; „მზე ისე გვწვავდა და გვრუჯავდა, როგორც დაუწერელი და დაწერილი ლექსი“...

3. სიტყვა ასოციაციურ კავშირშია სხვა სიტყვებსა და ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფებთან. პოეტის ნაზრევში მზეა.

სიტყვა: „და გეტყვი, სიტყვავ, ცა ხარ და მზე ხარ! და გეტყვი *სიტყვავ, მზე ხარ და ცა ხარ!*“ (117); „მალე, მალე მოადგება ბაქანს ვაგონი, სავსე მზისფერი სიტყვებით“; სიტყვა მზისფერია, როცა მართალია, სუფთა, შეუბილწველი: „ამ ლაბირინთში არ დაგკარგო სიტყვავ, მზისფერო, ბაგეს ვარდივით დაკონილო, შეუბილწველო“;

მანდილი: „ოქროს ჩიტებით მოჩითული ფიქრის სამოსი, თავზე მანდილი-დაფენილი მზის ათინათი“;

ფეხმძიმე ქალი: „ახლა ყველაზე ლამაზი გაზაფხული მიდგას შენით... ამ დროს ქალი მზეა, მზე ყველაზე სავსე და ბრიალა“;

გული: „გული-თიბათვის მზესავით თბილი და სავსე, ისე ეჭირა ხელში, როგორც დამსკდარი ბროწეულები“ და სხვ.

კონცეპტი, როგორც მენტალური კატეგორია, სინამდვილის მოვლენებსა და მათ შორის კავშირებს ასახავს განზოგადებული ფორმით, ზოგადი და სპეციფიკური ნიშნების ფიქსაციის მეშვეობით. სტატიამი გაანალიზდება კონცეპტთა სხვა ფორმებიც (ლექსი, გზა, გაზაფხული...), რომლებიც მრავალფეროვანი პოეტური ფუნქციითა და მეტაფორაციის სხვადასხვა ხარისხით წარმოჩნდება დარიკო ფიფიას ლექსებში.

საკვანძო სიტყვები: პოეტი, დარიკო ფიფია, პოეზია, კონცეპტოსფერო, მენტალური კატეგორია.

Tamila Zviadadze

Sokhumi State University

Conceptosphere of Dariko Fifia's Poems

Poems of the poet Dariko Fifia are studied in the article. The concept sphere of Dariko Fifia's poems is original. The dominant feature is the sun - one of the universal faces - a symbol that has many connotational meanings, including poetic ones... For the creator, the sun is an eternal metaphor, which is confirmed by the title of one of his collections - "Two Suns". "Sun" in the poet's thoughts is represented by a number of linguistic synonyms, thematic fields, stereotypes of behavior:

1. Loaded with the function of expressing the main idea, the word "sun" is used in different ways.
2. The sun, as a source of vital energy, is personified - everything human is familiar and acceptable to him: "The sun will come on foot with;
3. The word is associated with other words and lexical-semantic groups. In the poet's thoughts, the sun is a word, a headscarf, a pregnant woman, a heart, etc.

The concept, as a mental category, reflects the events of reality and the connections between them in a generalized form, through the fixation of general and specific signs. The article will analyze other forms of concepts (poem, road, spring...), which appear in Dariko Fifia's poems with various poetic functions and different degrees of metaphor.

Keywords: Dariko Fifia, Poetry, Conceptual Sphere, Mental Category.

მარინა იზორია

*საქართველოს დავით აღმაშენებლის
სახელობის უნივერსიტეტი*

უკრაინა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის გეოპოლიტიკურ კონცეფციებში

მსოფლიო პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ინსტრუმენტულ დაკვირვების მეთოდებს, კერძოდ, შინაარსობრივ ანალიზს. ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ დასავლელი მკვლევარების შრომებში არის უკრაინის მიმართ წინააღმდეგობრივი შეფასებები. ერთის მხრივ, მას ენიჭება უმნიშვნელოვანესი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა თავისი უნიკალური მდებარეობის გამო. მეორე მხრივ, უკრაინის ეს პოზიცია არასტაბილურად არის მიჩნეული, რაც მას ართმევს შესაძლებლობას იყოს მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოთამაშე. დასავლელი გეოპოლიტიკოსები არ განიხილავენ უკრაინას, როგორც დამოუკიდებელ გეოპოლიტიკურ ერთეულს საერთაშორისო ასპარეზზე საკუთარი ინტერესებით, არამედ აფასებენ მას მხოლოდ როგორც რუსეთზე ზეწოლის გაზრდის ობიექტს.

რუსეთის გეოპოლიტიკური კონცეფციაც უკრაინასთან მიმართებაში არ არის ერთგვაროვანი, ზოგი თვლის, რომ რუსეთი უკრაინული გეოპოლიტიკური სივრცის გარეშე ვერ იქნება დიდი ძალა, სხვების აზრით კი რუსეთი ცდილობს საბჭოთა კავშირის აღდგენას.

მოხსენების მიზანია ამ კონცეფციების გაანალიზება, ვინაიდან საკითხი აქტუალურია რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე. მოხსენებაში გაანალიზებულია დასავლელი მკვლევარების ძირითადი გეოპოლიტიკური მიდგომები უკრაინის მიმართ. მოხსენების *მეცნიერული სიახლე* მდგომარეობს იმაში, რომ ჩვენ არ ვეთანხმებით არსებულ გეოპოლიტიკურ კონცეფციებს უკრაინასთან დაკავშირებით და მეცნიერულად ვამტკიცებთ, რომ თავის ბრძოლაში უკრაინამ დაამტკიცა, რომ ის არის მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური ძალა და იკავებს მნიშვნელოვან ადგილს საერთაშორისო ურთიერთობებში. ამას მოწმობს გმირული წარსული და უკრაინელი ხალხის თანამედროვე ბრძოლა თავისი გეოპოლიტიკური სივრცისთვის.

საკვანძო სიტყვები: უკრაინა, რუსეთი, ევროპა, ევრაზია, გეოპოლიტიკა, ეროვნული ინტერესები, საგარეო პოლიტიკა, საერთაშორისო ურთიერთობები.

Marina Izoria

*Davit Agmashenebeli University
of Georgia*

Ukraine in the Geopolitical Concepts of the West and the East

The report analyzes the main geopolitical approaches of Western researchers to Ukraine. Attention is drawn to the fact that in the works of Western researchers there are contradictory assessments of Ukraine. On the one hand, it is given the most important geopolitical significance due to its unique location. On the other hand, this position of Ukraine is regarded as unstable, which deprives it of the opportunity to be a significant political player. Western geopoliticians do not view Ukraine as an independent geopolitical unit with its own interests in the international arena, but value it solely as an object for increasing pressure on Russia.

The geopolitical concept of Russia in relation to Ukraine is also not homogeneous, some believe that Russia without the Ukrainian geopolitical space will not take place as a Great Power, others believe that Russia is striving to restore the Soviet Union.

The purpose of the report is to analyze these concepts, since the issue is relevant in the light of the Russian-Ukrainian war. An important place in the studies of world politics and international relations belongs to the methods of instrumental observation, in particular content analysis. The scientific novelty of the report lies in the fact that we do not accept the existing geopolitical concepts regarding Ukraine, and scientifically assert that in its struggle Ukraine has proved that it is an important geopolitical force and occupies its rightful place in international relations, this is evidenced by the heroic past and present Ukrainian people and state.

Keywords: Ukraine, Russia, Europe, Eurasia, Geopolitics, National Interests, Foreign Policy, International Relations.

**მარინე კაკაჩია, ქეთევან მარგიანი,
მარინა ჯღარკავა**

*სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
აწარმოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი*

აფხაზი და აფხაზეთი „დევნილთა მეტყველებაში“

მეტად მნიშვნელოვანია ისეთი ენების შესწავლა, რომლებიც ქმნიან მეტყველების ფორმების თავისუფალი განვითარების აუცილებელ პირობებს და შებოჭილი არ არიან ლიტერატურის საქმეში ჩართვით. ისინი ხშირად დიდი ინფორმაციის მატარებელი არიან. გამონაკლისი არც ქართველური ენებია. ამიტომაც მნიშვნელოვნად მივიჩნით აფხაზეთში გასულ საუკუნეში გამოცემული ტექსტებისა და ჩვენს დროში უკვე აფხაზეთიდან დევნილი მოსახლეობის მეტყველების ნიმუშების ჩაწერა-შესწავლა.

საანალიზო ტექსტთა თემატიკა მრავალფეროვანია, წარმმართველი კი, ბუნებრივია, მშობლიური აფხაზეთის, მშობლიური ოდაბადეს მონატრება, დევნილობაში ცხოვრების უკვე ათწლეულთა მიუხედავად ჯერაც მოურჩენელი ტკივილები და სულის იარები, ძმათამკვლელი ომის ტრაგიკულ დღეთა მოგონებებია, თუმცა, აღსანიშნავია, რომ *აფხაზეთი*, *აფხაზი/აფხაზები* ეთნოტერმინები მხოლოდ და მხოლოდ დადებითი კონოტაციითა და კეთილგანწყობის კონტექსტით საუბრობენ რესპონდენტები; წინა საუკუნეში ჩაწერილ მეგრულ ტექსტებში უფრო აფხაზთა ნაკლოვანებებზე მიუთითებდნენ:

ქორთუქ გააფხაზ-და, მუთუნ აფხაზა ვემალენია (მეგრ.): (ხალხ. სიბრძნე) - „ქართველი თუ გააფხაზდა, ვერავითარი აფხაზი ვერ შეედრებაო“.

აფხაზა ნაკარუს გიხვამანლუა (მეგრ.) (ყიფშ.): - „აფხაზი ნაკარავზე ილოცებოდაო“.

ლაზურში აფხაზის აღმნიშვნელი ორი ეთნონიმი გამოიყენება: აბხაზი და აბაზი. მაგ.: აბაზაფე – მიზმიზი კოჩეფ თითიზი კოჩი. ბერე დო სუჭრა ვა უნონან (ლაზ.). (ჩიქობავა): „აფხაზები ჭირვეული ხალხია („კაცებია“). „აზიზი“ კაცი. შვილი და (შვილის მოვლა) და სუფრა (საჭმლის კუთხე) არ უნდათ“. აფხაზა დო მენგრელი – ართ კინიაზის ვიტოხუთ ხეზმექდარი უდნუტუ (ლაზ.) (ასათიანი): „აფხაზ და მეგრელ – ერთ თავადს თხუთმეტი მოსამსახურე ჰყავდა“.

ბევრია მერეული ოჯახების წარმომადგენელთა მოგონებანი. დევნილები სიყვარულითა და სევდით იხსენებენ აფხაზეთში გატარებულ წლებს, ურთიერთობებს, საერთო ჭირსა და ღზინს, მეგობრობას, ნათესაობას. სათუთ თემად მიაჩნიათ ამ საკითხზე მსჯელობა.

მოხსენებაში წარმოდგენილია ამ ურთიერთობების ამსახველი მასალა სვანური და მეგრულ-ლაზური ტექსტებიდან.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზი, აფხაზეთი „დევნილთა მეტყველება“, ქართველური ენები: მეგრული და სვანური ტექსტები.

Marine Kakachia, Ketevan Margiani

Marine Jgharkava

Sokhumi State University,

Tbilisi State University Arnold Chikobava

Institute of Linguistics

Abkhazian and Abkhazeti in the Speech of the Displaced People

It is important to study such languages that create the necessary conditions for the free development of speech forms and are not bound by the involvement of literature. They frequently contain a great deal of information. Georgian languages are no exception. That is why the authors of the research consider it important to study the texts published in the last century in Abkhazeti and to record the speech samples of the population displaced from Abkhazeti to the different regions of the country.

The topics of the analysis texts are diverse, and the leading ones are, naturally, the longing for the native Abkhazeti, the native Odabade (meaning the birthplace), the pains and anguish of the soul that have not been healed despite the decades of living in exile, and the memories of the tragic days of the fratricidal war. However, it is worth noting that the ethnolinguistic terms *Abkhazeti*, *Abkhaz*, and *Abkhazians* have only positive connotations. In Megrelian texts recorded in the previous century, the respondents pointed more to Abkhazians' shortcomings: „ქორთუქ გააფხაზუდა, მუთუნ აფხაზა ვემდალენია“ (Megrelian, meaning „If a Georgian has become Abkhazian, no Abkhazian can compare to him“, folk saying), „აფხაზა ნაკარუს გიხვამანდუა“ (Megrelian, meaning „Abkhazian longed to have his ruined dwelling“) (Kipshidze).

Two ethnonyms denoting Abkhazia are used in Laz: Abkhazi and Abazi. As an example: „აბაზაფე - მიზმიზი კოჩეფ თითიზი კოჩი. ბვრე დო სუჭრა ვა უნონან“ (Laz, meaning „Abkhazians are fastidious people. They don't want to take care of their child and to set the table“) (Chikobava); „ავხაზა დო მენგრელი - ართ კინიასის ვიტონუთ ხეზმექდარი უდნუტუ“ (Laz, meaning „The Abkhaz and Megrelian highborn had fifteen servants each“) (Asatiani). There are also recordings of mixed family members.

People who have been internally displaced recall their time in Abkhazeti, their relationships, everyday difficulties, and their friendships and kinship with great love and grief. Discussion on this subject is regarded as sensitive. The research collects material from the Svan and Megrelian-Laz literature that reflects these relationships.

Keywords: Abkhazian, Abkhazian „Speech of the Sxiles“, Georgian Languages: Megrul and Svan Texts.

კახა კვაშილავა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სამურზაყანო 1840-1865 წლებში

წებელდასა და სამურზაყანოში საბოქაულოების დაწესება სამხრეთ კავკასიაში სამოქალაქო რეფორმის დაწყების წინაპირობა იყო. წარმოდგენილი ინსტიტუცია ერთგვარ შუალედ რგოლად განიხილებოდა და მიზნად ისახავდა გარკვეული ტერიტორიის სრულ ინკორპორაციას რუსეთის იმპერიის სახელმწიფოებრივ სისტემაში. პირველი საბოქაულო კავკასიაში ყაბარდოში დაწესდა 1769 წლის 3 ნოემბერს.

სამურზაყანოს პირველ ბოქაულად დაინიშნა პორუჩიკი კირილოვი. 1840-იან წლებში სამურზაყანოს ბოქაულის სახელო ასევე ეჭირათ შტაბს-კაპიტან გაბაევს, მაიორს დავიდოვსკის, შტაბს-კაპიტანს აბაშიძეს. როგორც ვხედავთ, ამათგან ორი ბოქაული – გაბაევი (გაბაშვილი) და აბაშიძე ქართველი იყო. სამურზაყანოს ბოქაულთა მოადგილეები, ძირითადად, ქართულის მცოდნე ადგილობრივები უნდა ყოფილიყვნენ. რა თქმა უნდა, ხელისუფლება იძულებული იყო რეგიონში ქართველი სამხედრო მოსამსახურე მიეველინა, რომელსაც არ გაუჭირდებოდა ურთიერთობის დამყარება ადგილობრივ მოსახლეობასთან, რომლის აბსოლუტური უმრავლესობა ქართული (მეგრული) წარმომობის იყო. სამურზაყანოს თავად-აზნაურობისგან ინიშნებოდნენ 5 ასეულის მეთაურები მათი 10 თანაშემწითურთ და 20 ურიადნიკი. მილიციაც ადგილობრივი არისტოკრატისა და გლეხობისგან კომპლექტდებოდა.

ყირიმის ომის დასრულების შემდეგ, სანქტ-პეტერბურგმა დასავლურ ქართული სამთავროებისთვის მოიცალა, რომლებიც ჯერ კიდევ ავტონომიური უფლებებით არსებობდნენ. პირველი დარტყმა სამეგრელოზე განხორციელდა. 1857 წლის 26 სექტემბერს ოდიშის „დროებით“ მმართველად გენერალ-მაიორი ნიკოლაი პეტრეს ძე კოლუბიაკინი დაინიშნა. აფხაზეთის მთავრის მ. შარვაშიძის პრეტენზიების დასაოკებლად, რუსულმა ხელისუფლებამ კიდევ ერთხელ გაატარა ადმინისტრაციული რეფორმა და 1857 წელს სამურზაყანოს ბოქაული სამეგრელოს მმართველს დაუქვემდებარა. ამდენად, 17 წლის შემდეგ მხარე ისევ ზუგდიდის იურისდიქციის ქვეშ აღმოჩნდა.

1859 წლის მიწურულს სამურზაყანო 4 უბნად – ოქუმი, საბერიო, ნაბაკვი და ბედია – იქნა დაყოფილი. ამასთან ერთად, ადგილობრივი ბოქაულის უფლებებიც გაიზარდა და მას მიენიჭა სასამართლო უფლებები – სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეების განხილვით და გადაწყვეტილებების მიღებით. ამის შემდეგ, სამურზაყანოს ადმინისტრაციის სათავეში უმთავრესად რუსეთის იმპერიის შიდა რეგიონებიდან ჩამოსული პირები გვხვდება. 1864 წელს ხელისუფლებამ გადაწყვიტა სამურზაყანოს მიერთება აფხაზეთთან. 1865 წელს ქუთაისის გუბერნიაში შეიქმნა სოხუმის განყოფილება, რომელშიც 1866 წლის 11 აგვისტოს სამურზაყანოც შეიყვანეს, სადაც საბოქაულო გააუქმეს.

აქედან გამომდინარე, წარმოდგენილ მოხსენებაში შესწავლილია სამურზაყანოს ისტორიული განვითარება 1840-1865 წლებში. კვლევისას გამოყენებულია ანალიზი, ლოგიკური, ინდუქციური და ისტორიული მეთოდი.

საკვანძო სიტყვები: რუსეთის იმპერია, სამურზაყანო, საბოქაულო, სამხედრო მოხელე, სამოქალაქო რეფორმა, ქუთაისის გუბერნია, სოხუმის განყოფილება.

Kakha Kvashilava

Sokhumi State University

Samurzakano in 1840- 1865

The creation of „Pristavstvo“ in Tsebelda and Samurzakano was a prerequisite for the start of civil reform in the South Caucasus. The presented institution was considered as a kind of intermediate link and aimed at the complete inclusion of a certain territory in the state system of the Russian Empire. The first pristavstvo in the Caucasus was founded in Kabarda (November 3, 1769).

Poruchik Kirilov was appointed the first Pristav of Samurzakano. In the 1840's, the Pristavs of region were also Staff Captain Gabaev, Major Davidovsky, Staff Captain Abashidze. As we can see, two of them from then – Gabaev (Gabashvili) and Abashidze – were Georgians. The deputy of Pristavs were mostly local residents who spoke Georgian. Of course, the government was forced to send only Georgian to the region, who could easily establish relations with the local population, the vast majority of whom were of Georgian origin. The militia also consisted of the local aristocracy and the peasantry.

After the end of the Crimean War, St. Petersburg began to abolish the Western Georgian principalities, which still existed on autonomous rights. The first blow was inflicted on Samegrelo. 1857 On September 26, Major General Nikolai Kolubyakin

was appointed the „temporary“ ruler of Odisha. To appease the claims of M. Sharvashidze, the Russian government once again carried out an administrative reform and in 1857 Samurzakano Pristavstvo was subordinated to the ruler of Samegrelo. Thus, after 17 years, the region was again under the jurisdiction of Zugdidi.

In 1859, Samurzakano was divided into 4 districts: Okumi, Saberio, Nabakevi and Bedia. Along with this, the rights of the local Pristav were also expanded and they were granted judicial rights – to consider civil and criminal cases and make decisions. After that, the administration of Samurzakano was mainly headed by people from the interior regions of the Russian Empire. In 1864, the government decided to annex Samurzakano to Abkhazia. In 1865, the Sukhumi department was created in the Kutaisi province, which included Samurzakano on August 11, 1866, where the Presidium was abolished.

Therefore, in the presented report, there is researched historical development of Samurzakano in 1840-1865. Analysis, logical, inductive and historical methods are used by us in the research.

Keywords: Russian Empire, Samurzakano, Sabokaulo, Military Officer, Civil Reform, Kutaisi Governorate, Sokhumi Division.

Oleh Kupchyk

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Ukraine)*

**Abkhazia on the Pages of the Magazine „World of East“
(Late 1920’s-Early 1930’s)**

Today historical science in Ukraine needs a restoration of Abkhazian studies as a part of Caucasian studies. In this we invariably have to consider an experience of previous Ukrainian scientific research of Abkhazia, in particular in the late 1920-early 1930. Abkhazia is little known to modern Ukrainian scientist. But before Ukrainian historians and orientalists researched Abkhazia. First of all, they were interested in Abkhazia’s economic problem in context of „A New economic politics“. Including Larikov G. and his article „Republic without roads (SSR Abkhazia)“ (World of East („Східний світ“), 1928, №3-4, p. 177-183). Social-Economic life (agriculture and industry, trade) through the prism of transport infrastructure was analysed by author.

Another Ukrainian historian Manenko P. is an author of article „Production capabilities of Abkhazia“ (World of East („Східний світ“), 1930, № 10-11, p. 149-167). Natural and climatic minds, natural recourses, development of agriculture (tobacco cultivation, viticulture and winemaking, fruity gardening with growing of apples, pears, tangerines, medlars, persimmons) are highlighted in article. At the same time perspective of walnut, peanut and cauliflower growing is informed. A development of fishing industry is characterized. Abkhazian coal deposits is interesting. Gudauta cooper deposits is interesting. But transport connection problem.

So the article of Ukrainian orientalists Larikov G. and Manenko P. is a beginning of Abkhazian Studies in Ukraine. But I am assured, that their article is interesting for Abkhazian historians.

Keywords: Abkhazia, Abkhazology, Article, Economy, Fish Industry, Coal, Gudaut Deposits, Ukrainian Historians.

ოლეკ კუპჩიკი

კიევის ტარას შევჩენკოს ეროვნული უნივერსიტეტი
(უკრაინა)

აფხაზეთი ჟურნალ „აღმოსავლეთის სამყაროს“ გვერდებზე (1920-იანი წლების ბოლო-1930-იანი წლების დასაწყისი)

დღეს უკრაინაში ისტორიულ მეცნიერებას ესაჭიროება აფხაზოლოგიის, როგორც კავკასიოლოგიის ნაწილის აღდგენა. ამ მიმართულებით აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ უკრაინის ადრეული პერიოდის სამეცნიერო კვლევების გამოცდილება აფხაზეთზე, კერძოდ, 1920 წლის ბოლოს-1930 წლის დასაწყისის კვლევები. თანამედროვე უკრაინელი მეცნიერისთვის აფხაზეთი ნაკლებად არის ცნობილი. მაგრამ სანამ უკრაინელი ისტორიკოსები და აღმოსავლეთმცოდნეები იკვლევენ აფხაზეთს, ისინი უპირველეს ყოვლისა, დაინტერესდნენ აფხაზეთის ეკონომიკური პრობლემით „ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის“ კონტექსტში. მათ მორის არის გ. ლარიკოვი და მისი სტატია „რესპუბლიკა გზების გარეშე (აფხაზეთის სსრ)“ (აღმოსავლეთის სამყარო („Східний світ“), 1928, №3-4, გვ. 177-183). ავტორმა, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის პრიზმამი, გააანალიზა მხარის სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრება (სოფლის მეურნეობა, მრეწველობა, ვაჭრობა).

კიდევ ერთი უკრაინელი ისტორიკოსი პ. მანენკო ავტორია სტატიისა „აფხაზეთის საწარმოო მესაძლებლობები“ (აღმოსავლეთის სამყარო („Східний світ“), 1930, №10-11, გვ. 149-167). სტატიაში ხაზგასმულია ბუნებრივი და კლიმატური აზროვნება, ბუნებრივი რესურსები, სოფლის მეურნეობის განვითარება (თამბაქოს მოყვანა, მევენახეობა-მეღვინეობა, ხილის მებაღეობა ვამლის, მსხლის, მანდარინის, ხურმის მოყვანით). ის, ამავე დროს ინფორმირებულია და მოგვითხრობს კაკლის, არაქისის და ყვავილოვანი კომბოსტოს მოყვანის პერსპექტივის შესახებ. საუბრობს აფხაზეთისთვის დამახასიათებელი მეთევზეობის მრეწველობის განვითარებისა და აფხაზეთის ქვანახშირის საბადოების შესახებ. საინტერესოა გუდაუთის ნახშირის საბადოებზე, მაგრამ მიუთითებს ტრანსპორტის კავშირის პრობლემაზე.

ასე რომ, უკრაინელი აღმოსავლეთმცოდნეებისთვის გ. ლარიკოვისა და პ. მანენკოს სტატია უკრაინაში აფხაზოლოგიის დასაწყისია. მაგრამ დარწმუნებული ვარ, რომ მათი სტატია საინტერესოა აფხაზი და აფხაზეთის მემსწავლელი ისტორიკოსებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, აფხაზოლოგია, სტატია, ეკონომიკა, თევზის მრეწველობა, ქვანახშირი, გუდაუთის საბადოები, უკრაინელი ისტორიკოსები.

ნანა კუცია, მირანდა თოდუა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მარინე ტურავას ლექსთა კრებული
„სოხუმი-თბილისი“

კვლევის მიზანი და ამოცანები. წერილის მიზანია, შესწავლილ იქნეს ქართული პოსტმოდერნიზმის საინტერესო, დახვეწილი წარმომადგენლის - მარინე ტურავას პოეტური კრებულის - „სოხუმი - თბილისი“ ანტიციპაციური (წინასწარმეტყველებითი) შრე-ჯერ კიდევ სოხუმში დაწერილ ლექსთა მხატვრულ ნარატივში. წერილის ამოცანაა, გააზრებულ იქნეს ცალკეული ლექსებისა თუ მთელი კრებულის ერთიანი ანტიციპაციური ქსოვილი, მაღალ პოეზიად ტრანსფორმირებული ღრმა პერსონალური ტკივილი. წერილში პედალირებულია, რომ სოხუმსა და თბილისს შორის მხოლოდ მანძილი კი არა, დროცაა. გავაანალიზეთ ტექსტთა ქრონოტოპი.

კვლევის მეთოდი. საკითხის შესწავლის მიზნებიდან გამომდინარე, გამოვიყენეთ რამდენიმე მეთოდი - კომპარატივისტული და ტიპოლოგიური კვლევის მეთოდები ტექსტთა დასაჯგუფებლად, მთავარ, ძირითად საკითხთა გასაანალიზებლად.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული დანიშნულება. მარინე ტურავას პოეზიის შესწავლას აუცილებლად მივიჩნევთ, რადგან ამ დახვეწილი, რაფინირებული პოეტის (ამავდროულად, შესანიშნავი მეცნიერის - ჟურნალ „ჩვენი მწერლობისა“ და „საგურამოს“ პრემიების ლაურეატის) შემოქმედების გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია აფხაზეთის ომამდელი, ომისდროინდელი, ომისშემდგომი პოეტური რეფლექსია-რეცეფციების სრული/სრულყოფილი აღქმა. ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს ანტიციპაციური რკალის კომპარატივისტული ანალიზი, პრაქტიკულ დანიშნულებას - პოსტმოდერნისტულ პოეზიაში ანტიციპაციური ნარატივის გააზრება, შესაძლოა საკითხის შეტანა სტუდენტთათვის პოსტმოდერნისტული ლიტერატურის სპეცურსში.

საკვანძო სიტყვები: მარინე ტურავა, პოსტმოდერნიზმი, ანტიციპაცია, ომი, დევნილი, სოხუმი, თბილისი.

Nana Kutsia, Miranda Todua
Sokhumi State University

**Marine Turava`s Verse Collection
„Sokhumi-Tbilisi“**

Goals and Aims. The aim of the article is to study anticipations of the verse-collection „Sokhumi-Tbilisi“ of the outstanding representative of Georgian Postmodernism Marine Turava – in the narrative, written in Sokhumi. The goal of the article is to analyze of definite verses and the verse-collection in whole, the personal pain, transformed into high-level poetry. We have underlined that among Sokhumi and Tbilisi there is not only the space, but the time as well. We will study chronotope of the verses.

Methodology. Depending on the aims and objectives of the thesis, we used several research methods – comparative and typological research methods to group the texts and to summarize the main, general and specific issues of the topic. Also, methods of observation, abstraction, analysis and synthesis are used.

Novelty and Practical Value. Marine Turava is an outstanding researcher as well (Literary Prizes „Saguramo“, „Chveni Mtserloba“). Without analysis of her poetry it will be impossible to understand of poetical reflections of war in Abkhazia. The novelty of the article is the presentation of the most versatile anticipative thematic kaleidoscope. The article may be included in higher education curriculums.

Keywords: Marine Turava, Postmodernism, Anticipation, War, Refugee, Sokhumi, Tbilisi.

ნესტან ლომია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქალთა უფლებები და აფხაზეთი (წარსული, აწმომ და თანამედროვეობა)

სტატიაში საუბარია იმაზე, რომ საქართველო საბჭოთა კავშირის საოცნებო საკურორტო ზონიდან იქცა კონფლიქტებით, უმუშევრებით და უკიდურესი სიღარიბით დამძიმებულ ქვეყნად. დაუნდობელი ეთნო-კონფლიქტის შედეგად ათეულათასობით უსახლ-კაროდ დარჩენილი ადამიანი გენდერული თანასწორობისათვის ბრძოლის ნაცვლად თვითგადარჩენის ინსტიქტის წინაშე დააყენა.

სტატიაში გატარებულია აზრი იმის შესახებ, რომ ნებისმიერი შეიარაღებული კონფლიქტი უკავშირდება ძალადობას. ძალადობა კი, თავის მხრივ, მოიცავს შემდეგ კომპონენტებს: გაუპატიურება, ფსიქოლოგიური წამება, დამცირება, რომლის შედეგები აისახება ორივე მხარის ჯანმრთელობაზე.

ნაშრომში მოტანილია რონალდ ფიშერის მოსაზრება საზოგადოებაზე, ასევე განხილულია სიმონა დე ბოჟუარისა და ქეთი მილეთის ნააზრევი.

საქართველო პატრიარქალური ქვეყანაა, სადაც გენდერის საკითხების გაშუქება ბოლო პერიოდში გახდა შესაძლებელი, ხოლო რაც შეეხება აფხაზეთს, იქ დღესაც პატრიარქატია გამეფებული. დღევანდელ აფხაზეთში ქალები არ არიან სოლიდარულები ერთმანეთის მიმართ, ისინი იზიარებენ მოსაზრებას, რომ ქალი სამზარეულოში უნდა იყოს და არა პოლიტიკაში.

ნაშრომში საუბარია პოსტსაბჭოთა პერიოდის წარმატებულ აფხაზ ქალბატონზე, ასევე ნახსენებია დღევანდელ აფხაზეთში მოღვაწე წარმატებულ ქალებზე, მაგრამ მათი რიცხვი ძალიან მცირეა და მასკულინურ სამყაროზე ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენს.

სტატიაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების საქმეში დიდი როლი ენიჭება ქალების აქტიურობას, ასევე მნიშვნელოვანია საუნივერსიტეტო დიპლომატიის გააქტიურება, რომელსაც შეუძლია ქართულ-აფხაზური ნდობის აღდგენაში და სტუდენტი ახალგაზრდობის დაახლოების საქმეში უდიდესი მისიის შესრულება.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, ქალთა უფლებები, გენდერის საკითხი, ქალთა სოლიდარულობა, კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარება.

Nestan Lomaia
Sokhumi State University

Women's Rights and Abkhazia (Past, Present and Modern Time)

The article is about the dream resort zone of Georgia-Soviet Union, that became a country with massive conflicts, high unemployment rate and extreme poverty since the 1990s. Relentless ethno-conflict and homeless people started fighting to each other not for gender equality, but for self-preservation.

In the article, there is an opinion that any armed conflict is related to violence, and it includes the following components: rape, psychological torture, humiliation; these consequences affect the health of both sides today.

Ronald Fisher's opinion on society is cited in the work. Also the thoughts of Simone de Beauvoir and Kate Miletic are also discussed.

It is said that Georgia is a patriarchal country, and the promotion of gender issues was possible during the construction of a democratic state, while, in Abkhazia, patriarchy reigns there even today.

The article also shows today's Abkhazia and the situation created there. Women do not show solidarity towards each other. They share the opinion that a woman's place is in the kitchen and at home, not in politics.

The active women in the past feminism era and the successful Abkhazian women of the post-Soviet period are mentioned, contemporary successful women are also discussed, but their small number cannot have no influence on the masculine world.

To conclude we must underline that women have a magnificent role and their activism in the peaceful resolution of the conflict, as well as university diplomacy is vital. It also refers to the process of restoration of Georgian-Abkhazian trust and communication between young generation.

Keywords: Abkhazia, Women's Rights, Gender Issue, Women's Solidarity, Peaceful Resolution of the Conflict.

გიორგი ლორია
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზი ეთნოსის იდენტობის ახალი კონცეპტი

ერის იდენტობის საკითხის გაანალიზებისას აზროვნების სკოლები ხაზს უსვამენ პერსონალურ და სოციალურ იდენტობას, რომელიც დაკავშირებულია კოლექტიური იდენტობის განმსაზღვრელ ფაქტორებთან. ერების იდენტობა ეხება იმას, თუ როგორ პასუხობენ ადამიანები კითხვაზე „ვინ ხარ შენ?“ ეს კითხვა შეიძლება დაუსვან პირდაპირ ან ირიბად, პირად ან კოლექტიურ დონეზე, სხვებს ან საკუთარ თავს. იდენტობის განსაზღვრისას ხაზს უსვამენ მის პიროვნულ, სოციალურ და ისტორიულ შინაარსს, პიროვნულ, სოციალურ და ისტორიულ პროცესებს. შესაბამისად, იდენტობების ჩამოყალიბებას ხელს უწყობენ პიროვნული, სოციალური და ისტორიული პროცესები. ისინი გარკვეული დროის განმავლობაში ნარჩუნდება, მაგრამ დროთა განმავლობაში, სოციალური და ისტორიული პროცესები მოქმედებენ პიროვნულ შინაარსზე და უზრუნველყოფენ ახალი შეხედულებების ჩამოყალიბებას, ცვლიან იდენტობის კონცეპტებს და ინდივიდსა და ურთიერთობებს შორის ახალ ხედვებს ქმნიან.

მიუხედავად იმისა, რომ ეთნიკურ ეროვნულ იდენტობას ახასიათებს მიჯაჭვულობა საკუთარი წარმომავლობის, ისტორიის, ტრადიციის, კულტურისა და ენისადმი - და არა აუცილებლად იმ სახელმწიფოსადმი, რომელშიც ადამიანი დაიბადა და ცხოვრობს, ერის იდენტობის კონცეპტები გარკვეული დროის შემდეგ ცვლილებებს განიცდის და როგორც აღვნიშნეთ, ამ ცვლილებებზე გავლენას ახდენენ პიროვნული, სოციალური და ისტორიული პროცესები.

მრავალი საუკუნის განმავლობაში აფხაზთა იდენტობა ისტორიულად დაკავშირებული იყო იმ მყარ ერთობასთან, რომელსაც საუკუნეების მანძილზე საქართველოს სახელმწიფო ქმნიდა, ანუ, ქართველთა და აფხაზთა ისტორია ისტორიულ მატთანებასა და თქმულებებში წარმოდგენილი იყო, როგორც ერთიანი სახელმწიფოს ისტორია. ქართველთა მატთანებას აფხაზები საკუთარ მატთანედ, ვეფხისტყაოსანს და სხვა ლიტერატურულ შედევრებს

ისე თვლიდნენ საკუთარ ეროვნულ ფასეულობად, როგორც ქართველი - ის ამ კულტურის ნაწილად, ამ კულტურის მემკმნელად მოიაზრებდნენ თავს.

აფხაზეთში ბოლო საუკუნენახევრის მანძილზე მიმდინარე ისტორიულმა და სოციალურმა პროცესებმა მეცვალა აფხაზთა იდენტობის კონცეპტები, იმპერიის ინტერესით და მისი მხარდაჭერით, მეიცვალა მათიანე - გადაიწერა და დაიწერა ახალი ისტორია, მიექმნა ახალი ლეგენდები და თქმულებები, მესაძლოა ყალბი, მაგრამ ქართულისგან განსხვავებული.

მთელი XIX-XX საუკუნეების განმავლობაში და დღესაც რუსეთის იმპერია, აფხაზთათვის ქმნის ახალ იდეოლოგიურ ნარატივს, იდენტობის ახალ კონცეპტს, რომელიც ეფუძნება წარსულის გაყალბებას და ისტორიული სინამდვილის უგულვებელყოფას. იმპერიულმა მანქანამ საკითხისადმი სისტემური მიდგომისას ახალი ისტორიული კონცეპტის გავრცელების ყველაზე უნივერსალური მეთოდი აირჩია - გაყალბებული ისტორიების სწავლება ახალი სასკოლო სახელმძღვანელოების საფუძველზე. უკანასკნელ წლებში გამოცემულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში, აფხაზეთი საქართველოსგან ისტორიულად მოწყვეტილად არის წარმოდგენილი. ეს ინფორმაცია მეთოდურად არის გათვლილი სასკოლო ასაკის მოსწავლეებზე, რითაც იმპერიას ქართველთა და აფხაზთა მორის გაუცხოების ახალი ელემენტები შეაქვს. ამ სახელმძღვანელოებით იმპერია ქმნის აფხაზი ეთნოსის იდენტობის ახალ კონცეპტს, რომელიც ეყრდნობა პიროვნულ, სოციალურ და ისტორიულ მიწარსს, პიროვნულ, სოციალურ და ისტორიულ პროცესებს.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზი ეთნოსი, ქართველები, იდენტობა, ახალი კონცეპტი, იმპერია, გაუცხოება, სასკოლო სახელმძღვანელოები.

Giorgi Loria

Sokhumi State University

A New Concept of the Identity of the Abkhazian Ethnos

When analyzing the issue of national identity, schools of thought emphasize personal and social identity, which are related to the determinants of collective identity. The identity of nations refers to how people answer the question “Who are you?” This question can be asked directly or indirectly, on a personal or collective level, to others, or to oneself. When defining identity, they emphasize its personal, social, and historical content, personal, social, and historical processes. Accordingly, personal, social, and historical processes contribute to the formation of identities. They retain for some time, but over time, social and historical processes affect

personal content and ensure the formation of new views, change the concepts of identity, and create new visions between the individual and relationships.

Although ethnic national identity is characterized by attachment to one's origin, history, tradition, culture, and language - and not necessarily to the state in which a person was born and lives, the concepts of a nation's identity change over time, and as we have mentioned, these changes are influenced by personal, social and historical processes.

For many centuries, the identity of the Abkhazians was historically connected with the solid unity that the state of Georgia had been creating over the centuries, that is the history of Georgians and Abkhazians was presented in historical annals and legends as the history of a united state. Abkhazians considered Georgian annals, "The Night in the Panther's Skin " and other literary masterpieces as their own national value, as a Georgian – He considered himself a part of this culture and a creator of this culture.

The historical and social ongoing processes in Abkhazia during the last century and a half have changed the concepts of the Abkhazian identity, with the interest of the empire and its support, the history has been changed - a new history has been rewritten and new legends and stories have been created, possibly false, but different from the Georgian one.

Throughout the 19th and 20th centuries, and even today, the Russian Empire creates a new ideological narrative, a new concept of identity, based on the falsification of the past and the neglect of historical reality. In its systematic approach to the issue, the imperial machine chose the most universal method of spreading the new historical concept - the teaching of falsified histories on the basis of new school textbooks. In the school textbooks published in recent years, Abkhazia is presented as historically separated from Georgia. This information is methodically targeted at school-aged students, thereby the empire is inputting new elements of alienation between Georgians and Abkhazians. With these textbooks, the empire creates a new concept of the identity of the Abkhazian ethnos, which is based on personal, social, and historical content, personal, social, and historical processes.

Keywords: Abkhazian Ethnos, Georgians, Identity, New Concept, Empire, Alienation, School Textbooks.

გურამ მარხულია
*სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
გეოისტორიისა და გეოპოლიტიკის კვლევის
კავკასიის საერთაშორისო ცენტრი*

რუსეთ-უკრაინის ომი და საქართველოს გეოპოლიტიკური უსაფრთხოების საკითხები

რუსეთის ფედერაციის მიერ საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებულმა მასშტაბურმა სამხედრო აგრესიამ, საქართველოს ისტორიული რეგიონების ოკუპაციამ და „დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად“ აღიარებამ გამოიწვია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის გადახედვა. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკის პრიორიტეტების მიხედვით, დღეს ქვეყნის პოლიტიკის მთავარი ამოცანა ოკუპირებული ტერიტორიების გათავისუფლებაა.

საქართველო, ხელსაყრელი გეოგრაფიული პოზიციიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური პოტენციალის კონცენტრირებას ახდენს. საქართველოთი დაინტერესებას მსოფლიო გეოპოლიტიკის ყველა მოთამაშე გამოხატავს. შეერთებული შტატები და რუსეთის ფედერაცია 30 წელზე მეტია, რაც საქართველოზე გავლენისთვის სასტიკ კონკურენციაში არიან.

საქართველო თანდათან ხდება ცენტრალური აზიისა და ევროპის დამაკავშირებელი საერთაშორისო სატრანსპორტო დერეფნის ცენტრალური აქტორი. უნდა აღინიშნოს, რომ ის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყლის პროექტში, რომელიც მომავალში მთელი ევრაზიის კონტინენტს დააკავშირებს.

სწორედ ამიტომ, აშშ-სთვის საქართველო მნიშვნელოვან გეოპოლიტიკურ როლს თამაშობს მსოფლიო ასპარეზზე. თუმცა, მიუხედავად ამ ყველაფრისა, დასავლეთი რეალურად ვერ დაეხმარა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების განთავისუფლების პოლიტიკაში. ნატოს სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკის ქვეყნებმა ვერ გაბედეს საქართველოს ამ ორგანიზაციაში ჩართვა და უკრაინასაც უარი ეთქვა.

დასავლეთის არაგაბედულობამ განაპირობა რუსეთის ომი უკრაინის წინააღმდეგ, უკრაინაზე დღეს არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ დასავლეთის ქვეყნების უსაფრთხოებაა დამოკიდებული.

მოხსენებაში ხაზგასმულია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის გადაუდებელი ცვლილების აუცილებლობა, საქართველოსთვის პრიორიტეტი არ უნდა იყოს ნატომი ქვეყნის მესვლა, არამედ პირდაპირი გეოპოლიტიკური ალიანსი მეერთებულ მტატებთან ან დიდ ბრიტანეთთან, ასევე ერთ-ერთი ამ ქვეყნის სამხედრო ბაზების გახსნა საქართველოში, ეს ამ სახელმწიფოების ინტერესებშია.

მოხსენების აქტუალობა განპირობებულია მსოფლიო პოლიტიკით და საერთაშორისო ურთიერთობებში არსებული ვითარებით, განსაკუთრებით რუსეთის ომით უკრაინის წინააღმდეგ, ეს პირდაპირ ეხება საქართველოს უსაფრთხოებას, ვინაიდან რუსეთი თავის გეოპოლიტიკურ მიზნებში პრიორიტეტულად მიიჩნევს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს და ამას განიხილავს არა ცალ-ცალკე, არამედ ერთობლიობაში.

მოხსენების მიზანია საქართველოს გეოპოლიტიკური კონცეფციის განსაზღვრა და ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების პრიორიტეტების დადგენა.

უსაფრთხოების საკითხების, გეოპოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების მესწავლისას გამოვიყენეთ *ანალიზის სამეცნიერო მეთოდი*.

მოხსენების მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს რუსეთ-უკრაინის ომის გეოპოლიტიკური მედეგების ანალიზში, ასევე საქართველოს სამეცნიერო და პოლიტიკურ წრეებში წარდგენილ იქნას წინადადება, რომ მეცვალონ ქვეყნის ნატომი გაწევრიანების საგარეო პოლიტიკური კონცეფცია ორმხრივ გეოპოლიტიკურ კავშირზე მეერთებულ მტატებთან ან ინგლისთან და ამ ქვეყნის საქართველოში სამხედრო ბაზების გახსნის უზრუნველყოფა.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, უკრაინა, უსაფრთხოება, ომი, ანექსია, ოკუპაცია.

Guram Markhulia

Sokhumi State University, Caucasus International Center for Geohistory and Geopolitics Research (Georgia)

Russia-Ukraine War and Geopolitical Security Issues of Georgia

The large-scale military aggression carried out by the Russian Federation against Georgia, the occupation of historical regions of Georgia and recognition as "independent states" led to a review of Georgia's foreign policy. According to the priorities

of the national security policy of Georgia, the main task of the country's policy today is the liberation of the occupied territories.

Due to its favorable geographical position, Georgia concentrates significant geopolitical potential. All the players of world geopolitics express their interest in Georgia. The United States and the Russian Federation have been in fierce competition for influence over Georgia for more than 30 years.

Georgia is gradually becoming the central actor of the international transport corridor connecting Central Asia and Europe. It is important to note that it plays an important role in the Silk Road Economic Belt project, which will connect the entire Eurasian continent in the future.

That is why, for the USA, Georgia plays an important geopolitical role on the world stage. However, despite all this, the West could not actually help Georgia in the policy of liberating the occupied territories. The countries of the military-political bloc of NATO did not dare to include Georgia in this organization, and Ukraine also refused.

The lack of courage of the West led to Russia's war against Ukraine, the security of not only Georgia, but also Western countries depends on Ukraine today.

The report emphasizes the need for an urgent change in Georgia's foreign policy, the priority for Georgia should not be the country's entry into NATO, but a direct geopolitical alliance with the United States or Great Britain, as well as the opening of military bases of one of these countries in Georgia, this is in the interests of these states.

The relevance of the report is due to the world politics and the current situation in international relations, especially the Russian war against Ukraine, it directly affects the security of Georgia, since Russia considers the post-Soviet countries a priority in its geopolitical goals and considers this not separately but jointly.

The purpose of the report is to determine the geopolitical concept of Georgia and determine the country's national security priorities.

When studying security issues, geopolitics and international relations, we used the scientific method of analysis.

The scientific novelty of the report lies in the analysis of the geopolitical consequences of the Russia-Ukraine war, as well as a proposal to be submitted to the scientific and political circles of Georgia to change the foreign policy concept of the country joining NATO to a bilateral geopolitical union with the United States or England and ensuring the opening of military bases of this country in Georgia.

Keywords: Georgia, Ukraine, Security, War, Annexation, Occupation.

ნინო მაშია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკა სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით ქართულსა და მეგრულ-ლაზურში

მოხსენებაში შესწავლილია სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკა ქართულ და მეგრულ-ლაზურ ენებში, რომლებიც მიღებულია *აფიქსაციის გზით დერივაციის და კომპოზიტური წარმოებით. განვიხილოთ თითოეული ცალ-ცალკე.*

1. *აფიქსაციის გზით მიღებული ტერმინები სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკაში.* აფიქსური სიტყვაწარმოება ორი საენათმეცნიერო დარგის - მორფოლოგიისა და ლექსიკოლოგიის - შესასწავლი ობიექტია: მორფოლოგია შეისწავლის დერივაციული აფიქსის სტრუქტურას, წარმომავლობას, მორფოლოგიურ თავისებურებებსა და კანონზომიერებებს, ხოლო ნაწარმოებ სიტყვათა ლექსიკურ-სემანტიკურ ჯგუფებს ლექსიკოლოგია სწავლობს. სახელები ორ ჯგუფად იყოფა: ერთი მხრივ, გვაქვს ძირეული ანუ პირველადი სახელები, მეორე მხრივ - მეორეული, ნაწარმოები და წარმოქმნილი სახელები.

მეგრულ-ლაზურ სასოფლო სამეურნეო ლექსიკაში აგებულიების მიხედვით გამოიყოფა: 1. მარტივი სიტყვები; 2. დერივაციის გზით მიღებული სიტყვები; 3. კომპოზიტური წარმოება; 4. შესიტყვებები (სინტაგმები).

მარტივ სიტყვებად მივიჩნევთ იმ ლექსიკურ ერთეულებს, რომელთა დაშლა ამჟამინდელი ვითარების გათვალისწინებით ვერ ხერხდება: (ოჭი, კეკი, ყა, კალი, კეფი, ლეი)...

2. *დერივაციით ნაწარმოები სახელები.* დერივაციით ნაწარმოები სახელები ტრადიციულ სტრუქტურულ ერთეულებს წარმოგვიდგენენ: ა) პრეფიქსით ნაწარმოები სახელები, ბ) სუფიქსით ნაწარმოები სახელები, გ) პრეფიქს-სუფიქსით ნაწარმოები სახელები.

წარმოქმნილ ფორმათაგან ქართველურ ენობრივ ქვესისტემებში შედარებით მწირადაა წარმოდგენილი პრეფიქსული წარმოების ტერმინები. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ზოგიერთ პრეფიქსს დროთა განმავლობაში დაჰკარგვია წარმოების უნარი და ორგანულადაა შეზრდილი შესაბამის ფუძეს (ნა-ხაფუ-ლი, „ნაფოტი“, ნა-ჩხვარუ „ღომის, ფეტვის ნაყანევი“, ნო- ყელა „ხის ტოტი“)...

ა) ოდენპრეფიქსული წარმოების გზით მიღებული სამეურნეო ტერმინები

მეგრულ-ლაზურში მწირადაა წარმოდგენილი. თავსართად მეგრულში გვაქვს ნა-/ნო- პრეფიქსიანი მიმღეობა, იგი ხშირ შემთხვევაში გასუბსტანტივებულია და გეოგრაფიულ ტერმინადაა ქცეული: ნა-ნწყვი (დაქცევა, ჩაძირვა), მღრ. ნო-ნწყვი, ნა-რტყი (გადაბარდული), მღრ. ნო-რტყი... ლაზურში გვაქვს ნო თავსართი: ნო-წყერი („ნაპობი“), ნო-ლივადე („ნაბოსტნევი“)...

ბ) *ოღენპრეფიქსიანი წარმოების* სახელებს ეკუთვნის კნინობითი და ქონების სახელები. კნინობითობას აწარმოებს მეგრულში - ია და - ა სუფიქსები, ხოლო ქონებას - ამ: ბურჭულ-ია, „პატარა წალდი“, კვეკვ-ია „პატარა ჩაქუჩი“, ტყა-ია | ტყე-ია - („პატარა ტყე, მღრ.: ტოპ. ტყაია“), ხოჯალ-ია - („პატარა ხარი“)... მეგრ. კვეკვ-ა („პატარა ჩაქუჩი“), ლაზ. ბალუნ-ა („პატარა ბეღელი“, აქ სუფიქსია უნ-ა), დერგულ-ა („პატარა დერგი“)... მეგრ. კაჟ-ამ-ი („კაჟიანი“), ყვა-კოპულ-ამ-ი (ოთკუთხა, ყუიანი თოხი), ტკი-ამ-ი („მეჭეჭიანი“), ბუსკურ-ამ-ი („მეჭეჭიანი“)...

გ) დერივაციით ნაწარმოებ ლექსიკაში ოღენპრეფიქსულ ან ოღენსუფიქსურ წარმოებასთან მედარებით გაცილებით დიდია პრეფიქსურ-სუფიქსური წარმოება:

ნა - ა: ნა-ხაჩქ-ა - „ნათოხნი“, ნა-თას-ა - („დათესილი“), ნა-კაკ-ა („საბატონო მიწა“) ნა-ღინკ-ა („აჭარილი სიმინდის ყანა“)...

ნა - უ (აწარმოებს წინავითარების სახელებს): ნა-ლაიტი-უ (სიმინდის ნაყანევი), ნა-ჩხვარ-უ (ღომის, ფეტვის ნაყანევი), ნო - ე (ლაზურში): ნო-ცინცხალ-ე (ნაპერწყალი), ნო-ცხუნ-ე (ნარჩევი).

3. *კომპოზიტიური წარმოება*. კომპოზიტიური სიტყვაწარმოება მეგრულ-ლაზურში, სხვა ქართველურ ენა-კილოთა მონაცემებთან ერთად, არაერთხელ ყოფილა ქართველ ენათმეცნიერთა კვლევის საგანი.

„კომპოზიტი თავიდანვე დამახასიათებელი ყოფილა ყველა ქართველური ენისათვის. მისი არსებობა შეინიშნება ფუძენის დონეზეც: *უინ-ახ-ი „ვენახი“ > ძვ. ქართ. ვენახი, ზან. ბინო-ხი/ბინე-ხი, სვან. უენახ...“

კომპოზიცია, რომელიც სიტყვაწარმოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალებაა, ხშირად გვხვდება მეგრულ-ლაზურ სასოფლო-სამეურნეო ტერმინოლოგიაში.

მეგრულ-ლაზურში, ისევე როგორც ქართულში, სტრუქტურის მიხედვით გამოირჩევა: 1. რედუქლიცირებული კომპოზიტები; 2. ნაირფუძიანი კომპოზიტები.

რედუქლიცირებული კომპოზიტები ფუძის გაორმაგებით მიიღება. ნაირფუძიანი კომპოზიტების სტრუქტურაში არის ორი ან მეტი განსხვავებული ფუძე. მეგრულშიც და ლაზურშიც უფრო ხშირია ნაირფუძიანი კომპოზიტები, რომლებიც სხვადასხვა ტიპის ფუძეთა მეერთებით მიიღება.

ლაზური კომპოზიტებით მედარებით ღარიბია, რასაც თავისი საფუძველი აქვს. ჩვენს მიერ მოძიებულ მასალაში კომპოზიტებად მეტწილად გვაქვს მრომის იარაღების, ნიადაგების, მცენარეთა და ნათესების აღმნიშვნელი სახელები.

4. *შესიტყვებები (სინტაგმები) მეგრულ-ლაზურ სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკაში ხშირია სიტყვათა შესიტყვება, რაც აზრთა შესიტყვებაცაა.*

იმისათვის, რომ მივიღოთ შესიტყვება, საკმარისი არ არის ყოველ სიტყვას ჰქონდეს ფორმა, აუცილებელია მათ ჰქონდეთ განსაზღვრული ფორმა, რომელიც მეხანძრება სხვა ფორმას და მოგვცემს შესიტყვებას, ბუნებრივს ამა თუ იმ ენისათვის.

საკვანძო სიტყვები: მეგრულ-ლაზური, აფიქსაცია, დერივაცია, ლექსიკა, სიტყვის წარმოება.

Nino Mashia

Sokhumi State University

The Megrelian-Laz Agricultural Vocabulary in Terms of Derivation

The report examines the agricultural vocabulary in the Georgian and Magro-Lazian languages, which have been derived through affixation through derivation and composite production. Let's consider each one separately. In the Megrelian-Laz agricultural vocabulary the following groups can be distinguished according to their structure: Simple words: 1. Derivates; 2. Compounds; 3. Syntagms.

1. *Simple words represent lexical units*, which cannot be decomposed in the current situation: (ოჭი, კეკი, ყა, კალი, კეფი, ლეი) etc.

2. *Derivates represent traditional structural units*: a) names formed with prefix, b) names formed by suffix; c) words formed by prefix and suffix.

Terms formed by prefix are relatively scarce among the derivative forms of Kartvelian language subsystems. It is worth noting, that some prefixes have lost the ability to form the words throughout time and are organically integrated into the relevant root (ნახაფული „wood chips“, ნაჩხვერუ „harvested millet field“, ნოელა „a branch of a tree“, etc.

a) Agricultural terms formed through prefixal formation are scarce in Megrelian-Laz. In Megrelian we have ნა/ნო- prefix participle, which is substantiated in most cases and transformed into a geograohapixal term: ნაწყვი (spilling, sin-

king), cf. *ნონწყვი*, *ნა-რტყი* (covered with bushes), cf. *ნორტყი*... In Laz language a prefix *ნო* exists: *ნოწყვერი* „chopped“, *ნოლივადე* „the land formerly used as a vegetable garden“, etc.

b) Suffixed derivatives are diminutive and possessive names. Diminutive names are formed with -*ოა* and -*ა* suffixs, and possessive names with -*ამ*. *ბურ-ჭულ-ოა* „small bill-hook“, *კვეკვი-ოა* „a small hammer“, *ტყა-ოა* || *ტყე-ოა* „a small forest“ (cf.: Top. „Tittle bull“, etc. Megrelian *კვეკვი-ა* „a small hammer“, Laz *ბად-უნ-ა* (*უნ-ა* is a suffix), *დერგულ-ა* „a small clay pitcher-shaped jar“, etc. Megrelian *კჟამი* „flitty“, *ვაკოპულ-ამი* „square, the back of a hoe“, *ტკი-ამი* „warty“, *ბუცურ-ამი* „warty“, etc.

c) Prefix-Suffix formation is far larger in the vocabulary formed by derivation in comparison to prefixal and suffixal formations:

ნა-ა: *ნა-ხაჩქ-ა* - „dug area“, *ნა-თახ-ა* - „sowed area“, *ნა-კაკ-ა* („master's land, yard“), *ნა-ლინკ-ა* („cut up cornfield“)...

ნა-უ (forms names of precondition): *ნა-ლაიტ-უ* (the land previously used as a corn field), *ნა-ჩხვერ-უ* (the land previously used as a millet field), *ნა-ჭკიდ-უ* (the land previously used as a millet field).

ნა-ე (in Laz): *ნოცინცხალ-ე* (sparkle), *ნოცხუნ-ე* (picked)...

3. In Megrelian-Laz, just like in Georgian, the different models of a compound are distinguished. If the compounds formed through reduplication can be sporadically found (e.g. *ჩხვიჩხვი* „corn silk“, *დღუნდღუნბა* „the grape variety“, etc.), the compounds with a complex base formed by combining different types of bases are more frequent:

4. A syntagm

Based on the research material, in the Megrelian-Laz agricultural vocabulary the following main types of a syntagm were distinguished: Megr.

adjective + noun: the most common form where a modifier gives an additional information about the head (the size, shape, color, taste, etc.).

Keywords: Megrul-Lazuri, Affixation, Derivation, Vocabulary, Word Production.

ლელა მირცხულავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თანამედროვე მასმედიისა და ლიტერატურის თავისებურება აფხაზეთში

XXI საუკუნე - მედიაეპოქაა – როდესაც ადამიანები შეგრძნებებს რეალური ცხოვრებიდან კი არ იღებენ, არამედ ვირტუალური სივრციდან, მედიიდან, და ეს მეორადი გრძნობები იმდენად ყოვლისმომცველი ხდება, რომ იშლება ზღვარი რეალურსა და ირეალურს შორის; ამ პარადოქსულ პოსტულატშიც კი არის რაციონალურობა - ზღვა ინფორმაცია და არჩევანის თავისუფლება! არ გაუმართლათ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ადამიანებს, სადაც რუსეთის მიერ მხოლოდ ტერიტორიულ ოკუპაციას არ აქვს ადგილი, ოკუპირებულია სრულიად საინფორმაციო სივრცე, აქტიურად მუშაობს პროპაგანდისტული მანქანა და „სიმულირებული“ რეალობის ქვეშ მოქცეული ადამიანების გონება განსხვავებულ ლიტერატურულ ტექსტსაც კი არ „ცნობს“, ამიტომაც შეხვდებით დღეს აფხაზურ ლიტერატურულ სივრცეში ნაწარმოებებს, სადაც ბოროტების სიმბოლო, ურჩხული, მტერი, მხოლოდ ქართველი ხალხია; ამ დროს სრულიად განსხვავებული სიტუაცია გვაქვს ქართულ ლიტერატურაში, ომის შემდგომ, ომის დროს, თუ ომამდე დაბადებულ შემოქმედთა უმრავლესობა რეალობის მძაფრ სურათთან ერთად, ეძებს გზას, საშუალებას, ერთმანეთთან მშვიდობით დაბრუნებისათვის.

აფხაზური მედიასივრცე ახერხებს სივრცის ჩაკეტვას, საინფორმაციო ვაკუუმის შექმნას, ინტერნეტსივრცე, ბლოგები, ვლოგები, ფორუმები, ინტერნეტგამოცემები აქტიურად ავრცელებენ ინფორმაციას მათი, როგორც „სახელმწიფოს“ თავისუფლების ხარისხზე და ეს ყველაფერი უმეტესად რუსულ ენაზეა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ომის შემდგომ წლებში აფხაზურ ლიტერატურულ პროცესში პუბლიცისტიკამ დაიკავა უმნიშვნელოვანესი ადგილი, ჟურნალისტიკამ შეძლო სწრაფი „რეაგირება“ და ფაქტების აღწერა, გამოიცა 50-ზე მეტი პუბლიცისტური წიგნი, აფხაზურ და რუსულ ენებზე (მეტი წილი რუსულ ენაზე), ერთგვარად დოკუმენტური პროზის ელემენტები გაჩნდა (რომლებიც, რა თქმა უნდა, მოკლებული არიან ობიექტურობას), თემა - ომი, ინტერვიუები, დღიურები, კვლევები, ყველა სტატია თუ გამოცემა ეძღვნებოდა

ომს და მტრის ხატის ამოცნობა ჩვენთვის რთული არ უნდა იყოს. განსაკუთრებული პასაჟი ჩრდილოეთ კავკასიის მოხალისეების „გმრობებს“ ეთმობა.

ამდენად, როგორც რიჩარდ ჰარისი აღნიშნავს: მასმედია „ეს არის არა მარტო „მაგიური ფანჯარა“, რომლის მეშვეობითაც ჩვენ ვუყურებთ სამყაროს, არამედ „კარები“, რომლის მეშვეობითაც იდეები აღწევს ჩვენს აზროვნებაში“; ხოლო ლიტერატურა, შესაძლოა, ომში არა, მაგრამ ომის შემდგომ მნიშვნელოვანი „იარაღი“ გახდეს, როგორც მშვიდობის, ასე კონფლიქტის გადავივების მხრივ; ამიტომ მნიშვნელოვანია სწორად და ღრმად იქნეს შესწავლილი და მეცნიერულად გაანალიზებული თანამედროვე აფხაზური ლიტერატურა, მასმედია და მისი გავლენა აფხაზეთში მცხოვრებ საზოგადოებაზე.

საკვანძო სიტყვები: მასმედია, ლიტერატურა, ინფორმაცია, საინფორმაციო ვაკუუმი, აფხაზური ლიტერატურა.

Lela Mirtskhulava

Sokhumi State University

Peculiarity of Modern Mass-media and Literature in Abkhazia

The XXI century is a media epoch-when people is not getting their feelings from real life, but from the virtual space, from the media, and these secondary feelings is becoming so comprehensive that the border between the real and the unreal disappears; Even in this paradoxical postulate there is rationality - sea of information and freedom of choice! persons who is living in the occupied territory are not lucky, where not only territorial occupation takes place by Russia, totally informational space is occupied, The propagandistic machine is actively working and the minds of people under the „simulated“ reality do not even `recognize~ different literary texts, that's why you will meet works in the Abkhazian literary space today, where the symbol of evil, the monster, the enemy, are only the Georgian people; At this time, we have a completely different situation in Georgian literature, after the war, during the war, if the majority of creators born before the war, along with the harsh picture of reality, are looking for a way, a means, in order to return to each other with peace.

The Abkhazian media space manages to close the space, create an information vacuum, the Internet space, blogs, vlogs, forums, and Internet publications actively spread information about the quality of their freedom as a „state“ and all this is mostly in the Russian language. It should be noted here that in the years after the war, publicism has been occupied the most important place in the Abkhazian literary

process, Journalism has managed to fast `react~, and describe the facts, more than 50 journalistic books were published in Abkhazian and Russian languages (more in Russian language) In a way, the elements of documentary prose has appeared (which, of course, lack objectivity), Topic - war, interviews, diaries, studies, all articles or publications were devoted to war, and it should not be difficult for us to recognize the icon of the enemy. A special passage is dedicated to the „heroes“ of the North Caucasus volunteers.

Thus, as Richard Harris points out: mass media „is not only a „magic window“ through which we look at the world, but also a „door“ through which ideas reaches to our thinking; That's why it's important to study it properly and deeply and scientifically analyzed modern Abkhazian literature, mass media and its influence on the society living in Abkhazia.

Keywords: Media, Literature, Information, Information Vacuum, Abkhazian Literature, Occupation.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

მარიამ მირესაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პოსტრავმული მეხსიერების მოდელები 2008 წლის აგვისტოს ომის ლიტერატურულ დისკურსში

თითქმის თხუთმეტი წელი გავიდა 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ; თუმცა ქართულ-ოსური ურთიერთობები, ზემოაღნიშნული ომის ქრილში, კვლავაც აქტუალური განხილვის საგნად რჩება არა მხოლოდ პოლიტიკოსებისთვის, არამედ ლიტერატორებისთვისაც. აგვისტოს ომის დრამატული მოვლენების ასახვას, ეთნიკური და კულტურული სტერეოტიპებისა თუ ფობების წარმოჩენას განსხვავებულ რაკურსში (როგორც დომინანტი, ასევე არადომინანტი ნარატივების სახით), არაერთი მწერალი შეეცადა; მათ შორის გამოვყოფდით ზაზა ბურჭულაძის („ადიბასი“) და ლაშა ბუღაძის („ლიტერატურული ექსპრესი“) რომანებს; თამთა მელაშვილის („გათვლა“), თამარ ფხაკაძის („ბოსტანი კონფლიქტის ეზოში, „გმირი“), ანა კორძაია-სამადაშვილის („მე მომკლეს, დე..“)... მოთხრობებს. აგვისტოს ომის თემას ზემოაღნიშნული ავტორები „შორიდან დანახული სიმართლით“ შეუერთდნენ. თუმცა, მწერლებს შორის არიან ისინიც, ვინც მოვლენათა ეპიცენტრში იმყოფებოდნენ, თავად გადაიტანეს ომის სიმძიმე და ტრავმული/პოსტრავმული მეხსიერების პრობლემა მათი შემოქმედების მაგისტრალურ ხაზად იქცა; მათ შორის, გიორგი სოსიაშვილის შემოქმედებას მოვიაზრებთ, რომელმაც არაერთი ნაწარმოები უძღვნა აღნიშნულ თემას, თუმცა, წინამდებარე სტატიაში ჩვენ მწერლის ბოლო მოთხრობების კრებულით - „ჩრდილების თეატრი“ - შემოვიფარგლებით.

ზოგადად, ქართულ ლიტერატურულ დისკურსში ტრავმული/პოსტრავმული მეხსიერების, როგორც საბჭოური მემკვიდრეობის გამოვლენის კვლევა, ძალზედ მნიშვნელოვანია. არაერთი მკვლევარი აღნიშნავს, რომ ოკუპაციას (საქართველოს ტერიტორიის 20% ოკუპირებულია) თან სდევს ტრავმული მეხსიერების ჩახშობის, „დავიწყების ნება“. ამ კონტექსტში ზემოთ დასახელებულ ავტორთა ნარატიული ტექსტები განიხილება როგორც „ისტორიული ამნეზიის“ წინააღმდეგ მიმართული ლიტერატურული წინააღმდეგობა,

რომელმაც, ერთი მხრივ, ავტორი/ნარატორი „იხსენებს“ და „გადააფასებს“ წარსულს და, მეორე მხრივ, წარმოაჩენს კოლონიზატორებისა და კოლონისტების ურთიერთობათა ამბივალენტურ ხასიათს. ქართველი მწერლები ერის კულტურულ/კოლექტიურ ტრავმად წარმოაჩენენ აგვისტოს ომს, რომელმაც კარდინალურად მეცვალა საქართველოს პოლიტიკურ-სოციალური ცხოვრების ფუნდამენტური პრინციპები, დაარღვია ადამიანთა მორის არსებული კავშირები, შეასუსტა სოციალური ერთობა.

სტატიის მიზნებიდან გამომდინარე, კვლევის სხვადასხვა მეთოდს მივმართავთ; კვლევას, ძირითადად, წარვმართავთ კომპარატივისტული მეთოდით; მედარებით-ტიპოლოგიური მეთოდი დაგვჭირდა გასაანალიზებელი ტექსტების დაჯგუფება-დანაწევრებისთვის; ასევე, ჯეროვანი ყურადღება დავუთმეთ ჰერმენევტიკულ მეთოდს, რადგან თავიანთ ნაწარმოებებში ავტორები მიმართავენ სახე-სიმბოლოებს, პარაბოლურობასა და დეკოდირებას.

საკვანძო სიტყვები: აგვისტოს ომი, პოსტტრავმული მეხსიერების მოდელები.

Mariam Miresashvili
Sokhumi State University

Models of Posttraumatic Memory in the Literary Discourse of the August 2008 War

Almost fifteen years have passed since the war of August 2008; however, Georgian-Ossetian relations, in the context of the above-mentioned war, continue to be a subject of topical discussion not only for politicians, but also for writers. Many writers have tried to depict the dramatic events of the August War, to present ethnic and cultural stereotypes or phobias in a different perspective (both in the form of dominant and non-dominant narratives). Among them, we highlighted the novels of Zaza Burchuladze („Adibas“) and Lasha Bugadze („Literary Express“); Stories by Tamta Melashvili („Calculation“), Tamar Pkhakadze („A vegetable garden in the yard of conflict“, „Hero“), Ana Kordzaia-Samadashvili („They killed me, mother...“). The above-mentioned authors joined the theme of the August war with `truth seen from afar". However, among the writers there are also those who were at the epicenter of the events, experienced the weight of the war themselves, and the problem of traumatic/post-traumatic memory became the main line of their creativity; Among them, we will consider the creativity of Giorgi Sosiashvili, who dedicated a number of works to the mentioned topic, however, in the present article, we will limit ourselves to the collection of the writer's last stories – „Theatre of Shadows“.

In general, the research of the identification of traumatic/post-traumatic memory as a Soviet heritage in the Georgian literary discourse is very important. A number of researchers point out that the occupation (20% of Georgia's territory is occupied) is accompanied by the suppression of the traumatic memory, the „will to forget“. In this context, the narrative texts of the above-mentioned authors are considered as a literary resistance against „historical amnesia“, in which, on the one hand, the author/narrator „remembers“ and „reevaluates“ the past, and, on the other hand, presents the ambivalent nature of the relations between colonizers and the colonized. Georgian writers present the August war as a cultural/collective trauma of the nation, which radically changed the fundamental principles of the political and social life of Georgia, broke the ties between people, weakened social unity.

Depending on the goals of the article, we will apply different research methods; We mainly conduct the research with a comparative method; We needed a comparative-typological method to group and divide the texts to be analyzed; Also, we paid special attention to the hermeneutic method, because in their works the authors refer to face-symbols, parabolicity and decoding.

Keywords: August War, Models of Post-traumatic Memory.

ტიტე მოსია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზი პოეტის ალექსი ჯონუას „მუჰაჯირის გამოთხოვება“

არაბული სიტყვა „მუჰაჯირობა“ ნიშნავს „გადასახლებას“. ალექსი ჯონუას ლექსში ვეცნობით რუსი დამპყრობლების ვერაგული პოლიტიკის შედეგად მშობლიური კუთხიდან იძულებით აყრილი და თურქეთში გადასახლებული ათიათასობით აფხაზი ხალხის ერთი წარმომადგენლის სულიერ ტრაგედიას.

1867, 1877-1878 წლებში აფხაზთა გაუბედურებაში ადანაშაულებენ რუს დამპყრობლებს, თურქ ჯალათებს და ადგილობრივ გადაგვარებულ ფეოდალებს. XIX საუკუნის II ნახევარში აფხაზეთში დატრიალებულ ტრაგედიას საკუთარ უბედურებად აღიქვამდნენ იმდროინდელი ქართველი მოღვაწეები: ილ. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, გ. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი, ს. მესხი, ი. მუნარგია და სხვ.

ალექსი ჯონუას 6-სტროფიან ლექსში „მუჰაჯირის გამოთხოვება“ სულის შემძვრელად არის გადმოცემული მუჰაჯირი აფხაზის (ზოგადად – აფხაზების) ტრაგიკული ხვედრი, სამშობლოს იძულებით განმორებული მწარე განცდები. მუჰაჯირის ტანჯული სულის მღელვარებას ნაპირზე ზღვის მრისხანებაც ერთვოდა თან, თითქოს თანაგრძნობისათვის. მუჰაჯირს არ სჯერა მამულში დაბრუნების, მაგრამ ღრმად სწამს მშობლიური აფხაზეთის მომავლისა, მკვდრეთით აღდგომისა.

ამ ლექსით ალ. ჯონუამ გვაზიარა თავის ეროვნულ-მოქალაქეობრივ მრწამსს და მკითხველიც აღწერილი ავი ამბების თანაგამცდელად გაიყოლია.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, ალექსი ჯონუა, მუჰაჯირობა, რუსეთი, თურქეთი, გადასახლება, სულიერი ტრაგედია.

„Farewell of Muhajeer“ by Abkhaz Poet Alex Jonua

The Arabic word „muhajeer“ means „migrant“. In Alexy Dzhonua’s poem, we get acquainted with the spiritual tragedy of one of the representatives of tens of thousands of the Abkhaz people who were forcibly expelled from their homeland and resettled in Turkey as a result of the cruel policy of the Russian invaders.

In 1867, 1877-1878, Russian interventionists, Turkish executioners and local degenerate feudal lords were blamed for the Abkhaz misfortune. Georgian figures of that time perceived the tragedy in Abkhazia in the second half of the 19th century as their own misfortune: Ilia Tchavtchavadze, Akaki Tsereteli, Giorgi Tsereteli, Iakob Gogebashvili, Sergei Meskhi, Iona Meunargia and others.

A. Jonua’s six-stanza poem „Farewell of Muhajeer“ touchingly conveys the tragic fate of the Abkhaz Muhajir (Abkhazians in general), the bitter experiences of those forcibly separated from their homeland. The fury of the sea on the shore was combined with the excitement of the suffering soul of the Muhajir, as if for sympathy. Muhajir does not believe in returning to his Homeland, but deeply believes in the future of his native Abkhazia, the resurrection from the dead.

With this poem A. Jonua shared with us his national civic convictions and made the reader a co-experimenter of the described history.

Keywords: Abkhazia, Alexi Jonua, Emigration, Russia, Turkey, Exile, Spiritual Tragedy.

მამუკა ნაცვალაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ერეკლე II-ის 1792 და 1795 წლების უცნობი ავსტრიული ელჩობების ფრაგმენტები ევროპის საარქივო მასალებში

წინამდებარე კვლევა არის ისტორიოგრაფიაში პირველი პრეცედენტი აჩვენოს ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე მეორის ევროპასთან დიპლომატიური ურთიერთობის კვალი 1783 წლის ტრაქტატის დადების შემდეგ. აქამდე მიჩნეული იყო, რომ ერეკლე მეორეს ბოლო კონტაქტი ევროპასთან 1782 წელს ჰქონდა, 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატით მტკიცედ დაადგა რუსეთთან ურთიერთობის გზას და დასავლეთთან კავშირის ძიება აღარ გაუგრძელდება.

ჩვენი კვლევის შედეგები ცალსახად არღვევს ამ დამკვიდრებულ სტერეოტიპებს და ადასტურებს, რომ ერეკლე მეორე გეორგიევსკის ტრაქტატის დადების შემდეგ სულ მცირე ორგზის - 1792 და 1795 წლებში აგზავნის ელჩობას ავსტრიის საიმპერატორო კარზე კონკრეტული დიპლომატიური მიზნით.

ვენის არქივში დაცული ერეკლე მეორის წერილის იტალიური თარგმანი, რომელიც 1979 წელს პროფესორმა ილია ტაბალუამ გამოაქვეყნა, სენსაციურ საიდუმლოს ინახავს. ამ წერილში ჩვენ მივაგენით უნიკალურ პლასტს, რომლითაც დასტურდება, რომ 1795 წლის კრწანისის ტრაგედიის შემდეგ ერეკლე მეორე დაუკავშირდა ევროპას. კვლევისა და ანალიზის შედეგად, ადრე ერთ წერილად მიჩნეულ დოკუმენტში, კერძოდ, ერეკლე მეორის წერილის იტალიურ თარგმანში, სხვადასხვა პლასტი შევნიშნეთ, რომელიც ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად დაცილებულია ქრონოლოგიური თვალსაზრისით.

ამ ცალკეული პლასტების შესწავლამ მიგვიყვანა დასკვნამდე, რომ კრწანისის ტრაგედიის შემდგომ, 1795 წელს, ერეკლეს ელჩობა ვენაში ჩავიდა და იმპერატორს წერილი გადასცა. მეცნიერების მიერ ერეკლეს ერთ წერილად მიჩნეულ იტალიურ თარგმანში, რომელიც 1782 წლით თარიღდება, პირველი ეჭვი გააჩინა ფრაგმენტმა, სადაც მითითებულია, რომ „ამ დღეებში აღმოსავლეთის სამეფო რეზიდენცია მთლიანად დაანგრის.“ საგანგებოდ განვმარ-

ტავთ, რომ ის, რაც მეიძლება მივიჩნიოთ აღმოსავლეთის სამეფო რეზიდენ-
ციად, ამ რანგის ქალაქის დანგრევის ფაქტი XVIII ს-ის 80-იან წლებში არ დას-
ტურდება. მესაბამისად რჩება ერთადერთი ვარიანტი - უნდა ვადიაროთ, რომ
ერეკლე საუბრობს ალა მაჰმად ხანის მიერ 1795 წლის თბილისის დანგრევა-
ზე, 13 წლის შემდგომ მომხდარ ტრაგედიაზე. ფაქტია ისიც - 1782 წელს ერე-
კლე ვერ დაწერდა 1795 წლის მოვლენების მესახებ.

ჩვენ მივედით იმ დასკვნამდე, რომ ერეკლეს წერილის იტალიური თარგ-
მანი, რომელიც ავსტრიის იმპერატორის კანცელარიამ ერეკლეს გზავნილე-
ბის საფუძველზე მოამზადა, არის არა ერთი წერილი, არამედ სულ მცირე
ორი წერილის კომპილაცია. უმნიშვნელოვანესი დეტალია, რომ აღნიშნული
იტალიური თარგმანის ადრესატია ზოგადად ავსტრიის იმპერატორი, არაა
პერსონიფიცირებული რომელი იმპერატორისთვისაა განკუთვნილი წერი-
ლი, ამასთან თარგმანს არც კონკრეტული თარიღი აქვს.

სტატიამი განხილულია ერეკლეს მიერ 1795 წლის გვიან შემოდგომაზე
ავსტრიის იმპერატორთან გაგზავნილი ელჩობის მიზნები, ასევე ამ წერილის
სხვა საყვედრო პლასტები, რომელიც ცალსახად ადასტურებს, რომ წერილის გა-
რკვეული ფრაგმენტები 1795 წელსაა დაწერილი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ
1795 წლის გვიან შემოდგომაზე ავსტრიასა და ქართლ-კახეთის სამეფოს მო-
რის დიპლომატიური კავშირი მედგა. ეს ფაქტი აქარწყლებს ისტორიოგრა-
ფიამი დღემდე დამკვიდრებულ მოსაზრებას, რომ 1795 წელს ალა მაჰმად
ხანის მიერ თბილისის აოხრების შემდეგ ერეკლე მეორემ უპირობოდ აიღო
რუსეთისაკენ გეზი.

კითხვას ტოვებს წერილის საყვედურის ტონით დაწყება და ავსტრიის იმ-
პერატორის დამუნათება. არ მიგვაჩნია სადავოდ ის ფაქტი, რომ არც საყვე-
დურითა და არც დამუნათებით არანაირი ურთიერთობა, არც ადამიანური და
მით უფრო დიპლომატიური, არ იწყება.

1795 წელს ერეკლეს მიერ ვენაში გაგზავნილი მეოთხე ელჩობის ადრესა-
ტი იმპერატორი ფრანც მეორეა, რომელსაც საყვედურით მიმართავს ერეკ-
ლე. ბუნებრივია, ამ საყვედურის მიზეზი ცალსახად პირადად ფრანც მეორის
ქმედებაში უნდა ვეძიოთ. ამკარაა - რაღაც მოხდა ისეთი, რამაც ერეკლეს გუ-
ლისწყრომა გამოიწვია.

ჩვენ კატეგორიულად გამოვრიცხავთ იმ ფაქტს, რომ ერეკლეს ფრანც მეო-
რისთვის მისი წინამორბედის საქციელის გამო ესაყვედურა, რაც ვერც
დიპლომატიური და ვერც ადამიანური ეთიკითა თუ ლოგიკით ვერ აიხსნება.
მესაბამისად, დადგენილ ფაქტად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ ერთი და იგივე
იმპერატორი მართავს ავსტრიას როგორც 1795 წლის მეოთხე ელჩობისას,

ასევე მესამე ელჩობისას. ანუ, ერეკლეს ადრესატი ვენამი ორივე უცნობი ელჩობისას უნდა ყოფილიყო ერთი და იგივე პიროვნება.

რამდენადაც 1795 წელს ავსტრიის იმპერატორი ფრანც მეორეა, სწორედ ის უნდა ვიგულისხმობთ ქართლ-კახეთის სამეფოდან გაგზავნილი მესამე ევროპული ელჩობის ადრესატად. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ფრანც მეორე ავსტრიის იმპერატორის ტახტზე ადის 1792 წლის 14 ივლისს, ერეკლეს მიერ ავსტრიაში მესამე ელჩობის მივლინება სწორედ ამ თარიღის შემდგომ უნდა ვივარაუდოთ.

რაც მეუბნება ელჩობის თარიღის განსაზღვრის ზედა ზღვარს, არსებობს გარემოებები, რაც მესამე ელჩობის თარიღის უფრო მეტი დაზუსტების სამუალებას იძლევა. ჩვენი ყურადღება მიიპყრო 1793 წელს გერმანიაში, კერძოდ ფლენსბურგსა და ლაიპციგში დაბეჭდილმა წიგნმა „პრინცი ჰერაკლესა და საქართველოს თანამედროვე მდგომარეობის მოკლე ისტორია“, რომლის ოფიციალურ გამომცემლად მიჩნეულია ჰერმან ჰენრიგსი. წიგნის მესავალში გამომცემელი უთითებს, რომ ერეკლე მეორის მესახებ ცნობები გრაფმა იეკიმ მიაწოდა, რომელიც თავის მხრივ ელიას ჰაბესკის სახელით იყო ცნობილი. როგორც გერმანელი, ისე ქართველი მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ ელიას ჰაბესკი იაკობ რაინეუსის ფსევდონიმია.

თავიდანვე უნდა ვთქვათ, რომ რადგანაც იეკე, იგივე ელიხი, იგივე რაინეუსი, ცალსახად სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარის დადასტურებული აგენტია; რადგანაც მისი ცხოვრების წესი გახლავთ ინსპირირება და რუსეთის იმპერიის დავალებების შესრულება, რადგანაც ის ცდილობს მენიღბოს საკუთარი თავი და კიდევ ერთი ფსევდონიმით, იეკეთი წარუდგინოს თავი ევროპული საზოგადოებას, სწორედ ამ კონტექსტიდან უნდა განვიხილოთ ის მოტივაცია, რაც მას ერეკლე მეორეზე მედგენილი წიგნის გერმანიაში გამომცემისას უნდა ჰქონოდა.

ფაქტია, რომ ეს წიგნი რაინეუსს რაღაც კონკრეტული მიზნით სჭირდება, ამას საქმისადმი მისი მიდგომა გვაფიქრებინებს. ჩვენი აზრით, გამორიცხულია რაინეუსს უანგარო დამოკიდებულება ჰქონდეს ერეკლე მეორის მესახებ წიგნის გამომცემისას. მისი მიზანი არ გახლავთ ერეკლესა და საქართველოს პოპულარიზაცია ევროპაში, როგორც ამას მთელი რიგი მეცნიერები თვლიან. ასე რომ იყოს, ვფიქრობთ, საკუთარი სახელისა და ფსევდონიმების დამაბნეველი კასკადი არ გახდებოდა მისთვის საჭირო და საქართველოში ცნობილ ფსევდონიმს რაინეუსი არ დამალავდა. ცალსახაა, რომ მას კონკრეტული დავალება აქვს, რის გამოც ის ირჩევს მრავალჯერადი ინსპირირების ტაქტიკას.

ძალიან სახასიათო დეტალია, რომ წიგნი ჰერმან ჰენრიგსმა გამოსცა, რომელიც უთითებს, რომ ის ამ წიგნის მინაარსთან მიმართებაში არაფერ

მუამია და ერეკლეზე მოწოდებული ცნობების სიზუსტეზე პასუხისმგებლობას სულ სხვა პირს, კერძოდ იეკეს აკისრებს.

იეკე, იგივე ელიას ჰაბესკია, თავის მხრივ ელიას ჰაბესკის საქართველოში რაინეგის სახელით იცნობენ. სწორედ ეს ოთხდონიანი ინსპირირება ბაღებს საფუძვლიან ეჭვს, კერძოდ - ამ წიგნის გამოცემა ხომ არ უკავშირდება ერეკლეს მესამე ელჩობას ვენამი?

მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ჰაბსბურგებს, ვენის საიმპერატორო კარს რაინეჟსმა კონკრეტული ცნობა მიაწოდა, რომ ერეკლე ახალგაზრდობაში პრუსიის ჯარში მსახურობდა და იბრძოდა მარია ტერეზიას, ავსტრიის იმპერატორის წინააღმდეგ. თუკი გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ავსტრიელთათვის პრუსია დაუძინებელი მტერია, ერეკლეს სამხედრო ასპარეზი მოწინააღმდეგის ბანაკში ავსტრიელთა წინააღმდეგ არ უნდა მიეღოთ უემოციოდ და არ უნდა ჩაეთვალათ უმნიშვნელო მოვლენად. არც ის უნდა გამოვრიცხოთ, რომ სწორედ ამ ცნობას მეექმნა ის ფსიქოლოგიური გარემო, რამაც უარყოფითად იმოქმედა ელჩობის საბოლოო მედეგზე.

სასურველი გზავნილის პარალელურად, რაინეჟსი არ იმურებს ერეკლეს მიმართ კომპლიმენტებს, რაც ერთი მეხედვით თითქოს ქართლ-კახეთის მეფისადმი სიმპათიას უნდა ადასტურებდეს, არადა მისი მთავარი მიზანი ერეკლესა და მამამისის დისკრედიტაციაა. რაინეჟსი წერს: „თეიმურაზ II ნაკლებად ზრუნავდა ერეკლეს განათლებაზე და ამჯობინებდა დღეები უსაქმურობასა და გარყვნილებაში გაეტარებინა“. საკითხავია, რამი სჭირდება რაინეჟსს თეიმურაზის დისკრედიტაცია? რატომ მოიხსენიებს ის ერეკლე მეფის მამას როგორც უსაქმურსა და გარყვნილს?

საქმე ისაა, რომ ერეკლე მეორის მთავარი გზავნილი, რომ მხარს უჭერს და სურს ბერძნული პროექტის განხორციელებაში მიიღოს მონაწილეობა, არსებობს კიდევ ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი გზავნილი, რომ ბერძნული პროექტის პარალელურად უნდა განიხილონ და დაიწყონ „სპარსული პროექტის“ განხორციელება, რაც ბერძნული პროექტის მედეგად გათვალისწინებული ღონისძიებების უსაფრთხოების მთავარი პრევენციაა. სწორედ ეს სპარსული პროექტია მემუმავებული, რაინეჟსის თქმით, უსაქმური და გარყვნილი თეიმურაზის მიერ, მესაბამისად აქ ცალსახა ქვეტექსტია მნიშვნელოვანი - არ ღირს უსაქმური და გარყვნილი ხელისუფალის პოზიცია იყოს განხილული სერიოზულად.

საგულისხმოა, რომ ეს თხზულება სამუალებას გვაძლევს ვივარაუდოთ არა მარტო ერეკლეს მესამე ელჩობის წარუმატებლობის მიზეზი, არამედ დავადგინოთ ელჩობის თარიღი. რამდენადაც წიგნი 1793 წელს გამოდის, ცხადია რომ ელჩობა უნდა მემდგარიყო 1792 წლის ივლისსა და 1793 წლების

შუალედში. რამდენადაც წიგნის გამოცემა არ ხდებოდა ოპერატიულად, მესაბამისად ვფიქრობთ ერეკლეს მესამე ელჩობა ვენაში ყველაზე გვიან 1792 წლის მიწურულს უნდა გაეგზავნა. სწორედ ერეკლეს ამ ელჩობის გაგზავნის შემდეგ უნდა გადაწყვეტილიყო რაინექსის მიერ წიგნის გამოცემა სასწრაფოდ, რათა ხელი შეემალა ავსტრიულ-ქართული დიპლომატიური ალიანსისათვის.

ამრიგად, ერთი მხრივ, ერეკლე II-ის მიერ ავსტრიის იმპერატორისათვის გაგზავნილი სხვადასხვა წერილების იტალიური თარგმანის კომპილაციები და მეორე მხრივ, ევროპის იმ პერიოდის პოლიტიკური სიტუაცია, კერძოდ, ავსტრიის იმპერიისა და ქართლ-კახეთის სამეფოს იდენტური საგარეო პოლიტიკური მიზნების ერთობლიობა ცალსახად ადასტურებს, რომ:

1. რუსეთის მხრიდან გეორგიევსკის ტრაქტატის პირობების დარღვევის შემდეგ ერეკლე II ავსტრიის იმპერატორთან აგზავნის ორ ელჩობას – ჯერ 1792 წელს, შემდეგ კი 1795 წელს.

2. ევროპაში გაგზავნილი 1781 და 1782 წლების წინა ორი ელჩობის დაფარული მიზნებისაგან განსხვავებით, 1792 და 1795 წლების ელჩობების მიზანი აბსოლუტურად ღიაა – ფიცის დადება და ხანგრძლივი თანამშრომლობა ავსტრიის, იგივე საღვთო რომის იმპერიასთან;

3. ერეკლეს მიერ ავსტრიის იმპერატორთან 1792 და 1795 წლის ელჩობების გაგზავნის ფაქტი კატეგორიულად უარყოფს საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებულ მოსაზრებას, რომლითაც თითქოს ერეკლე II-ს აკვიატებული ჰქონდა იდეა, რომ საქართველოს გადარჩენის ერთადერთი გზა რუსეთზე გადიოდა;

4. მას შემდეგ რაც 1785 და 1787 წლებში რუსეთმა დაარღვია 1783 წლის ტრაქტატის პირობები და არ შეასრულა ნაკისრი ვალდებულებები, ერეკლე II ცდილობდა მისი სამეფო დამოუკიდებლად გადაექცია ევროპული პოლიტიკის ორგანულ ნაწილად;

5. XVIII საუკუნის 70-80-იან წლებში ერეკლე ცდილობდა აქტუალური ბერძნული პროექტის ფარგლებში განემტკიცებინა ურთიერთობა ავსტრიასთან, რომლის პოლიტიკურ ინტერესებთან ყველაზე მეტი თანხვედრა იყო;

6. 1792 და 1795 წლების ელჩობების მიზანი იყო ბერძნული პროექტის – გლობალიზაციის მოდელის, როგორც მაჰმადიანური გარემოცვისგან უსაფრთხოების პრევენციის გააქტიურება, რაც ევროპის გადანაწილების ერეკლესული ვერსიის შესაბამისად, მესაძლებელია განხორციელებულიყო მხოლოდ ბერძნული პროექტის სპარსულ პროექტთან თანხვედრამი. სწორედ ამ კონკრეტულ მიზანს უნდა ემსახურებოდეს 1792 და 1795 წლებში ავსტრიის იმპერიისათვის მეთავაზებული ფიცის, იგივე ხელშეკრულების დადება;

7. ავსტრიის საიმპერატორო კარი განსაკუთრებულად დაინტერესებული იყო ქართლ-კახეთის სამეფოსთან ურთიერთობით, მესაბამისად ერეკლეს წინადადებები განიხილებოდა საიმპერატორო კარის კანცელარიის მიერ მომზადებული კომპილაციური მასალით;

8. ავსტრიის იმპერატორი, რომელიც ამავდროულად საღვთო რომის იმპერატორიც იყო, ცდილობდა ფაქტობრივად უფუნქციო რელიგიური პოლიტიკური სეგმენტის გერმანელი ერის საღვთო რომის იმპერიის სტატუსის გამოყენებას, მესაბამისად მისთვის აქტუალური იყო ერეკლეს წინადადება;

9. წინამდებარე კვლევის მედეგად გამოვლენილი ერეკლე II-ის მიერ ავსტრიის იმპერატორთან გაგზავნილი დღემდე უცნობი ორი ელჩობის ფაქტი ცალსახად მიუთითებს XVIII საუკუნის II ნახევრის საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ისტორიის ფუნდამენტალურად გადახედვის აუცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: ერეკლე II, ავსტრიული ელჩობები, უცნობი, საარქივო მასალები, საქართველო, საგარეო პოლიტიკა, XVIII საუკუნე.

Mamuka Natsvaladze
Sokhumi State University

Fragments of Erekle II's Unknown Austrian Ambassades of 1792 and 1795 in European Archives

This study is the first precedent in historiography to show the traces of diplomatic relations between the King of Kartli-Kakheti Erekle II with Europe after the conclusion of the treaty of 1783. Until now, Erekle II was believed to have final contact with Europe in 1782. He chose the relations with Russia by the Treaty of Georgievsk in 1783 and had no contact with the West any more.

The results of our study break the established stereotypes and prove that after concluding the Treaty of Georgievsk, Erekle sent at least two Ambassades, in 1792 and 1795, to the Imperial Court of Austria with a certain diplomatic goal.

The Italian translation of Erekle the Second's letter maintained in the archive of Vienna which was published in 1979 by Professor Ilia Tabaghua, reveals a sensational secret. In this letter we found a unique layer unveiling the fact that after the Krtsanisi tragedy suffered in 1795 Erekle the Second addressed Europe. In the course of studies and analyses we came across several layers in one document that had been considered to be one letter, namely, in the Italian translation of Erekle II's

letter; chronologically these layers turned out to be significantly different from one other.

Further studies conducted regarding the aforementioned layers made us conclude that in 1795, after the Krtsanisi tragedy, Erekle the Second's ambassadors arrived to Vienna and handed the letter to the Emperor of Austria. In the Italian translation of a document written by Erekle the Second that had been considered by scientists to be one single letter (dated 1782), the fragment saying „in these days the king's residence in the East was totally destroyed“ caused the first suspicion.

We want to especially underline the circumstance that there is no evidence of destroying any city or a town that could be considered to be the eastern residence of the king, found in the 80-ies of the XVIII century. Therefore, there is only one way left – we should accept it that Erekle the Second is speaking about the fact of Agha Mohammad Khan destroying Tbilisi in 1795 – the tragedy that took place 13 years later. It is another fact that in 1782 Erekle the Second had no means to write about the events that would have taken place in 1795.

And thus, we have come to the conclusion that the Italian translation of Erekle's letter prepared by the chancellery of the Emperor of Austria based upon the letter sent by Erekle, is not a single letter but a compilation of at least two letters written by the King. We should give due significance to the fact that the mentioned Italian translation does not contain any specific personalized addressee but is addressed to the Emperor of Austria, not revealing to which of the Emperors it addresses namely. The translation does not contain any concrete date either.

The article provides review of the purposes and goals of the ambassadorial mission of late fall of 1795 sent by the king Erekle to the Emperor of Austria as well as other layers of the above mentioned letter that cause suspicion and unambiguously confirm that certain fragments of the letter are written in 1795 which on its part confirms that in the late fall of the year 1795 a diplomatic communication took place between the Austrian Empire and the Kingdom of Kartli and Kakheti.

The referred fact annuls the view established in historiography up today that Erekle the Second unconventionally turned to Russia after Agha Mohammad Khan brought Tbilisi to earth in 1795.

The fact that the letter starts with reprimand and reproach towards the Emperor of Austria also raises a question. It is undisputed that no relationship, neither human nor diplomatic, starts with a reprimand or reproach.

The addressee of the Ambassade sent by Erekle to Vienna in 1795 is the Emperor Frantz II. Erekle reproaches to the latter. Naturally, the reason for this reproach should be definitely sought in the actions of Franz II himself. Obviously, something happened that caused the indignation of Erekle.

We rule out categorically that Erekle reproached Franz II for the behavior of his predecessor, which cannot be explained by either diplomatic or human ethics or

logic. Accordingly, it should be considered an established fact that the same emperor ruled Austria during both the fourth and second Ambassades of 1795.

Accordingly, it should be considered as an established fact that one and the same emperor ruled Austria during the fourth (1795) and third Ambassades. Hence, the addressee of Erekle must have been the same person during the two unknown Ambassades to Vienna.

As Emperor Franz II was the Emperor of Austria in 1795, he should be considered as the addressee of the third European Ambassade sent from Kartli-Kakheti. Considering that Franz II ascended the throne of the Austrian Empire on July 14, 1792, we have to assume that Erekle sent the third Ambassade to Austria after the referred date.

The book „A Brief History of Prince Erekle and the Modern State of Georgia“, published in Germany in 1793, in Flensburg and Leipzig, the official publisher Herman Henrigs, attracted our attention. In the introduction of the book, the publisher indicates that the data about Erekle II was provided by Count Veck, also known as Elias Habeski. Both German and Georgian scientists believe that Elias Habeski is the pseudonym of Jacob Reinex.

We have to specify in advance that the motivation of the book composed about Erekle and published in Germany by Ieke, alias Ellich and Reinex shall be reviewed within the context that Ieke is a confirmed agent of the Imperial Court of St. Petersburg; his way of life is to inspire and carry out the tasks of the Russian Empire. Accordingly, he tries to disguise himself under another pseudonym and introduces himself to the European community with the name of Ieke.

The fact is that Reinex needs this book for a specific purpose, its approach to the matter proves our assumption. In our opinion, Reinex cannot be unbiased when publishing a book about Erekle II. His goal is not to popularize Erekle and Georgia in Europe, as a number of scientists believe. If it were true, the confusing cascade of his own name and pseudonyms would not have become necessary for him and Reinex would not have hidden his famous pseudonym in Georgia. Obviously, he has a specific task, so he chooses several inspiration tactics. A very characteristic detail is that the book was published by Herman Henrigs. Though, the latter abdicates the responsibility for the content of this book and places the whole responsibility for the accuracy of the information provided about Erekle on a completely different person, in particular Ieke. Ieke is the same as Elias Habeski, in turn Elias Habeski is known in Georgia as Reinex. This four-layer inspiration raises reasonable doubts, in particular, whether the publication of this book is associated with the third Ambassade of Erekle sent to Vienna.

More important aspect is that the Habsburgs, the Imperial Court of Vienna, received certain information from Reinex that Erekle served in the Prussian army in his youth and fought against Maria Theresa, the Emperor of Austria. Taking into

account the fact that Prussia is an archenemy of the Austrians, Erekle's activities in the camp of the enemy directed against the Austrians should be neither accepted without any emotions nor considered as an unimportant event. It should not be ruled out that the referred notification carried the psychological importance making effect on the final outcomes of the Ambassade.

In parallel with the desired message, he gives compliments to Erekle unsparingly, proving the sympathy for the king of Kartli-Kakheti at first glance, though his main goal is to discredit Erekle and his father. Rynex writes: [Teimuraz II] „cared little about Erekle's education and preferred to spend his days in idleness and debauchery“... The question is, why Rainex needed to discredit Teimuraz? Why did he call King Erekle's father idle and depraved?

Erekle II's main message contains the idea that he supports and wants to take part in the implementation of the Greek Project. There is another important message that the „Persian Project“ should be considered and developed in parallel with the Greek Project. The „Persian Project“ is the main security prevention for the measures taken as a result of the Greek Project.

According to Reinix, the Persian Project is developed by the idle and depraved Teimuraz. Accordingly, an unambiguous subtext is of paramount importance here - the position of an idle and depraved ruler should not be taken seriously.

This work allows us to assume not only the reason for the failure of Erekle's third Ambassade, but also to determine the date of the Ambassade itself. Taking into account that the book was published in 1793, the Ambassade should have taken place in July 1792 and 1793. As the book was not published immediately, we believe that the third Ambassade of Erekle should have been sent to Vienna at the end of 1792. An immediate publication of Renix's book, in order to prevent an Austrian-Georgian diplomatic alliance, was decided after sending the referred Ambassade.

Thus, on the one hand, the compilation of Italian translation of various letters sent by Erekle II to the Emperor of Austria, and on the other hand, the political situation in Europe of that time, in particular, the combination of identical foreign policy goals of the Austrian Empire and the Georgian Kingdom prove following:

1. Erekle II sent two Ambassades to the Emperor of Austria in 1792 and 1795, after Russia violated the terms of the Treaty of Georgievsk;

2. Unlike the secret goals of the previous two Ambassades sent to Europe in 1781 and 1782, the goal of the Ambassades of 1792 and 1795 is absolutely open and unequivocal - to take an oath and have a long term, business relationship with Austria and the Holy Roman Empire;

3. Two Ambassades sent by Erekle to the Emperor of Austria in 1792 and 1795 totally refute the idea existing in Soviet historiography, in particular, as if Erekle II considered Russia to be the only savior of Georgia;

4. Erekle tried to make the Kingdom an organic part of the European politics independently after Russia violated the terms of the Treaty of Georgievsk in 1785 and 1787;

5. Erekle attempted to strengthen relations with Austria within the framework of the „Greek Project“ existing in the 70-80-ies of the XVIII century as the political interests of the latter coincided with Georgian ones;

6. The aim of the Ambassadors (1792 and 1795) was to activate the Greek Project, as the model of Christian globalization, a prevention from the Muslim environment. According to the version of European redistribution developed by Erekle, the above stated goals could only be implemented in combination with the Greek and Persian Projects. The oath, alias the concluded treaty proposed to the Austrian Empire might have served the referred goal;

7. The Imperial Court of Austria was interested in having relations with the Kingdom of Kartli-Kakheti. Accordingly, the proposals of Erekle II were considered based on the compilation material prepared by the Chancellery of the Imperial Court;

8. The Emperor of Austria, who was also the Emperor of the Holy Roman Empire, tried to use the reserves of the nonfunctional religious and political segment of the „Holy Roman Empire“. Therefore, Erekle’s proposal was important to him.

9. The two unknown Ambassadors, revealed by the present study, sent to the Emperor of Austria by Erekle II indicates the necessity for a fundamental revision of the history of Georgian foreign policy for the second half of the XVIII century.

Keywords: Erekle II, Austrian Embassies, Unknown, Archival Materials, Georgia, Foreign Policy, XVIII Century.

მერაბ ნაჭყებია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სახელური სიტყვაწარმოება მეგრულ-ლაზურში (შედარებითი ანალიზი)

1. სიტყვაწარმოება ენის ლექსიკური მარაგის გამდიდრების ძირითადი წყაროა. ენის ძირითადი ლექსიკური ფონდი დანაწევრებულია სემანტიკურ ჯგუფებად: არსებითი სახელები, ზედსართავი სახელები, რიცხვითი სახელები, ნაცვალსახელები და ზმნები. სტატიაში თითოეული ეს ჯგუფი დაყოფილია ორ ნაწილად: უმოტივაციო სახელები (ენაში არსებული უძველესი ფენა, რომელიც მთელი ისტორიის მანძილზე უცვლელია) და მოტივირებული სახელები (მოტივირებული ლექსიკა, რომელიც ცვალებადია, ანუ დერივაციული საშუალებებით წარმოქმნილი ლექსიკა, მუდმივად ცვალებადი და განახლებადი).

2. ზემოაღნიშნული დანაწევრება სრულიად მიესადაგება სახელურ სიტყვაწარმოებას *მეგრულ-ლაზურში*. მოხსენებაში ცალ-ცალკეა განხილული სადერივაციო აფიქსებით ნაწარმოები ლექსიკა და ნაწარმოებ სახელთა შინაარსობრივი ჯგუფები მეგრულ-ლაზურში. სახელური სიტყვაწარმოების თავისებურებები თეორიული ნაწილის გარდა, კარგად ჩანს ტაბულაში, რომლებიც სიტყვაწარმოებითი მოდელების, ნაწარმოები სიტყვების, საწარმოებელი ფუძეებისა და სემანტიკურ მნიშვნელობათა ურთიერთმართებათა საფუძველზეა შედგენილი.

კვლევის მეთოდები: ნაშრომში გამოყენებულია ენათმეცნიერებაში აპრობირებული ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი.

საკვანძო სიტყვები: სიტყვაწარმოება, ლექსიკური ფონდი, სემანტიკური ჯგუფები, ქართველური ენები: მეგრულ-ლაზური, ნაწარმოები სიტყვები, სემანტიკური მნიშვნელობები.

Merab Nachkebia
Sokhumi State University

**Handle Word formation in Megrul-Lazuri
(Comparative Analysis)**

1. Word formation is the main source of enriching the lexical stock of the language. The main vocabulary of the language is divided into semantic groups: nouns, adjectives, numerical names, pronouns and verbs. In the article, each of these groups is divided into two parts: unmotivated nouns (the oldest layer in the language, which is unchanged throughout history) and motivated nouns (motivated vocabulary, which is changing, that is, vocabulary formed by derivational means, constantly changing and renewing).

2. The above-mentioned division is completely suitable for the word formation in Megrul-Lazuri. In the article, the vocabulary created with derivational affixes and the content groups of the created names in Megrul-Lazuri are discussed separately. Apart from the theoretical part, the peculiarities of handle word formation can be clearly seen in the tables, which are compiled on the basis of word formation models, formed words, production bases and relations of semantic meanings.

Research methods: the historical-comparative method proven in linguistics is used in the work.

Keywords: Word Formation, Lexical Fund, Semantic Groups, Georgian Languages: Megrul-Lazuri, Created Words, Semantic Meanings.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

Zübeyir Uzun, Gül Mükerrerem Öztürk, Neriman Yılmaz

Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)

Turkish Sources Giving Information About Abkhazia (1453-1801)

From the period of the Ottoman Empire, there is a large amount of archival documents about relations between a historical part of Georgia - Abkhazia and the Ottoman Empire. We've divided the topic into two sections: „Written and Printed Materials“ and „Ottoman Archives“. Among them are written and printed archive documents on the subject. The study will continuously analyze the reports on Abkhazia published by Turkish writers Shemsedin Sami, Katif Cheleb, Evlia Cheleb, and Kesbi Hasim Mehmet Efendi, as well as written and printed statistical records concerning Abkhazia preserved in Ottoman archives.

Keywords: Written and printed materials, Ottoman archive, Abkhazia, Turkey.

ზუბეირ უზუნი, გულ მუქერემ ოზთურქი, ნერიმან ილმაზი

*რეჯეჟ ტაიფ ერდოღანის სახელობის უნივერსიტეტი
(თურქეთი)*

თურქულ წყაროებში არსებული ინფორმაცია აფხაზეთის შესახებ (1453-1801 წწ.)

საქართველოს ერთ-ერთი კუთხის აფხაზეთისა და ოსმალეთის იმპერიის ურთიერთობების შესახებ დიდი რაოდენობით საარქივო დოკუმენტებია შემორჩენილი თურქულ წყაროებში. აღნიშნული მასალები შეიძლება ორ ჯგუფად დაიყოს: „წერილობითი და ბეჭდური მასალები“ და „ოსმალური არქივები“. მოხსენებაში თანმიმდევრულად არის განხილული თურქი ავტორების: შემსედინ სამის, ქათიფ ჩელების, ევლია ჩელებისა და ქესბი ჰასიმ მეჰმეთ ეფენდის ცნობები აფხაზეთის შესახებ. ასევე, ოსმალეთის არქივებში დაცული წერილობითი და ბეჭდური სტატისტიკური მასალები აფხაზეთთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: წერილობითი და ბეჭდური მასალები, ოსმალური არქივი, აფხაზეთი, თურქეთი.

კობა ოკუჯავა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზთა რელიგიური სინკრეტიზმი

ადრეულ შუა საუკუნეებში აფხაზეთი განვითარებული ქრისტიანული მხარე იყო, საიდანაც ქრისტეს რჯული ჩრდილოეთ კავკასიაშიც ვრცელდებოდა. ნიშანდობლივია, რომ აფხაზთა მეზობელი და უახლოესი მონათესავე აბაზები ჩერქეზები და ჩრდილო კავკასიის სხვა ხალხებიც მთავარ ქრისტიანულ სიმბოლოს სიტყვა „ჯვარ“//„ჯორო“-ით აღნიშნავდნენ. ერთიანი ქართული სამეფოს დაშლის და შავ ზღვაზე ოსმალეთის გაბატონების შემდეგ, კავკასიის მთელ რიგ მხარეებში მაჰმადიანობა იწყებს გავრცელებას, ქრისტიანობა სუსტდება და ცოცხლდება ძველი, წარმართული წეს-ჩვეულებები. ამგვარი ვითარება შეიქმნა აფხაზეთშიც, სადაც ქრისტიანობის, წარმართობის და ნაწილობრივ ისლამის შერწყმის შედეგად ერთგვარი სინკრეტული სარწმუნოება ჩამოყალიბდა. ძველ ეკლესიასთან, ან მის ნანგრევებთან არსებითად წარმართული რიტუალები სრულდებოდა.

აფხაზთა რელიგიური სინკრეტიზმი ნათლად აისახა უცხოურ საისტორიო წყაროებში. მაგალითად, იტალიელი მისიონერის ჯოვანი და ლუკას მიხედვით, XVII ს. I ნახევარში აფხაზების ცხოვრების წესი ისეთივეა, როგორც ჩერქეზების. არა აქვთ დაწერილი კანონები და დამწერლობის გამოყენებაც არ იციან. რწმენით ქრისტიანები არიან, რაიმე ქრისტიანული წეს-ჩვეულების გარეშე. ბევრი ჯვარია ამ ქვეყანაში. მსგავს ცნობას გვაწვდის იტალიელი მისიონერი, არქანჯელო ლამბერტი (XVII ს. I ნახ.) – „აფხაზები, ისევე როგორც ჩერქეზები, ჯიქები, ალანები, მხოლოდ სახელით არიან ქრისტიანები, თორემ არც სარწმუნოებით და მოქმედებით ქრისტიანობა მთ სრულებით არ ეტყობოდათ.“

მნიშვნელოვანია აგრეთვე ფრანგი მოგზაურის, ჟან შარდენის (XVIII ს. 70-იანი წლები) ცნობაც, რომ სამეგრელოში ერთ-ერთი ლაშქრობისას აფხაზებმა ეკლესია გაძარცვეს, ხატის ვერცხლის ჩარჩო გაიტაცეს, ხოლო თვით ხატი, წმინდანის რისხვით შეშინებულებმა ადგილზე დატოვეს.

აფხაზთა რელიგიური სინკრეტიზმი კარგად აქვს გადმოცემული ვახუშტის ბატონიშვილს - „აფხაზები სარწმუნოებით არიან ქრისტიანნი, არამედ არღარა რისა მეცნიერნი და ირიცხიან ვითარცა კერპნი“, თუმცა „აქუთ სასოება მღუდელთა ფრიალ“.

XVI-XVII სს. აფხაზეთში მოქმედებას წყვეტს ბიჭვინთის, ხოფის, ლინის, ანაკოფიის და სხვა ეკლესიები. ასევე უქმდება ეკლესია- მონასტრები XVII ს. დასასრულიდან აწინდელი აფხაზეთის აღმოსავლეთ ნაწილშიც, რომელიც მანამდე, ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით, საშეგრელოს წარმოადგენდა და ოდიშის სამთავროს შემადგენლობაში მედიოდა. XVIII ს-ის მიწურულამდე ამ მხარეში მოქმედებდა ბედიის, მოქვის და დრანდის საეპისკოპოსოები, ქიაჩისა და წიფურიონის მონასტრები და მრავალი ეკლესია, მათ შორის ილორის წმინდა გიორგი, სადაც დიდი რელიგიური რიტუალები ბედიელი ეპისკოპოსების ხელმძღვანელობით სრულდებოდა.

თუ ადრეულ მუასაუკუნეებში ეგრის-აფხაზეთის აფხაზთა მეფეები იქეთ ეწეოდნენ მისიონერულ საქმიანობას ჩრდილოეთ კავკასიაში, გვიან მუასაუკუნეებში უკვე რელიგიური სინკრეტიზმია გავრცელებული, რაც ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს ეთნოგრაფიულ ცვლილებებზე აფხაზეთში.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, აფხაზები, რელიგია, ჩრდილოეთ კავკასია, ჩერქეზები, სინკრეტიზმი, ვახუშტი ბაგრატიონი.

Koba Okujava
Sokhumi State University

Abkhazian Religious Syncretism

In the early Middle Ages, Abkhazia was a developed Christian region, from where the law of Christ spread to the North Caucasus. It is significant that the Circassians, the neighbors and closest relatives of the Abkhazians, the Circassians and other peoples of the North Caucasus also used the word „cross“//„mule“ as the main Christian symbol. After the disintegration of the united Georgian kingdom and the domination of the Ottoman Empire on the Black Sea, Islam begins to spread in many parts of the Caucasus, Christianity weakens and old, pagan customs revive. Such a situation was also created in Abkhazia, where a kind of syncretic belief was formed as a result of the fusion of Christianity, paganism and partly Islam. Essentially pagan rituals were performed near the old church or its ruins.

The religious syncretism of the Abkhazians was clearly reflected in foreign historical sources. For example, according to the Italian missionary Giovanni da Luca, in the 17th century. The way of life of Abkhazians in Khwahar I is the same as

that of Circassians. They don't have written laws and they don't know how to use writing. They are Christians by faith, without any Christian customs. There are many crosses in this country. The Italian missionary, Archangelo Lambert (XVII century, Fig. I) provides us with a similar information – „Abkhazians, like Circassians, Circassian Alans, are Christians in name only, otherwise they would not be completely Christian in their beliefs and actions“.

Also important is the report of the French traveler Jean Chardin (1870s) that during one of the campaigns in Samegrelo, the Abkhazians looted the church, stole the silver frame of the icon, and the icon itself, frightened by the anger of the saint, buried it on the ground. The religious syncretism of the Abkhazians has been well conveyed by Vakhushti Batonishvili – „Abkhazians are Christians by faith, but they are not scientists and they are worshiped like idols“, although "there is a lot of people from Mgudi".

XVI-XVII centuries. In Abkhazia, Bichvinti, Khofi, Likhni, Anakofia and other churches stop functioning. Churches and monasteries of the 17th century are also abolished. From the end, in the eastern part of former Abkhazia, which at that time represented Samegrelo from the ethnographic point of view and was part of the principality of Odisha. Until the end of the 18th century, the bishoprics of Bedia, Mokvi and Drandi, Kyachi and Tsifurion monasteries and many churches, including St. George of Ilori, were active in this area, where great religious rituals were performed under the leadership of Bedia bishops. If in the early Middle Ages the Abkhazian kings of Egri-Abkhazia engaged in missionary activities in the North Caucasus, in the late Middle Ages religious syncretism is already widespread, which clearly indicates ethnographic changes in Abkhazia.

Keywords: Abkhazia, Abkhazians, Religion, North Caucasus, Circassians, Syncretism, Vakhushti Bagration.

დავით ოქროპირიძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქრისტიანული კულტი ივირონის მონასტერსა და „სამეფო აფხაზეთისა“-ს შორის: რელიგიური ტრადიცია შუა საუკუნეების პოლიტიკურ კონტექსტში“

შუა საუკუნეების რეალობისათვის ქრისტიანობის კულტმა ძირითადი მნიშვნელობა შეიძინა, მაშინ როდესაც დადგა საკითხი, თუ რომელმა მოციქულმა რომელ ქალაქში იქადაგა, განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭა იმპერიის ცენტრებს, როგორც დასავლეთ რომის იმპერიას, სადაც გამოიკვეთა პავლე მოციქულის კულტი ცენტრით რომში, ხოლო ბიზანტიის იმპერიისათვის - ანდრია მოციქულის კულტი, ცენტრით კონსტანტინეპოლში. გარდა ამისა ბიზანტიის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფი ანტიოქიის ეკლესია ასევე პავლე მოციქულის დაარსებულ ეკლესიად მოიაზრებოდა და სხვა ეკლესიებიც ასევე მნიშვნელობას იძენდნენ იმის მიხედვით, თუ რომელმა მოციქულმა იქადაგა იქ. სწორედ ასე შეიქმნა საეკლესიო ცენტრები, რომლებიც დაფუძნებულია ქრისტიანულ აპოკრიფულ ლიტერატურაზე. აღსანიშნავია, რომ პოლიტიკურ სტატუსს სწორედ ამგვარი ნარატიული ტექსტები ქმნიდა.

შუა საუკუნეების საქართველოს ფეოდალური ერთეულების გაერთიანების კვალდაკვალ ვლინდება ინტერესი საეკლესიო სტატუსის გააზრების თვალსაზრისით, რადგან ქრისტიანული მსოფლმხედველობა და სტატუსი განმსაზღვრელი იყო პოლიტიკური რეალიის შესაქმნელად. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა X საუკუნის ბოლო და XI საუკუნის დასაწყისი, რადგან სწორედ ამ პერიოდში შემოდის მიმოქცევაში სამოციქულო აპოკრიფული ლიტერატურა, სწორედ ამ დროს იწყება აფხაზეთის სამეფოს ჰეგემონიურობა, რაც გამოიხატება სხვა ფეოდალურ ერთეულში გავლენის მოპოვებაში და შემოერთებაში. ამავე პერიოდში ბიზანტიის იმპერიაში ათონის მთაზე არსდება ივირონის ქართველთა მონასტერი, რომელთა ლიტერატურულმა და იდეოლოგიურმა შემოქმედებამ განმსაზღვრელი წვლილი შეიტანა შუა საუკუნეებში რელიგიური სტატუსის მისაღებად.

XI საუკუნემდე ქართულ რელიგიურ აზროვნებაში არ მოიპოვება არანაირი ცნობა ანდრია მოციქულის მიერ საქართველოს (აფხაზეთის სამეფოს)

გაქრისტიანების შესახებ, მთავარი წარმართველი არის წმ. ნინოს კულტი, რომელიც ასახულია „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ სხვადასხვა რედაქციებში, გარდა ამისა, დაიკვირვება წმ. გრიგოლ პართელის კულტი, ასევე „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს „კლარჯული მრავალთავი“-სეული ვერსია. თუმცა საქართველოს გაერთიანებამდე „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ აღიქმებოდა ქართლის სამეფოს რეალიის ამსახველ მასალად, ხოლო ივირონის მონასტერში ნათარგმნი „მიმოსვლა ანდრია მოციქულისა“ აფხაზთა სამეფოს კუთვნილებად. აღსანიშნავია, რომ ივირონის მონასტრის ტრადიცია აქტიურად უჭერდა მხარს ანდრია მოციქულის კულტის ჩამოყალიბებას და მთლიანად იგნორირებული ჰყავდა წმ. ნინოს კულტი.

საკვანძო სიტყვები: გიორგი მთაწმინდელი, აფხაზეთის სამეფო, ანდრია მოციქული, ჰაგიოლოგია, ადაპები.

Davit Okropiridze

Sokhumi State University

The Christian Cult between the Monastery of Ivron and the „Kingdom of Abkhazia“: Religious Tradition in the Political Context of the Middle Ages

For the realities of the Middle Ages, the cult of Christianity acquired the main importance, when the question arose as to which apostle preached in which city, special importance was given to the centers of the empire, such as the Western Roman Empire, where the cult of the Apostle Paul with its center in Rome was highlighted, and for the Byzantine Empire, the cult of the Apostle Andrew with its center in Constantinople, in addition, the church of Antioch, which was part of the Byzantine Empire, was also considered to be the church founded by the apostle Paul, and other churches also gained importance, depending on which apostle preached there. This is how church centers were created, which are based on Christian apocryphal literature. It should be noted that the political status was created by such narrative texts.

In the wake of the unification of feudal units of medieval Georgia, there is an interest in understanding the status of the church, because the Christian worldview and status were decisive for the creation of political reality. The end of the 10th century and the beginning of the 11th century are particularly interesting in this regard, because it is during this period that apostolic apocryphal literature enters circulation, and it is during this time that the hegemony of the Kingdom of Abkhazia begins, which is manifested by gaining influence in another feudal unit and joining

its own political status. In the same period, in the Byzantine Empire, there is a monastery of Georgians of Iviron on Mount Athos, whose literary and ideological creations made a decisive contribution to getting a religious status in the Middle Ages.

Until the 11th century in Georgian religious thought, there is not a single information about the Christianization of Georgia (Kingdom of Abkhazia) by the Apostle Andrew, the main guide is The cult of St. Nino, which is reflected in the „Conversion of Kartli“ in other and other editions, in addition, Cult of St. Grigol Parteli, as well as the „Klarjuli multi-chapter“ version of the "Conversion of Kartli". However, before the unification of Georgia, the "Conversion of Kartli" was perceived as a material reflecting the reality of the Kingdom of Kartli, and the „Apostle of Andrew the Apostle“ translated in the Iveroni monastery belonged to the Abkhazian Kingdom. It should be noted that the tradition of the Iviron monastery actively supported the formation of the cult of Andrew the Apostle and completely ignored Cult of St. Nino.

Keywords: Giorgi Mtatsmindeli, Kingdom of Abkhazia, Andrew the Apostle, Hagiology, Agapes.

Yaroslav Pilypchuk

*M.P. Dragomanov National Pedagogical University
(Ukraine)*

Abkhaz-Georgian Conflict, XX-XXI Centuries

Georgian-Abkhazian relations of the XX-XXI centuries, which were laid before the entry of the Russian Empire in the South Caucasus, are discussed in the report. The Russian Empire guided these relations according to its own interests, and the Bolsheviks started playing the national card as early as 1918, which continued during the years of Soviet rule and especially aggravated relations in the early 90s of the XX century. The analysis of the current events in the Georgian-Abkhazian relations of the 20th-21st centuries reveals that the Republic of Abkhazia is a completely Russian project.

Key words: Abkhazians, Georgians, XX-XXI Centuries, Russian Empire, Bolsheviks, Republic of Abkhazia, Russian Project.

იაროსლავ პილიპჩუკი

*მ.პ. დრაგომანოვის სახელობის ეროვნული პედაგოგიური
უნივერსიტეტი (უკრაინა)*

აფხაზურ-ქართული კონფლიქტი, XX-XXI საუკუნეები

მოსხენებაში განხილულია XX-XXI საუკუნეების ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები, რომელსაც, სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის იმპერიის შემოსვლამდე ჩაეყარა საფუძველი. რუსეთის იმპერია, საკუთარი ინტერესების მიხედვით წარმართავდა ამ ურთიერთობებს, ხოლო ბოლშევიკებმა, ჯერ კიდევ 1918 წლიდან წამოიწიეს ნაციონალური კარტის გათამაშება, რაც გაგრძელდა საბჭოთა ხელისუფლების წლებში და განსაკუთრებით გაამწვავა ურთიერთობები XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში. ამ დროს საქმე სამხედრო კონფლიქტამდე მივიდა, რომელშიც აფხაზებს რუსეთი ეხმარებოდა, სამაგიეროდ, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომში აფხაზებმა რუსეთს დაუჭირეს მხარი. XX-XXI საუკუნეების ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობებში მიმდინარე მოვლენების ანალიზი ცხადყოფს, რომ აფხაზეთის რესპუბლიკა მთლიანად რუსული პროექტია.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზები, ქართველები, XX-XXI საუკუნეები, რუსეთის იმპერია, ბოლშევიკები, აფხაზეთის რესპუბლიკა, რუსული პროექტი.

Miloš Petrović

*University of Belgrade,
Institute of International Politics and Economics (Serbia)*

**Abkhazia: The Georgian Kosovo? Parallels,
Distinctions, Perspectives**

This research focuses on challenges surrounding the understanding of history and contemporary political relations in the context of secession of Abkhazia from Georgia. The author considers that the Georgian contemporary experience with Abkhazia bears significant similarities to the Serbian situation regarding the secession of Kosovo and Metohija (further also: KosMet), although there are also some significant distinctions. The author uses the historical method, focusing on the medieval and contemporary political past, in addition to the comparative method, deployed to point out to similarities and distinctions between the Georgian and the Serbian situations and their territorial integrity claims. The research is structured around several main aspects, such as the historical and current parallels and specificities, on one hand, and the political development perspectives, on the other.

The author aims to show that the historically titular nations of those regions, Serbs and Georgians alike (who have given the very name and/or presented a long-standing majority in those territories) have meanwhile been “downgraded” to demographically and politically marginal groups in those territories, despite the profound impact in shaping and directing the local culture, institutions and heritage. Some parallels between the two (breakaway) regions include: (1) the abundance of cultural and other monuments, buildings, artefacts (including those of high importance to Eastern Orthodox culture); (2) multicultural nature (historically attested); (3) autonomies faced with increasing requests for self-determination throughout the 20th century; (4) clashes between the contesting ethnic groups, widespread destruction and migrations; (5) self-declared independence, contrary to international law principles and limited international recognition; (6) pro-European path of Serbia and Georgia, faced with infringed territorial integrity issues. As stated above, similarities can be spotted both in terms of identity aspects, the Cold War heritage and regarding the illegitimate secessions of the autonomous territories. Abkhazia and KosMet have formed part of Georgian and Serbian politics and states since the medieval period or before. Serbs

and Georgians were subjected to long periods of Ottoman rule, which resulted in decreased visibility and influence of Orthodox Christian faith and culture, coupled with the growing presence of the Islamic clout. Many Abkhazians and Albanians have meanwhile integrated into the Ottoman culture via the Muslim faith, customs and other shared traits, unlike most Georgians and Serbs who considered these influences damaging for preserving their own collective memories and identities. The reestablishment of the two countries has constituted a power balance shift in the two regions, although both have been granted significant levels of self-rule throughout the 20th century. The author finds that the collapse of communism has unleashed nationalistic tendencies which have been unfavorable for multiethnic societies across Europe. The antagonisms between the Georgians and Abkhazians, coupled with the Russian interference, resulted in the violent conflicts which changed the demographic, cultural-religious and political map of the region. Both Serbian and Georgian situations ensued as a consequence of the breakup of the previously multinational countries, Yugoslavia and the Soviet Union alike. Both Abkhazia and Kosovo have enjoyed high degrees of autonomy, but as a consequence of secessionist ideologies and subsequent clashes, coupled with the external support, Georgian and Serbian territorial integrity has been infringed. However, despite these significant similarities, the author also points out to large discrepancies and specificities for each case, which include the following facts: (1) the loss of Georgian relative demographic majority occurred in the USSR breakup context, unlike Serbs in Kosovo lost their majority towards the end of the Ottoman era; (2) relative differences in the administrative and other status of the two regions within their respective socialist mother-countries; (3) foreign interventions against Serbia and Georgia were committed by different international actors; (4) different strategic context – Southeastern Europe vs. the Caucasus. However, in either way, Georgia and Serbia have been territorially infringed and continue to claim autonomous territories of Abkhazia and Kosovo-Metohija, respectively, in line with the relevant principles of international law. The author considers that the political outcomes are also relatively similar and continue to pose problems to both Serbian and Georgian authorities, both internally and in terms of their international positioning, especially pertaining to deepening of relations with the European Union.

Keywords: Conflict, Intervention, International Law, Culture, Identity, History, Cold War, Multiethnic Societies.

მილომ ჰეტროვიჩი

ბელგრადის უნივერსიტეტი,
საერთაშორისო პოლიტიკისა და ეკონომიკის ინსტიტუტი
(სერბეთი)

აფხაზეთი: ქართული კოსოვო? პარალელები, განსხვავებები, პერსპექტივები

ჩვენი კვლევის მიზანია ვაჩვენოთ აფხაზეთისა და კოსოვოს მემთხვევების ერთმანეთთან მსგავსება და განსხვავება. მიგვაჩნია, რომ ნამდვილად არის გარკვეული მსგავსება, თუმცა, არის ასევე მნიშვნელოვანი განსხვავებაც. ავტორის მიზანია მკითხველს აჩვენოს, რომ ამ რეგიონების ტიტულოვანი ერები - სერბები და ქართველები იმავდროულად „დაჩაგრულები“ არიან დემოგრაფიული და პოლიტიკური თვალსაზრისით. შეიძლება კოსოვოსა და აფხაზეთს მორის გარკვეული პარალელების გავლება, მაგალითად: 1. ქართული და სერბული კულტურული ძეგლების და სხვა არტეფაქტების სიმრავლე კოსოვოსა და აფხაზეთში; 2. ქართველებსა და სერბებში ისტორიულად და დასტურებული მულტიკულტურული ბუნება; 3. ალბანელებისა და აფხაზეთის მიერ ავტონომიის გაფართოების მოთხოვნა მთელი მეოცე საუკუნის განმავლობაში; 4. დაპირისპირებები სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან, ომი და იძულებითი მიგრაცია; 5. დამოუკიდებლობის თვითადიარება ალბანელებისა და აფხაზეთის მიერ, რომელიც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს; 6. სერბეთისა და საქართველოს პროევროპული არჩევანი.

სერბები და ქართველები გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იყვნენ ოსმალეთის იმპერიის მემადგენლობაში, რამაც გამოიწვია მართლმადიდებლური მრწამსის და სერბული და ქართული კულტურების დაქვეითება და პირიქით, ისლამური მრწამსის გავლენის ზრდა. აფხაზეთში და ალბანელებში უფრო გაძლიერდა ოსმალური კულტურის გავლენა, ვიდრე ქართველებში და სერბებში. აფხაზეთისა და ალბანელებისგან განსხვავებით ქართველები და სერბები საზიანოდ მიიჩნევდნენ ოსმალური კულტურის გავლენის ზრდას თავიანთ კოლექტიურ მეხსიერებასა და იდენტობაზე.

ქართველებისა და აფხაზეთის დაპირისპირებაში რუსეთის ჩართვამ კიდევ უფრო გააღრმავა კონფლიქტი და მეიცვალა აფხაზეთის დემოგრაფიული, კულტურულ-რელიგიური და პოლიტიკური რუკა.

მიუხედავად ბევრი მსგავსებისა, მიგვაჩნია, რომ არის მნიშვნელოვანი განსხვავებები კოსოვოსა და აფხაზეთის მემთხვევებში: 1. საქართველომ აფხაზეთში დემოგრაფიული უპირატესობა საბჭოთა კავშირის დამლის შემდეგ დაკარგა, სერბეთმა კი კოსოვოში უმრავლესობა ოსმალეთის იმპერიის

არსებობის ბოლო პერიოდში დაკარგა; 2. აფხაზეთისა და კოსოვოს რეგიონების ადმინისტრაციული სტატუსი განსხვავებული იყო; 3. სერბეთსა და საქართველოში განხორციელებულ საგარეო ინტერვენციებს სხვადასხვა აქტორები ჰყავდა; 4. სერბეთს და საქართველოს გააჩნიათ განსხვავებული ტერიტორიული მდებარეობა, სერბეთი მდებარეობს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში, საქართველო კი - კავკასიაში.

მიუხედავად ამისა, ფაქტია, რომ დარღვეულია სერბეთისა და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა. ეს გარემოება ორივე ქვეყანას ხელს უშლის როგორც მიდა პოლიტიკის, ისე საგარეო პოლიტიკის წარმოების დროს, განსაკუთრებით კი ევროკავშირთან ურთიერთობის გაღრმავების თვალსაზრისით.

საკვანძო სიტყვები: კონფლიქტი, ინტერვენცია, საერთაშორისო სამართალი, კულტურა, იდენტობა, ისტორია, ცივი ომი, მრავალეთნიკური საზოგადოებები.

Miloš Petrović
*University of Belgrade,
Institute of International Politics and Economics
(Serbia)*

**Considering some arguments stated in the book „Kosovo, Abkhazia,
Tskhinvali: historical-comparative analysis of modern conflicts“**

This paper analyzes parts of the book „Kosovo, Abkhazia, Tskhinvali: historical-comparative analysis of modern conflicts“ by Dr Kakhaver Kalichava. Dr Kalichava rightfully identifies that each of these cases are specific and may be correlated with one another, but also distinguished from one another. These comparisons are in my opinion academically relevant for both these reasons, to draw attention to some similar processes but also to map some very large differences. These differences stem not only from the fact that the dynamics of history in the Caucasus differed from that in the Balkans, with diverging processes occurring during the periods which are compared, but also in the very fact that interethnic relations and cultural ties also differ.

I (Miloš Petrović) agree that each comparison, especially when historical analogies are concerned, should be made with great caution and in partial manner, for instance, by focusing on some specific limited periods, rather than segments of history. Dr Kalichava points out to the danger contained in the fact that the historical past is exposed to deliberate distortion and change in accordance with the political interests, which is something social scientists are very aware of. This also applies to the current Russian argument about the historical similarities between the situations in Abkhazia, Kosovo and Metohija (further also: Kosovo) and the Tskhinvali region, which is used to back certain political actions in international arena.

This process is damaging and selective, considering that it fails to identify many differences or to point out that similarities, however present, are of limited scope. Whereas this approach taken by Dr Kalichava is generally balanced and objective, what Dr Petrović would like to point out here are some historical inconsistencies or gaps that require additional context when it comes to the case of Kosovo.

I largely agree with the perception that the Kosovo precedent has evolved into a political or perhaps even legal argument used by Russia to legitimate its actions in the Caucasus and in Ukraine. However, I disagree that „Western military-political

action in Kosovo was radically different in nature from that of Moscow in its neighborhood“. I find that the term „radically different“ doesn't apply here and would prefer the wording „somewhat different“. Why? Because both these situations were used to shift the political dominance of one group in favour of the non-titular group (Abkhaz and Albanian alike), by violent means, with both situations having also a prior history of violent clashes, and also: both are illegitimate from the viewpoint of international law (Helsinki act, UN charter, Georgian and Serbian constitutions, etc). What I am trying to say here is that I don't consider the situations to be radically different, but somewhat different, considering a number of similarities here. The fact that the so-called secession of Abkhazia and Tskhinvali have been proclaimed only months following Priština's unilateral action adds to the similarities, despite some large differences which I agree exist. Actually, I believe that Dr Kalichava and I largely agree and that this is more of a wording issue that conceptual differences in interpretation.

He mentions that, with Kosovo, the West has de facto elevated the right for self-determination of the autonomous entity to the level of the precedent, which already resonates worldwide, and he is also critical of the Western community, pointing out that it ignored the danger of Russia using Kosovo as a useful precedent.

მილოშ ჰეტროვიჩი

*ბელგრადის უნივერსიტეტი,
საერთაშორისო პოლიტიკისა და ეკონომიკის ინსტიტუტი
(სერბეთი)*

„კოსოვო, აფხაზეთი, ცხინვალი: თანამედროვე კონფლიქტების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი“ - კახა ყალიჩავას წიგნში გამოთქმული ზოგიერთი არგუმენტის შესახებ

წინამდებარე ნაშრომი ანალიზებს დოქტორ კახაბერ ყალიჩავას წიგნის „კოსოვო, აფხაზეთი, ცხინვალი: თანამედროვე კონფლიქტების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი“ ცალკეულ ნაწილებს. დოქტორი ყალიჩავა სამართლიანად აღნიშნავს, რომ თითოეული ეს შემთხვევა სპეციფიკურია, თუმცა, დაკავშირებულია ერთმანეთთან. ეს შედარება, ჩემი აზრით, აქტუალურია, რათა ყურადღება მიექცეს ზოგიერთ მსგავს პროცესს, მაგრამ ასევე აღინიშნოს მათ შორის არსებული მკვეთრი განსხვავება. ეს განსხვავებები მომდინარეობს არა მხოლოდ იმ ფაქტიდან, რომ კავკასიის ისტორიის დინამიკა განსხვავდებოდა ბალკანეთის ისტორიის დინამიკისგან, არამედ იმიტაც,

რომ ეთნიკური ურთიერთობები და კულტურული კავშირებიც განსხვავებულია.

ვეთანხმები მოსაზრებას, რომ ყოველი მედარება, განსაკუთრებით მამინ, როდესაც საქმე ისტორიულ ანალოგებს ეხება, დიდი სიფრთხილით უნდა გაკეთდეს. დოქტორი ყალიჩავა მიუთითებს საფრთხეზე, რომელიც მესაძლოა ისტორიული წარსულის მიზანმიმართულ დამახინჯებაში შეიძლება მდგომარეობდეს. ეს ასევე ეხება რუსეთის ამჟამინდელ არგუმენტს აფხაზეთის, კოსოვოსა და მეტოპიის (მემდეგ ასევე: კოსოვოს) და ცხინვალის რეგიონის სიტუაციების ისტორიულ მსგავსებას, რომელსაც ის კარგად იყენებს საერთაშორისო ასპარეზზე გარკვეული პოლიტიკური ქმედებების მხარდასაჭერად.

ეს პროცესი საზიანო და მერჩვევითია. დოქტორ ყალიჩავას თვალსაზრისი ზოგადად დაბალანსებული და ობიექტურია. ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ რამდენიმე ისტორიული მუხაბამობა ან ხარვეზი, რომელიც საჭიროებს დამატებით კონტექსტს, როდესაც საქმე კოსოვოს ეხება.

დიდწილად ვეთანხმები მოსაზრებას, რომ კოსოვოს პრეცედენტი გადაიქცა პოლიტიკურ ან მესაძლოა იურიდიულ არგუმენტად, რომელსაც რუსეთი კავკასიასა და უკრაინაში თავისი ქმედებების ლეგიტიმაციისთვის იყენებს. თუმცა, არ ვეთანხმები მოსაზრებას, რომ „დასავლეთის სამხედრო-პოლიტიკური ქმედება კოსოვოში რადიკალურად განსხვავდებოდა მოსკოვის ქმედებებისგან მის სამეზობლოში“. მიმაჩნია, რომ ტერმინი „რადიკალურად განსხვავებული“ უმჯობესია მეიცვალოს ფორმულირებით „გარკვევით განსხვავებული“. რატომ? რადგან ორივე ეს სიტუაცია გამოიყენებოდა ერთი ჯგუფის პოლიტიკური დომინირების მესასუსტებლად არატიტულოვანი ჯგუფის სასარგებლოდ (აფხაზები და ალბანელები). ორივე სიტუაციას ასევე აქვს ძალადობრივი მეტაკებების წინა ისტორია, და ასევე ორივე არის არალეგიტიმური საერთაშორისო სამართლის თვალსაზრისით (ჰელსინკის აქტი, გაეროს წესდება, საქართველოს და სერბეთის კონსტიტუციები და ა. მ.).

მე არ ვთვლი სიტუაციებს რადიკალურად განსხვავებულად, არამედ მიმაჩნია ისინი გარკვეულწილად განსხვავებულად, მთელი რიგი მსგავსების გათვალისწინებით. ის ფაქტი, რომ ე. წ. აფხაზეთისა და ცხინვალის სეცესია გამოცხადდა პრიმტინის ცალმხრივი ქმედებიდან მხოლოდ რამდენიმე თვის მემდეგ, მიუთითებს მსგავსებაზე, მიუხედავად გარკვეული დიდი განსხვავებებისა, რომელთა არსებობასაც ვეთანხმები. სინამდვილეში, მჯერა, რომ მე და დოქტორი ყალიჩავა მეტწილად ვეთანხმებით ერთმანეთს, განსხვავება შეიძლება იყოს მხოლოდ ფორმულირებაში, ვიდრე კონცეპტუალურ განსხვავებაში.

დოქტორი ყალიჩავა აღნიშნავს, რომ კოსოვოსთან მიმართებაში დასავლეთმა და ფაქტო მალალ საფეხურზე აიყვანა ავტონომიური ერთეულის თვითგამორკვევის უფლება პრეცედენტის დონეზე, რომელიც უკვე რეზონანსულია მთელ მსოფლიოში. ის ასევე კრიტიკულად უყურებს დასავლურ საზოგადოებას და აღნიშნავს, რომ მათ უგულებელყვეს რუსეთის მიერ კოსოვოს სასარგებლო პრეცედენტად გამოყენების სამიმროება.

საკვანძო სიტყვები: კახა ყალიჩავა, წიგნი, კოსოსვო, აფხაზეთი, ცხინვალი, თანამედროვე კონფლიქტები, არგუმენტები.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

ლუარა სორდია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**მეზღვაურისა და მოგზაურის პარადიგმა ედგარ ჰოსა და
გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში**

ამერიკელი შემოქმედის ედგარ ჰოსა და ქართველი პოეტების მეფის გალაკტიონის პოეზიაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ზღვის, ოკეანის, მეზღვაურისა და მოგზაურის სახეები, რომლებიც, მათი მთავარი ესთეტიკური პრინციპის სახესიტყვათა მრავალმნიშვნელოვნების მიხედვით, სხვადასხვა ჭრილში მოიაზრება.

ბიბლიის, ღვთისმეტყველების კვალობაზე, ეს პოეტები ზღვას ბოროტების, ცოდვილი ცხოვრების სიმბოლოდ წარმოაჩენდნენ და უპირისპირდებოდნენ. მათთვის მთავარი იყო დინების წინააღმდეგ – „ქარის პირისპირ“ სვლა. ამასთან, მათი მიზანი იყო „სიბრძნის ზღვაში“ იქროს, მარგალიტის, მარადიულ ჭეშმარიტებათა მოხელთება, რასაც წარმატებით ახერხებდნენ.

ედგარ ჰოსა და გალაკტიონის შემოქმედებაში პოეტის სიმბოლოა მეზღვაური და მოგზაური, რომელსაც ხელეწიფება ამ მოგზაურობაში დაგროვილი ცოდნის მარაგის მხატვრულ სიტყვაში გაუკვდავება.

მათი უსასრულო ოდისეის წინამძღვარი იყო ნიჭის მომმადლებელი სამების მესამე წევრი სულიწმინდა, რომელიც, სასულიერო სახისმეტყველების კვალობაზე, მოიაზრება აფრის, იალქანის სახით.

ნაშრომში კომპარატივისტიკული მეთოდის საფუძველზე, გაანალიზებულია მეზღვაურისა და მოგზაურის პარადიგმა ედგარ ჰოსა და გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში.

საკვანძო სიტყვები: ედგარ ჰო, გალაკტიონ ტაბიძე, პოეზია, შემოქმედება, ზღვა, ოკეანე, მეზღვაური, ესთეტიკური პრინციპები.

Luara Sordia
Sokhumi State University

A Paradigm of a Sailor and a Traveler in Edgar Poe's and Galaktion Tabidze's Creative Works

The sea and the ocean are conceived by the American creator Edgar Poe and the Georgian poet Galaktion Tabidze in accordance with the Bible, Theology and in their surmounting they imply the elevation over the sins, getting over the difficulties and the mistletoes.

At the same time in their creative works the sea and the ocean are the symbols of genius, wisdom and beneficence of converseness, the perception of the unperceived are connected with a great effort about them with their superhuman enthusiasm light all kinds of difficulties and active cherished goals.

The image of a sailor and a traveler is the creator's paradigm which must go around the world.

Spiritually, assume everlasting problems and with a sailor's enthusiasm must defeat all kinds of misfortunes but a canvas, a pole, a sail which lead these sailors in the sea and the oceans are the symbols of the talent bestowing holy spirit.

The paper analyzes the paradigm of the sailor and the traveler in the works of Edgar Allan Poe and Galaktion Tabidze, based on the comparative method.

Keywords: Edgar Poe, Galaktion Tabidze, Poetry, Creativity, Sea, Ocean, Sailor, Aesthetic Principles.

ნესტან სულავა

*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

**აფხაზეთი გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიულ
თხზულებაში**

მოკლე შინაარსი: ქართულმა ჰაგიოგრაფიამ ასახა საქართველოს სხვადასხვა კუთხის, სამეფოს, სამთავროს პოლიტიკურ-სოციალური, იდეოლოგიური და კულტურულ-ისტორიული ვითარება, რომელსაც გარკვეული გეოგრაფიული სივრცის ფიზიკური მდგომარეობისა და სიმბოლური გააზრების კონტექსტიც აქვს. ამ თხზულებათა სამოქმედო არეალია ქართლი, კახეთი, სამხრეთ საქართველო, დასავლეთ საქართველო; თითოეული მათგანი სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში სხვადასხვა სახელით მოიხსენიება. აფხაზეთის ასახვა ქართულ ჰაგიოგრაფიაში ის პრობლემაა, რომელიც მოიცავს აფხაზეთის, როგორც VIII-X საუკუნეების დასავლეთ საქართველოს, პოლიტიკურ-იდეოლოგიური და კულტურული ფონის საფუძველზე აქ მიმდინარე მოქმედებებისა და მოვლენების ჩვენებას, შესაბამისად, იმ წმინდანთა სახეების წარმოჩენას, რომლებიც ან აფხაზეთის//დასავლეთ საქართველოს მკვიდრნი არიან, ან მას უკავშირდებიან. IV-X საუკუნეების ქართული ჰაგიოგრაფიული თხზულებებიდან ამ თვალსაზრისით გამოიყოფა შემდეგი თხზულებები: იოვანე საბანის ძის „წმ. აბო ტფილელის წამება“, გიორგი მერჩულის „წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“, წმ. გიორგი მთაწმინდელის „წმ. იოვანესა და წმ. ეფთვიმეს ცხოვრება“, გიორგი მცირის „წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება“, რომლებშიც მთავარი პერსონაჟების სამოღვაწეო არეალი აფხაზეთსაც სწვდება. აქვეა განსახილველი „დავითისა და კონსტანტინეს წამების“ XII საუკუნეში შექმნილი მეტაფრასული და სვინაქსარული რედაქციები, რომლებშიც მოქმედების გეოგრაფიული არეალი აფხაზეთია და დროის თვალსაზრისით იგი VIII საუკუნის ამბებს ასახავს. მოხსენებაში გამოვყავით გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიული თხზულება, რომელიც წმ. გრიგოლ ხანცთელის მოღვაწეობის ეპოქის პოლიტიკურ-იდეოლოგიურ, სასულიერო-საეკლესიო, სოციალურ, კულტურულ ვითარებას წარმოაჩენს.

ამ დროს აფხაზეთი ჯერ კიდევ ბიზანტიის პოლიტიკურ გავლენას განიცდის, მაგრამ იგი რელიგიურ-ეკლესიურად არ იზიარებს ბიზანტიაში მიმდინარე რელიგიურ ბრძოლებს, ბიზანტიის იმპერიაში გავრცელებულ ხატმე-ბრძოლობის ერესს და რჩება ხატთაყვანისმცემელ ეპარქიად.

გიორგი მერჩულის თხზულების წმინდან პერსონაჟთა სამოდვაწყო არეალი აფხაზეთიცაა, რომელიც პოლიტიკურ-კულტურულ სივრცეს წარმოადგენს, როგორც „ყოველი ქართლის“ განუყოფელი ნაწილი, რომელთანაც საერთო აქვს სახელმწიფო ენა და სარწმუნოება მამულთან, ტერიტორიასთან ერთად. გიორგი მერჩულის მიერ გამოთქმული თვალსაზრისი - „ქართლად ფრიადი ქუყანაა აღირაცხების, რომელსაცა მინა ქართულითა ენითა ჟამი მეიწირვის და ლოცვაა ყოველი აღესრულების, ხოლო კვრიელემსონი ბერძულად ითქუმის, რომელ არს ქართულად „უფალო, წყალობა ყავ“, გინათუ „უფალო, მეგვწყალენ“ (ძეგლები, 1963/1964: 290) - სწვდება და გულისხმობს აფხაზეთსაც, როგორც „ყოველი ქართლის“ სრულუფლებიან ნაწილს და წევრს. „ლოცვაა ყოველი“ სრული ლიტურგიული პროცესია და იგი ქართულ ენაზე სრულდება „ყოველი ქართლის“ ტერიტორიაზე, ხოლო „კვრიელემსონი“ ბერძნულად თქმა, ქართულად „უფალო, წყალობა ყავ“, ან „უფალო, მეგვწყალენ“ ქართულ ეკლესიას აერთიანებს მთელ მართლმადიდებლურ სამყაროსთან, რითაც მყარდება ეკლესიათა ერთობა, უნია.

ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ჟანრული სპეციფიკიდან გამომდინარე, თხზულებაში აფხაზეთის თემა წამყვანი არაა და ვერც იქნებოდა, რადგან ჰაგიოგრაფიის მიზანი წმინდანის ხატ-სახის ჩვენებაა. პოლიტიკურ-იდეოლოგიური, სოციალური, კულტურული ფონი ჰაგიოგრაფს სჭირდება წმინდანის სახის უკეთ წარმოსახავად, მაგრამ რეალურად გვიჩვენებს იმ ვითარებასაც, რომელშიც უწევს მას ცხოვრება, მოღვაწეობა, მოწამებრივი აღსასრული. ამიტომ არის მნიშვნელოვანი ჰაგიოგრაფიაში გადმოცემული ისტორიული ფაქტები და ისტორიული გეოგრაფიული არეალი, რადგან ამ მოვლენებისა და სივრცის ასახვით ჰაგიოგრაფია საუკეთესო ისტორიულ წყაროდ გვევლინება, მით უმეტეს, რომ წმ. გრიგოლ ხანცთელის თანამედროვე საქართველოს ვითარების ამსახველი საისტორიო თხზულებები, თანამედროვეთა მიერ აღწერილი, არ მემოგვრჩა, მათ მესახებ გვიანდელი ისტორიკოსები მოგვითხრობენ.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, ქართული ჰაგიოგრაფია, გიორგი მერჩულე, წმ. გრიგოლ ხანცთელი.

Nestan Sulava

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abkhazia In the Hagiographic Work of Giorgi Merchule

Georgian hagiography reflected the political-social, ideological and cultural-historical situation of different parts of Georgia, the kingdom, the principality, which also has the context of the physical condition and symbolic understanding of a certain geographical space. The area of activity of these works is Kartli, Kakheti, South Georgia, Western Georgia; Each of them is referred to by different names in different historical epochs. The reflection of Abkhazia in Georgian hagiography is a problem that includes the depiction of the actions and events taking place here on the basis of the political-ideological and cultural background of Abkhazia as Western Georgia of the VIII-X centuries. Or related to it.

I will single out the following from the Georgian hagiographic works of X centuries St. The Life of Grigol Khantsteli by Giorgi Merchule, in which the main characters' working area extends to Abkhazia. Hagiographic work Giorgi Merchule present the political-ideological, religious-ecclesiastical, social and cultural situation of one epoch.

The working area of the holy characters of the above three works is Abkhazia, which is a political-cultural space as an integral part of "Every Kartli", with which the state language and religion have in common with the land, the territory. The point of view expressed in the hagiographic works of Giorgi Merchule - "Kartli is the one of the states where the worship of the God in the churches are in Georgian and Greece cyrillicon "Lord have Mercy" is made in Georgian (stories 1963/1964; 290). – Reaches and includes Abkhazia as a full-fledged part and member of "Every Kartli". "Prayer is every" is a complete liturgical process and it is performed in Georgian on the territory of "Every Kartli", and "Kurieleison" in Greek, in Georgian "Lord, have mercy" or "Lord, have mercy on you" unites the Georgian Church with the whole Orthodox world, thus strengthening the unity of churches.

Political-ideological, social, cultural background The hagiographer needs to better imagine the face of a saint, but in reality it also shows the situation in which they have to live, work, martyr end.

Therefore, the historical facts and historical geographical area presented in hagiography are important, because hagiography is the best historical source to reflect these events and space, especially since the historical works reflecting the situation in modern Georgia about George Merchuli have not survived. Late historians tell us.

Keywords: Abkhazia, the Georgian Hagiography, St. Grigol Xanteli, Giorgi Merchule.

მარინე ტურავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სოხუმი და ალექო - ომის ორი განსხვავებული ტოპოსი და ერთი ტკივილი (თეონა დოლენჯაშვილის რომანი „ჩიტი არ გამოფრინდება“)

მიზანი და აქტუალობა: თეონა დოლენჯაშვილის ბოლო რომანი „ჩიტი არ გამოფრინდება“ 2020 წელს გამოვიდა და საკმაოდ ხმაურს მოჰყვა. ბოლო დროს განვითარებულმა მოვლენებმა ქართველ მწერლებს აფხაზეთის ომთან დაკავშირებული თემები მოაგონა, ომის ნარატივი კოტირებული, მოდური გახდა. არაერთი მნიშვნელოვანი ტექსტიც შეიქმნა, ასეთია თეონა დოლენჯაშვილის „ჩიტი არ გამოფრინდება,“ რომ არა რამდენიმე, მე ვიტყვოდი, საბედისწერო ლაფსუსი, შეცდომა, უზუსტობა, ამ თემაზე შექმნილი კარგი ტექსტი იქნებოდა. ვეცდებით ობიექტურად წარმოვაჩინოთ რომანის დადებითი და უარყოფითი მხარეები და მასთან დაკავშირებული რეფლექსიაც გარკვეულწილად პროფესიული ლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსით ჩავანაცვლოთ.

კვლევის მეთოდები: გამოვიყენეთ ჰერმენევტიკული და შედარებით-ისტორიული მეთოდები.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე/ან პრაქტიკული დანიშნულება. ნაშრომის მეცნიერულ სიახლედ უნდა მივიჩნიოთ კვლევის განსხვავებული მეთოდი, რისკენაც თავად რომანის კომპოზიციამ, დიზაინმა გვიბიძგა, ორი ქვეყნის, ორი ომის მაგალითზე წარმოეჩინა ადამიანური ტრაგედია, რომელიც არ არის შემოსაზღვრული კონკრეტული ეროვნული თუ რელიგიური კუთვნილებით. ვეცადეთ ერთმანეთისაგან გაგვემიჯნა ფიქშენი და ნონფიქშენი, რეალური და გამოგონილი და ამ თვალსაზრისით გვეკვლია ტექსტის მთავარი პარადიგმა. ნაშრომის პრაქტიკულად გამოყენება შეუძლია საკითხით დაინტერესებულ ნებისმიერ ადამიანს.

საკვანძო სიტყვები: ომი, რეფლექსია, რომანი, დისკურსი.

Marine Turava
Sokhumi State University

Sokhumi and Aleppo - two different topos of war and one pain (Teona Dolenjashvili's novel „The Bird Will Not Fly Away“)

Purpose and relevance: Teona Dolenjashvili's latest novel "The Bird Will Not Fly Away" was released in 2020 and caused quite a stir. The recent events made Georgian writers come up with topics related to the war in Abkhazia, the narrative of the war became quoted and fashionable. A number of important texts were also created, such as Teona Dolenjashvili's "The bird will not fly away," if not for a few, I would say, fatal slips, mistakes, inaccuracies, it would be the best text created on this topic. We will try to objectively present the positive and negative sides of the novel and replace the reflection related to it with a literary discourse.

Research methods: We used hermeneutic and comparative-historical methods. - Scientific novelty news /or practical purpose of the work. The scientific novelty of the work should be considered a different method of research, to which the composition and design of the novel led us to present a human tragedy, which is not limited by a specific national or religious affiliation, on the example of two countries and two wars We tried to distinguish between fiction and non-fiction, real and fictional, and from this point of view we explored the main paradigm of the text. The work can be practically used by anyone interested in the issue.

Keywords: War, Reflection, Novel, Discourse.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები

2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

Shokhistokhon Uljaeva

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization

National Research University (Uzbekistan)

Relations Between Georgia and Uzbekistan During the Years of Independence

Relations between Georgia and Uzbekistan during the years of independence began in 1995. The visit of the President of Georgia E. A. Shevardnadze to Uzbekistan on September 4, 1995 contributed to the expansion of trade and economic cooperation between the two countries. During the visit, several agreements were signed on free trade, on the mutual promotion and protection of investments, on international road transport, on the exchange of permits for international road transport, on the issuance and operation of an interaction system. Interstate, intergovernmental and interdepartmental agreements signed during President Islam Karimov's visit to Georgia on May 27-28, 1996 strengthened this framework. The most important of them are the Declaration on the expansion and deepening of cooperation between Uzbekistan and Georgia and the Basic Agreement on the Establishment of Financial and Industrial Groups. A joint Uzbek-Georgian commission was established to deepen bilateral cooperation.

In 2000, the trade turnover between Uzbekistan and Georgia almost tripled compared to 1999. In 2000, Uzbekistan's exports were dominated by cotton fiber, energy resources (refined products), food, chemicals and plastics. Georgia exported fruits, nuts, coffee, tea, sweets, chemical and staple fibers, ferrous metals and their products, aircraft equipment. The Georgian-Uzbek joint venture Real-CL is engaged in trade and intermediary activities.

Foreign trade turnover between the countries in 2017 amounted to \$71 million. It decreased by \$10 million compared to 2016

In March 2017, Chairman of the Senate of the Oliy Majlis of Uzbekistan Sadyk Safayev visited Tbilisi. During the visit, meetings will be held with representatives of the Georgian government and the Georgian parliament. Plans for large-scale investments of Uzbekistan in the economy of Georgia were considered.

In May 2018, Tbilisi hosted a joint business forum of Georgia and Uzbekistan, which was attended by representatives of 12 large Uzbek companies and 70 Geo-

georgian companies. Within the framework of the forum, a meeting was organized between representatives of companies from both countries, where they could establish business relations and discuss prospects for further cooperation.

In July 2022, trade and economic relations between Georgia and Uzbekistan, as well as the possibility of exporting Uzbek products to Europe through the ports of Georgia, became the main topic of negotiations between Georgian Prime Minister Irakli Garibashvili and his Uzbek counterpart Abdulla Aripov during the visit of the Georgian government delegation to Tashkent.

The prospects for deepening multilateral cooperation between Uzbekistan and Georgia were emphasized. During the conversation, it was noted that in recent years, tourist flows in the direction of Georgia have increased, and economic relations between Georgia and Uzbekistan are developing more and more. It was emphasized that Georgia is one of the most important transport corridors for Uzbekistan,” the press service informs.

According to the Georgian side, Garibashvili noted that in order to strengthen the country's role as a logistics center, Georgia is participating in the projects of the Baku-Tbilisi-Kars railway, the construction and reconstruction of the East-West highway and the projects of the Black Sea-Caspian Sea transport route.

Keywords: Georgia, Uzbekistan, Relations, Trade, Economy, East-West Highway, Transport Routes.

მოხისტოხონ ულჯაევა

*ტაშკენტის სარწყავი და სასოფლო სამეურნეო მექანიზაციის ინსტიტუტის
ეროვნული კვლევითი უნივერსიტეტი (უზბეკეთი)*

საქართველო-უზბეკეთის ურთიერთობები დამოუკიდებლობის წლებში

საქართველოსა და უზბეკეთს შორის ურთიერთობა 1995 წელს, დამოუკიდებლობის წლებში, დაიწყო. 1995 წლის 4 სექტემბერს, საქართველოს პრეზიდენტის ე. ა. მევარდნაძის ვიზიტმა უზბეკეთში ხელი შეუწყო ორ ქვეყანას შორის სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის გაფართოებას. ვიზიტის ფარგლებში ხელი მოეწერა შეთანხმებებს, რომელიც ითვალისწინებდა: თავისუფალ ვაჭრობას; ინვესტიციების განხორციელების ხელშეწყობასა და დაცვას; საერთაშორისო ტრანზიტის ხელშეწყობას. 1996 წლის 27-28 მაისს პრეზიდენტ ისლამ კარიმოვის საქართველოში ვიზიტის დროს ხელმოწერილი იქნა სახელმწიფოთაშორისი, შთავრობათაშორისი და უწყებათაშორისი

მეთანხმებები - ჩარჩო დოკუმენტები. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია დეკლარაცია უზბეკეთსა და საქართველოს მორის თანამშრომლობის გაფართოებისა და გაღრმავების შესახებ და ძირითადი მეთანხმება ფინანსური და სამრეწველო ჯგუფების მექანიზმის შესახებ. ორმხრივი თანამშრომლობის გაღრმავების მიზნით შეიქმნა *უზბეკეთ-საქართველოს ერთობლივი კომისია*.

1999 წელთან შედარებით, 2000 წელს უზბეკეთსა და საქართველოს მორის სავაჭრო ბრუნვა თითქმის სამჯერ გაიზარდა. 2000 წელს უზბეკეთის ექსპორტში დომინირებდა ბამბის ბოჭკოვანი, ენერგეტიკული რესურსები (რაფინირებული პროდუქტები), საკვები, ქიმიკატები და პლასტმასები. საქართველომ ექსპორტზე გაიტანა ხილი, თხილი, ყავა, ჩაი, ტკბილეული, მავილითონები და მათი ნაწარმი, საავიაციო აღჭურვილობა. ქართულ-უზბეკური ერთობლივი საწარმო Real-CL ეწევა სავაჭრო და სამუამავლო აქტივობებს.

ქვეყნებს მორის საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 2017 წელს 71 მილიონი დოლარი შეადგინა. სავაჭრო ბრუნვა 2016 წელთან შედარებით 10 მილიონი დოლარით შემცირდა.

2017 წლის მარტში თბილისს უზბეკეთის ოლი მეჯლისის სენატის თავმჯდომარე *სადიკ საფაევი* ეწვია. ვიზიტის ფარგლებში დაგეგმილი იყო მეხვედრები საქართველოს მთავრობისა და პარლამენტის წარმომადგენლებთან. განიხილეს საქართველოს ეკონომიკაში უზბეკეთის ფართომასშტაბიანი ინვესტიციების გეგმები.

2018 წლის მაისში თბილისში საქართველოსა და უზბეკეთის ერთობლივი ბიზნესფორუმი გაიმართა, რომელსაც 12 მსხვილი უზბეკური კომპანიისა და 70 ქართული კომპანიის წარმომადგენელი ესწრებოდა. ფორუმის ფარგლებში მოეწყო მეხვედრა ორი ქვეყნის კომპანიების წარმომადგენლებს მორის, სადაც მათ მეექვსოთ საქმიანი ურთიერთობების დამყარება და შემდგომი თანამშრომლობის პერსპექტივების განხილვა.

2022 წლის ივლისში, ტამკეტში საქართველოს სამთავრობო დელეგაციის ვიზიტის დროს განიხილეს საქართველოსა და უზბეკეთს მორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები და უზბეკური პროდუქციის ევროპაში, საქართველოს პორტების გავლით, ექსპორტის შესაძლებლობა. ეს საკითხი საქართველოს პრემიერ-მინისტრ *ირაკლი ღარიბაშვილსა* და მის უზბეკ კოლეგას *აბდულა არიპოვს* მორის მოლაპარაკების მთავარი თემა იყო. საუბრისას აღინიშნა, რომ ბოლო წლებში გაიზარდა ტურისტული ნაკადები საქართველოს მიმართულებით, უფრო და უფრო ვითარდება ეკონომიკური ურთიერთობები საქართველოსა და უზბეკეთს მორის. ხაზგასმით აღინიშნა, რომ საქართველო უზბეკეთისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სატრანსპორტო დერეფანია - აცხადებენ მთავრობის პრესსამსახურში.

ქართული მხარის ცნობით, *ირაკლი დარიბაშვილმა* მეხვედრისას აღნიშნა საქართველოს როლი ლოჯისტიკური თვალსაზრისით, რომელიც მონაწილეობს ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზის პროექტებში, აღმოსავლეთ-დასავლეთის ავტომაგისტრალის მშენებლობასა და რეკონსტრუქციამი და მავი ზღვა-კასპის ზღვის სატრანსპორტო მარმრუტების პროექტებში.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, უზბეკეთი, ურთიერთობები, ვაჭრობა, ეკონომიკა, აღმოსავლეთ-დასავლეთის ავტომაგისტრალი, სატრანსპორტო მარმრუტები.

მაია ფირჩხაძე

*იტალიური სკოლა „ცისკარი“,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

**ტერმინ „აფხაზეთის“ გააზრებისთვის ისტორიის
სახელმძღვანელოებში**

აფხაზეთი დღეს ოკუპირებული ტერიტორიაა და მასთან უშუალო კონტაქტის საშუალება ქართულ საზოგადოებას და მოსწავლეებს არ გააჩნიათ. საკითხის აქტუალობის გამო მიზნად დავისახეთ, გამოგვეკვლია „ჩვენი საქართველოს“ და „ისტორიის“ გრიფირებული სასკოლო სახელმძღვანელოების (ერთ-ერთ ძირითად სასწავლო რესურსების) შინაარსობრივი ნომენკლატურა, რომლის საფუძველზეც უნდა ჩამოუყალიბდეს მოსწავლეს წარმოდგენა ტერმინ „აფხაზეთთან“ დაკავშირებით; უწყობენ თუ არა ისინი ხელს (ან რამდენად უწყობენ) იმ უნარების გამომუშავებას, რომელთა ოპერირებით მოსწავლეები ლოგიკური დასკვნების გაკეთებას შეძლებენ მოცემულ ტერიტორიულ ერთეულთან დაკავშირებით, მათ შორის ტერიტორიული პრობლემების განხილვის დროს.

ეს აქტუალური საკითხია სასწავლო-მეთოდური კუთხითაც, რადგან მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმა უშუალოდ მოითხოვს სასწავლო პროცესის ცნებითი კატეგორიებისა და თემების დამუშავების საფუძველზე წარმართვას და, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ის მასალები და რესურსები, რომელსაც „აფხაზეთთან“ დაკავშირებული თემების შესწავლისას ვთავაზობთ მოსწავლეებს.

საკითხის შესწავლამ გვიჩვენა, რომ „ჩვენი საქართველოს“, „ისტორიის“ გრიფირებულ სასკოლო სახელმძღვანელოში („ჩვენი საქართველო“, VI კლასი, მოსწავლის წიგნი, გამომცემლობა „კლიო“, 2018; „ჩვენი საქართველო“, VI კლასი, მასწავლებლის წიგნი, გამომცემლობა „კლიო“, 2018; ისტორია, VII კლასი, მოსწავლის წიგნი, გამომცემლობა „ლოგოს პრესი“, 2020; ისტორია, VII კლასი, მასწავლებლის წიგნი, გამომცემლობა „ლოგოს პრესი“, 2020; ისტორია, VII კლასი, მასწავლებლის წიგნი, გამომცემლობა „დიოგენე“, 2019; ისტორია, VII კლასი, გამომცემლობა „დიოგენე“, 2019; ისტორია; VIII კლასი, გამომცემლობა „დიოგენე“, 2020; ისტორია, VIII კლასი, გამომცემლობა

„ლოგოს პრესი“, 2020; ისტორია, IX კლასი, გამომცემლობა „დიოგენე“, 2020; ისტორია, IX კლასი, გამომცემლობა „ლოგოს პრესი“, 2020; მოსწავლის წიგნი) წარმოდგენილი ტერმინოლოგიური და მეთოდური აპარატი, ნარატიული და ვიზუალური მასალები ნაკლებად იძლევა ისტორიულ-გეოგრაფიული „აფხაზეთის“ და „აფხაზის“ გააზრებისა და „საქართველოსთან“ და „ქართველთან“ მათი ურთიერთმიმართების დანახვის საშუალებას (და, ზოგადად, არასაკმარისია სანიგია-აფმილია-აბაზგიის და ეგრისი/ლაზიკას მესახებ ცოდნის ჩამოყალიბებისთვის), არც სავარჯიშოები უბიძგებენ მოსწავლეებს უფრო ღრმა ლოგიკური კავშირებისა და კვლევითი სამუშაოს მესრულებისკენ და აღნიშნულ თემაზე სწორი წარმოდგენების ფორმირებისკენ.

მნიშვნელოვანია, ტერმინ „აფხაზეთთან“ დაკავშირებით მოსწავლეებს მეტავაზოთ მრავალფეროვანი ნარატიული მასალა, ისტორიული წყაროები, რუკები და სავარჯიშოები, აქტიურად გამოვიყენოთ მედიაწიგნიერების მიდგომები და მათი ცოდნა, დამოკიდებულებები და წარმოდგენები ისტორიული-გეოგრაფიული აფხაზეთის მიმართ გაცილებით ღრმა და საფუძვლიანი იქნება, გამოუმუშავდებათ ის უნარები, რომელიც საკითხების ღრმად კონტექსტუალიზაციის საშუალებას მისცემს.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, სკოლა, ისტორიის სახელმძღვანელო, გრიფირება, მოსწავლის წიგნი, მასწავლებლის წიგნი, რუკები, სავარჯიშოები.

Maia Pirchkhadze

Italian School „Ciskari“ / Sokhumi State University

To Understand the Term „Abkhazia“ in History Textbooks

Today, Abkhazia is an occupied territory and Georgian society and students do not have any means to have a direct contact with it. Due to the urgency of the issue, we aimed to research and study the content nomenclature of griffied school textbooks of „Our Georgia“ and „History“ (one of the main educational resources), on the basis of which the student should form a proper idea regarding the term „Abkhazia“; Do they contribute (or to what extent) to the development of those skills, by the operation of which the students will be able to make logical conclusions regarding the given territorial unit, including when discussing territorial problems. The mentioned issue is also relevant from the teaching-methodical point of view, as the national curriculum of the third generation directly requires to conduct the educational process on the basis of conceptual categories and topic development. According to the

above mentioned issues, the most important are the materials and resources, which we are going to offer students when studying topics related to „Abkhazia“.

The study of the issue showed us, that that the terminological and methodological apparatus, narrative and visual materials presented in the griffied school textbook of „Our Georgia“, „History“ („Our Georgia“, VI grade, student's book, „Klio“ publishing house, 2018; Our Georgia, VI grade, teacher's book., „Klio“ publishing house, 2018; History, VII grade, 2020, „Logos Press“ publishing house). Book, history, grade VII, 2020, „Logos Press“ publishing house; history, grade VII, 2019, publishing house „Diogene“; teacher's book, history, grade VII, 2019, publishing house „Diogene“ History, grade VIII, 2020, publishing house „Diogenes“; History, Class VIII, 2020, Publishing House „Logos Press“; History, Class IX, Publishing House „Diogenes“, 2020; History, Class IX, 2020, Publishing House „Logos Press“, student's book) do not allow us to understand thinking of the historical-geographical „Abkhazia“ and see their relationship with both „Georgia“ and „Georgians“. (and, in general, it is not enough to form knowledge about Sanigia-Apshilia-Abazgia and Egris/Lasika). It should be noted, that the exercises are not effective enough and fail to encourage students to establish deeper logical connections, perform research work and form correct ideas on the mentioned topic.

In our opinion, regarding the term „Abkhazia“, students should be offered a variety of narrative material, historical sources, maps and exercises, At the same time, we should actively use media literacy approaches. As a result, we will get the following: their knowledge, attitudes and ideas about historical-geographical Abkhazia will become deeper and more thorough and they will have the opportunity to develop skills, that allow them to contextualize issues deeply.

Keywords: Abkhazia, School, History Textbook, Writing, Student's Book, Teacher's Book, Maps, Exercises.

კახაბერ ფიფია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეგრისის (ლაზიკის) სამეფოს ისტორიისათვის

გვიანანტიკურ ხანაში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში, ისტორიული კოლხეთის ტერიტორიაზე წარმოიქმნა პოლიტიკური გაერთიანება, რომელსაც ქართული წყაროები - ეგრისს, ხოლო რომაელი და ბიზანტიელი მწერლები - ლაზიკას უწოდებენ. თავდაპირველად ლაზები აკონტროლებდნენ კოლხეთის მხოლოდ ცენტრალურ ნაწილს ზიდრიტთა ოლქიდან მდ. ეგრისწყლამდე (თანამ. დალიძე). მოგვიანებით კი, ლაზების სამეფო აერთიანებს მთელ დასავლეთ საქართველოს. მისი ტერიტორია სამხრეთით მდ. ჭოროხის შესართავამდე ვრცელდება; ჩრდილოეთით კი მოიცავს თანამედროვე აფხაზეთსა და სვანეთს. როდის უნდა მომხდარიყო ლაზების ჰეგემონობის გავრცელება ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთსა და სამხრეთით არსებულ ზიდრიტთა ოლქზე? წინამდებარე ნაშრომში შევეცდებით ამ კითხვებზე გავცეთ პასუხი.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ერთიანი ეგრისის სამეფოს ჩამოყალიბების შესახებ ორი თვალსაზრისი არსებობს. მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ერთიანი ეგრისის სამეფოს ჩამოყალიბება ხდება IV ს. ბოლოსთვის, სხვების ვარაუდით კი, II საუკუნეში. ჩვენი აზრით, ლაზების მიერ მთელი დასავლეთ საქართველოს გაერთიანება, ანუ უკიდურესი ჩრდილო-დასავლეთით არსებული სანიგებისა და სამხრეთით არსებული ზიდრიტთა ოლქის შემოერთება განხორციელდა ორ ეტაპად. პირველ ეტაპზე ლაზებმა რომაელთა თანხმობით შემოიერთეს აფსილების, აბაზგებისა და სანიგების გაერთიანებები და ლაზთა სამეფოს საზღვრები ჩრდილო-დასავლეთით განავრცეს მდ. აქუნტამდე (თანამ. შახე). ამ მოვლენას ადგილი ჰქონდა II ს. შუახანებში, მეფე პაკორის მმართველობის პერიოდში, რასაც პირდაპირ მოწმობს გაგრის რაიონის სოფელ აჩმარდის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ვერცხლის თასზე შესრულებული ბერძნული წარწერა. II საუკუნეში ლაზთა სამეფო დასავლეთ საქართველოს დიდ ნაწილს რომ აერთიანებს, მოწმობს შემდეგი ფაქტიც: II ს. მიწურულს, როდესაც იმპერატორ სეპტიმიუს სევერუსს (193-211 წწ.) მოუხდა აჯანყებული ლაზების

დამორჩილება, გიორგი სინგლოზის ცნობით, მან „დაიპყრო კოლხიკე, ესე იგი ლაზიკე“. ანუ ამ დროისათვის ლაზების ჰეგემონობა უკვე თითქმის მთელ კოლხეთზე ვრცელდებოდა.

რაც მეუხება სამხრეთით არსებულ ზიდრიტთა ოლქს, ამ მიმართულებით ლაზების ექსპანსია II საუკუნეში გამორიცხული იყო, რამდენადაც ეს რაიონი ძლიერი იბერიის სამეფოს დაქვემდებარებაში იყო მოქცეული. ზიდრიტთა ოლქის შემოერთება ლაზეთის სამეფომ მოგვიანებით, მხოლოდ III ს. მოახერხა.

საკვანძო სიტყვები: ეგრისი (ლაზიკა), ბიზანტიელი მწერლები, აფხაზეთი, სვანეთი, ეგრისწყალი, ზიდრიტები, სანიგები, მეფე პაკორი, ვერცხლის თასი, ბერძნული წარწერა.

Kakhaber Pipia

Sokhumi State University

For the History of Lazica (Egrisi) Kingdom

In the Antiquity, a political Union was formed on the territory of historical Colchis in the Eastern Black Sea region. In Georgian sources it is mentioned as Egrisi, while Roman and Byzantine writers call it lazica. At first the Lazes controlled only the Central part of Colchis from Zydriti District to the Egristskali river. Later the kingdom of Lazes unites the whole Western Georgia. Its territory extends to the confluence of the Chorokhi river in the South. In the North it includes modern Abkhazia and Svaneti. When should the hegemony of the Lazes be spread to the north-western Colchis and the Zydrit district in the south? In this work we will try to answer these questions.

In Georgian historiography there are two points of view about the formation of the United kingdom of Egrisi on the territory of Western Georgia. Some researchers believe that the formation of the United Kingdom of Egrisi took place at the end of the fourth century, according to other scholars in the second century. At first, the Lazes, with the consent of the Romans, joined the Unions of the Absiles, Abazges and Saniges and extended the borders of the kingdom of the Lazes to the north-west to the Akheunt river (modern Shakhe river). This event took place in the middle of the second century during the reign of king Pakor, which is directly evidenced by the Greek inscription on a silver cup found on the territory of the village of Achmarda, Gagra district. The fact that the kingdom of Lazes of the second century united a large part of Western Georgia is also proved by the following fact: At the end of the second

century, when the emperor Septimius Severus (193-211) had to subdue the rebellious Lazes, according to George Syncellus, he captured „Colkhike, that is Lazike“. For this period, the hegemony of the Lazes is already extending to almost the entire Colchis region.

As for the district of Zidrits in the south, the expansion of the Lazes in this direction was subordinated to the powerful Iberian kingdom. The Lazica kingdom managed to annex the Zidrits district only later, in the third century.

Keywords: Egris (Lasika), Byzantine Writers, Abkhazia, Svaneti, Egristskal, Zidrites, Sanigs, King Pakor, Silver Cup, Greek Inscription.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

ეკატერინე ქარდავა, გურანდა ჭელიძე

კავკასიის უნივერსიტეტი
(საქართველო)

ევროპული სწავლების როლი აფხაზეთიდან დევნილი საზოგადოების განათლების პოლიტიკაში

საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოების პირობებში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის, მათ შორის დევნილების ცოდნასა და მოლოდინებს ევროკავშირის, ევროინტეგრაციისა და ასოცირების შეთანხმების, დღეს საქართველოს ევროკავშირში გაწევრებასთან დაკავშირებული პროცესების შესახებ. საქართველოს მოსახლეობა დადებითადაა განწყობილი ევროკავშირში ინტეგრაციისადმი, თუმცა, ჯერ კიდევ უამრავ პრობლემას ვხვდებით სწორად იქნას გააზრებული არსებული გამოწვევები და ევროკავშირში გაწევრებისათვის საჭირო ქმედითი ნაბიჯები. აღნიშნული პრობლემის გადაჭრის ერთ-ერთ საშუალებას წარმოადგენს საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება, რაშიც მძლავრად უნდა იქნას გამოყენებული როგორც ზოგადსაგანმანათლებლო, ისე უმაღლესი განათლების სისტემის შესაძლებლობები. უნივერსიტეტების მესამე მისია გაიტანონ საუნივერსიტეტო ცოდნა საზოგადოებრივ ასპარეზზე, იძლევა კიდევ შესაძლებლობას ევროპული ღირებულებების შესახებ ცნობიერების ამაღლება მოხდეს დღეს საქართველოში არსებული უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამების მეშვეობით. აღნიშნულს ემსახურება თავად ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული Erasmus+ ჟან მონეს პროექტები, რომელთა შორის იყო კავკასიის უნივერსიტეტის პროექტი „ევროპული სწავლების სამკუთხედი“ (TEESS). პროექტის განხორციელებიდან ერთი წელი გავიდა, თუმცა, პროექტის მიზანი და მიღებული შედეგები, არათუ კარგავს აქტუალობას, პირიქით, უახლოესი გამოწვევების ფონზე, ზრდის კიდევ პროექტის ფარგლებში ზოგადსაგანმანათლებლო დონეზე ევროკავშირისა და ევროპული ფასეულობების სწავლების მნიშვნელობას. ვორქშოპებმა თბილისის აფხაზეთიდან დევნილთა სკოლაში ცხადჰყო, რომ ინფორმაცია ევროპული ასოცირების პროცესის შესახებ საქართველოში, მსმენელთა დიდი ნაწილისათვის სრულიად ახალი იყო, რამაც ხაზ-

გასმით დაყენა დღის წესრიგში აფხაზეთიდან დევნილი საზოგადოების სივრცეში ევროპული ინტეგრაციის თაობაზე ინფორმაციის მიმღებლობისა და განწყობის მესწავლის საკითხი. მედეგიანი იყო დევნილთა სკოლაში სასემინარო ფორმატის მეთოდის გამოყენება მასწავლებლების, მოსწავლეებისა თუ მმობლებისათვის მიწოდებული ყოფილიყო ანტი-ევროპული მოსაზრებების გამაბათილებელი ბუნების კონკრეტული ინფორმაცია, რამაც ცალსახად დაგვანახა მათი პოზიტიური განწყობები ევროკავშირთან მიმართებაში. საინფორმაციო ვაკუუმის მიზეზად შეიძლება დასახელდეს ასეთი მოწყვლადი საზოგადოების სკოლაში ტექნოლოგიური ინვენტარის სიმწირე, რაც თანამედროვე, ინფორმაციულ საზოგადოებაში ახალგაზრდობის განვითარების მუშავერხებელი ფაქტორია. დევნილთა სკოლები უნდა გახდეს მნიშვნელოვნად მეგობრული თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და უცხო ენების მიმართ, რასაც განაპირობებს უკანასკნელ ხანებში აფხაზეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ახალგაზრდების ინგლისური ენის ფლობის დონის მკვეთრი ამადლება. სემინარების მედეგად მიღებულმა საბოლოო დადებითმა შედეგებმა დაგვანახა, რომ ასეთ მეხვედრებს უნდა ჰქონდეს მრავალჯერადი ხასიათი. ევროკავშირი-საქართველოს ურთიერთობათა პოპულარიზება და ევროკავშირისადმი ნდობის ხარისხის ამადლება, ამკარად საჭიროებს განგრძობად და უწყვეტ ახალ ინფორმაციულ წყაროებს, ამავდროულად, პედაგოგთა კორპუსის სერიოზულ გადამზადებას, რაც პირდაპირი ვალდებულებაა საქართველოს ხელისუფლებისა და დე-იურე დევნილი მთავრობისა, რომელსაც უწყვეტად უგრძელდება უფლებამოსილება საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევის დღიდან.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირი, ევროპული ინტეგრაცია, ასოცირების მეთანხმება, „ევროპული სწავლების სამკუთხედი“, აფხაზეთი, დევნილები.

Ekaterine Kardava, Guranda Chelidze

Caucasus University (Georgia)

The Role of the European Studies in the Education Policy of the Displaced Community from Abkhazia

In the context of Georgia's rapprochement with the European Union, great importance is attached to the knowledge and expectations of the population, including IDPs, about the European Union, the European Integration and Association Agreement, and the processes related to Georgia's accession to the European Union. The

population of Georgia has a positive attitude toward integration into the European Union. Nevertheless, we still face many problems to properly understand the existing challenges and effective steps needed to join the European Union. One of the means of solving this problem is to raise public awareness, which should actively use the capabilities of the school and higher education system. The third mission of universities is to disseminate university knowledge in the community, provides an opportunity to raise awareness of European values in Georgia today through appropriate higher education programs. The Erasmus+ Jean Monnet projects, funded by the European Union, among which was „Triangle Effect of European Studies at Schools“ (TEESS) - the Caucasus University project, serve this purpose.

One year has passed since the project was implemented, but the project's goal and the results obtained do not lose their relevance. On the contrary, the importance of teaching the European Union and European values at the general education level increases in line with the challenges ahead. Seminars at the school for IDPs from Abkhazia in Tbilisi showed that information about the European association process in Georgia was completely new to most participants. The issue of obtaining information and studying the attitudes of the community of displaced persons from Abkhazia about European integration became more acute. Using the seminar format method at the IDP school was effective. The trainees were given concrete information that dispelled anti-European attitudes, which then clearly showed us their positive attitude toward the European Union. The reason for the information vacuum is the lack of technological inventory in the school of such a vulnerable society, which is a factor that constrains the development of young people in today's information society. Schools for IDPs need to become much more friendly to modern technology and foreign languages, which is due to the recent dramatic increase in the level of English proficiency of young people living in Abkhazia. The final positive results at the end of the seminars showed us that such meetings should be repeated. Promoting EU-Georgian relations and increasing the level of confidence in the EU obviously requires constant and continuous new sources of information. At the same time, serious training of teachers, which is a direct responsibility of the Georgian government and the de jure exiled government, which has been in power continuously since the violation of Georgia's territorial integrity.

Keywords: European Union, European Integration, Association Agreement, „Triangle Effect of European Studies at Schools“, Abkhazia, IDPs.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

თეა ქართველიშვილი

*კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*

**პოლიტიკური პრიმატის საკითხი დასავლეთ საქართველოში
აფხაზეთა კათოლიკოს-პატრიარქების კანდიდატთა შერჩევის
მაგალითზე (XV-XVIII სს.)**

შუა საუკუნეების საქართველოში ბიზანტიური სიმფონიზმის პრინციპი დამკვიდრდა, რაც სახელმწიფოსა და ეკლესიის ჰარმონიულ თანამშრომლობას გულისხმობდა. ორგზის მირონცხებული მეფე ეკლესიის გარე ეპისკოპოსად ითვლებოდა, ხოლო პატრიარქი - მეორე მეფედ. დვთივგვირგვინოსანი მეფე უფლებამოსილი იყო აერჩია კათოლიკოს-პატრიარქი. გვიან შუა საუკუნეებში სამეფო-სამთავროებად დაშლილ ქვეყანაში ვითარება შეიცვალა. დასავლეთ საქართველოში იმერეთის სამეფოს გარდა რამდენიმე სამთავრო ჩამოყალიბდა, რომელთა ამბიციური მეთაურებიც მეფეს ტოლს არ უღებდნენ. გაძლიერებული მთავრები მეფის ტიტულის მიღებასაც არ ერიდებოდნენ და შესაბამისად ცდილობდნენ ესარგებლათ კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევის სამეფო პრივილეგიით. ამდენად, კათოლიკოს-პატრიარქების კანდიდატთა შერჩევის მაგალითზე რელიეფურად იკვეთება დასავლეთ საქართველოში რომელი ძალა ფლობდა პოლიტიკურ უპირატესობას.

საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში ორი საკათალიკოსო არსებობდა: აღმოსავლეთ საქართველოს - მცხეთის და დასავლეთ საქართველოსი - აფხაზეთა. აფხაზეთა საკათალიკოსოს ქართული შინაარსი, სეპარატისტისტი მეცნიერებისთვის სადავოა. აფხაზეთის კათოლიკოსების კანდიდატთა შერჩევის მაგალითზე კი ნათელი ხდება ეს პროცესი რამდენად იყო შესისხლხორცებული დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენებთან.

XV საუკუნის 70-იან წწ. დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკური იერარქების (იმერეთის მეფე ბაგრატ II და შამადავლე დადიან-გურიელი) ჩარევით აფხაზეთა საკათალიკოსო გაემიჯნა ქართლის საკათალიკოსოს. XV საუკუნეში კათოლიკოსთა კანდიდატებს ირჩევდა ოდიშის ერისთავი, რაც იმერეთის მეფის ინტერესებშიც შედიოდა. ოდიშის ერისთავმა პოზიციების განმტკიცების

მიზნით კათოლიკოსისთვის რეზიდენციის მეცვლაც კი სცადა. თუმცა XVI საუკუნეში იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის აქტიური მეცადინეობით საპატრიარქო ტახტს იკავებენ მისი ფავორიტი ფეოდალური საგვარეულოების წარმომადგენლები და საკათალიკოსო რეზიდენციაც იმერეთის სამეფოში გადადის. ვითარება XVII საუკუნეში იცვლება, როცა ლევან II დადიანის მმართველობისას აფხაზთა კათალიკოსი ოდიშის სამთავროში მკვიდრდება და უცხოელი მოგზაურები მას „ოდიშის პატრიარქსაც“ კი უწოდებენ. დაძაბული ურთიერთობის ფონზე იმერეთის მეფის ალექსანდრე III კურთხევამაც არ მონაწილეობს კათალიკოსი. XVII საუკუნის მიწურულსა და XVIII საუკუნეში უპირატესობა კვლავ იმერეთის მეფეებმა მოიპოვეს. საპატრიარქო ტახტს, ძირითადად, იმერეთის ეპარქიის მწყემსმთავრები იკავებენ.

საკვანძო სიტყვები: დასავლეთ საქართველო, აფხაზეთის კათოლიკოს-პატრიარქები, სახელმწიფო, ეკლესია.

Tea Kartvelishvili

*Korneli Kekeliadze Georgian National
Center of Manuscripts*

Issue of Political Primate in Western Georgia, Based on the Example of Selection of the Candidates to the Throne of Catholicos-Patriarchs of Abkhazia (15th – 18th Centuries)

In medieval Georgia, the principle of Byzantine symphonism was adopted, implying harmonic collaboration between the state and church. Twice anointed sovereign was regarded as external bishop of the church and the patriarch was regarded as the second king. Sovereign, crowned by the Lord, was entitled to chose the catholicos-patriarch. In late medieval period, in the country decomposed into the kingdom-princedom, the situation has changed. In Western Georgia, several princedom were formed, in addition to Imereti Kingdom and the ambitious rulers of the formers regarded themselves as the kings. Strengthened rulers readily accepted the kings title and hence, made attempts to take advantage of the royal privilege of choosing of the catholicos-patriarch. Hence, the example of selection of the candidates of the catholicos-patriarchs, it can be clearly seen, which power possessed political superiority in Western Georgia.

In Georgian Orthodox Church there were two catholicates: Mtskheta Catholicate in Eastern Georgia and Catholicate of Abkhazians in Western Georgia. Georgian content of the Catholicate of Abkhazians is disputed by the separatist scientists. And on the example of selection of the candidates to the throne of Catholicos of

Abkhazians clearly demonstrates, how strongly was this process linked with the political events in Western Georgia.

In 70s of 15th century, due to intervention of the political hierarches of Western Georgia (Bagrat II, King of Imereti and Mamadavle Dadian-Guruli), Catholicate of Abkhazia separated from Kartli Catholicate. In 15th century, the candidates of the catholicoses were selected by the Prince of Odishi and this was within the interests of king of Imereti as well. Prince of Odishi, for the purpose of strengthening of his position, has even made attempt to change the residence of catholicos. Though, in 16th century, as a result of active efforts of Bagrat III, King of Imereti, the throne of catholicos was occupied by the representatives of his favorite feudal families and the residence of catholicos moved to Imereti Kingdom. In 17th century, the situation has change, when in the period of reign of Levan II, Dadiani, the Catholicos of Abkhazia established in Odishi Princedom and foreign travelers even mentioned him as Odishi Patriarch. Against background of the strained relationships, catholicos has not participated even in enthronement of Alexander III, King of Imereti. In late 17th and 18th centuries, the kings of Imereti gained the superiority again and the throne of patriarchate, was mostly occupied by the shepherds of Imereti Eparchy.

Keywords: Western Georgia, Catholicos-Patriarchs of Abkhazia, State, Church.

მარი ყალაბეგაშვილი

*სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქ. თბილისის 88-ე საჯარო სკოლა*

ისტორიისა და ქართული ენის სწავლების საკითხი შიდა ქართლის მთიანეთის (ე. წ. სამხრეთ ოსეთის) სასკოლო განათლებაში

კვლევის მიზანი და აქტუალობა. ნაშრომის მიზანია ფართო საზოგადოებას გააცნოს სასკოლო განათლების სისტემის ერთი სეგმენტი ოკუპირებული შიდა ქართლის მთიანეთის (ე. წ. სამხრეთ ოსეთის) რეგიონში. კონკრეტულად განხილულია ისტორიისა და ქართული ენის სწავლების მდგომარეობა, რაც სრულიად უგულებელყოფილია ადგილობრივი სეპარატისტული ხელისუფლების მიერ. ეს ხელს უშლის რეგიონში დარჩენილ ადგილობრივ, ეთნიკურად ქართველ მოსახლეობას ისწავლოს მშობლიური ენა და გაეცნოს თავისი ქვეყნის ისტორიას. ისტორიის სახელმძღვანელოები სავსეა დაუსაბუთებელი, მტკიცებულებების გარეშე წარმოდგენილი ფაქტებითა და დებულებებით. გაუმართავია ისტორიის სწავლების მეთოდოლოგია, რომელიც ისევ საბჭოურ მარქსისტულ-ბოლშევიკურ მეთოდოლოგიას ეყრდნობა.

მოხსენებაში აღწერილია, ქართული ენისა და ისტორიის სწავლების თვალსაზრისით, თუ რა მდგომარეობა იყო 2008 წლის ომამდე და რა ვითარებაა დღეს, რა რეფორმები გაატარა ოსურმა მხარემ ომის შემდგომ პერიოდში და როგორია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პოზიცია აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით. განხილულია უცხოელი ექსპერტების შეფასებები და მოსაზრებები. შემოთავაზებულია რეკომენდაციები შექმნილი ვითარებისა და არსებული მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად.

კვლევის მეთოდი: კვლევის დროს გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი კვლევის მეთოდი, ჩატარდა არსებული მასალების (სახელმძღვანელოები, დოკუმენტები, საინფორმაციო საშუალებები და სხვა მასალა) სამაგიდე კვლევა და განხორციელდა შეგროვილი მონაცემების კონტენტ-ანალიზი.

მეცნიერული სიახლე/პრაქტიკული მნიშვნელობა. სტატიაში განხილულია ოკუპირებულ სამხრეთ ოსეთში არსებული ამჟამინდელი მდგომარეობა სასკოლო განათლების კუთხით, ქართული მხარის პოზიცია სკოლებში ქართული ენისა და ისტორიის სწავლების აკრძალვასთან დაკავშირებით და უცხოელი ექსპერტების მოსაზრებები. ნამრომს აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა განათლების დარგით დაინტერესებული პირების, მკვლევარების, მეცნიერებისა და უბრალოდ საკითხისადმი არაგულგრილად დამოკიდებული პირებისათვის ინფორმაციის მიწოდებისა და არსებული ვითარების გაცნობის თვალსაზრისით.

საკვანძო სიტყვები: მიდა ქართლის მთიანეთი, ოკუპირებული რეგიონი, სკოლები, ისტორია, ქართული ენა, სწავლება, მხარეთა პოზიციები, რეკომენდაციები და ა. შ.

Mari kalabegashvili

Sokhumi State University /88th public school of Tbilisi

The Issue of Teaching History and the Georgian Language in School Education in Shida Kartli Mtianeti (Kartli Region Highland, so-called South Ossetia)

The purpose and relevance of the research. The aim of the paper is to introduce to the general public one segment of the school education system in the occupied Shida Kartli Mtianeti (Kartli Region highland, so-called South Ossetia). The situation of teaching history and Georgian language, which is completely neglected by the local separatist authorities, is specifically discussed. This prevents the local, ethnically Georgian population remaining in the region from learning their native language and getting to know the history of their country. History textbooks are full of unsubstantiated facts and statements presented without evidence. The methodology of teaching history, which is still based on the Soviet Marxist-Bolshevik methodology, is faulty.

The report describes the situation before the 2008 war from the point of view of teaching Georgian language and history and what is the situation today. What reforms did the Ossetian side carry out in the post-war period and what is the position of the Ministry of Education and Science of Georgia in relation to the mentioned issues. Assessments and opinions of foreign experts are discussed. Recommendations are proposed to improve the created and the existing situation.

Research method. During the research, the historical-comparative research method was used, a study of the existing materials (manuals, documents, informational means and so on) was held, and a content analysis of the collected data was carried out.

Originality/value. The article discusses the current situation in occupied South Ossetia in terms of school education, the position of the Georgian side regarding the ban on the teaching of the Georgian language and history in schools, and the opinions of foreign experts. The work is of practical importance in terms of providing information and getting to know the current situation for people interested in the field of education, researchers, scientists and simply people who are not indifferent to the issue.

Keywords: Kartli Region Highland, Occupied Region, Schools, History, Georgian Language, Teaching, Positions of Parties, Recommendations etc.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები

2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

Ruslan Shevchenko

*Institute of Effective Politics
(Moldova)*

Main Aspects of Moldova-Georgia Relations

The report analyzes the history of Moldova-Georgia relations from the time of independence to the present day and focuses on the main directions that are most important in the relations between the two states.

Diplomatic relations between Moldova and Georgia were established on June 25, 1992. Since then, special attention has been paid to those aspects of cooperation that create a new stage of development between the two states. In the report, we discussed the following main directions:

1. Political connections and support;
2. Mutually beneficial cooperation in the sphere of European integration;
3. trade and economic cooperation;
4. Relations in the field of defense;
5. Cultural and humanitarian ties.

Each aspect is discussed in detail in the report and conclusions are drawn that close cooperation in the mentioned areas is of crucial importance for both nations in the process of European integration.

Keywords: Moldova, Georgia, Politics, Economy, Trade, European Integration, Defense, Culture and Humanitarian Ties.

მოლდოვა-საქართველოს ურთიერთობის ძირითადი ასპექტები

მოხსენებაში გაანალიზებულია მოლდოვა-საქართველოს ურთიერთობების ისტორია დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე და ყურადღება გამახვილებულია იმ ძირითად მიმართულებებზე, რომლებიც უმნიშვნელოვანესია ორივე სახელმწიფოს ურთიერთობებში.

მოლდოვასა და საქართველოს შორის დიპლომატიური ურთიერთობები დამყარდა 1992 წლის 25 ივნისს. მას შემდეგ, განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს თანამშრომლობის ის ასპექტები, რომლებიც განვითარების ახალ ეტაპს ქმნიან ორ სახელმწიფოს შორის. მოხსენებაში განხილული გვაქვს შემდეგი ძირითადი მიმართულებები:

1. პოლიტიკური კავშირები და მხარდაჭერა;
2. ორმხრივად მომგებიანი თანამშრომლობა ევროინტეგრაციის სფეროში;
3. სავაჭრო და ეკონომიკური თანამშრომლობა;
4. ურთიერთობები თავდაცვის სფეროში;
5. კულტურული და ჰუმანიტარული კავშირები.

მოხსენებაში დეტალურადაა განხილული თითოეული ასპექტი და გამოტანილია დასკვნები, რომ აღნიშნული მიმართულებებით მჭიდრო თანამშრომლობა ორივე ერისთვის გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს ევროინტეგრაციის თვალსაზრისით.

საკვანძო სიტყვები: მოლდოვა, საქართველო, პოლიტიკა, ეკონომიკა, ვაჭრობა, ევროინტეგრაცია, თავდაცვა, კულტურა და ჰუმანიტარული კავშირები.

თამარ შინჯიაშვილი, ლევან კვარაცხელია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზეთის მოსახლეობის ეთნოდემოგრაფიული ვითარება და გაყალბებული სტატისტიკა

ჩვენი კვლევის მიზანია წარმოვაჩინოთ აფხაზეთის მოსახლეობის ეთნოდემოგრაფიული შემადგენლობის რეალური სურათი XIX-XX საუკუნეებში და მისი სტატისტიკურ-დემოგრაფიული ანალიზი. სტატისტიკური მონაცემების დაზუსტებისთვის განსაკუთრებით ღირებულია შიდა მიგრაციის მაკროისტორიულ პერსპექტივაში დანახვა და მიგრაციასთან დაკავშირებული რუსული, აფხაზური და ქართული აღწერებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის განხილვა.

კვლევის მეთოდოლოგია ეფუძნება რუსეთის იმპერიის, საბჭოთა კავშირისა და პოსტსაბჭოთა პერიოდის სტატისტიკური აღწერების ანალიზს, აგრეთვე აფხაზურ ანალიტიკურ და საინფორმაციო პორტალებზე წარმოდგენილი ინფორმაციის კრიტიკულ შეფასებას.

კვლევაში საინტერესოდ არის წარმოდგენილი აფხაზეთში მიმდინარე ეთნოდემოგრაფიული პროცესები და ქართველი და აფხაზი მოსახლეობის რაოდენობრივი და პროცენტული გადანაწილება, შიდა მიგრაციის გამომწვევი ფაქტორები განხილულია მაკროისტორიულ ქრისტეში. მოსახლეობის შიდა მიგრაცია ბუნებრივი მოვლენაა ნებისმიერ ქვეყანაში და ეს საკითხი დღემდე სათანადოდ არ არის შესწავლილი, რაც ნაყოფიერ ნიადაგს ქმნის ისტორიით სპეკულაციისთვის და არსებული ეთნიკური შუღლის გაღრმავებისთვის. მოხსენებაში ყურადღება გამახვილებულია სტატისტიკური მასალის ტენდენციურ ინტერპრეტაციაზე აფხაზი ავტორების მხრიდან და გაანალიზებულია ამ მონაცემების ისტორიული რეალობა. მოცემულია სტატისტიკური შეუსაბამობა, რომელიც ცვლის პერსპექტივას და დამოკიდებულებას ეთნიკური ბალანსის ცვლილებასთან მიმართებით. გაანალიზებულია აღწერის დავთრებსა და სიებში წარმოდგენილი ფაქტობრივი მონაცემები და აღდგენილია ისტორიული რეალობა.

კვლევის მედეგად გამოიკვეთა, რომ რუსეთის იმპერიისა და საბჭოთა კავშირის პერიოდის სტატისტიკური აღწერები აფხაზი ისტორიკოსების მიერ მიზანმიმართულად არის გამოყენებული მცდარი ეთნოდემოგრაფიული ბალანსების მისაღებად. უფრო მეტიც, სწორედ მსგავსი დაანგარიშებები ვრცელდება აფხაზური ნარატივის გამავრცელებელ ინგლისურენოვან საიტებზე, რასაც საკითხით დაინტერესებული უცხოელი მკვლევრები მეცდომამი მეპყავს. ეს ფაქტები მიუთითებს სიყალბეზე და ტყუილებზე დაფუძნებული რუსული დეზინფორმაციის უახლეს და მკაფიო მაგალითს აფხაზეთის ისტორიის შესახებ და, ადგიწერს რეალურ ისტორიულ სურათს თავისი ფაქტოლოგიური და სტატისტიკური ქრონოლოგიით და მეფასებებით.

საკვანძო სიტყვები: მოსახლეობის აღწერები, მიდა მიგრაცია, ეთნოდემოგრაფიული ბალანსი, მოსახლეობის სტატისტიკა.

Tamar Shinjiashvili, Levan Kvaratskhelia

Sokhumi State University

Ethnodemographic situation of the population of Abkhazia and falsified statistics

The aim of the research is to present a real picture of the ethnodemographic composition of the population of Abkhazia in the 19th-20th centuries and its statistical-demographic analysis. For the accuracy of statistical data it is especially valuable to see the internal migration in a macro-historical perspective and to discuss the Russian, Abkhaz and Georgian censuses and scientific literature related to migration.

The research methodology is based on the analysis of statistical descriptions of the Russian Empire, the Soviet Union and the post-Soviet period, as well as the critical evaluation of information presented on Abkhazian analytical and information portals.

The ethnodemographic processes in Abkhazia and the issue of quantitative and percentage distribution of the Georgian and Abkhazian population are interestingly presented in the study, the factors causing internal migration are discussed in a macro-historical perspective. Internal population migration is a natural phenomenon in any country and this issue has not been adequately studied to date, which causes historic speculation and deepening of existing ethnic strife. In the article, we focused on the tendentious interpretation of statistical material by Abkhazian authors and analyzes

the historical reality of these data. A statistical inconsistency is presented that changes the perspective and attitude towards the changing ethnic balance. The actual data presented in the census books and lists are analyzed and the historical reality is restored.

The study highlighted that statistical descriptions from the Russian Empire and the Soviet period were deliberately used by Abkhaz historians to obtain erroneous ethno-demographic balances. Moreover, such calculations are spread on English-language websites that spread the Abkhazian narrative, which misleads foreign scholars interested in the subject. These facts point to the latest and clearest example of Russian disinformation based on falsity and lies about the history of Abkhazia and describe the real historical picture with its factual and statistical chronology and assessments.

Keywords: Population Censuses, Internal Migration, Ethno-demographic Balance, Population Statistics.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები

2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

Abraham Shmulevich

Political scientist (Israel)

Circassian National Movement and Abkhazia. Overcoming Manipulations of the Kremlin

Even at the end of the second half of the 1989s, when the possibility of the disintegration of the Soviet Union became obvious, the Kremlin decided to use the provocation of international conflicts to try to keep them in the orbit of the Union. Until now, little is known about it, the published documents are silent. But it is obvious that there was a coordinated policy in this issue, and all these conflicts were managed from a single center in Moscow.. Georgia became one of the first „polygons“. At the same time, the Kremlin also had the goal of neutralizing the national-liberation movements of the Northern Caucasus by „inciting“ them from Georgia by involving them in the separatist movement. The Abkhazian diaspora in Turkey was also actively used for this, which largely managed to penetrate and take control of the Circassian organizations of Turkey and the diaspora in general. However, in the early 2000s, in the Circassian national movement, with the efforts of a number of activists and experts, including the author of these lines, the understanding that the Abkhaz topic only harms the Circassians began to emerge. That the separatist Abkhazia acts as a force that Moscow still uses to suppress the national liberation movements of the Circassians and other peoples of the Caucasus

Keywords: Circassians, National Movement, Abkhazia, Kremlin and its Manipulations, Georgia, Caucasus, National Liberation Movement.

აბრაამ მმულევიჩი

პოლიტოლოგი (ისრაელი)

ჩერქეზთა ნაციონალური მოძრაობა და აფხაზეთი, კრემლის მანიპულაციების დაძლევა

ჯერ კიდევ 1980-იანი წლების ბოლოს, როდესაც ამკარა გახდა საბჭოთა კავშირის დამლის მესაძლებლობა, კრემლმა ნაცად ხერხს მიმართა, რათა ეთნიკური კონფლიქტების პროვოცირება მოეხდინა. მხოლოდ ასე იქნებოდა მესაძლებელი მოკავშირე რესპუბლიკები საბჭოთა კავშირის ორბიტაზე დაეტოვებინა. ამის მესახებ ჯერჯერობით მცირე დეტალებია ცნობილი, გამოქვეყნებული დოკუმენტები კი დუმან. ამკარაა, რომ ყველა ეს კონფლიქტი ერთი ცენტრიდან - მოსკოვიდან იმართებოდა... ერთ-ერთი პირველი „პოლიგონი“ საქართველო იყო. ამავდროულად, კრემლის მიზანი იყო ჩრდილოეთ კავკასიის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობები გაენეიტრალებინა საქართველოს წინააღმდეგ მათი სეპარატისტულ მოძრაობაში ჩართვით. ამისთვის აქტიურად გამოიყენებოდა თურქეთის აფხაზეთი დიასპორაც, რომელმაც მოახერხა თურქეთის ჩერქეზულ ორგანიზაციებსა და ზოგადად დიასპორაზე გავლენის მოხდენა და მათი კონტროლი. თუმცა, 2000-იანი წლების დასაწყისში, ჩერქეზთა ეროვნულ მოძრაობაში, ცალკეული აქტივისტებისა და ექსპერტების, მათ მორის ამ სტრიქონების ავტორის ძალისხმევით, დაიწყო საუბარი იმაზე, რომ აფხაზების მხარდაჭერა ჩერქეზებს აზიანებს. ამის მიზეზი მდგომარეობს იმამი, რომ სეპარატისტულ აფხაზეთს მოსკოვი იყენებს ჩერქეზებისა და კავკასიის სხვა ხალხების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ჩასახმობად.

საკვანძო სიტყვები: ჩერქეზები, ნაციონალური, მოძრაობა, აფხაზეთი, კრემლი და მისი მანიპულაციები, საქართველო, კავკასია, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა.

გელა ცაავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ე. წ. სოხუმის სამხედრო-საავტომობილო გზის აღდგენის პერსპექტივები

წარმოდგენილი ნაშრომის საკვლევ თემას წარმოადგენს რუსეთის ფედერაციის მიერ ოკუპირებული აფხაზეთისა (საქართველოს) და ჩრდილოეთ კავკასიის დამაკავშირებელი გადასასვლელის (პოტენციური მაგისტრალი - ე. წ. სოხუმის სამხედრო-საავტომობილო გზა) უსაფრთხოების ქრილში მიმოხილვა და რეგიონში გადასასვლელი სარეზერვო მარშრუტის აუცილებლობის გაანალიზება. წინამდებარე ნაშრომში ყურადღება მახვილდება ჩრდილოეთ კავკასიის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საკითხებზე, რეგიონის სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების სფეროში სამხედრო-საავტომობილო გზის აღდგენის პრიორიტეტებზე. ნაშრომის მომზადებისას გამოყენებული ხელმისაწვდომი თეორიული მასალის ანალიზმა სათანადო დასკვნების მომზადების საკითხში გაგვიწია მნიშვნელოვანი დახმარება. კვლევაში მოცემულია შესაბამისი რეკომენდაციები, რომლის გათვალისწინება, ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანი და აუცილებელია საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებისათვის. ნაშრომის ერთგვარ სიახლეს წარმოადგენს ე. წ. სოხუმის სამხედრო-საავტომობილო გზის აღდგენის საკითხთან მიმართებაში აფხაზეთა მხრიდან მოწინააღმდეგეებისა და მომხრეების პოზიციების შეფასება და ზოგადად, წარმოდგენილი აქტუალური თემის სათანადო ანალიზისა და დასკვნის უზრუნველყოფა.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთი, რუსეთი, სამხედრო-საავტომობილო გზა, მარშრუტი, ინფრასტრუქტურა, რეგიონი.

Gela Tsaava
Sokhumi State University

**Perspectives of Restoration of the So-called
Sokhumi Military Road**

The research topic of the presented paper is a security review of the crossing connecting occupied Abkhazia (Georgia) by the Russian Federation and the North Caucasus (Potential highway - the so-called Sokhumi military road) and analyzing the need for a backup route in the region. In the present work, attention is focused on the issues of socio-economic development of the North Caucasus, on the priorities of the restoration of the military road in the field of transport infrastructure development of the region. The analysis of the available theoretical material used in the preparation of the work provided us with significant help in the preparation of appropriate conclusions. The study provides relevant recommendations, which we think are important and necessary for the central government of Georgia to take into account. A novelty of the paper is the assessment of the positions of opponents and supporters from the Abkhaz side in relation to the issue of the restoration of the Sokhumi military road and in general, providing a proper analysis and conclusion of the current topic presented.

Keywords: Abkhazia, Russia, Route, Military Road, Infrastructure, Region.

ინდირა ძაგანია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ელემენტები თანამედროვე აფხაზურ ლიტერატურაში

მხატვრული ნაწარმოებები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესში, რადგან ისინი პირდაპირ კავშირში არიან კულტურასთან, ინახავენ ინფორმაციას ისტორიის, ეროვნული ფსიქოლოგიის, ეროვნული ქცევის, ანუ კულტურის ყველა კომპონენტის შესახებ.

პირდაპირი კომუნიკაციის დროს, მიმღები და გამგზავნი ცდილობენ ერთდროულად აღმოფხვრან ან მინიმუმამდე დაიყვანონ ჩარევა, რომელიც ხელს უშლის კომუნიკაციის პროცესს. დაფიქსირდა, რომ კომუნიკაციის მონაწილეები მიდრეკილნი არიან შეცვალონ თავიანთი კომუნიკაციის სტილი სხვა კულტურის წარმომადგენლებთან ურთიერთობისას: ისინი ერიდებიან კომუნიკაციის გამოსატულ კულტურულ სპეციფიკურ ელემენტებს, რომლებიც შეიძლება იყოს პრობლემური სხვა კულტურის მომხსენებლებისთვის.

უცხოური ლიტერატურის კითხვა, ჩვენს შემთხვევაში აფხაზური ლიტერატურის, შედარებადია კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესთან, ვინაიდან ამ ტექსტის აღქმისას ჩვენ შევდივართ კომუნიკაციაში სხვა კულტურის წარმომადგენელთან. ჩვენს ნაშრომში განვიხილავთ გარემოებებს, რომლებიც მოქმედებენ როგორც ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ კულტურათაშორისი კომუნიკაციის სპეციფიკას ლიტერატურული ტექსტის კითხვისას.

საკვანძო სიტყვები: კულტურათაშორისი კომუნიკაციები, თანამედროვე აფხაზური ლიტერატურა, ტექსტის კითხვა, კომუნიკაციაში შესვლა სხვა კულტურებთან.

Indira Dzagania

Sokhumi State University

Elements of Cultural Communication in Modern Abkhazian Literature

Fictional work is important for the process of cultural communication because it is directly connected to culture, has information about history, national psychology, national behavior; this means that, about every component of culture.

In direct communication the receiver and sender try to completely eradicate or minimize interfering which complicates the communication process. It was stated that the participants are tend to change their communication style while communicating with other cultural representatives: they avoid culturally expressed specific elements which can be problematic for other cultural speakers.

Reading foreign literature in our case Abkhazian literature, is comparative to the process of cultural communication, because while perceiving the text we are communicating with other cultural representatives. In our work we are discussing circumstances which are influencing factors which are causing the specific of cultural communication while reading the text.

Keywords: Intercultural Communication, Modern Abkhazian Literature, Text Reading, Entering Into Communication With Other Cultures.

სოფიკო ჭაავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზებისა და აფხაზური ენის სტატისტიკური მაჩვენებლები XX საუკუნის 30-იან წლებში

1934 წელს გამოქვეყნდა განათლების სახალხო კომისარიატის მიერ შედგენილი სტატისტიკური ცნობები განათლების საკითხების შესახებ, რომლებიც შედგენილი იყო ს. ს. ს. რ. საბჭოების VII ყრილობისათვის. აღნიშნულ კრებულში საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლებთან ერთად, მოცემულია აფხაზთა ენათა ფლობის, წერა-კითხვის ცოდნის, საბავშვო ბაღების, სკოლებისა და ტექნიკუმების, თეატრების, გაზეთებისა და წიგნალი ფონდის ენობრივი სტატისტიკური მაჩვენებლებიც.

ზემოაღნიშნული მონაცემებით 1935 წელს აფხაზეთში ფუნქციონირებდა 1 აფხაზური და 2 რუსულ-აფხაზური საბავშვო ბაღი. აფხაზურში ირიცხებოდა 75 ადსაზრდელი, ხოლო რუსულ-აფხაზურში - 220. 1932-1933 წლებში აფხაზურ სკოლაში სწავლობდა 6864 აფხაზი, მათ შორის 6539 იყო I-IV კლასისა და ასაკს გადაცილებული მოსწავლე, V-VII კლასებში - 306, ხოლო VIII-X კლასებში - 19.

1934-1935 წლებში აფხაზეთში მოქმედებდა 69 აფხაზური სკოლა, აფხაზურ-რუსული - 15 და ქართულ-აფხაზური - 1. საერთო ჯამში, 85 სკოლაში ასწავლიდნენ აფხაზურ ენას. 69 აფხაზურ სკოლაში სულ სწავლობდა 4552 მოსწავლე, ხოლო 15 აფხაზურ-რუსულ სკოლაში 5823 მოსწავლე, ხოლო 1 ქართულ-აფხაზურ სკოლაში პირველი საფეხურის 33 მოსწავლე. აფხაზურ სკოლებში მოსწავლეთა უმრავლესობა I-IV კლასში იყო, V-VII კლასებში მხოლოდ 173-მა გააგრძელა სწავლა, შემდეგ საფეხურზე არ გადასულა არცერთი. მოსწავლეთა უმეტესობამ სწავლა გააგრძელა აფხაზურ-რუსული სკოლის მაღალ კლასებში.

1935 წელს უმაღლეს სასწავლებლებსა და მუშათა ფაკულტეტზე სწავლობდა სულ 85 აფხაზი, მათ შორის, 6 - თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიში, 77 - სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში და 2 - სოხუმის მუშააკში.

ხვენ მიერ სტატიაში წარმოდგენილი ამ და სხვა სტატისტიკური მონაცემებიდან ნათლად ჩანს, რომ XX საუკუნის 30-იან წლებში მხოლოდ მცირე რაოდენობის აფხაზმა იცოდა წერა-კითხვა, ისინი, ძირითადად, მხოლოდ დაწყებით კლასებში სწავლობდნენ დედა ენაზე. მათი უმრავლესობა სწავლების სხვადასხვა საფეხურზე ირჩევდა რუსულ-აფხაზურ სექტორს, რაც რეალურად მხოლოდ რუსულ ენაზე განათლების მიღებას გულისხმობდა. სამწუხაროდ, გამონაკლისები სწავლობდნენ ქართულ-აფხაზურ სექტორზე.

საბჭოთა ენობრივი პოლიტიკის ფარგლებში კულტურულ-საგანმანათლებლო სივრცეში აფხაზებისთვის მეთავაზებული აფხაზურ-რუსული ორენოვნება ფორმალობა იყო, რომელიც პრესტიჟული რუსული ენის ფუნქციონერების გაფართოებით უნდა განვითარებულიყო. სოციალისტური მეთოდებით სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა, მათ მორის, აფხაზთა ეთნიკურ და ენობრივ იდენტობაზე „ზრუნვის“ საბოლოო მედეგი კი მონოლინგვური რუსულენოვანი საბჭოთა მოქალაქეების ფორმირება უნდა ყოფილიყო, რომლებსაც ნაკლებად ან საერთოდ არ ეცოდინებოდათ მშობლიური ენები.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზები, აფხაზური ენა, რუსული ენა, ენობრივი პოლიტიკა, XX საუკუნის 30-იან წლები.

Sofiko Chaava

Sokhumi State University

Statistical indicators of the Abkhazians and Abkhazian language in the 30s of XX century

In 1934, statistical reports on education issues were published which were compiled by the People's Commissariat of Education for VII Congress of Councils of USSR. In the mentioned collection, together with the representatives of different nationalities living in Georgia, linguistic statistical indicators of proficiency in Abkhazian language, literacy of Abkhazians, kindergartens, schools and technical schools, theaters, newspapers and book fund are also given.

According to the above-mentioned data, in 1935, 1 Abkhazian and 2 Russian-Abkhazian kindergartens were functioning in Abkhazia. 75 students were enrolled in the Abkhazian school, and 220 - in the Russian-Abkhazian one. In 1932-1933, 6864 Abkhazians studied in the Abkhazian school, among them 6539 were students of I-IV grades and those over age, 306 - in V-VII grades, and 19 - in VIII-X grades.

In 1934-1935, in Abkhazia there were operating 69 Abkhazian schools, 15 Abkhazian-Russian schools and 1 Georgian-Abkhazian school. In total, Abkhazian

language was taught in 85 schools. A total of 4552 students studied in 69 Abkhazian schools, 5823 students - in 15 Abkhazian-Russian schools, and 33 students of the first level - in 1 Georgian-Abkhazian school. The majority of students in Abkhazian schools were in grades I-IV, only 173 continued their studies in grades V-VII, none of them moved to the next level. Most of the students continued their studies in the upper grades of the Abkhazian-Russian school.

In 1935, a total of 85 Abkhazians studied at higher education institutions and Workers' Faculties, including 6 - at Tbilisi State University, 77 - at Sokhumi Pedagogical Institute, and 2 - at Sokhumi Workers' Faculty (general statistical information in the field of public education (materials for VII Congress of Councils of the USSR), Tiflis 1934).

From these and other statistical data presented by the author in the article, it is clear that in the 30s of XX century, only a small number of Abkhazians were able to read and write, they mainly studied in their mother tongue only in primary classes. The majority of them chose the Russian-Abkhazian sector at various levels of education, which actually meant receiving education only in the Russian language. Unfortunately, the exceptions were studying in the Georgian-Abkhazian sector.

The Abkhazian-Russian bilingualism offered to Abkhazians in the cultural-educational space within the framework of the Soviet language policy was a formality that had to be developed via expanding the functionalities of the prestigious Russian language. The final result of „taking care“ of the ethnic and linguistic identity of people of different nationalities, including the Abkhazians, by means of socialist methods, should have been the formation of monolingual Russian-speaking Soviet citizens who had little or no knowledge of their native languages.

Keywords: Abkhazians, Abkhazian Language, Russian Language, Language Policy, 30s of XX Century.

ქეთევან ხუციშვილი

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

**დე ფაქტო ერთეულის პერფორმაციული ბუნება
(აფხაზეთის მაგალითი)**

1992-1993 წლების საომარი მოქმედებებისა და აფხაზეთის ტერიტორიაზე ჩატარებული ეთნოწმენდის შემდგომ აფხაზეთის თვითგამოცხადებული რესპუბლიკის მესვეურებმა მათი პოლიტიკური მფარველის რუსეთის ფედერაციის მხარდაჭერით სცადეს არსებული ვითარების ლეგიტიმაცია. რაც მმართველი ელიტისათვის პოლიტიკურ აუცილებლობას წარმოადგენდა, როგორც საერთაშორისო თვალსაზრისით, ასევე საკუთარი მოსახლეობის იდენტობის მობილიზებისათვის. ამ გზაზე, სეპარატისტების ძირითად სტრატეგიად იქცა დემოკრატიული მიდგომების გამოყენება არსით არადემოკრატიული ნაბიჯების გასამართლებლად.

პოსტ-საბჭოთა სივრცეში გაჩენილი თვითგამოცხადებული პოლიტიკური ერთეულებისთვის საერთო მახასიათებლად ჩამოყალიბდა უკვე მომხდარი კონფლიქტის დასაბუთება თვითგამორკვევის უფლებით და ამ მისწრაფების სადემონსტრაციოდ რეფერენდუმებისა და არჩევნების ჩატარება, რათა შედეგები გამოყენებული ყოფილიყო სუვერენულობაზე პრეტენზიის დასაბუთებლად და სუვერენულობის პერფორმანსისთვის. ტერმინი პერფორმაციული სუვერენიტეტი (მ. ბობიკი) გამოიყენება ისეთი დე ფაქტო ვითარების აღსაწერად, როდესაც ერთი მხრივ მართვის აპარატი “თამაშობს” ფუნქციების შესრულებას, და მეორე მხრივ, საზოგადოება, როგორც სუვერენიტეტის მფლობელი „ასრულებს“ საკუთარ როლს (მოვალეობებს). ასეთ ვითარებასთან გვაქვს საქმე აფხაზეთში, სადაც თვალსაჩინოა მცდელობა რეალური დამოკიდებულება შეინიღბოს სახელმწიფოებრიობის წარმოდგენით (პერფორმანსით): სახელმწიფო ატრიბუტიკის დადგენის, სასაზღვრო ინფრასტრუქტურის გამართვის და სხვა გზით.

მოხსენებაში განხილულია აფხაზეთის თვითგამოცხადებული, დე ფაქტო ერთეულის პერფორმაციული ბუნება.

საკვანძო სიტყვები: დე ფაქტო ერთეული, აფხაზეთის მაგალითი, პოლიტიკური მფარველი, რუსეთის ფედერაცია, პერფორმაციული ბუნება.

Ketevan Khutsishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The Performative Nature of the de Facto Unit (The Example of Abkhazia)

After the hostilities of 1992-1993 and the ethnic cleansing carried out on the territory of Abkhazia, the leaders of the self-proclaimed Republic of Abkhazia tried to legitimize the factual situation with the support of their political protector - the Russian Federation. This was a political necessity for the ruling elite, both from an international point of view, and for the mobilization of the identity of its own population.

The separatists' main strategy became to use the democratic tools to justify essentially undemocratic behavior. The main strategy of the self-proclaimed political entities that emerged in the post-Soviet space appeared to be a justification of the conflict by the right of self-determination. They started to conduct the referendums and elections for demonstration of this aspiration and later to use their results for justification of their claim of sovereignty. Thus they perform sovereignty. The term performative sovereignty (M. Bobick) is used to describe such de facto situation when, on the one hand, the people perform their duty as the holders of sovereignty. This is a case of Abkhazia, where the attempt to disguise the reality with the performance of statehood (establishment of state attribute, development of the border infrastructure etc.) is evident.

The performative nature of de facto entity of Abkhazia will be discussed in the paper.

Keywords: De Facto Unit, Example of Abkhazia, Political Protector, Russian Federation, Performative Nature.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

ლევან ჯინჯიბაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების ასახვა ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში „რუხის ბრძოლის“ მიხედვით

ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში, აფხაზეთის თემა, ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის საკითხი მეტად მძლავრად არის წინა პლანზე წამოწეული. აფხაზი ხალხის ყოფა-ცხოვრება, წეს-ჩვეულებები, ტრადიციები ქართველ მწერალთა შემოქმედების ერთ-ერთ მასაზრდოებელ წყაროს წარმოადგენდა და წარმოადგენს. ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის საკითხი და საერთოდ აფხაზეთის თემა მკაფიოდ აისახა ბესარიონ გაბაშვილის, იაკობ გოგებაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ნიკო ნიკოლაძის, ლეო ქიაჩელის, ნიკო ლორთქიფანიძის, ვასილ ბარნოვის, კონსტანტინე გამსახურდიას, თედო სახოკიას და სხვათა მხატვრულ ნაწარმოებებსა თუ კრიტიკულ-პუბლიცისტურ წერილებში.

ჩვენს მთავარ მიზანს წარმოადგენს რუხის ბრძოლის ანუ ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების ასახვა ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში. რუხის ბრძოლის სურათები მოცემულია XVII საუკუნის ქართული პოეზიის წარმომადგენლის ბესარიონ გაბაშვილის ისტორიულ პოემაში „რუხის ბრძოლა“. ამ თემაზე დაწერილია სხვა ნაწარმოებებიც. კერძოდ, გრიგოლ დადიანის მიერ იოანე გეგეჭკორის ფსევდონიმით „რუხის ბრძოლა, ანუ ცხოვრება დიდის მეფისა სოლომონისა“, დავით დადიანის (ნოღელი) – „რუხის ომი“. 1913 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა კრებულ „ძველი საქართველოს“ მე-2 ტომში მოათავსა რუხის ბრძოლის შესახებ არსებული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები. როგორც ცნობილია, სწორედ ამ ზეპირსიტყვიერების საფუძველზე დაიწერა ნიკო ლორთქიფანიძის სატირული მოთხრობა „რაინდები“.

მოხსენებაში ჩვენს მიერ ყურადღება არის გამახვილებული იმ ისტორიულ მიზეზებზე, რამაც განაპირობა ქართველებისა და აფხაზების სისხლისმღვრელი დაპირისპირება. დასმულია საკითხი, თუ როდის გაიმართა აღნიშნული ბრძოლა, 1979 წლის მიწურულს თუ 1780 წელს. ვფიქრობთ, ეს საკითხი უფრო მეტ სიზუსტეს მოითხოვს, რადგან მკვლევართა ერთი ნაწილი 1979 წელს ასახელებს, ხოლო მეორე ნაწილი კი - 1780 წელს.

მოსხენებამი მეძლებისდაგვარად გააანალიზებულია და წარმოჩენილი იმ ქართველ მწერალთა ნაწარმოებები, რომლებიც აღნიშნულ საკითხს - რუხის ბრძოლას და მის გამომწვევ მიზეზებს ეხება.

დასკვნის სახით მოცემულია აღნიშნულ ნაწარმოებთა არა მარტო ისტორიულად ცნობილი ამ მოვლენის გააზრება და ავტორთა ეროვნული თვალთახედვა, არამედ იმ პროცესების სიღრმისეული განსჯა-ანალიზიც, რომელიც აფხაზური სეპარატიზმის აღზევების მედეგად თავს დაატყდა საქართველოს მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში.

საკვანძო სიტყვები: ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები, ქართველი მწერლები, „რუხის ბრძოლა“, აფხაზეთის თემა.

Levan Jinjikhadze

Sokhumi State University

Reflection of Georgian-Abkhaz Relations in the Works of Georgian Writers According to „Rukhi Battle“

In the works of Georgian writers, the theme of Abkhazia, the issue of Georgian-Abkhazian relations is strongly brought to the fore. The way of life, customs and traditions of the Abkhazian people was and is one of the sources of nourishment for the creativity of Georgian writers. The issue of Georgian-Abkhaz relations and the topic of Abkhazia in general was clearly reflected in the artistic works and critical-publicist writings of Besarion Gabashvili, Jacob Gogebashvili, Ilia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, Niko Nikoladze, Leo Kyacheli, Niko Lortkifanidze, Vasil Barnov, Konstantine Gamsakhurdia, Tedo Sakhokia and others.

Our main goal is to reflect Rukhi battle or Georgian-Abkhazian relations in the works of Georgian writers. The images of RukhiBattle are given in the historical poem „RukhiBattle“ by Besarion Gabashvili, a representative of Georgian poetry of the 17th century. Other works have been written on this topic. In particular, Grigol Dadiani under the pseudonym of Ioane Gegechkor „Rukhi battle, or the life of King Solomon the Great“, Davit Dadiani (Nogheli) – „Rukhi war“. In 1913, Ekvtime Taikaishvili included in the 2nd volume of the collection "Old Georgia" the examples of oral tradition about RukhiBattle. As is known, the satirical story "Knights" by Niko Lortkipanidze was written based on this oral folklore.

In the report, we focus on the historical reasons that led to the bloody conflict between Georgians and Abkhazians. The question is raised as to when the said battle

took place, at the end of 1979 or in 1780. We think that this issue requires more accuracy, because one part of the researchers names 1979, and the other part - 1780.

In the report, as far as possible, the works of those Georgian writers are analyzed and presented, which are related to the mentioned issue - Rukhi battle and its causes.

As a conclusion, not only the understanding of this historically known event and the authors' national point of view, but also an in-depth judgment-analysis of the processes that befell Georgia in the 90s of the 20th century as a result of the rise of Abkhazian separatism are given.

Keywords: Georgian-Abkhazian Relations, Georgian Writers, „Rukhi Battle“, Abkhazian Theme.

ლევან ჯიქია

*საქართველოს ეროვნული არქივი,
სოსხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

ზვიად გამსახურდია და აფხაზეთის საკითხი (1989-1993)

ჩვენი კვლევის მიზანია საქართველოს პირველი პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას აფხაზეთთან დამოკიდებულების გარკვევა. ზვიად გამსახურდიამ აფხაზი ეთნოსის გენეზისზე ცნობილი განცხადება ჯერ კიდევ ხელისუფლებაში მოსვლამდე გააკეთა. მისი აზრით აფხაზი ეთნოსი არ იყო აბორიგენი აფხაზეთის ტერიტორიაზე. ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ კი მან უფრო მოზომილი განცხადებები გააკეთა და, ფაქტიურად, ადრე გამოთქმული მოსაზრება უარყო.

ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლებიდან განდევნის შემდეგ ძალაუფლება ხელში სამხედრო საბჭომ აიღო, რომელმაც არაერთი უპატიებელი შეცდომა დაუშვა. სამხედრო საბჭომ საქართველოს 1978 წლის კონსტიტუცია გააუქმა და 1921 წლის კონსტიტუცია აღადგინა. ეს გარემოება აფხაზებმა კარგად გამოიყენეს და, თავის მხრივ, აფხაზეთის 1925 წლის კონსტიტუცია აღდგენილად გამოაცხადეს (წესების დარღვევით, სინამდვილეში ეს კონსტიტუცია არც არასდროს მიღებული არ ყოფილა). საქართველოს 1978 წლის კონსტიტუცია, 1921 წლის კონსტიტუციისგან განსხვავებით, აფხაზეთთან მიმართებაში გარკვეულ შემაკავებელ ბერკეტს შეიცავდა. აფხაზეთის 1925 წლის კონსტიტუციის აღდგენით კი აფხაზეთი, ფაქტიურად, საქართველოდან გამოყოფისკენ გარკვეულ ნაბიჯებს დგამდა.

ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ, აფხაზეთთან მიმართებაში დაუშვა თუ არა ზვიად გამსახურდიამ შეცდომები და გავარკვიოთ მისი დამოკიდებულება აფხაზეთში მიმდინარე საომარ მოქმედებებთან დაკავშირებით. დღემდე განსჯის თემაა, ასევე, ზვიად გამსახურდიას საქართველოში დაბრუნება აფხაზეთში მიმდინარე საომარი მოქმედებების ფონზე.

კვლევისას გამოვიყენეთ შინაარსობრივი ანალიზის მეთოდი.

ზვიად გამსახურდიას პოლიტიკური მოღვაწეობა ჯერ კიდევ შესწავლის სტადიაზეა. იგივე ითქმის ზვიად გამსახურდიას აფხაზეთთან დამოკიდებულებაზე. წარმოდგენილი ნაშრომი მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს

1992-1993 წლებში აფხაზეთში მიმდინარე პოლიტიკური მოვლენების შესწავლაში.

საკვანძო სიტყვები: ზვიად გამსახურდია, აფხაზეთი, ვლადისლავ არძინბა, საქართველოს კონსტიტუცია, აფხაზეთის კონსტიტუცია.

Levan Jikia

*National Archives of Georgia
Sokhumi State University*

Zviad Gamsakhurdia and The Issue on Abkhazia (1989-1993)

The goal of our research is to find out the attitude of Zviad Gamsakhurdia, the first President of Georgia, towards Abkhazia. Zviad Gamsakhurdia made the famous statement regarding the genesis of Abkhaz ethnos still before taking office. In his opinion, Abkhaz ethnos was not aborigine on the territory of Abkhazia. After taking office he made more deliberate statements and, in fact, he denied his views expressed before.

After the expulsion of Zviad Gamsakhurdia from the government, the Military Council took power that made not a single unforgivable mistake. The Military Council banned the 1978 Constitution of Georgia and restored the 1921 Constitution. Abkhazians took advantage of this situation and announced the 1925 Constitution of Abkhazia as a restored one (by breaking rules). The 1978 Constitution of Georgia unlike the 1921 Constitution included a certain deterrent lever towards Abkhazia. Abkhazia was actually taking certain measures to be separated from Georgia by restoration of the 1925 Constitution of Abkhazia.

We aim to show whether Zviad Gamsakhurdia made mistakes towards Abkhazia and to figure out his attitude and approach concerning the war actions ongoing in Abkhazia. In addition, the issue of Zviad Gamsakhurdia's return to Georgia during the current war operations in Abkhazia is hotly-debated even today.

Upon research, we applied a content analysis method.

Zviad Gamsakhurdia's political activity is still in the studying phase. The same can be said about his attitudes towards Abkhazia. The work presented will make a reasonable contribution to studying the political events ongoing in Abkhazia in 1992-1993.

Keywords: Zviad Gamsakhurdia, Abkhazia, Vladislav Ardzinba, Consitution of Georgia, Constitution of Abkhazia.

ია ჯიჭონაია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საქართველო-ჩრდილოეთ კავკასიის ურთიერთობების ისტორიიდან XI საუკუნეში

XI საუკუნის დასაწყისისთვის ფეოდალური საქართველო პოლიტიკურად ერთიანი სახელმწიფოა და სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით განვითარების ახალ საფეხურზე დგას. XI საუკუნის 30-50-იან წლებში საქართველოს სახელმწიფოს წინაშე შემდეგი საგარეო-პოლიტიკური ამოცანები დგას: ბიზანტიის იმპერიის დამორჩილებისგან თავის დაღწევა და ეროვნული სუვერენიტეტის მოპოვება. პოზიციების განმტკიცება კავკასიაში და მოკავშირეების მოძიება. საქართველოს ერთ-ერთ ასეთ მოკავშირედ ითვლებოდა ოვსეთის სამეფო. ამ დროისთვის ოვსეთის სამეფოს პოლიტიკური წონა გაორმაგდა. X საუკუნეში ჩამოყალიბებული ოვსეთის მძლავრი სამეფო მაშინვე იქცა აქტიურ სამხედრო-პოლიტიკურ ძალად მთელს კავკასიაში, რომელიც ანგარიშვალდებული იყო მეზობელი სახელმწიფოების, მათ შორის ბიზანტიის იმპერიის წინაშე.

XI საუკუნეში ქართველი მეფეები გიორგი I და ბაგრატ IV დინასტიური ქორწინების გზით ცდილობდნენ სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის დამყარებას ოვსეთის სამეფოსთან და მის ანტიბიზანტიურ კოალიციაში შეყვანას. ქართული ისტორიული წყაროები იცნობენ გიორგი I -ის, მეორე, მაგრამ არაკანონიერ ცოლს, ალდეს და ბაგრატ IV-ის მეუღლეს დედოფალ ბორენას, რომლის სახელით მოდწეულია ერთი იამბიკო. ჩრდილო კავკასიასთან ნათესაურ-დინასტიური ურთიერთობები, სამხრეთოდან მოძალეებული მტრის შემთხვევაში, მძლავრი ზურგი უნდა ყოფილიყო საქართველოს სამეფოსთვის, მეორე მხრივ აფართოებდა ქართულ-კავკასიური კულტურულ და სოციალურ ურთიერთობებს.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ჩრდილოეთ კავკასია, XI საუკუნე, დინასტიური ქორწინებები, სოციალ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, ურთიერთობები.

Ia Jichonaia

Sokhumi State University

Relations Between Georgia and the North Caucasus in the 11th Century

By the beginning of the XI century, feudal Georgia is a politically united state and from the socio-economic point of view, stands on a new level of development. In the 30s-50s of the 11th century, the following foreign-political tasks were faced by the state of Georgia: getting rid of the subjugation of the Byzantine Empire and gaining national sovereignty. Strengthening positions in the Caucasus and finding allies. The kingdom of Ovseti was considered one of such allies of Georgia. By this time, the political weight of the Kingdom of Ovseti had doubled. The powerful kingdom of Ovseti, which was formed in the 10th century, immediately became an active military-political force throughout the Caucasus and was accountable by the neighboring states including the Byzantine Empire, which, as a rule, always tried to use the people of Ovseti in accordance with its interests. Georgian kings of the XI century were trying to tie a military-political union with the Kingdom of Ossetia through a dynastic marriage and include it in the anti-Byzantine coalition. The military-political and dynastic relations of Georgian kings Giorgi I and Bagrat IV with the kingdom of Ovs are one of the bright pages in Georgia-North Caucasus relations.

Georgian historical sources recognize the second illegitimate wife Alde, of George I, and Queen Borena, the wife of Bagrat IV, on whose behalf one iambic is recorded. Kinship-dynastic relations with the North Caucasus, in the case of a violent enemy from the south, should have been a strong back for the kingdom of Georgia, on the other hand, it expanded the Georgian-Caucasian cultural and social relations.

Keywords: Georgia, North Caucasus, XI Century, Dynastic Marriages, Socio-Economic, Political, Relations,

სამსონ ჯოჯუა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აფხაზეთის დელეგაცია ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა კავშირის პირველ ყრილობაზე 1917 წ.

1917 წლის პეტროგრადის რევოლუციის გამარჯვების შესახებ ინფორმაცია ვლადიკავკაზში 1 მარტს გახდა ცნობილი. შეიტყვეს თუ არა, რომ რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ II ტახტიდან გადადგა და ძალაუფლება დროებითი მთავრობის ხელში გადავიდა, ჩრდილოეთ კავკასიის პოლიტიკურმა ძალებმა სასწრაფოდ დაიწყეს ადგილზე არსებული ვითარების განხილვა. 5 მარტს, ვლადიკავკაზში ინტელიგენციასთან შეხვედრისას მიიღეს გადაწყვეტილება, დაუყოვნებლივ დაეწყოთ ძალაუფლების ხელში აღების პროცესი. 1917 წლის მარტის დასაწყისში მთიელთა პოლიტიკურ ელიტას კარგად არ ესმოდა ცენტრში შექმნილი ვითარება. მთიელთა საზოგადოებაში აქტიურად განიხილებოდა საკითხი იმის შესახებ, ღირდა თუ არა დროებითი მთავრობის აღიარება.

ყველა ეროვნულ ორგანიზაციას ესმოდა, რომ ცალ-ცალკე ისინი ვერ მოახერხებდნენ დამოუკიდებლობის გამოცხადებას და ყველანი თანხმდებოდნენ გაერთიანებაზე. ამიტომ კავკასიის მთიელ ხალხთა პირველი ყრილობის მოწვევის ბარათზე მითითებული იყო, რომ ყრილობამ უნდა გააერთიანებინა მთიელთა მომავალი „გონივრული დემოკრატიული საწყისებით“. ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელ ხალხთა წარმომადგენლების პირველ ყრილობაზე საფუძველი ჩაეყარა მთის მთავრობის ჩამოყალიბებას. ამ ყრილობაზე აფხაზური დელეგაციაც იყო მიწვეული.

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს საკითხები ნაკლებადაა შესწავლილი, თემის აქტუალობას რეგიონის თანამედროვე გეოპოლიტიკური მდგომარეობაც ზრდის. საარქივო დოკუმენტების, პრესის, მემუარების და სხვა სახის საისტორიო წყაროების კვლევამ გვიჩვენა, რომ ყრილობამ ვერ გააერთიანა მთის მოსახლეობა, ვერც შემდგომ გამოცხადებულმა „ჩრდი-

ლოეთ კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკის“ დამოუკიდებლობამ უზრუნველყო ხალხთა ერთიანობა, რადგან ეს „სახელმწიფო“ უფრო ვირტუალური იყო, ვიდრე რეალური.

საკვანძო სიტყვები: მთიელთა კავშირი, აფხაზები, დელეგაცია, პირველი ყრილობა, დროებითი მთავრობა, დამოუკიდებულება, საქართველო.

Samson Jojua

Sokhumi State University

The Abkhazian delegation at the first congress of the Union of Mountaineers of the North Caucasus in 1917

The news of the victory of the Petrograd revolution became known in Vladikavkaz on March 1. When they heard that Russian Emperor Nicholas II had abdicated and power was transferred to the Provisional Government, the various political forces of the North Caucasus immediately began to discuss the situation on the ground. Already on March 5, at a meeting of the intelligentsia in Vladikavkaz, a decision was made to immediately begin the process of seizing power. At the beginning of March 1917, the political elite of the mountaineers did not understand the situation in the center very well. The issue of whether it was worth recognizing the provisional government was actively discussed in the community of the mountaineers.

All national organizations understood that individually they could not succeed in declaring independence and all agreed to join forces. Therefore, the invitation card of the First Congress of the Mountain Peoples of the Caucasus stated that the Congress should unite the future of the mountain people with „reasonable democratic principles“. At the first congress of representatives of the mountain peoples of the North Caucasus, the foundation was laid for the formation of the mountain government. The Abkhazian delegation was also invited to this congress.

In the Georgian scientific literature, these issues are little studied, the relevance of the topic is increased by the modern geopolitical situation of the region. The research of archival documents, press, memoirs and other historical sources showed us that the congress could not unite the mountain population, nor could the later declared independence of the "North Caucasian Mountainous Republic" ensure the unity of the people, because this "state" was more virtual. than real.

Keywords: Union of Mountaineers, Abkhazians, Delegation, First Congress, Provisional Government, Dependence, Georgia.

Haji Hasanov, Zeinab Gafarova

*Azerbaijan Academy of Sciences,
Institute of History (Baku, Azerbaijan)*

From the History of Military Cooperation of Azerbaijani and Georgian Peoples (Alexandre Batonishvili)

In scientific circles, the opinion has become stronger that Russia entered the territory of the South Caucasus with the mediation of Eastern Georgia - the Kingdom of Kartli-Kakheti. However, in the history of Georgia there are pages of struggle against Russian expansion. One of these pages is associated with the name of Tsarevich Alexander Iraklievich (1770-1844) - a representative of the Bagration family. In 1798, after the death of Irakli II, his eldest son George XII - Alexander's half-brother - was proclaimed king of the Kingdom of Kartli-Kakheti. In 1799, at the request of George XII, the Russian Emperor Paul I officially recognized his eldest son David as heir to the throne. This caused discontent among Tsarevich Alexander, who became one of the leaders of the opposition. George XII pursued a pro-Russian policy. However, Prince Alexander foresaw that Russia's military presence in Kartli-Kakheti would lead to its complete annexation. In 1799, he left Tiflis for Dagestan to see the Avar ruler Omar (Umma) Khan Jarsky. Alexander turned to the Qajar Shah for support. Fatali Shah Qajar (1797-1834) promised Alexander help in the fight for the throne of Kartli-Kakheti. The prince addressed the Georgian people and assured them that the highlanders and Qajars would not devastate the country, but would help him in the fight for the throne, and that the Georgians would soon be saved from Russian rule. In November 1800, the troops of the prince, assembled from his supporters, and Omar Khan were defeated by the Russian-Georgian forces in the battle on the Iori River. Tsarevich Alexander retreated to Ibrahimkhalil Khan in Garabagh.

After Alexander's defeat, Fatali Shah abandoned the planned invasion of Georgia. Tsarevich Alexander was declared a traitor by the Russian authorities. Tsarevich Alexander's fears came true: in September 1801, the Russian Emperor Alexander I finally liquidated the Kingdom of Kartli-Kakheti. Russian administrative control was introduced in Eastern Georgia. The royal family of Georgia was practically exiled to the central provinces of Russia.

The annexation of Eastern Georgia to Russia caused discontent among the sons of Irakli, the brothers of Tsarevich Alexander - Yulon and Farnaoz, who fled to Imereti. The son of George XII - Teimuraz went to Dagestan to his uncle Alexander. Appointed in 1803 as commander of the Russian troops in Georgia, P.D. Tsitsianov sent troops to Jaro-Belokany, where Tsareviches Alexander and Teimuraz were at the time. The Tsareviches were forced to flee to Tabriz, to the viceroy in Azerbaijan, the son of Fatali Shah – Abbas Mirza. Alexander and Teimuraz took an active part in the Russian-Qajar War of 1804-1813 as part of the Qajar troops. Alexander Iraklievich was a senior adviser to his friend, Crown Prince Abbas Mirza, and his nephew Teimuraz was appointed commander of the artillery. In 1810, Tsarevich Alexander took part in the Turkish-Qajar campaign in Georgia. He counted on the support of the Imeretian king Solomon II. However, the Ottomans stopped their advance, and the Qajar troops were defeated by Russian forces at Akhalkalaki. Alexander returned to Tabriz, and Solomon took refuge in Trabzon. The Shah assigned Alexander a pension and transferred some villages near Salmas to him.

Alexander Iraklievich devoted almost his entire adult life to defending the sovereignty of his homeland, and actively participated in the armed struggle of the Azerbaijani people against the Russian occupiers. Almost all the commanders-in-chief of the Russian troops in the Caucasus during the numerous wars in the South Caucasus in the first third of the 19th century considered one of their initial tasks to be the destruction of Alexander Iraklievich and his alliance with prominent leaders of the struggle of the Azerbaijani people against foreign invaders.

In 1832, a group of Georgian nobles planned a conspiracy and a coup with the aim of expelling the Russians from Georgia. The rebels planned to offer the royal crown of Georgia to Tsarevich Alexander. However, the conspiracy was uncovered and the rebels were arrested.

Tsarevich Alexander died in Tabriz in 1844. The life story of Tsarevich Alexander testifies to the fact that in the late 18th - early 19th centuries in Eastern Georgia – Kartli-Kakheti the attitude towards the Russian Empire was ambiguous. In Georgian society there were forces that opposed Russian rule in Georgia, and such glorious sons of the brotherly Georgian people defended their freedom and sovereignty with honor and heroism.

Keywords: Azerbaijani, Georgian, peoples, military cooperation, Alexander Batonishvili

ჰაჯი ჰასანოვი, ზეინაბ გაფაროვა

აზერბაიჯანის მეცნიერებათა აკადემია
ისტორიის ინსტიტუტი (ბაქო, აზერბაიჯანი)

აზერბაიჯანელი და ქართველი ხალხების სამხედრო თანამშრომლობის ისტორიიდან, ალექსანდრე ბატონიშვილი

სამეცნიერო წრეებში არსებობს მყარი მოსაზრება, რომ რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში აღმოსავლეთ საქართველოს - ქართლ-კახეთის სამეფოს შუამავლობით მევიდა. თუმცა, საქართველოს ისტორიაში არის რუსული ექსპანსიის წინააღმდეგ ბრძოლის ფურცლები. ერთ-ერთი ასეთი ფურცელი ბაგრატიონთა გვარის წარმომადგენელს ალექსანდრე ერეკლეს ძე ბატონიშვილის (1770-1844) სახელს უკავშირდება.

1798 წელს, ერეკლე II-ის გარდაცვალების შემდეგ, ქართლ-კახეთის სამეფოს მეფედ მისი უფროსი ვაჟი გიორგი XII გამოცხადდა (ალექსანდრეს ნახევარძმა). 1799 წელს, გიორგი XII-ის თხოვნით, რუსეთის იმპერატორმა პავლე I-მა ტახტის მემკვიდრედ ოფიციალურად ცნო მისი უფროსი ვაჟი დავითი. ამან ალექსანდრე ბატონიშვილის უკმაყოფილება გამოიწვია და ამიერიდან ის ოპოზიციის ერთ-ერთი ლიდერი გახდა.

გიორგი XII პრორუსულ პოლიტიკას ატარებდა. თუმცა, უფლისწულმა ალექსანდრემ იწინასწარმეტყველა, რომ რუსეთის სამხედრო მენაერთების ყოფნა ქართლ-კახეთში მის სრულ ანექსიას გამოიწვევდა. 1799 წელს ის ტფილისიდან დაღესტანში გაემგზავრა ავარების მმართველთან ომარ (უმმა) ხანთან, მან ასევე მხარდასაჭერად ყაჯარ მაჰს მიმართა. ფათალი მაჰ ყაჯარმა (1797-1834 წწ.) ალექსანდრეს ქართლ-კახეთის ტახტისათვის ბრძოლაში დახმარება აღუთქვა.

უფლისწულმა ქართველები დაარწმუნა, რომ მთიელები და ყაჯარები ქვეყანას კი არ დაანგრევდნენ, არამედ დაეხმარებოდნენ მათ ტახტისათვის ბრძოლაში და მალე ქართველები რუსეთის ბატონობისგან თავის დაღწევას შეძლებდნენ. 1800 წლის ნოემბერში მდინარე იორთან გამართულ ბრძოლაში ალექსანდრე ბატონიშვილი რუსებისა და ქართველების გაერთიანებულ ჯართან ბრძოლაში დამარცხდა. უფლისწულმა ალექსანდრემ თავი ყარაბაღში იბრაჰიმხალილ ხანს შეაფარა.

ალექსანდრეს დამარცხების შემდეგ ფათალი მაჰმა საქართველოში დაგეგმილი მემოჭრა გადაიფიქრა, ხოლო რუსეთის ხელისუფლებამ უფლისწული ალექსანდრე მოლაღატედ გამოაცხადა.

უფლისწულ ალექსანდრეს მიმი გამართლდა: 1801 წლის სექტემბერში რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა საბოლოოდ გააუქმა ქართლ-

კახეთის სამეფო; აღმოსავლეთ საქართველოში რუსული ადმინისტრაცია და-წესდა; საქართველოს სამეფო ოჯახის წევრები რუსეთის ცენტრალურ პროვინციებში გადაასახლეს.

აღმოსავლეთ საქართველოს რუსეთთან მეერთებით უკმაყოფილო იყვნენ იმერეთში გაქცეული უფლისწულები, ალექსანდრეს ძმები, ერეკლეს ვაჟები - იულონი და ფარნაოზი. გიორგი XII-ის ვაჟი - თეიმურაზი დაღესტანში თავის ბიძა ალექსანდრესთან გაიქცა.

1803 წელს საქართველოში რუსეთის ჯარების მეთაურად დანიშნულმა პ. დ. ციციანოვმა ქარ-ბელაქანში ჯარი გაგზავნა, სადაც იმ დროს ალექსანდრე და თეიმურაზ ბატონიშვილები იმყოფებოდნენ. მათ თავრიზში ფათალი მაჰის ძესთან, აბას მირზასთან უნდა შეეფარებინათ თავი.

ყაჯართა ჯარის მემადგენლობაში მყოფმა ალექსანდრე და თეიმურაზ ბატონიშვილებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს 1804-1813 წლების რუსეთ-სპარსეთის ომში. ალექსანდრე ბატონიშვილი იყო მაჰის ძის აბას მირზას უფროსი მრჩეველი, რომელმაც თავისი ძმისმვილი თეიმურაზი არტილერის მეთაურად დაინიშნა.

1810 წელს ალექსანდრე ბატონიშვილმა მონაწილეობა მიიღო სპარსელებისა და ოსმალების საქართველოში ლაშქრობაში. მას იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის მხარდაჭერის იმედი ჰქონდა, თუმცა ოსმალებმა წინსვლა შეაჩერეს, რადგან სპარსელთა ჯარი ახალქალაქთან რუსებმა დაამარცხეს. ალექსანდრე თავრიზში დაბრუნდა, ხოლო სოლომონ იმერთა მეფემ ტრაპიზონს შეაფარა თავი. მაჰმა ალექსანდრეს პენსია დაუნიშნა და სალმასის მახლობლად მდებარე რამდენიმე სოფელი გადასცა.

ალექსანდრე ბატონიშვილმა მთელი თავისი ცხოვრება სამშობლოს სუვერენიტეტის დაცვას მიუძღვნა, აქტიურად მონაწილეობდა აზერბაიჯანელი ხალხის მეთარაღებულ ბრძოლაში რუსი დამპყრობლების წინააღმდეგ. XIX საუკუნის პირველ მესამედში სამხრეთ კავკასიაში მიმდინარე მრავალწლიან ომში, კავკასიაში რუსეთის ჯარების თითქმის ყველა მთავარსარდალი თავის ერთ-ერთ თავდაპირველ ამოცანად ალექსანდრე ბატონიშვილის განადგურებას მიიჩნევდა. უცხოელი დამპყრობლების წინააღმდეგ ბრძოლაში, მას კავშირი ჰქონდა აზერბაიჯანელი ხალხის გამოჩენილ ლიდერებთან.

1832 წელს ქართველ დიდებულთა ჯგუფმა, რუსეთის საქართველოდან განდევნის მიზნით, მეთქმულება დაგეგმა. აჯანყებულებმა საქართველოს სამეფო ტახტი ალექსანდრე ბატონიშვილს მესთავაზეს, თუმცა, მეთქმულება გასცეს და აჯანყებულები დააკავეს.

ალექსანდრე ბატონიშვილი 1844 წელს თავრიზში გარდაიცვალა. მისი ცხოვრების ისტორია მოწმობს, რომ XVIII საუკუნის ბოლოს და მე-19 საუკუნის დასაწყისში, აღმოსავლეთ საქართველოში - ქართლ-კახეთში რუსეთის იმპერიის მიმართ დამოკიდებულება ორაზროვანი იყო. ქართულ საზოგადოებაში იყვნენ ძალები, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ რუსეთის ბატონობას საქართველოში და მოძმე ქართველი ხალხის ასეთი დიდებული შვილები პატივითა და გმირობით იცავდნენ სამშობლოს თავისუფლებას და სუვერენიტეტს.

საკვანძო სიტყვები: აზერბაიჯანელი, ქართველი, ხალხები, სამხედრო თანამშრომლობა, ალექსანდრე ბატონიშვილი.

Гаджи Гасанов, Зейнаб Гафарова

Институт Истории ИАНА (Азербайджан)

**Из истории боевого сотрудничества азербайджанского и грузинского народов в борьбе против иноземных оккупантов.
Царевич Александр**

В научных кругах укрепилось мнение, что Россия вступила на территорию Южного Кавказа при посредничестве Восточной Грузии – Картли-Кахетинского царства. Однако в истории Грузии имеются страницы борьбы против русской экспансии. Одна из таких страниц связана с именем царевича Александра Ираклиевича (1770-1844) – представителя рода Багратионов.

В 1798 г., после смерти Ираклия II, царем Картли-Кахетинского царства был провозглашен его старший сын Георгий XII – сводный брат Александра. В 1799 г. по просьбе Георгия XII, российский император Павел I официально призвал его старшего сына Давида наследником трона. Это вызвало недовольство царевича Александра, который стал одним из лидеров оппозиции.

Георгий XII проводил пророссийскую политику. Однако при этом Александр предвидел, что военное присутствие России в Картли-Кахетии приведет к его полной аннексии. В 1799 г. он отправился из Тифлиса в Дагестан к правителю аварцев Омар (Умма) хану Джарскому. Александр обратился за поддержкой к кадjarскому шаху. Фатали шах Кадjar (1797-1834) обещал Александру помощь в борьбе за престол Картли-Кахетии.

Царевич обратился к грузинскому народу и заверил, что горцы и кадjarы не будут опустошать страну, а помогут ему в борьбе за трон, что скоро грузины будут спасены от русского владычества.

В ноябре 1800 г. войска царевича, собранные из его сторонников, и Омар хан потерпели поражение от русско-грузинских сил в битве на р. Иори. Царевич Александр отступил к Ибрагимхалил хану в Гарабаг.

После поражения Александра, Фатали шах отказался от илаируемого вторжения в Грузию. Царевич Александр был объявлен русскими властями изменником. Описания царевича Александра сбылись: в сентябре 1801 г. Российский император Александр I окончательно ликвидировал Картли-Кахетинское царство. В Восточной Грузии было введено российское административное управление. Царская семья Грузии была практически сослана в центральные губернии России.

Апелляция Восточной Грузии к России вызвала недовольство сыновей Ираклия, братьев царевича Александра – Юлоиа и Фариаоза, которые бежали в Имеретию. Сын Георгия XII – Теймураз отправился в Дагестан к своему дяде Александру.

Изначальный в 1803 г. командующим русских войск в Грузии П.Д. Цицианов отравил войска в Джаро-Белокаиа, где в то время находились царевичи Александр и Теймураз. Царевичам пришлось бежать в Тебриз, к иаместнику в Азербайджане, сыну Фатали шаха – Аббасу Мирзе.

Александр и Теймураз приняли активное участие в русско-каджарской войне 1804-1813 гг. в составе каджарских войск. Александр Ираклиевич был старшим советником своего друга, иаследного ирица Аббаса Мирзы, а его илемияник Теймураз был иазначен командиром артиллерии.

В 1810 г. царевич Александр принял участие в турецко-каджарском походе в Грузию. Он рассчитывал на иаподдержку имеретинского царя Соломоиа II. Однако османы оставили продвижение, а каджарские войска были разбиты русскими силами у Ахалкалаки. Александр вернулся в Тебриз, а Соломои укрылся Трабзоне. Шах иазначил Александру иеисию и иередал ему иекоторые села близ Салмаса.

Почти всю свою взрослую жизнь Александр Ираклиевич иосвятил защите суверенитета своей Родины, активно участвовал в вооруженной борьбе азербайджанского иарода против российских оккуиантов. Почти все главнокомандующие российскими войсками на Кавказе в годы многочисленных войн на Южном Кавказе в иервой трети XIX века одним из своих иервоичальных задач считали уничтожение Александра Ираклиевича и его союза с видными руководителями борьбы азербайджанского иарода против ииоземных захватчиков.

В 1832 г. группа грузинских дворян илаирировала заговор и иереворот с целью изгнания русских из Грузии. Мятежники илаирировали предложить царскую корону Грузии царевичу Александру. Однако заговор был раскрыт и мятежники были арестованы.

Царевич Александр скончался в Тебризе в 1844 году. История жизни царевича Александра свидетельствует о том, что в конце XVIII - нач. XIX вв. в Восточной Грузии – Картли-Кахетии отношение к Российской империи было неоднозначным. В грузинском обществе существовали силы, выступавшие против владычества России в Грузии, и такие славные сыновья братского грузинского народа с честью и героизмом защищали свободу и суверенитет своей.

Ключевые слова: Азербайджан, Грузия, народы, военное сотрудничество, Александр Батонишвили.

გასიმ ჰაჯიევი
აზერბაიჯან-საქართველოს ურთიერთობის ასპექტები
1991-2022 წლებში

აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია
კავკასიის კვლევის ინსტიტუტი

მოსხენებაში განხილულია საქართველო-აზერბაიჯანის ურთიერთობები სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან დღემდე - 1991-2022 წლებში. კვლევის მიზანია, დაადასტუროს რამდენად ეფექტურია ის ენერგო პროექტები, რომლებიც ორ ქვეყანას შორის თანამშრომლობის საფუძველია. ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობები 1992 წლის 18 ნოემბერს დამყარდა. მას შემდეგ ქართულ-აზერბაიჯანული ურთიერთობები მსხვილი საერთაშორისო პროექტების საფუძველზე განვითარების ახალ იმპულსებს იძენს და დღემდე სამაგალითოა, როგორც რეგიონის სახელმწიფოებისთვის, ასევე საერთაშორისო არენაზე.

საკვანძო სიტყვები: აზერბაიჯანი, საქართველო, დიპლომატიური ურთიერთობები, ენერგეტიკული პროექტები.

Gasim Hajiyev
Aspects of Azerbaijani-Georgian Relations 1991-2022
Azerbaijan National Academy of Sciences
Institute of Caucasian Studies

The report discusses Georgia-Azerbaijan relations from the declaration of state independence until now - in 1991 - 2022. The purpose of the research is to confirm how effective the energy projects are, which are the basis of cooperation between the two countries. Diplomatic relations between the two countries were established on November 18, 1992. Since then, Georgian-Azerbaijani relations have gained new development impulses on the basis of large international projects and are still exemplary both for the states of the region and on the international arena.

Keywords: Azerbaijan, Georgia, diplomatic relations, energy projects.

Cultural Values of Abkhazia

Abstracts of the Second International Scientific Conference, December 8-9, 2022, Tbilisi

აფხაზეთის კულტურული ფასეულობანი

მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მოკლე შინაარსები
2022 წლის 8-9 დეკემბერი, თბილისი

რიზვან ჰუსეინოვი

კავკასიის ისტორიის ცენტრი (აზერბაიჯანი)

„სომხეთის საკითხი“, როგორც სამხრეთ კავკასიაში არსებული კონფლიქტის მიზეზი

სამხრეთ კავკასიაში არსებული კონფლიქტების ანატომიის გასაგებად აუცილებელია გაანალიზდეს სომხური ეროვნული მოძრაობის ზოგიერთი თეზა. მოხსენებაში შესწავლილია ევროპის ზოგიერთ პოლიტიკურ ცენტრში და ვატიკანში არსებულ სომხურ მოძრაობაში შექმნილი მითი ე. წ. „დიდი სომხეთის“ შესახებ, რომლის თანახმად სომეხ ერს განსაკუთრებული მისია გააჩნია, თუმცა, მეზობელმა ხალხებმა მათ მიწები წაართვეს. ამ კონცეფციას 200 წლის განმავლობაში კარგად იყენებდნენ რუსული პოლიტიკური წრეები კავკასიაში საკუთარი მიზნების მისაღწევად. მსგავსმა მიდგომამ სამხრეთ კავკასიაში კონფლიქტების აღმოცენებას შეუწყო ხელი.

საკვანძო სიტყვები: სომხეთის საკითხი, სამხრეთ კავკასია, კონფლიქტები.

Rizvan Huseynov

Director of the Center for the History of the Caucasus
(Azerbaijan)

„Armenian issue“ as a cause of conflict in the South Caucasus

To understand the roots of conflicts in the South Caucasus, close attention is needed to the emergence and formation of the Armenian national movement, its aggressiveness towards the historical, spiritual, cultural, and architectural heritage of neighboring peoples and countries. The roots of the problem grow from specific European political centers and the Vatican, where a fictional Armenian history was formed, myths about „Great Armenia“, about the special mission of the Armenian people, from whom the neighboring peoples supposedly took away their lands and heritage. This harmful concept was later picked up by Russian political circles, which for over 200 years have been using Armenian nationalism for their own expansion and protection of political interests in the Caucasus.

Keywords: Armenian Issue, South Caucasus, Conflicts.

**კონფერენციის ორგანიზატორები:
Conference Organizers**

**სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Sokhumi State University**

**კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი
Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts**

**საერთაშორისო საგაზაფხულო სკოლა - აფხაზეთი
International Spring School - Abkhazia**